

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İDEOLOJİK VE SOSYOEKONOMİK BİR ANALİZ
ÇERÇEVESİNDE 9 MART 1971 ASKERİ DARBE
GİRİŞİMİ**

İBRAHİM ERSAN BENGİSU

2501192164

TEZ DANIŞMANI:

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜVEN GÜRKAN ÖZTAN

İSTANBUL-2021

ÖZ

İDEOLOJİK VE SOSYOEKONOMİK BİR ANALİZ ÇERÇEVESİNDE 9 MART 1971 ASKERİ DARBE GİRİŞİMİ

Türkiye siyasi tarihi bir anlamda ordunun sivil siyaset üzerindeki etkisi ve müdahalelerinin tarihidir. Bu durum modern dönem Osmanlı'dan itibaren ordunun modernleşme çabamızın baş aktörü olması ve sonra bunu kurtarıcı-kurucu rolü ile birleştirerek Cumhuriyet dönemine de aktarması nedeni ile sık sık sivil siyasete müdahalesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu müdahaleler iki kez doğrudan idareye el koymak şeklinde gerçekleştiği gibi, muhtıra gibi metodlarla da demokratik hayatı kesintiye uğratmaktadır, bunların haricinde gerçekleştirilmeye çalışılan, ancak sonuca ulaşmamış girişimler de mevcuttur. Çalışmamızın odak noktasını teşkil eden 9 Mart 1971 Darbe girişimi de bunlar içinde yer alır.

Ordunun sivil siyasete müdahalesi en temel anlamda siyaset bilimi literatürü içerisinde sivil-asker ilişkileri bağlamında incelenmektedir, Bu tez çalışmasında hem dünyada hem Türkiye'de sivil-asker ilişkileri literatürü hakkında üretilmiş eserler ve görüşler incelenmiş, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihsel bir bakışla askeri müdahaleler aktarılmıştır. 9 Mart 1971 girişimini hazırlayan faktörlerin genel bir algısını yaratmak adına Uluslararası konjonktür ve 1960'lar Türkiye'sinin genel siyasi yapısı anlatılmış, 9 Mart girişiminin ideolojik alt yapısını oluşturan temel tezler , bu tezlerin Türkiye'de uygulanma pratiğini geliştiren hareketler ve darbe girişimi içindeki fiili aktörler olan örgütlenmeler incelenmiştir.

Çalışmamızın amacı 9 Mart 1971 darbe girişiminin politik ve sosyoekonomik analizini yapmak bunu yaparken de bu girişimin bize göre kendinden önceki ve sonraki müdahalelerden “ayrık” olma nedenlerini ortaya koymak ve literatürde genel olarak çeşitli çalışmaların içerisinde bir alt bölüm olarak incelenmeye çalışılmış bu konu hakkında detaylı bir çalışma yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sivil-Asker İlişkileri, 9 Mart 1971,Darbe, Cunta, Sosyalizm, Milliyetçilik, Kalkınmacılık.

ABSTRACT

AN IDEOLOGICAL AND SOCIOECONOMIC ANALYSIS OF MARCH 9, 1971, MILITARY COUP ATTEMPT

In a sense, Turkey's political history is the history of the military's influence and interventions on civil politics. This situation manifests itself in the form of intervention in civil politics since the army has been the main actor of our modernization effort since the modern Ottoman period and then combined it with its savior-founder role and transferred it to the Republic period. These interventions take place in the form of direct seizure of the administration twice, and they also interrupt the democratic life with methods such as a memorandum. Apart from these, there are also attempts that have been attempted but have not reached a result. The 9th of March 1971 coup attempt, which constitutes the focal point of our work, is among these.

The intervention of the army in civil politics is examined in the context of civil-military relations in the political science literature in the most basic sense. In this thesis, the works and opinions produced about the civil-military relations literature both in the world and in Turkey are examined, military interventions from the Ottoman to the Republic with a historical perspective. has been transferred. To create a general perception of the factors that prepared the 9 March 1971 initiative, the international conjuncture, and the general political structure of Turkey in the 1960s were explained, the main theses forming the ideological infrastructure of the March 9 initiative, the movements that developed the practice of these theses in Turkey, and the actual actors in the coup attempt the organizations that have been examined have been examined

The aim of our study is to make a political and socioeconomic analysis of the coup attempt of March 9th, 1971, while doing so, to reveal the reasons for this initiative to be "distinct" from previous and subsequent interventions in our opinion, and a detailed study on this subject, which has been studied as a sub-section in various studies in the literature. is to do.

Keywords: Civil-Military Relations, 9 March 1971, Coup, Junta, Socialism, Nationalism, Developmentalism.

ÖNSÖZ

Türkiye’nin siyasi tarihi bir anlamda askeri müdahaleler ve darbeler tarihidir. Türkiye’nin siyasi tarihini analiz etmeyi hedefleyen her çalışma, bu tarihi kuşatan ve gerçekleşenler kadar girişim halinde kalanlar da dahil olmak üzere askeri darbe veya müdahaleleri, sebep ve sonuçları ile beraber tartışmak durumunda kalmaktadır. Şüphesiz bu durum sivil-asker ilişkileri bağlamında geniş bir literatür oluşmasına da sebep olmuştur .Bu çalışma tüm bu darbe ve müdahaleler içinde ideolojik altyapısı, girişimde rol oynayan aktörleri ve sonrası ile ilgili yeni bir devlet düzeni ve siyasal sistem getirmeyi öngören hazırlık çalışmaları ile “ayrık” bir yeri olduğunu düşündüğümüz 9 Mart 1971 darbe girişiminin sosyoekonomik ve ideolojik bir analizini yapma amacını taşımaktadır

Okuyacağınız bu çalışma bir yanda yukarıda belirttiğim amaçla yapılmakta iken diğer bir taraftan öğrencilik yıllarını geride bırakalı çok olmuş, ancak geride bıraktığı öğrencilik sonrası akademi içinde kalma, bilim adına bir şeyler üretebilme hayaline hiç veda etmemiş ve 22 yıllık profesyonel meslek hayatının son demlerine gelmiş bir kimsenin, o veda etmediği hayaline yıllar sonra kavuşma çabası olarak da görülmelidir. Şüphesiz bu konuda beni yüreklendiren ve her ihtiyacım olduğu anda sıcak ve samimi dostluğuyla beni destekleyen, yıllar önce beraber mezun olduğumuz İstanbul Siyasal ’ın amfilerinde tekrar öğrenci olarak bulunmamda katkısı olan değerli arkadaşım Prof. Dr. Serhat Yanık ve benimle benzer hayallerini gerçekleştirmek adına ve benden bir adım önce bu yola çıkan, çaba ve azimlerinden ilham aldığım , desteklerini yanımda hissettiğim, 32 yıllık dostlarım Doktorant Ayşe Pınar Uluçay ve Dr. Figen Öcal’a ve yine aynı yolun yolcusu olmuş benimle aynı zamanda Doktora tezine son noktasını koymuş kardeşim Doktorant Serkan Bengisu’ya teşekkür etmem gerekir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında hiç şüphesiz en büyük pay sahiplerinden biri Yüksek Lisans öğrencisi olarak dersine girdiğim ilk günden itibaren sıcak ve samimi ilgisini, zaman zaman çıkmaza düştüğüm durumlarda akademik yol göstericiliğini hiçbir zaman esirgememiş, bu tez çalışmasının öncelini kendi dersinde , üstelik “ex chatedra” olarak sunma fırsatı verişini hiç unutmayacağım, yoluma ışık olan çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Güven Gürkan Öztan’a, Yüksek Lisans sırasında öğrencisi olmaktan gurur duyduğum Tez Jürimde yer alarak beni onurlandıran hocam Dr. Öğretim Üyesi İlker Aktükün’e ve yine Jürimde yer alarak değerli fikirleri ile bana yol gösteren Hocam Dr. Öğretim Üyesi Elif Çağlı’ya teşekkür ederim.

Bu çalışma tüm Dünya’yı derinden sarsan global bir Pandemik salgının başladığı ve halen devam ettiği bir dönemde yapıldı. Her gün binlerce insanın bu nedenle can verdiği, Dünya’nın sosyoekonomik ve politik paradigmalarının salgın ve bundan kaynaklı ekonomik kriz ile değiştiği, ancak bunun yükünü hiç değişmeyen bir şekilde başta sağlık sektörü olmak üzere emekçi halkların yüklendiği bu dönem, salgın önlemleri çerçevesinde, sadece amfilere, kütüphanelere gidebilmek, hocalarımızla ,arkadaşlarımızla yan yana gelebilmek, oturup konuşabilmek şansından yoksun olmakla kalmayıp en yakın dostlarımıza ve arkadaşlarımıza ve hatta ailemize sarılmanın dahi mümkün olmadığı, bir dönem olarak hafızalarda yer alacaktır. Kısıtlılıklar, imkansızlıklar ve kayıpların tüm insanların hayatını etkilediği böylesi bir dönemin ürünü olan çalışmamın bu satırları vesilesi ile, üniversite eğitimi nedeni ile yurtdışında olan ve yine bu kısıtlamalar nedeni ile aylarca göremediğim biricik kızım Bilun’u sevgi ve özlemle, bu satırları yazdığım andan çok çok kısa bir süre önce kaybettiğim sevgili babam A. Atilla Bengisu’yu ise rahmet ve şükranla anıyorum

Bu çalışmanın gerçekleşmesi için ben emek verirken, hem bugün hem hayatımın her anında yanımda durmuş, kararlarımda destek olmuş, gerektiğinde kendinden çalınmış vakitlere, ya da yazım aşamasında yaşadığım gerilimlere eşsiz sabırla katlanmış ,eğitim emekçisi değerli eşim Selin Bengisu’ya şükran borçluyum; sevgi ve teşekkürlerimle.

İbrahim Ersan BENGİSU

İstanbul 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Literatürde Sivil-Asker İlişkileri.....	10
1.2. Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerine Bakış Açısı.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E ASKERİ MÜDAHALELERE KISA BİR BAKİŞ

2.1. Osmanlı’da Askeri Müdahaleler.....	32
2.2. Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 Darbesi	35
2.2.1. Demokrat Parti dönemi.....	35
2.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi.....	38
2.2.3. Milli Birlik Komitesi’nde Bölünme: Ondörtler	42
2.2.4. 1961 Anayasası.....	47
2.2.5. 1961 Seçimlerine Doğru	49
2.2.6. Talat Aydemir Darbe Girişimleri.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1970'LERE GELİRKEN TÜRKİYE: SİYASİ VE TOPLUMSAL ANALİZ

3.1 Dünya Genel Konjonktürünün Etkisi Üzerinden Türkiye'ye Bakış.....	57
3.2. 1960'lar Türkiye'sinin Temel Siyasal Dinamikleri	64
3.2.1. Merkez Sağ ve Adalet Partisi	65
3.2.2. CHP ve Ortanın Solu.....	75
3.3. Parlamento İçi Diğer Oluşumlar Muhafazakâr Ve Milliyetçi Sağ. 78	
3.4. Sol Siyaset Yükseliyor	79
3.4.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP)	79
3.4.2. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)	88
3.4.3. Solda Gençlik Örgütleri: FKF ve Dev-Genç	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

9 MART 1971 DARBE GİRİŞİMİ İDEOLOJİK ALTYAPI

4.1. Kalkınmacılık	97
4.2. Türkiye'de Sol Görüşün “Özgücü” kimliği üzerine	105
4.3. 9 Mart 1971 Girişiminin “Muharriki” olarak Yön-Devrim Hareketi118	
4.3.1. Öncesi ve Doğuşu ile Yön Dergisi: Başlama Vuruşu	118
4.3.2 Yön Dergisi'nde Temel Siyasi Kavramlar	123
4.3.3 Yön Düşüncesinde Sosyal Tabaklar ve Sınıflar.....	135
4.3.4.Yön'ün Üçüncü Dünya Algısı: Nasır'ın Yıldız Olduğu Bir Dünya.....	140
4.3.5. Devrim Dergisi: İkinci Yarı Başlıyor.....	143
4.3.6. Devrim Dergisi'nde Temel Siyasi Algılar.....	149
4.3.7. Olası Bir “İhtilalin” El Kitabı “Devrim Üzerine”	157
4.4. Yön-Devrim Hareketinin İktidar Stratejileri	159
4.4.1. 1961-1965 Yılları Arası “Demokratik Milli Kurtuluş Dönemi” .	160
4.4.2. 1965-1967 “Milli Demokratik Devrim” Dönemi	167

4.4.3. 1969-1971 Ulusal Kurtuluş Devrimi Dönemi.....	173
4.5. Asker-Sivil İlişkileri Açısından Yön-Devrim Hareketi.....	175
4.6. Bir Başka "Muharrik" Milli Demokratik Devrim (MDD).....	180
4.6.1. MDD Gözünden Türkiye: Sınıflar, Çelişkiler, Öncülük	185
4.7. MDD tezinde İktidar stratejileri	189
4.7.1 MDD Tezi'nin Özgünlük Çabası: Türk Solu Dergisi ve DEV- GÜÇ.....	192
4.8. MDD Çizgisinde Kırılımlar ve Örgütlenme	195
4.9. Sivil-Asker İlişkileri Bağlamında MDD	201

BEŞİNCİ BÖLÜM

9 MART 1971'E DOĞRU: EYLEM VE ÇÖZÜLME

5.1. Madanoğlu Cuntası.....	205
5.1.1. Emekli Subaylar Grubu.....	206
5.1.2. Muvazzaf Subaylar Grubu	207
5.1.3. Yön-Devrim Grubu.....	207
5.1.4. Madanoğlu Cuntası'nın Faaliyetleri	209
5.1.5. Madanoğlu Cuntası' nın Çözülmesi	214
5.2. Orhan Kabibay Cuntası	216
5.3. Gürler-Batur Cuntası	220
5.4. 9 Mart 1971: Gerçekleşmeyen Bir "İhtilal" 'In Günü	231
5.5. 9 Mart 1971 Darbe Girişimine Sivil-Asker İlişkileri Bağlamında Bakmak.....	238
SONUÇ.....	243
KAYNAKÇA	251
EKLER.....	289
EK I.....	289
EK II.....	303
EK III.....	304

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Alb.	: Albay
AP	: Adalet Partisi
ASD	: Aydınlık Sosyalist Dergi
Av.	: Avukat
BAAS	: Arap Sosyalist Diriliş Partisi
Bnb.	: Binbaşı
CENTO	: Central Treaty Organization
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
COMECON	: Council of Mutual Economic Assistance
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DEV-GÜÇ	: Devrimci Güçbirliği
DGK	: Devrim Genel Kurulu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Dnz.	: Deniz
Dnz.K.K	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Em.	: Emekli
EMİNSU	: Emekli İnkılap Subayları Derneği
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
Gen.Kur.Bşk	: Genelkurmay Başkanı
HP	: Hürriyet Partisi

Hv.	: Hava
Hv.K.K	: Hava Kuvvetleri Komutanlığı
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
İFTC	: İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti
İÜTB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
İÜTOTB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okul Talebe Birliği
K.K.K	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
Korg.	: Korgeneral
Kur.	: Kurmay
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
Org.	: Orgeneral
OSF	: Osmanlı Sosyalist Fırkası
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
PDA	: Proleter Devrimci Aydınlik
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SD	: Sosyalist Devrim

SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
SKD	: Sosyalist Kültür Derneği
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDO	: Türk Devrim Ocakları
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİÇSF	: Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası
TİİKP	: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TDME	: Türkiye ğretmen Dernekleri Milli Federasyonu
TS	: Türkiye ğretmenler Sendikası
TSF	: Türkiye Sosyalist Fırkası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TSKGV	: Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı
Tuğg.	: Tuğgeneral
Tümg.	: Tümgeneral
Türk-İş	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Yb.	: Yarbay
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
Yzb.	: Yüzbaşı

GİRİŞ

Tarih denilen anlatı, herkesin üzerinde anlaşabildiği tekil bir geçmiş anlamlandırması yaratmak ve mutlak yargılar üretmek şansına sahip değildir. “Geçmişin gerçeği” tam olarak ele geçirilebilir olmak bir yana ,akademik özellikte olsun olmasın herkesin üzerinde anlaşabileceği bir yoruma sahip olmaktan oldukça uzakta durmaktadır, işte böyle bir noktada Tarih, onu anlatanların “bağlamı anlamak” ,”ayrıntılar konusundaki nesnellik” ve “gerçekliğe doğru kuşatıcı anlatılar kurmaya yönelik çabası” ile anlam kazanarak Tarih’i tamamen “uydurma ve boş bir geçmiş anlama çabası” olarak görmekten uzak tutabilmektedir. Böylesine bir çaba, söz konusu olan siyasi tarih olduğunda bu alanın propagandaya yönelik yeniden üretiminin çok kolaylaştığı zamanlarda daha da anlam kazanmaktadır. 9 Mart 1971 askeri darbe girişimi ve bunun ideolojik ve sosyoekonomik analizi hakkında yapmaya çalıştığımız bu araştırmanın temel kaygısı yukarıda ifade ettiğimiz gibi bir çaba içinde olmaktır. Bununla birlikte çalışmanın temel amacı 9 Mart 1971 askeri darbe girişimi’ nin bizim açımızdan kendisinden önce gelen darbe veya girişimlerden ve yine sonrasında gerçekleşecek olan darbe ve girişimlerden birkaç temel nedenle “ayrık” olduğunu düşünmemiz ve çalışmamızda bu ayrıklığı neden ve sonuçları ile ortaya koymak isteğimizdir. Bu “ayrık” oluş veya görünüş öncesinden ve sonrasında epistemolojik bir kopuş ,bir bağlantısızlık anlamında görülmemelidir, darbe hazırlıkları, cunta faaliyetleri, hatta bu cuntalar içinde yer alan kişiler, darbeye liderlik etmesi planlanan komutanlar bakımından elbette ki benzerlikler hatta yer yer devamlılıklar mevcuttur. 9 Mart darbe girişimi temel olarak sivil-asker ilişkileri çerçevesinde tartışılmaktadır, bununla beraber 9 Mart’ın “ayrık” durumu tek başına askerin sivil siyasete müdahalesi paradigması üzerinden açıklanamayacak bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikler bizim açımızdan ilk olarak girişimin arkasında ciddi bir ekonomik model ve ideolojik yapı içeren bir fikirsel hazırlık mevcuttur. İkinci olarak fikirsel hazırlığı yapan ve ekonomik ve ideolojik bağlamı üreten sivil kadrolar ve daha önceki deneyimlerindeki başarısızlığı “fikirsel hazırlıksızlık ve programsızlığa” bağlayan ve sivil kadroların bu hazırlığına destek veren asker kökenli sivil kişiler girişimin sivil ayağını oluşturmaktadır. Üçüncü olarak sayılan sivil kadrolarla işbirliği içinde bulunan ordu içindeki müdahaleci askerlerin bu girişimin örgütlenme yapısını oluşturması bahsettiğimiz bu girişimin “ayrık” özelliğini oluşturmaktadır. Birbiri ile organik ilişki içinde olan bu altyapılar, düzeni tamir etmeye değil tamamen

değiştirmeye yönelik tam anlamı ile bir “devrim” öngören bir hegemonya projesini üretme adına bir araya gelmişlerdir.

9 Mart 1971 darbe girişimi üzerine yaptığımız bu çalışmayı meydana getirme amaçlarımızdan biri de akademik literatür içinde 9 Mart 1971 darbe girişimi ile ilgili yapılan çalışmaların çok yüksek oranda ya 12 Mart ile ilgili çalışmaların içinde bir alt bölüm, ya da 9 Mart’ın ideolojik arka planını oluşturan kalkınmacılık, Üçüncü Dünyacılık, Türkiye solunun 1960’lar dünyasındaki yeri ve özgücü kimliği, milliyetçilik ve sosyalizm ilişkisi, Yön-Devrim hareketi, Milli Demokratik Devrim tezi ile ilgili çalışmaların içinde bir bölüm veya alt başlık olarak inceleniyor olmasıdır. 9 Mart 1971 darbe girişimini başlı başına inceleyen tek tez Erkan Şen¹’e ait “Tarihi, siyasi ve fikri arka planıyla 9 Mart 1971 darbe girişimi” isimli tezdur. Şen’in tezindeki çalışması kuramsal bir çerçeve üzerine dayanmamakta, genel bir dönem anlatısı yolunu izlemektedir.

Bununla beraber böyle bir çalışma elbette kuramsal bir çerçeve zeminde kendini daha açık ifade etme imkanına sahiptir. Çalışmamızın birinci bölümü kuramsal çerçevemizi çizmekle ilintili olacaktır. Askeri darbeler veya darbe girişimleri çok genel anlamda ,ordunun sivil siyasete müdahalesi bağlamında düşünülmektedir ve temel olarak sivil-asker ilişkilerini kapsayan oldukça ayrıntılı bir literatüre sahiptir, 9 Mart girişimi netice olarak Türk Siyasi tarihi içinde bir “darbe girişimi” olarak görülmektedir ancak girişim halinde kalsın kalmasın tüm diğer darbeler veya darbe girişimleri gibi ordunun sivil siyasete müdahalesi bağlamı içerisinde düşünülmesi gerekmektedir

Sivil-asker ilişkileri ile literatürün üstünde yoğunlaştığı konuların başında silahlı kuvvetlerin sivil siyasete doğrudan veya dolaylı müdahaleleri gelmektedir .Bununla birlikte savunma politikalarında silahlı kuvvetlerin rolü ve sürece etkisi, kuvvet kullanımı ve dış politika tercihleri ve bunların etkileşimi, eğitim ve kültür aktarımı ile kendi personeli ve toplumdaki ortak algıyı yerleştirmekteki rolü gibi konular da bu literatür içinde incelenmekte olan diğer konulardır .Çalışmamızda sivil-asker ilişkilerinde Silahlı Kuvvetlerin sivil siyasete doğrudan veya dolaylı müdahalesi bağlamına odaklanılmış ve dünyada modern dönem sivil-asker ilişkileri ile ilgili

¹ Detay için Şen, E “Tarihi, Siyasi ve Fikri Arka Planıyla 9 Mart 1971 Darbe Girişimi” İstanbul,2014,ErişimTarihi(26.02.2021)
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=n67OsH1xG0w0qpiVQDTxLw&no=gbvYXmzpctLXy_rFFKKCDw

alışmalar yaparak uluslararası literatüre katkılar yapan yazarların sivil-asker ilişkilerine getirdiği yaklaşımlar klasik liberal görüş ve Marksist görüş ayrı ayrı incelenmek suretiyle aktarılmaya çalışılmıştır, bu konu tartişılırken ortaya çıkan temel husus, sivil-asker ilişkilerine genel bakışın sivil elitler ve askeri elitler üzerinden ve her iki kesimin birbirinden ayrı bir g odağı olarak algılandığı ve iki odak arasındaki çelişkinin “ orduların demokratik kontrolü” ve “sivil siyasete tabi kılınmış bir ordu” noktasında düğümlendiği algısıdır bu görüşün nc ismi Huntington dur, Huntington 'un sivil-asker ilişkileri üzerine çalışmaları literatür açısından adeta bir “mihenk taşı” görevini görür, sonrasında gerek liberal gerek marksist görüşteki çalışmaların hemen hepsi ya O'nun izlediği metoda katkı yapmak, ya izlediği metodu eleştirmek ve sivil-askere ilişkilerinde daha önemli olduğuna inandıkları argümanları ortaya koymak üzerinedir doğal olarak “darbe” “müdahale” gibi kavramları bu ikili bakış açısı ile tanımlamışlar ve askerin sivil siyasete çeşitli ölçü ve yollarla demokratik kontrol dışı müdahalesi genellemesinde bulunmuşlardır .Uluslararası literatürde konjonktürel gelişmeye bağlı olarak, özellikle 1960 sonrası eser veren Perlmutter, Nordlinger, Janowitz gibi yazarlar tezlerini orduların sivil siyasete müdahalesinin kalıcılığının artışı veya bu artışın nedenleri üzerinden kurmaktadırlar. Bizim de 9 Mart darbe girişimini incelerken, dönemsel olarak uygunluk göstermesi nedeni ile sıkça referans verdiğimiz görüşler bu yazarların görüşleridir

Sivil elit ve asker elitler dikotomisine bağlanan bu bakış açısı sivil elit ve asker elit kavramlarını da kısa da olsa tartişmayı gerektirmiş, ve bu tartişma da kuramsal çerçevemizi oluşturduğumuz birinci bölüm içerisinde yer almıştır. Sivil-asker ilişkilerine ait literatürün Türkiye'deki yansımaları ise yine bu bölüm içerisinde bir alt bölüm olarak tartişılmaktadır. Çalışmamızın odak noktası olan 9 Mart darbe girişimini açıklamak anlamında elzem olan bu tartişmada yine genel anlayışın uluslararası literatürü takip eden bir yapıyla orduların demokratik kontrolü, sivil elitler-askeri elitler atışması gibi ikili bir ayrıma dayalı paradigmaya metodolojik bir bağ kurmaya yöneldiği görülmektedir, ancak Türkiye'de sivil-asker ilişkileri üzerine çalışmalar yapan yazarların bir kısmı, ikili ayrıma dayalı yaklaşımlı Türkiye şartları için yeterli görmemektedir. Türkiye özelinde orduyu devlet yönetiminin ortağı ve devlet geleneğinin belirleyici unsuru, olarak gören “ devlet merkezli” bir yaklaşımlı öngörmektedir. ztan'ın “Emperyalist işgale karşı verilmiş kurtuluş savaşı nihayete erdiğinde ve yeni devlet hemen arkasından kurulduğunda ordunun modernleştirmeci özelliği rasyonel bir “ kurucu- kurtarıcı” özellikle talanmış, bu rasyonellik “Türk askeri

ruhu” eklenerek “tamamlanmamış siyasi/iktisadi birliği” ve modernleşme- kalkınma rüyasını ordunun gerçekleştireceği inancını yerleşmiştir Resmî ideolojiyi önceleyen dönemin en önemli figürü olan ordu yukarıda bahsi geçen özellikleri devralarak bunun hem “resmî ideoloji” olarak geçerlilik kazanmasında etkinlik sahibi olmuş hem de rejimin kurucusu ve kollayıcısı olma pratiğini edinmiştir”. (Öztan,2018 s:67-70) ve Cizre’nin “TSK bir kamu felsefesi olarak gördüğü Kemalizm’in çağdaşlık, laiklik, modernleşme gibi temel argümanlarını, bu değerlerin temel kurucu ve taşıyıcısı olarak içselleştirmiştir , rejimin dayanakları olarak gördüğü bu değerlerin tehlikeye düştüğünü gördüğü anda biçimini göz ardı ederek müdahale eder .TSK ‘nın kendine biçmiş olduğu muhafızlık misyonu, kendini sivil-asker ilişkileri bağlamında zaman içindeki değişimlerden azade tutarak tarihselliği reddetmekte ve sürekliliğe öncelik veren bir şablon oluşturmaktadır bu bu ülkede herhangi bir zamanda var olan sivil-asker ilişkilerini açıklamakta yetersizlik arz eder” (Cizre, 2009, s. 159) şeklinde açıklamakta olduğu bu görüş ,TSK’nın kendisine attığı rejimin kurucu ve muhafaza edici aktörü rolü ve tarihsellik çizgisindeki modernleşmecî özelliği kendisi haricinde toplumun geneli ve bu toplumun içinden çıkan bir kısım sivil aydın açısından da “değişmez, tartışılmaz bir ön kabul” halinde algılanmakta ve 9 Mart 1971 darbe girişiminin teorik katmanının temel ivmesi haline gelmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan bu kuramsal çerçeve mümkün olduğunca geniş bir sivil-asker ilişkileri altyapısı verilemeye çalışılarak 9 Mart 1971 girişiminin bu altyapı ile olan ilişkileri genel olarak bölüm sonlarında tartışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde tartışacağımız konu Türkiye açısından Sivil-asker ilişkileri bağlamında ordunun sivil hayata müdahalesi meselesi, sadece cumhuriyet dönemine ait bir mesele olmadığı ve belli bir tarihsellik taşımakta olduğu üzerinden ilerleyecek bir tartışma olacaktır. Bu bölüm Osmanlı’nın modern dönemi olan 19.YY’dan itibaren irdelemeye çalıştığımız bir süreklilik içerisinde Kuleli vakası, Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi gibi iki örnek olayı anlatmaktadır. Devamında anlattığımız olay ise Bab-ı Ali baskınıdır. II.Abdülhamit döneminin modernleşme hamleleri içerisinde ordu’ nun eğitiminde hakim hale gelen Prusya ekolü etkisiyle “kendisini devlet ve milletten sorumlu sayan” ve “millet-i Müsellâha”² (ordu millet)

² Millet-i Müsellâha: (Ordu-Millet) 1883’ten itibaren Osmanlı ordusunun modernleşmesi hususunda görev yapmış Prusyalı Mareşal Colmar Von Der Goltz(Goltz Paşa)’nın kitabı .İttihat ve Terakki üyesi subayların eğitimi ve dünya algısında kitabın etkisi ve Goltz Paşa’nın ve Ordu-Millet Kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz. (Öztan, **Türkiye’de Militarizm**, 2018, s. 18-19)

diskuru ile yetişen yeni nesil subayların yönetiminde söz sahibi olduğu İttihat ve Terakki önce 1908 Meşrutî devrimini gerçekleştirmiş ancak hürriyet vaadi ile aldıkları iktidar kısa bir zaman içinde seçimle sivil muhaliflerin eline geçmiştir. Böyle bir ortamda küçük bir sivil-asker gruba dayanarak iktidarı silahlı bir hükümet darbesi ile ele geçirdikleri Bab-ı Ali baskını, yöntemsel olarak Cumhuriyet döneminde hem asker hem bir kısım sivil elit içinde sivil iktidarı bu şekilde devralma tahayyülüne etki etmiş bir pratik olmuştur, yukarıdaki örnekler üzerinden bu özetlenen tarihsellik bir sonraki adımda modern cumhuriyetin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs öncesindeki Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs darbesinin oluşumu, sonrasındaki sivilleşme çalışmaları sonucu ortaya çıkan 1961 Anayasası irdelenmiştir,

27 Mayıs'ı gerçekleştiren askeri kadro olarak fiili iktidara sahip Milli Birlik Komitesindeki bölünme ile ortaya çıkan Ondörtler ve bu grubun tasfiyesi 9 Mart 1971 girişiminin örgütlenmesinde önemli rolleri olan kişilerin düşüncesini kavrama açısından önem taşımaktadır ve detaylıca incelenmeye çalışılmıştır. 1961 seçimleri ile ortaya çıkan siyasi tablo ve işlerlik kazanan 1961 Anayasası rejimi ve bunun ordudaki tepkilerinin ardı sıra bu tepkilerin en yüksek noktası olan Albay Talat Aydemir'in iki darbe girişimi yine bu tarihsel bağlamı açıklamak üzere tartışılmaktadır. Doğal olarak bu tartışma siyasi tarihimizin önemli bir bölümünü anlatmaktadır dönemin şartlarını algılayabilmek adına bazı detaylar üzerinde durulmuştur, ancak kimi konular bu çalışmanın kısıtlılığı altında tümüyle detaylandırılmamıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümü Türkiye açısından darbeye başlayan 1960'ların ulusal ve uluslararası konjonktürünü algılamak, 9 Mart'ı hazırlayan sebepleri anlayabilmek ve arka planı ile ilgili net bir görüşe sahip olmak açısından önem taşımaktadır. 1960 lar dünyası II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu bir dünyadır, Soğuk Savaş ortamının başında ortaya koyduğu tercihle batı bloğu içinde yer alan Türkiye özellikle 1960'ların başından itibaren başlayan değişimden etkilenmektedir, bunun Türkiye açısından yansımaları 1950'li yılların ABD ve NATO merkezli paradigmasının Küba Füze Krizinde hasar görmüş güvenlik şemsiyesi algısı , Kıbrıs sorunu ve bununla bağlantılı Johnson mektubunun yarattığı eksen kayması ile değişimi ve Dünya'da özellikle II. Dünya Savaşı öncesi sömürgelerinin bağımsızlıkları için verdiği mücadele' nin antiemperyalist yanı ve "kapitalist olmayan yol" içerikli kalkınma tercihi ile yarattığı etki üzerinden gelişmiştir. İçerideki yapı ise 1961 Anayasası ile kurulan rejimin görece özgürlükçü ortamının uluslararası konjonktür ile

etkileşimi sonucu ortaya çıkan yeni dengeleri içerir. Bu dönemin ana aktörlerinin ilki olan Adalet Partisi “asker açısından sorunlu geçmişinin devamı olmak ile geleceğini uzlaşı üzerinden kotarmak gerilimi” yönünde 1961 ile 1965 arasında farklı 1965 yılından sonrasını farklı iki veçhesi ile siyasi hayatı kuşatmış , siyasi tavrı, merkez sağ oluşturma ve yapılandırmadaki rolü, tüm siyaseti etkisi altında bırakan TSK ile olan ilişkileri ile 1960’lar Türkiye’sinin temel belirleyeni olmuştur.

Diğer bir bileşen ise “değişme mecburiyetini umuda dönüştürmeye çalışan CHP” de dahil olmak üzere yükselen Sol siyasetin aydınlar, emekçiler, gençler bazında örgütlü yapıları olarak ortaya çıkan TİP,DİSK,FKF/Dev-Genç gibi çeşitli formlardaki paydaşları olmuştur. çalışmanın akademik sınırlılığı içerisinde kalarak ayrı ayrı incelemeye çalıştığımız bu örgütler siyasi ortamı oluştururken tüm etkinlikleri ile getirdikleri dönüşüm ivmesi 9 Mart’a giden yolun altyapısını oluşturmada etkindir.

Çalışmamızın dördüncü bölümü 9 Mart 1971 darbe girişimini incelememizdeki temel sorunsalımız olan, bu girişimi “ayrık” bulmamızı temellendiren ideolojik altyapıyı ortaya koymaktır. Bu ideolojik altyapı iki temel belirleyici kavrama dayanmaktadır. İlk kavram olarak ele alınan Kalkınmacılık söylemi ,gelişme, çağdaşlaşma, modernleşme kavramlarını da içerir bir şekilde 1960’lar dünyasını tümünden etkileyen bir kavramdır. Bir tarafta Batı’nın kapitalist içerikli kalkınma diskuru kendi hegemonik çerçevesini, yine aynı dönemin coğrafi olmaktan çok sosyal bir kavram olarak ortaya konan Üçüncü Dünya için geçerli kılmaya çalışmaktadır, ancak diğer tarafta kalkınmasını sosyalist bir uygulama metodu ile gerçekleştirerek başarılı olmuş SSCB’nin antiemperyalist ve antikapitalist söylemi ve pratiğinin, antiemperyalist temelli mücadelelerle bağımsızlığını kazanan Üçüncü Dünya için bir rol model olması ve ayrıca SSCB’nin sosyalizmi kendi milli özelliklerine uygun bir şekilde yorumlamalarına verdiği desteğin bir sonucu olarak “kapitalist olmayan yoldan kalkınma”, bunu sağlamak için “devlet planlaması” paradigmasının gelişmesi ve başarısı Türkiye üzerinde etki göstermektedir.1960 darbesi sonrası önceki döneme göre farklı bir ekonomik modeli (ithal ikameci model)³ hakim kılmaya çalışılması ve bunun için planlamaya duyulan ihtiyaç da bu etkiyi artırmaktadır.

³ İthal kamesi, genel olarak bir ülkenin kendi kaynakları ile üretmeyip ithal ettiği bir ürünü ülke içinde üretmesi olarak tanımlanabilir. İthal ikamesi, literatürde ithal edilen malların yurt içinde üretilmesiyle ithalatın azalmasını, dolayısıyla dış ödemeler dengesinde döviz tasarrufu sağlanmasını amaçlamaktadır. İthal ikameci sanayileşme stratejisi, gelişmekte olan bir ülkenin sanayileşmesini gerçekleştirebilmek amacıyla, yurt dışından ithal ettiği ürünleri çeşitli politika

İkinci kavram ise bir önceki bölümde de değindiğimiz gibi Türkiye’de yükselen sol siyasetin, kökenleri Osmanlı’nın son dönemi ile başlayan, Kurtuluş savaşı döneminde Sovyet Rusya’nın antiemperyalist mücadeleye yardımı çerçevesinde gelişim göstermiş ve Sosyalist teorinin Lenin’den mülhem “ulusların kendi kaderini tayin hakkı” ve Stalin’in Üçüncü Enternasyonal’de “sonu sosyalizme varmasa bile antiemperyalist mücadeleye destek” diskuru içinde gelişen Milli Demokratik Devrim tezi bağlamında kendini ifade etmesi ve milliyetçi tonu yüksek ” bize özgü” bir retorik kullanmasıdır. Bu söylem hem 1960’lar dünyasında antiemperyalist ve antikapitalist bağımsızlık mücadelesi geliştirmiş Üçüncü Dünya sosyalizminin de hakim paradigması haline gelmiş ve bu noktadan Türk Solu’ nu etkilemiş ,hem de Türkiye’de uluslararası konjonktür etkisi ile artan antiemperyalist, bağımsızlıkçı, ABD karşıtı söylemi tahkim etmiştir

Kalkınmacılık ve Özgücü sol söylem 9 Mart 1971 girişimini kurgulayan ve bu anlamda asker kesimi etkileyerek bu girişimlerin teorisyeni bir ölçüde de pratik destekçisi haline gelen iki akımın ortaya çıkışına da neden olmuş sayılabilir. Bunlardan ilki 1961 senesinden itibaren yayınladığı iki dergi nin adı ile anılan Yön-Devrim hareketidir. Yalnızca bir yayın faaliyeti olmaktan çok ötede bir kimliği olan Yön-Devrim hareketi çalışmamızda oldukça detaylı incelenmiştir. Bu yapılırken öncelikle Doğan Avcıoğlu öncülüğünde planlı ve kapitalist olmayan yoldan bir kalkınma projesi ortaya koyan, Kemalist ilkeleri marksist bir donatı ile yeniden yorumlayan, antiemperyalist, antikapitalist yönü ağır basan bir milliyetçilik anlayışını sosyalizmle birleştirmiş, gerçekleştirebilecek bir devrimin öncü rolünü “zinde kuvvetler” olarak tanımladığı sivil-asker aydın zümrenin üstlenebileceğini düşünen ve bu kitleyi yönlendiren, bunu daha önce başarabilmiş Mısır’daki Nasır rejimi üzerinden bir cazibe yaratmayı da benimsemiş , ve kadrosunda Sol’un çeşitli renklerinden kişilere yer vermiş bir aydınlar hareketi olan Yön dergisi ilk başlıkta incelenmiştir.

Yön’ün kapanmasından sonra 1969’da yayın hayatına başlayan ve daha dar bir kadro ile ve anti-parlamentarist yönü çok baskın tamamen 9 Mart 1971 hareketini yönlendirmek, endoktrine etmek ,hatta hareketi bizzat oluşturma faaliyeti amacıyla yayınlanmış Devrim dergisi Yön ile farklılık ve benzerlikleri de vurgulanarak bir diğer

tedbirleri ve iç talebin de desteğiyle yurt içinde üretebilir hale gelmesi ve sanayileşmeyi sağlayabilmesidir. Bu strateji dayanağını ‘dengeli kalkınma’ yaklaşımından almaktadır (Balkanlı, 2004)

alt başlığı oluşturmaktadır. Sonrasında her iki dergi, bu hareketi oluşturanların iktidar stratejileri dönemlere ayrılarak tartışılmış ve Yön-Devrim hareketinin genel yapısı sivil-asker ilişkileri bağlamında yorumlanmıştır.

Yön-Devrim hareketi haricinde aynı ideolojik akstan türemiş bir diğer hareket ise Milli Demokratik Devrim görüşüdür. Bu hareket köken olarak “Özgücü sol” kimliğinin Türkiye’de yerleşmesinde en büyük rolü oynayan TKP içinden çıkmış bir harekettir. Hareketin önemli teorisyeni Mihri Belli ve pek çok arkadaşı uzun yıllar TKP içinde siyaset yapmaları nedeni ile “eski tüfekler” olarak anılmaktadır. Belli ve çevresi’ nin fikri yapısı ve TİP içindeki iktidar mücadelesi ,etkilediği gençlik kitlesi ve iktidar stratejileri ile 9 Mart 1971 hareketinin gelişiminde oynadıkları rol yine bu bölümümüzde detaylıca işlenmiş ve son noktada sivil-asker ilişkileri bağlamında tartışılmıştır.

Bu bölümün devamında, beşinci bölüm olarak odak noktamızı teşkil eden 9 Mart 1971 darbe girişiminin eylem safhasını içermektedir. Bir darbe girişimi olarak ilk başlangıcından itibaren benzerlerinde olduğu gibi önce eylemi gerçekleştirecek örgüt yapıları olan cuntalar ele alınmıştır, bu konuda en çok bilinen üç cunta yapısı, üyeleri, stratejileri ile tartışılmaktadır. Bunlardan ilki Madanoğlu Cuntası olarak anılan cuntadır sivil kanadını Yön-Devrim hareketi kurucularının, oluşturduğu bu yapı, oluşumu, faaliyetleri ve çözülmesi ile ortaya konmuştur İkinci incelenen cunta Orhan Kabibay Cuntasıdır. Orhan Kabibay 27 Mayıs’ın da planlayıcılarından olan ve daha sonra On dörtler içinde bulunarak tasfiye edilen asker orijinli bir sivildir, kendisi gibi Ondörtlerin eski mensubu arkadaşları ve bir kısım sivil kişilerle başladığı çalışmalar genel olarak hem örgütlenmelerin içindeki bağlantıları kurabilmek hem her kurumda en etkili olabilecek kişi ve kadroları etkilemek ve bunlar arasında bir koordinasyon yaratmak sureti ile bir anlamda tetikleyici cunta işlevi görmüşlerdir. En son ve en detaylı incelenen cunta ise Ordunun o an en tepe noktasındaki Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Muhsin Batur ile Kara Kuvvetleri Komutanı Org.Faruk Gürler’in ismiyle anılan ve bu komutanların alt kadrosunda görevli Kara Kuvvetlerinde Tümğ. Celil Gürkan’ın , Hava Kuvvetlerinde ise Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu’nun liderlik ettiği tamamen asker kadrolardan oluşan ve daha önceki deneyimlerinden edindikleri “ planı, programı ve fikri alt yapısı olmayan bir hareketin başarısızlığa uğrayacağı” gerektirmesi altında sivil kesimlerden aldığı destekle hazırladıkları bir çalışmayı yürüttükleri cuntadır.

Bu oluşum daha önce saydığımız diğer iki cunta içinde bulunan sivil ve asker kadroların da katılması ile büyümüş ve oldukça teşekküllü bir hale gelmiştir. Ordu’nun tepesindeki iki ismin kimi zaman ikircikli bir tutumla reddettiği, kimi zaman “bilgileri dahilinde olmadığını” söyledikleri bu hazırlıklar dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç tarafından onaylanmamaktadır hatta hareketin beklendiği günlerde açıktan tavır almaya da başlamıştır. Gürler ve Batur hareketin her ikisinin ya da içlerinden birinin onayı ile yürürlüğe konabilecek duruma geldiği bir noktada 9 Mart 1971 günü yapılan karar toplantısında Org.Faruk Gürler’in planı uygulamaya koymaktan son anda vazgeçmesi, Batur’un tek başına bu emri vermekten kaçınması, alt rütbedeki subayların elinde imkan olmasına rağmen buna cesaret edememesi gibi nedenlerle bu girişim akamete uğramış ve bu çalışmalar durdurulması emri verilmiştir. 3 gün sonrasında ise emir komuta zinciri içerisinde ve direk bir darbeden kaçınarak hazırlanan 12 Mart Muhtırası verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü ise bu çalışmadan elde edilen sonuçların tartışılacağı sonuç bölümüdür

9 mart 1971 Darbe girişimi konusunda yaptığımız bu çalışmanın bölümleri için literatür taramaları ve bunun sonucu olarak, birincil ve ikincil kaynaklardan, Süreli yayınlar bağlamında *Yn*, *Devrim* ve *Türk Solu* dergileri arşivlerinden, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* Gazetesi arşivlerinden, bazı elektronik kaynak makalelerinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Literatürde Sivil-Asker İlişkileri

Çalışmamızın bu bölümünde literatür bağlamında sivil-asker ilişkilerine genel yaklaşımlar irdelenerek çalışmamıza temel teşkil edecek yönleri uluslararası literatür ve Türkiye bağlamı incelenerek bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Sivil-asker ilişkileri bakımından bir toplumdaki, güvenlik tehdidini algılama, ortaya koyma ve ona uygun risk alma derecesinde gerekli karşılığı verebilme görevi asker kesimin görevi olarak tanımlanır. Karşılık verebilme ve devletlerin baskı ve güvenlik işlevini yerine getirebilmesi için asker veya daha genel söylemiyle ordu çeşitli şiddet gereçleri ile donatılmaktadır. Asker'in görevi olarak tanımlanmış "tehdidi tanımlama ve karşısında risk alma derecesini belirleme" konusundaki yetki ise sivil otoritededir. Tehdide karşı koyma açısından bakıldığında Asker kesim şiddeti gösterecek veya riski savuşturacak donatıları talep etmek durumundadır, ancak bu donatılar için gerekli kaynağı yaratma ve harcama yetkisi yine sivil otoritenin elindedir; bir başka açıdan bakıldığında tanımlanan bir tehdit unsuru ile devlet olarak hangi boyutta bir uğraş verileceğine karar veren sivil otorite olacaktır. Kısaca asker tehdit ve riski ölçmekte, sivil otorite hüküm vermektedir. Doğal olarak halk önünde hesap verme sorumluluğu da sivil otoritenin üstündedir. Şiddeti uygulama açısından gerekli olan bu donatılar amaçları dışında da kullanılma ihtimaline sahip olduğundan modern orduların kurulduğu günden bu yana onların "demokratik kontrolü" konusu da sürekli gündemde kalmıştır. (Vatandaş, 2018, s. 1-7)

Sosyal bilimler literatüründe hayli tartışmalı bir alan olan sivil-asker ilişkileri konusunda belki de en temel soru "korunacakları, koruyuculardan kimin koruyacağı"⁴ sorusuna aranan cevapla ilgilidir, konunun genel çerçevesindeki tüm tartışmalarla beraber farklı kesimlerin üzerinde uzlaştığı tek olgu ise orduları kontrol edebilecek yegâne unsurun ülkelerin demokratik süreci çerçevesinde seçilmiş, yasal ve meşru siyasi otorite olduğudur. Kohn bu ifadeyi, "itaati rıza yoluyla sağlayan en ileri demokrasilerden, baskı yoluyla sağlayan en zalim otokrasilere kadar bütün hükûmet

⁴ Plato' nun "Devlet" adlı eserinde Sokrates tarafından "quis custodiet ipsos custodes" olarak sorulan soru cümlesinin karşılığı olarak çevrilmiştir

türleri, askerî gücü iktidardaki siyasi otoriteye tâbi kılmanın yollarını aramalıdır” şeklinde genişletmiştir (Kohn, 1991, s. 4-8). Sivillerin asker üzerindeki denetimi konusunda temel bir uzlaşa hakimken bu kontrolün metotları konusunda oldukça farklı görüşler bulunmaktadır.

“Batı” diye tanımladığımız ABD ve Avrupa coğrafyasını merkez alan uluslararası sistem; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve uyum ve özgürlüklerin artırılması gibi dayanaklara sahiptir. Batı düşünce sistemi düşünsel hegemonyası altındaki uluslararası sistemin en önemli önermesi yüzyıllardır tartışılıyor ve tanımlanıyor olmasına rağmen “demokrasi” kavramıdır. R.Dahl demokrasiyi, seçmenin tamamının oy verme hakkının olduğu, adil ve çok partili seçimlerin hükümeti belirlediği, muhalefet etme, ifade, basın-yayın ve örgütlenme özgürlüklerinin hukuk devleti ve anayasa ile koruma altında olduğu bir sistem olarak tanımlamıştır (Dahl, 2001, s. 111-112). Demokratik değerlere bağlı ve bu değerlerle örülmüş bir sistem açısından “sivil-asker” ilişkilerindeki çatışmanın kaynağı da halk tarafından seçilerek işbaşına getirilen iktidarın, yine bu iktidar tarafından atanmışlarca zorla ele geçirilmesine dayanmaktadır. Sivil-asker ilişkilerindeki çelişki, “asli görevi toplumu korumak olan bir kurumun haddinden fazla güç elde ettiğinde korumakla görevli olduğu kitle için bir tehlike arz etme olasılığıdır.” Bu noktadan bakılınca da konu yine korunacakların koruyuculardan nasıl korunacağı sorunsalına, bir başka deyişle askerin sivil siyasete ve yaşama müdahalesi halinin tanımlanması ve irdelenmesi olgusuna gelmektedir.

Askeri müdahale kavramı konusunda literatürde pek çok tanımlama görülür. Feaver askeri müdahaleyi basit bir şekilde “Askerin sivil siyasete ani veya kademeli olarak yasadışı müdahalesi” şeklinde tanımlar. “Bir ülkenin sivil hükümetinin ve hükümetin yöneticilerinin düzenli silahlı kuvvetler tarafından ,zor kullanılarak düşürülmesi” şeklinde biraz daha genişletilmiş bir tanımlama da bulmak mümkündür (Thompson, 1973 den aktaran Eldem, 2020), çoğu zaman aynı anlamlarda kullanılabilen “askerî müdahale” ve “askerî darbe” kavramları, farklı içeriklerle de kullanılmaktadır. Örnek olarak Finer, “askerî müdahale” ve “askerî darbe” kavramları arasına herhangi bir farklılık görmez. Bu anlamda “askerî müdahale/darbe”, için gerekli şart müdahaleyi gerekli kılacak toplumsal koşulların varlığı ve buna bağlı eylemler veya teşebbüslerin de var olmasıdır. Bu noktadan hareketle “askerî müdahale/darbe” yi ; “askerlerin kendi siyasi görüşlerini ve/veya personelini, seçilmiş

siyasi otoriteninkiler ile zorla değiştirme yönünde kullanmalarıdır” şeklinde tanımlar. (Finer, 1988 s.74-75 ten aktaran Uluçakar, 2013)

Moskowitz, askeri darbe ve müdahaleyi birbirinden ayırır. Moskowitz’e göre bu konudaki temel ayırt edici referanslar aksiyonun “açıklık” ve “kabul edilebilirlik” ölçütleridir

Askerî müdahale, siyasal karar alma sürecine/karar alıcılarına direkt veya dolaylı biçimde erişim imkânına sahip askerî liderler/liderliğin, bu erişim imkânını kendi çıkarlarını koruma/sürdürmeye yönelik olarak örtük ve kabul edilebilir bir çerçevede kullanmasıdır.

Askerî darbe ise, askerlerin siyasal sürece; siyasi otoritenin etkinlik ve işlevine son vermek üzere açık ve kabul edilemez bir biçimde dâhil olduğu haldir (Moskowitz, 1983 den aktaran Uluçakar,2013)

Görüldüğü üzere askeri müdahale ve askeri darbe zaman zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber her müdahale bir darbe veya ihtilal değildir. Askeri bir müdahale çoğunlukla yapısal bir değişiklik getirmez, hatta bazen iktidar görevine devam da edebilir ,parlamento açık kalabilir, müdahaleci güç olmazsa olmaz isteklerini, yönetsel tercihlerini zorla kabul ettirir. Darbe ise genellikle kuvvet kullanmak sureti ile yapılan bir iktidar değişikliği olarak algılanır, darbe anlık olarak güç kullanımı ile değişen sonuçlar doğurur. Darbe sonrası uygulamalar sistemi başka bir boyuta taşıma imkanını içinde barındırmaktadır. Örneğin kimilerine göre 27 Mayıs 1960 darbesi, sonrasındaki uygulamaları ile darbe olmaktan çıkarak, bir ihtilal haline dönüşmüştür. (Sakallı, 2010, s. 3-4) Aslına bakıldığında Türkçe’ de kimi zaman biraz da “bile isteye” inkılap-ihtilal-devrim tanımları birbirinin içine dahil olmakta, sözelimi sonraki bölümlerimizde adına sık sık rastlayacağımız Ş.S.Aydemir 1934 yılında bir dergide yazdığı bir yazıda sosyal eylemleri ihtilaller ve inkılaplar olarak ayırır; ihtilaller ise darbeler ve müdahaleler şeklinde sınıflandırılmıştır ancak inkılap ise devrimin karşılığı olarak kullanılmaktadır Devrim ,sözcüğü ise temelinde her iki anlamını(hem devir etmek, dönmek, dönüşmek, hem de devirmek, dev-i-rim) içinde barındıran bir sözcük olarak karşımıza çıkar, siyasi saf tutuşa göre terimler içerikleri birbirlerinin yerine kullanılarak bir sosyal olayı tanımlamakta yararlanılmıştır.⁵

⁵ Bu konuda detaylı bir tartışma için bkz. Kaynar, K.M “Türkiye’nin 1960’lı Yılları” ss.59-75

Powell ve Thyne darbeyi “ordunun ya da devlet içindeki siyasi elitlerin örtük ve yasadışı yöntemlerle mevcut hükümeti değiştirmesi” olarak tanımlamaktadır (Thyne, 2010,s.252 den aktaran Balta 2016,s.51). Powell ve Thyne 2011 yılında birlikte yaptıkları ve literatüre önemli katkı sağlayan araştırmalarında 1950-2010 yılları arasında bütün dünyada toplam 457 darbe girişiminin söz konusu olduğunu söylemektedir. Darbelerin en sık olduğu dönemlerin 1960’ların ortasından başlayıp 1970’ler ortasına kadar devam den bir dönemde gerçekleştiği sonucunu ortaya koymuşlardır.1980’lerin başlarından itibaren darbe girişimi sayısı tüm dünyada belli bir düşüş göstermektedir. Yapılan araştırma darbe girişimlerinin başarı oranlarını ve bölgesel dağılımını da karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmektedir. Toplamda ele alınan 457 darbe girişiminden istedikleri sonucu alanların oranı %49,7 olarak belirtilmiştir. Aynı şekilde darbelerin Afrika (%36,5) ve Latin Amerika (%31,9) kıtasında yoğunlaştığını Ortadoğu (%15,8)’nın bu ikiliyi takip ettiğini sonrasında Asya (%13,1) ve en az oranla Avrupa (%2,6)’nın geldiğini izlemek mümkündür. Araştırmanın sonuçlarından hareketle önemli çıkarımlar elde edilebilir. İlk olarak darbe girişimlerinin belli coğrafyalarda kümelenmesi, bu bölgelerin darbeye açıklığına neden olan sosyoekonomik şartların 1950-1980 arası dönemde istikrar kazanamamış olması sonucunu bize göstermektedir, ayrıca belli tarih aralıklarında darbe girişimlerinin artışı darbelerin küresel dalgalar halinde geldiğine işaret etmektedir. (Powell & Thyne, 2011)

E. Balta aynı çalışmaya yönelik değerlendirmesinde 1980’lerden sonra darbelerin sayısındaki azalma konusunda

“Bu konuda Darbe üzerine olan siyaset bilimi literatürü bu azalma eğilimini darbenin bir müdahale formu olarak uluslararası alanda kabul edilirliğinin azalmasına; küresel olarak demokratik normları kabul eden ülke sayısındaki artışa; orduların seçilmişler tarafından denetlenmesine ve ülkelerin refah oranındaki yükselişe bağlıyor” demektedir (Balta, 2016)

Sivil-asker ilişkilerine ait literatür askeri darbeler hakkında birden çok nedene dayanan çeşitli bakış açılarına sahiptir.1960’lı yıllarda özellikle “Üçüncü Dünya”⁶ adı verilen coğrafyada gelişen devrimler, bağımsızlık hareketleri, iç savaşlar ve askeri darbeler etkisiyle toplumun diğer kesimlerine göre ordunun istikrarlı ve kendi iç

⁶ “ Üçüncü Dünya” kavramı ile ilgili detaylı tanımlar için Bkz.4.1.

dinamiklerinde yerleşik bir kurum olmasını ön plana çıkarılmaktadır, yine tüm “geri kalmışlık” coğrafyasında ordu ulusal devletleri inşacı ve geri kalmış kesimler karşısında modernleşmeci bir rol oynadığı görüşü bu dönemin hakim paradigması haline gelmiştir. Modernleşme kuramı etkisinin oldukça fazla görüldüğü bu dönemde literatüre katkı veren yazarların temel görüşü “modernleşme ilerledikçe sivil-asker ilişkilerinin liberal bir düzenleme yolunda ilerleyeceği ve sivil denetimin asker üzerinde hâkim olacağı” idi. Yine aynı bakış açısıyla ordu yönetime el koysa dahi reformist ve ilerlemeci bir rol üstlenerek düzeni sağladıktan sonra demokratik kurumların inşasında ön planda olacağı varsayılıyordu. (Balta, 2016, s. 51-56).

Bununla beraber bu görüşlerin temelde dayandığı nokta, kapitalist toplumun genelinde yer alan eşitsizlik kriteri üzerinden” iktidar yapısı” ve “güç” bağlamında sivil ve askeri elitler arasında var olan çatışmayı ve bunun nasıl ve hangi yöne evrileceğini tanımlamak üzerinedir. Sivil-asker ilişkilerine kuramsal bir çerçevenin içinden bakmak konuyu bir tarafıyla askeri ve sivil elitler arasında bir güç ve iktidar çelişkisi bağlamında algılamayı, bu da “elit” ve dolayısıyla “askeri elit” ve “sivil elit” kavramalarını açıklamayı gerektirmektedir. Genel olarak toplumlarda karar alma ve uygulama süreçlerindeki etkinlik üzerinden tanımlanan ve toplumu “azlar” ve “çoklar” olarak iki temel sosyal sınıfa ayıran bir bakış açısıyla görerek, yönetsel erk’ e sahip olan azların, çokları yönettiği noktasından hareketle yönetim erkine sahip azlar “elit” yönetilen çoklar ise halk olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilimlerde “Elit Teorisi” olarak tanımlanan bu paradigma Plüralist (Çoğulcu) Elit Yaklaşımı, Elitist Elit Teorisi, Demokratik Elit Teorisi gibi çeşitli alt dallarca tanımlanmaya çalışılmaktadır⁷. Sözelimi Elitist Elit teorisinin bakış açısına göre “ bütün toplumlarda en az iki sosyal sınıf vardır: Yönetenler ve yönetilenler. Yönetenler sınıfı daima sayıca azınlık olarak ve her şekilde çoğunluğa hükmeder”. Plüralist teoride ise “ yöneticilerin gücü, öteki elit grupları ve halk tarafından sınırlandırılıp, kontrol edilebilir” görüşü hakimdir. Demokratik elit teorisinin dayanak noktası klasik liberal düşüncenin bireysel hak ve özgürlüklerin korunması adına devletin gücünün sınırlandırılması fikrinden mülhem , “demokrasiyi koruyup sürekli kılmak ve despotik yönetimlerin ortaya çıkmasını önlemek için bağımsız ve gücün arasında dağıldığı elit gruplarının olması zorunludur” şeklinde bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Elitler toplumdaki değişimin ve gelişimin ana dinamik gücünü oluşturmaktadır, toplumsal yapının en üst katmanında olan ve

⁷ Elit Teorileri ile detaylı bir çalışma için bkz. Arslan,D,A “Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi” 2003

toplumun gelişim dinamiğini kontrol eden elitler konusunda Arslan “Hükümet üyeleri, siyasi partilerin liderleri ve etkin üyeleri, üst düzey kamu yöneticileri ve bürokratlar, askeriyenin üst düzey komutanları ve büyük şirketlerin sahipleri ve yöneticileri temel elitler olarak adlandırılır. Bunların yanı sıra üst yargı mensupları, yüksek kariyerli akademisyenler ve bilim adamları, medya editörleri ve etkili yazarları, sendika liderleri, popüler sanatçılar ve edebiyatçılar, güçlü sendika liderleri ... vb. temel elitler arasında sayılabilir” tanımlamasını kullanmaktadır. (Arslan,2003,s.115-135)

Sivil-asker ilişkilerine yön veren ve genel olarak aralarında güç odaklı bir çekişmenin olduğu hem üst düzey siyaset (hükümet üyeleri, siyasi parti liderleri, temsilcileri,) hem de üst düzey askeri yöneticiler (kuvvet komutanları, yüksek rütbeli subaylar) temel elitler arasında gösterilmiştir. Her iki kesim de temelde, yetki, etki ve sosyal anlamda kaynakların kullanımı ve tüm bunlar eşliğinde hegemonik bir güç tesisi açısından birbirinden bağımsızlık istemekte ve bu “görelî bağımsızlık alanını” artırıcı fillere yönelmektedir. Sivil-asker ilişkilerinin temel tayin edici özelliği bu güç ve özerklik istenci arasındaki çatışmada aranabilir, bu çatışma sadece temel elitler arasında sayılan gruplar arasında değil çoklukla grupların kendi bileşenleri içinde de görülmektedir. Aynı zamanda bu bileşenlerin kendi içlerindeki “güç istenci ve otonomi” çatışmasında diğer elit gruplarındaki bileşenlerle ittifak aradıkları ve bu şekilde toplumsal erki ele geçirmeyi hedefledikleri sıklıkla rastlanan bir durumdur. Klasik liberal sivil-asker ilişkileri anlatısı , bu konuyu sivil elitler -asker elitler arasındaki ilişkilerin boyutu ve durumu bağlamında düşünmektedir

Samuel P. Huntington’ un eserleri ile yön verdiği klasik liberal sivil-asker ilişkileri düşüncesi bağlamında temel öngörü siyasi otoriteye tabi kılınmış bir Silahlı Kuvvetler yapısıdır ve bu tabi kılınma hali mutlak olarak sivil siyasetin kontrol ve denetim mekanizmaları ile sağlanır. Huntington bu kontrol mekanizmalarını; sivil idarenin asker üzerindeki yetkisini maksimize eden kural ve ilkelerin belirleyici olduğu özneî denetim ve profesyonel subayın yalnızca kendi alanı olan askeri alan ile ilgilenmesi ve siyaseten tarafsız olmaları gerekliliğini içselleştirmesi ile sağlanan nesnel denetim olmak üzere ikiye ayırarak inceler. (Kızılaslan, 2018, s. 8) Huntington sivil-asker ilişkisini sivil siyasi otorite ve askeri liderlik arasında bir etki tepki mekanizması olarak algılamaktadır. Sağlıklı bir ordu yapısının, tamamen siyaset dışına çıkarılmış ve sorumluluk ve uzmanlık alanları anlamında sivil siyasetten ayrıştırılmış, izole edilmiş bir yapı olması doğru bir sivil-asker ilişkisi modelinin

garantisi olarak tanımlanmıştır. Sivil siyasete ait kurumlarının silahlı kuvvetleri kontrol konusundaki işlevsel yetersizliği durumunda, askeri kadroların siyasete müdahalesinin normal olarak algılanması paradigmanın temel kabulleri arasındadır. (Huntington, 2007, s. 21-44)

Huntington açısından “aşırı siyasallaşan” toplum kesimlerinin ve toplumun periferi kesimlerinden gelen yoğun “siyasete katılım” taleplerinin sonucunda artan toplumsal hareketlilik, gelişmeler sonucu “düzen bozucu” bir hal alabilmekte hatta “siyasal çürüme” haline gelebilmektedir. Huntington askeri müdahalelerin -ki darbeleri de kapsar- oluşmasında önemli etkenlerden birinin sivil siyasetin “kitlelerin katılım baskısına ve bunun yarattığı bunalıma karşı koyabilecek güce ve köklü temellere sahip olmaması” olduğunu ifade eder, sivil siyaset bu durumda belli bir iç tutarlılık ve uyum sağlama yeteneğinden yoksundur yazar bu noktada silahlı kuvvetlerin “mevcut düzeni koruyucu ve kollayıcı” işlevini yüceltir. Huntington askeri müdahaleler konusundaki fikirlerini sivil siyasetin güçsüzlüğü temeline oturturken bunun nedeni olarak toplumun siyasal kültürüne bakmak gerekliliğini ortaya koyar, Yazar’a göre siyasal kurumların zayıf ve etkisiz oluşlarının nedeni toplum gözünde meşru sayılmamasından ileri gelmektedir bu özelliği “pretoryen toplum” olarak açıklamaktadır. Sivil siyasetin hiçbir unsurunu meşru saymayan “pretoryen toplum” siyasal sisteme katılmaya çalışırken sivil unsurlar yerine toplumun en güçlü ve etkin kurumu olan orduyu ikame bir güç odağı olarak ,askeri müdahaleyi de ikame bir katılım aracı olarak benimserler.(Huntington 2006’dan Aktaran Balta,2016,s.52)

Huntington askerliği profesyonel bir meslek olarak görmektedir . Bu görüşünü ; askerlik mesleğinin uzun süren, teori ve pratiği bir arada barındıran bir eğitim ve tecrübe sonunda uzmanlaşma, ifa edilen görevin toplumsal anlamda hayati öneme sahip olması ve bunun aynı ideale inanmış ve aynı görüşleri paylaşan , bir grup tarafından yerine getirilmesi gibi temel özelliklerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. İşte bu nedenle Askeri kesimin uzmanlık gerektiren konularının tamamen onlara bırakılması bununla beraber sivil siyasetten tamamen izole edilerek iki alanın birbirinden tamamen ayrılması gerekli olduğuna dikkat çeker, sivilleşme ancak sivil-asker ilişkilerinin “objektif sivil denetim” üzerinden yürütülmesi gereken bir konudur. (Huntington, 2007, Cizre-Sakallıoğlu, 2002, s. 11-13)

Aynı dönemde Janowitz bu görüşlere karşıt olarak II.Dünya savaşı sonrasında orduların profesyonel ordulara dönüşme çabasındaki artışa dikkat çekerek

profesyonelleşen askerlere siyasi rol ve görevler verilmesinin kaçınılmaz olduğundan bahseder. Bunun nedeni olarak çalışmasının Soğuk Savaş dönemi ve nükleer silahlanmanın uluslararası caydırıcılığa sahip bir orduyu mecbur kılması ve bu ordunun uluslararası ve ulusal politikalardan ayrı, izole bir biçimde olamayacağı ve politize olacağı fikrine dayandığını söylemek mümkündür. Yine bu profesyonelleşme sonucu toplumsal değerlere uyum açısından askeri kesimin siyasi bir eğitime tabi tutulmasını bir zorunluluk olarak görmektedir, sivil kontrol ise ancak askerlerin toplumsal yapı ile bütünleştirilmesinde ve toplumsal kontrol çerçevesine alınmasında anlamlı olacaktır. (Janowitz, 1971'den aktaran Uluçakar 2013)

Janowitz 'in Huntington eleştirisinin önemli bir boyutunu modelin tutarlılığı meselesi oluşturmaktadır. Huntington'un modeli ABD, İngiliz, Fransız ve Alman örneklemelerine dayanmakta ve evrensellik açısından eksik kalmaktadır. Huntington 'un izolasyon fikrini; "siviller askeri kesimin donanımının yeterli olmadığı konularda açılımlar getirdikleri oranda, asker korumak vazifesini üstlendiği toplumla karşı karşıya kalacak ve bu bir tür çatışmanın kapısını aralayacaktır" görüşü üzerinden eleştirmektedir. Bu anlamda Huntington 'un statik profesyonelleşmesine karşın Janowitz daha dinamik bir profesyonelleşme önermektedir. Sivil-asker ilişkilerini kuşatan militarizmi planlanmış/önceden belirlenmiş ve planlanmamış/belirlenmemiş olarak ikiye ayırarak inceleyen Janowitz, planlanmış militarizmi oluşturan durumlarda sivil ve askeri liderliğin izolasyonu sivillerin askeri kontrol etmede gerekli gelenek ve uygulamalar konusundaki yetersizliği durumunda askerlerin liderliğini ve gücünü artıran bir "vakum" oluşturur ifadesini kullanmaktadır. Planlanmış militarizm' den bahisle açıklamak istediği bir anlamda Pretoryanizm'i yeniden tanımlamaktır. (Burk, 1993, s. 167-170, Feaver, 1996, s. 165-166)

1960'lar sonrası dönemde askeri darbeler sonrası kalıcılaşmaya başlayan askeri yönetimler Huntington 'un görüşlerine bir başka karşı çıkışı da beraberinde getirdi. Ordu iktidarı bir kez ele geçirdikten sonra bunu kolay bir şekilde terk etmiyor, fiilen iktidarı bıraktığında ise demokratik yapıların kolayca inşa edilmesini geciktiriyor ve bu yapıların içinde kendine ait bazı özerk alanlar yaratıyordu, böylelikle demokrasi gelişmiyor bunun yerine "pretoryen siyasal yapılar" kalıcılaşıyordu . Bu konuda önemli çalışmalar yapan isimlerden biri olan Perlmutter'e göre sivil yönetimin askeri konularla ilgilenmekten uzaklaşması profesyonel askerlik alanının genişlemesi ve hakimiyeti alması sonucu Pretoryenik yapılar güç kazanmaktadır. Bu anlamda dikkat

çektiği nokta profesyonelleşmenin pretoryen eğilimlere hizmet ettiği olmuştur.(Hale,2014,s.356).Pretoryenizmin toplumsal yönlerine de değinen Perlmutter, sivil siyasi kurumlara desteğin düşük olduğu kendi içinde koordinasyonu olmayan değişik toplum katmanlarınca desteklenen siyasi partilerin parçalanma içinde olduğunu ve bu katmanların birbirlerine karşı siyasete müdahalelerde bulunduğunu zayıf bir siyasi yapının sonucu sivil otoritenin yerini ordunun doldurduğunu söylemektedir. (Perlmutter, 1969, s. 397-403)

Huntington ve Janowitz liberal-çoğulcu sistemler ile Pretoryen sistemler arasındaki farkı askerlerin yetki, görev ve sorumlulukları anayasal yapılar tarafından düzenlenip düzenlenmediğine göre sınıflarken, Huntington Pretoryen sistemler açısından “kimin yönetmesi gerektiği” değil, “kimin yönetme ehliyetine sahip olduğu” üzerinde durmakta (Huntington, 1993:80–84). Janowitz istikrarlı bir rejimi sağlamada kimin en etkin çabayı gösterebileceğini, kimin modernleşme hedeflerini gerçekleştirmekte daha güvenilir ve ciddi olduğu önemsenmekte olduğuna dikkat çeker (Janowitz, 1971).Perlmutter ise Pretoryen yapıların toplumsal analizini yaptıktan sonra bu yapıları iktidarı bir araç olarak görüp çeşitli saiklerle çabucak sivil otoriteye devretmeye istekli pretoryen yapılar (hakem ordu) ve iktidarı amaç olarak görerek uzun zaman iktidarda kalmaya istekli ,sivil idareye güvensiz ve askeri yönetimi meşrulaştırmaya yönelik pretoryenik yapılar (yönetici ordu) olarak sınıflamaya tabi tutmuştur (Perlmutter, 1969)

1970’lerin ortalarından itibaren askeri müdahaleleri toplumların siyasi olarak gelişmişlik yapıları ile ilişkilendirmek ön plana çıkmaya başlayan bir yaklaşımdır. Siyasi kurumların düzgün çalışmadığı, siyasete katılımın düşük olduğu, demokrasi kültürünün ve sivil toplumun zayıf olduğu ülkelerde daha fazla askeri müdahale gözlemlenmektedir. Ekonomik ve siyasi olarak sistemin krize girdiği ülkelerde , milli kimlikle kendilerini özdeşleştirmiş ve devleti korumanın asli görevi olduğunu düşünen ordular darbelere girişmişlerdir. Kriz dönemi aynı zamanda bu müdahalelerin meşruluğuna da zemin hazırlamış, siyasi aktörlerin yozlaşmış ve beceriksiz olduğu algısının yaygınlaştığı halk kitleleri askeri yönetimlere karşı da çıkmamıştır, bu noktadan hareketle halk kitlelerinin desteğini alamayacaklarını hisseden sivil otorite, darbelere karşı direnememektedir. (Finer, 1988)

Yine bu dönemde sivil-asker ilişkileri üzerine çalışmış bir başka isim ise Eric Nordlinger olmuştur. Askerlerin sivil siyasete müdahalelerini, müdahalenin yöntem ve

yolları ile darbe sonrası kurulan askeri hükümetlerin yönetsel tarzları üzerinden iki boyutlu bir analize tabi tutar. Analizinde ilk boyutta askerlerin neden değişik düzeylerde müdahalelerde bulunduğu ve bunu yapan subayların içsel özellikleri ve ne tür sivil siyasi odakların müdahaleyi teşvik ettiği üzerinde durmuştur. İkinci boyutta ise müdahalenin ne şekilde gerçekleştiği ve askeri hükümetlerin rejim yapısına getirdiği değişiklikler sorgulanmıştır. (Nordlinger, 1977, s. 63-95)

Nordlinger müdahaleyi gerçekleştiren subayların sınıfsal arka planını sorgulayarak bu subayların genel olarak toplumun alt orta katmanlarından gelen ve subaylığın sağladığı yüksek sosyal mobilizasyonun bu sınıflarca tercih edilmesini öne sürerken, yine aynı subayların sınıfsal bağları gereği, genel olarak orta sınıfın isteklerini ve kendi toplumsal statülerinden gelen kazanımlarını ön planda tutarak kimi zaman ilerlemeci-modernleşmeci kimi zaman da statükocu çizgide müdahaleler yaptıklarını ortaya koymaktadır. İkinci olarak değindiği bir başka husus ordunun ve subay eğitiminin toplumdaki, ırk din, dil, etnisite gibi farklı aidiyet kavramlarını törpüleyen ve yerine seküler-milliyetçi bir üst aidiyet potası oluşturan bir yapı olduğundan hareketle bu potanın işlevsel olabilmesi için her kesimin ordu içinde temsil ediliyor olması gerekliliğini makul bir genellemenin ön şartı sayar, bunun olmadığı durumlar ayrışmaları ve subay kadrosu içinde çözümleri artıracağı için müdahale eğiliminin de artacağını söylemektedir. Nordlinger darbeci subayları iktidarın sivillerde olduğu ancak askerlerin hükümeti denetim altında tuttuğu ve kararlarını zaman zaman veto ettiği “*darbeci-aracılar*”, hükümeti devirerek iki ila dört senelik bir zaman dilimi için bizzat yönetime gelen ve statükoyu tesis etme hedefinde olan “*darbeci muhafızlar*” ve sivil iktidarı devirip belirsiz bir süre için tam bir hegemonya tesis ederek tüm siyasi ve sosyal hayatı kendi yönlerinde düzenleyen “*darbeci muktedirler*” olarak üçe ayıran bir sınıflamaya tabi tutmuştur Muhafız rejimler doğrudan sivil iktidarı ele geçirerek, , sivil siyaset nedeni ile oluşan “pisliği temizleme”nin kendilerine düştüğünü iddia ederler. Askeri müdahaleye yol açan şartlar ortadan kaldırıldığında ve yeniden oluşmasına izin vermeyen bir ortam oluştuğunda iktidarı siviller terk ederler. Muhafız rejimler de diğer askeri rejimler gibi baskıcıdır bu nedenle kimi sivil hakları sınırlama güdüsü içinde hareket ederler, ancak bu sınırlama iktidarda kısa süreli kalmalarına paralellik gösterir. Muhafız rejimlerin ana amacı statükoyu korumak olduğundan yanlışlıklar ve eksikleri düzeltmeye de yatkınlıkları sebebiyle “ılımlı muhafazakârlar” olarak tanımlanabilir. (Nordlinger, 1977, s. 21-26)

Modernleşmeci kuram genel olarak liberalizmden beslenirken Marksist teoride de sivil-asker ilişkilerinin boyutuna ilişkin anlatılar vardır. Marksist teoride orduya emperyalist saldırılara karşı devrimi savunacak şekilde meşru ve kritik bir görev yüklenmiştir; bununla birlikte ordu burjuva militarizminin bir aksiyonu ele olarak ele alındığında ise, örgütlenmiş bir şiddet ve baskı unsuru olarak “ hakim sınıfın kazanımlarını korumanın bir aracı “ olarak görülmektedir. Marksist teorinin ünlü ismi Rosa Luxemburg “sermaye sınıfının ordunun finansmanını karşılamak istemediğini ve bundan kaçındığını bu anlamda paradoksal bir biçimde işçi sınıfının hem kendisine hem emperyalist kapitalizmin sömürdüğü tüm halklara dönük bir silahı kendisinin finanse etmek durumunda kaldığı” gerçeğini söylemiştir (Luxemburg, 2003 den aktaran Öztan,2018,s.25). Marksist teori ve özelde Lenin ,burjuvazinin tıkanmasına ve kapitalizme “içkin” krizlerin sonucu olarak gördüğü büyük savaşlardan biri olan I.Dünya savaşı ortamında yaptığı analizle savaşı Clausewitz’in ünlü “savaş siyasetin farklı araçlarla devamıdır” şeklindeki temel iddiası üzerinden algılamaktadır. Lenin’e göre “savaş siyasetin çekirdeğini oluşturur ve onun farklı araçlarla devam ettirilmesidir”. Lenin açısından savaş sadece dış siyasete ait bir konu değil iç siyaset için de diğer barışçı yollar tükendiğinde başvurulacak bir araçtır, ancak bu noktada savaşları modern devletin oluşması veya ulusal kurtuluş için yapılan ,yine feodalite veya monarşiye karşı yapılan savaşlar özelinde “ ilerici” olarak görmektedir. Emperyalizmin neden olduğu savaşlar “saldırgan savaşlar” olarak görülürken sömürgelerin emperyalizmden kurtulma veya egemenlerin baskılarına karşı ezilen sınıfların verdiği savaşlar “savunmacı özellikli haklı bir savaş” olarak ifade bulmuştur. Ancak genel anlamda siyaset yalnız barışta değil savaşta da farklı araçları kullanarak duruma müdahil olmalıdır, siyasi otoritenin orduları kontrol etmesi ve askeri sistem üstünde denetiminin olması hem liberal çoğulcu modeller hem de Marksist görüşün üzerinde uzlaştığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen Huntington ‘un “uzmanlaşma ve sivil-asker arasında ortak değerler yaratma sayesinde, orduların sadece dış tehditlere yönelik caydırıcı bir unsur haline gelmesi” görüşü Marksist düşüncedeki Shaposhnikov ve Kolkowicz açısından çok güçlü bir tez olarak görülmemektedir. Yine bu düşünceye göre ordular, devletin toplum üzerindeki otoritesinin kurulması ve devam ettirilmesinde başvurabilecekleri en efektif baskı araçlarıdır. Marksist teoride sivil asker arası ilişkilere bakarak bu dinamiğin içerisinde orduyu “üniforma içinde parti” olarak görme fikri ağır basar. SSCB döneminde ordu, içerideki etnik unsurlar için bir nevi erime potası, askerlik süreci ise politik ve ideolojik

olarak bir doktrinizasyon süreci olarak görülür. Soğuk savaş dönemi boyunca Marksistler “Üçüncü Dünya” da kapitalizm ve işbirlikçilerine karşı girişilen kurtuluş hareketlerini ilerici ve öncü savaş kapsamında görerek desteklemişlerdir (Öztan, 2018, s. 25-28, D'Odorico, 1982, s. 40-47)

Özetle 1960'ların başlarından başlayarak askeri ve sivil alanların ayrılması, uzmanlaşma, objektif sivil denetim ve profesyonel ordu kavramları üzerinden orduların kurumsal yapısını merkeze alarak işleyen paradigma 1990'lı yıllara gelindiğinde ordunun kurumsallığına değil ,sivil toplumun da önem kazandığı bir çerçevede demokratik gözetimin kurumsallığına odaklanmaya başlamıştır.

Soğuk Savaşın bitimi ile ortaya çıkan yeni güvenlik ve risk algıları ışığında, daha önceki paradigmaya yön veren sivil asker ilişkilerinde askerleri siyasi hayattan tamamen uzakta tutmaya, ayırtırmaya çalışmanın artık eskisi kadar kolay olamayacağı bu sağlansa bile bunun efektif bir fayda sağlamaktan uzak olacağı gerçeği, Desch ve Feaver gibi yazarların eskinin temel” ayırtırma” modelini, özünü koruyarak değiştirmeye yönelik çalışmalar yapmasına yol açmıştır.

Feaver bu dönemde sivil-asker ilişkilerinin temelini, sivil otoritenin askerleri yönetip yönetemediği temelinden hareketle mikro bazlı bir analiz çerçevesine oturtur, ve ekonomi bilimindeki amir-memur kavramı çerçevesini sivil-asker ilişkileri literatürüne uygular. Sivil siyasi otoritenin asil ya da amir olarak yetkisinin bir kısmını, askerlerin uzmanlık alanına girdiği düşünülen konularda vekil veya memur olarak orduya bıraktığı bir amir-memur ilişkisi modeli geliştirir, bu modelde sağlıklı bir sivil asker ilişkisinin temel dayanak noktası amir ve memurun yapı, eylem, söylem ve yetenek bazında işlevsel uyumudur (Feaver, 1999)

Michael Desch 'in “*Civilian Control of the Military*”(Ordunun Sivil Denetimi) isimli çalışması, temelinde Huntington çizgisinde bir kurumsal gelişim izleği sunmakta ve liberal demokratik öngörü modelinde sivillere üstünlük tanıyan hiyerarşik bir yapının ve asker üstünde sivil denetimin hakim olduğu bir yapıyı modellemektedir. Ancak görüşlerini aktardığı dönemin soğuk savaş sonrası geçiş dönemi olması Desch 'in sivil-asker ilişkilerinde var olan faktörleri değerlendirmekte sadece ulusal faktörlerin değil uluslararası faktörlerin de etken olduğu gerçeğinin de altını çizmesine sebep olmaktadır. Desch 'in bu yargısı Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamında görülen değişimlerin , sivil ve askeri yöneticiler arasındaki ilişkileri olumsuz

etkilemiş olduğu ve bu ilişkilerde gerginlik ve çatışmaya yol açtığı savı üzerine kurulu bir düşünce olarak görülmektedir. Desch bu kavramlar üzerine tehdit-vazife odaklı olarak geliştirdiği kuramında kullandığı sabit değişkenler “iç tehdit” ve “dış tehdit” değişkenleridir. Desch bu sabit değişkenlere eklediği bağıli değişkenler ile beraber getirdiği analiz üzerinden sivil asker ilişkilerini incelemiştir. Desch askerin sivil siyaset açısından bir tehdit oluşu ortamını, bir iç düşmanın var oluşu ve çatışma veya savaş durumunun varlığı arasındaki doğrusal bir ilişki üzerinden gösterir. Desch bu noktada kritik önemde olan “Siviller ve askerler görüş ayrılığına düştükleri takdirde, hangi tarafın görüşü ağır basacaktır? ” sorusunu sorarak analizinin açılımı bir adım öteye taşır. Bu sorunun yanıtı, Askerlerin siyasi karar alma sürecindeki rolü ve ağırlığını ortaya koyacaktır. Clausewitz’in “*On War*” (*Savaş Üzerine*) isimli eserinde ilk defa değindiği ve

“Siyasi görüşün askeri görüşe bağıli olması sağduyuya aykırıdır. Nihayetinde savaş ılan eden siyasi iradedir; devlet yönetiminin akli organı, siyasettir. Savaş, siyasetin bir aracıdır; siyaset, savaşın değil. Dolayısıyla askeri görüşün, siyasi görüşe bağıli olması en mantıklı durumdur”. (Clausewitz, 2018)

sözleri ile ifadesini bulan bu çerçevede, Desch yukarıda sorduğu sorunun cevabını aramış ve bu soruya “sivil otorite” nin görüşünün ağır bastığı hallerde o ülkede sağlam bir demokratik kontrol mekanizmasının yerleştiğini söylenebileceği sonucuna varmıştır ,ancak tersi durumda , bu soruya yanıt olarak” askerin görüşü” cevabının verildiği halde, o ülkede sivil denetim ve demokratikleşme seviyesi problem taşımaktadır. Desch, bu bağlamda, sivil denetim düzeylerini, “en iyi düzey” ve “en kötü düzey” noktaları arasındaki bir doğru hat üzerinde düşünerek kuramının merkezine oturtmuştur.

Desch sivil- asker arasındaki ilişkinin durumu iç ve dış tehdidin düzeyine bağıli olarak dörde ayırmaktadır. Desch’e göre “sivil-asker ilişkilerinin en kötü biçimi, dış tehdidin düşük buna karşılık iç tehdidin yüksek olduğu hallerde; en iyi biçimi ise, dış tehdidin yüksek, iç tehdidin düşük olduğu hallerde” ortaya çıkmaktadır. Sivil asker ilişkilerinde eski dönemlere göre oldukça hatırı sayılır bir sivilleşme yaşanmasına rağmen, toplumsal ve siyasi sorunların çözümü sivillerin elinden askerlere geçtiği her örnek, siyasete mevzi kaybettirmekte ve sorunların siyaset ile çözülemeyeceği fikri toplumsal hafızaya yazılmaktadır (Desch,1999’dan aktaran Kızılaslan 2018,s.1-30)

Sivil-asker ilişkilerinin mutlak bir şekilde ayrımı konusuna ,önemli bir karşı çıkış gerçekleştiren bir yazar olan R.Schiff askerler yurttaşlar ve siyasal elitler arasındaki ilişki yapılarının farklılıklarına vurgu yaparak sivil-asker ilişkilerinin mutlak bir şekilde ayrımının her toplumda aynı etkiyi göstermeyeceğini, bazı toplumlarda bu ayrımın mümkün olmadığını ,bu ayrım yapılsa dahi askerin sivil siyasete müdahalesinin önünde bir engel teşkil edemeyeceğini söylemektedir. Schiff'e göre "siyasi elit, askerî elit ve vatandaşlar arasında diyalog, iş birliği, değer ve hedeflerin paylaşımına dayalı bir biçimde uzlaşma sağlanmalıdır". Ordunun yapılanması askeri personelin seçimi ,ordunun sosyal kompozisyonu gibi konularda tüm kesimlerin mutabık kalması durumunda askerlerin müdahale oranının çok düşük olacağını söylemiştir. Bu bahsedilen mutabakat askerlerin sivillerin kendileri ile aynı fikirde olduklarına dair bir inanç yaratacak ve bu sayede askerler sivil siyaset yönüne müdahaleden uzak duracaktır (Schiff, 2008)

Sonraki dönemlerde sivil-asker ilişkilerine ait literatürde askeri müdahalelerin sadece ulusal boyuttan ibaret olmadığı ,derin bir uluslararası boyutunun da olduğu ve orduların "küresel ve yerel sosyolojik iktidar ilişkilerince hem belirlenir hem de bunlar üzerinde etkide bulunur" oldukları görüşü ortaya konulmuştur. Küreselleşme ile beraber gittikçe artan bir şekilde uluslararası sistemin parçası olan devletler içindeki yerel siyasi düzen zaman zaman uluslararası düzen ile farklılaşma veya çemberin dışına çıkma eğilimleri göstermektedir, bu tip durumlar yerel sivil siyaseti ve onu iktidara taşıyan toplumsal uzlaşma odaklarını yeniden uluslararası düzen hattına oturtma ve uyumlaştırma amacı taşıyan hatta kimi zaman uluslararası aktörlerce düzenlenen veya desteklenen askeri darbeler ile sıkça karşılaşıldığı durumlardır. Askeri darbeler ekonomik kriz ve buna bağlı dönüşüm mekanizmaları üzerinden de okunabilir, O'Donnel gibi yazarlar askeri darbelerin ve sonrasında kurulan" bürokratik otoriter devlet formları" nın ekonomik krizi aşmak için önemli bir çözüm önerisi olarak görüldüğünü ifade etmektedir. O'Donnel 'ın "bürokratik otoriter devlet" formundan kastettiği şey tepkisiz bir halk kitlesini yöneten otoriter veya popülist bir devletten ziyade orta-alt sınıflar ve çalışan kesimlerin ekonomik ve siyaseten dışlandığı ve belli derecede sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan bir rejim türü olduğudur. Bu tanımdan anlaşılan bürokratik otoriter devler teknokratlar, sanayiciler ve orta-alt sınıflar ve emekçi kesim arasında bir etkileşimin sonucudur ve bu unsurlar belli ölçekte bir

sanayileşmenin sonucu olarak ortaya çıkar. Teknokrat kesim ulusal politikaları belirleme ve uygulama hususunda hiyerarşik olarak üste çıkmış, ve güçlendirilmiş bir devlet mekanizması, sermaye sınıfının yararına ve geri kalanları dışlayıcı olan bir karar alma süreci ve bununla birlikte teknik ve idari karar alım süreçlerinin depolitizasyonuna dayanan bir hegemonik yapı oluşturmuştur. Bu bahsedilen teknokratik yapı askeri kesimle kurduğu yakın ilişki üzerinden her iki kesimin devlet üzerindeki etkisini artırıcı bir faaliyet sergilemektedir. Bu şekilde gelişen bir devlet yapısı üst burjuvaziye toplumsal taban olarak almış, ekonominin istikrarlı bir biçimde işlemesi için zor kullanan, bazı devlet adamlarının keskin bir otoriteye sahip olduğu, orta-alt ve emekçi kesimlerin siyasetten dışlandığı, büyük oligopol ve sermaye burjuvazisinin ve bazı devlet sektörlerine gelir transferinin yapıldığı ve hükümete demokratik erişim kanallarının kapatıldığı bir rejim türü olarak betimlenmiştir. (Sarıpek, 2017, s. 67-87)

Askerlerin sivil siyasete müdahalesinde sivil siyasete hükmedenlerce uygulanan popülist ve kutuplaştırıcı söylemler, hukukun üstünlüğüne yönelik aşındırıcı veya tamamen ihlal edici uygulamalar, siyasal erk'in aşırı merkezileşmesi, güçler ayrılığı prensibinin ilgası, seçimler yolu ile iktidar değişikliğinin önünün kesilmesi gibi sivil siyasetin meşruiyet krizi ile karşılaştığı noktalar da askeri darbe nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu noktada ordu aşırı merkezileşmiş sivil güç odağı karşısında devlet içinde devlet organizasyonuna sahip bir başka güç odağı olarak sivil siyasetin alanını ele geçirmeye çalışacaktır. (Wintrobe, 2012'den aktaran Balta, 2016)

1.2. Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerine Bakış Açısı

Türkiye açısından sivil-asker ilişkilerini ele alan literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD kaynaklı tartışmaları ve bu noktadan ortaya çıkan eserleri takip etmektedir. Huntington ‘un çalışmaları açıktan veya örtük olarak bu konuda çalışma yapan hemen herkesin başvurduğu ilk referanstır, bununla beraber Huntington’un görüşlerine getirilen eleştirel yaklaşımlar ve bu konuda verilen eserler de Türkiye’de yankı bulmuş ve sivil-asker ilişkisini açıklamada eleştirel kaynaklar olarak kullanılmıştır. Türkiye’de verilen eserlerde ABD ve Avrupa sivil-asker ilişkileri ile metodolojik bir bağ kurma çabası görülmektedir. Türkiye’de sivil-asker ilişkilerini anlama ve askeri müdahaleleri de bu

açısından anlamlandırma açısından temel iki yaklaşımın ön plana çıktığı görülmektedir. Öncelikle söylemek gereken bu yaklaşımların her ikisi de sivil-asker ilişkilerini sivil otorite ve askeri liderler arasında bir sorunsalın çözümü ve her iki alanın birbirinden kesin bir biçimde ayrılması gerekliliği üzerinden okumaktadır. Bahsi geçen iki temel yaklaşımdan birincisi Türkiye’de yaşanan askeri müdahaleleri anlamlandırmada ve sivil-asker ilişkilerini açıklamada yukarıda bahsi geçen kuramların yetersiz kaldığı görüşüdür. Bu bakış açısından ordu “*Türk devlet geleneğinin hem belirleyici bir unsuru hem de bu gelenek içerisinde eğildiği yön itibarıyla iktidarlara belirleyen ve her dönem devlet yönetiminin ortağı olan bir kurum*” olarak görülmektedir. Bu kabulden hareket eden araştırmacılar, Türk siyasal yaşamını "devlet merkezli" bir bakış açısıyla okumaya çalışmaktadır. (Uluçakar, 2013) Örneğin Ş. Mardin merkez-çevre üzerinden verdiği analizde Osmanlı’dan başlayarak merkezi saray ve padişah, çevreyi ise yerel eşraf, tarikatlar ve köylülerden oluşan bir yapı üzerinden tanımlayarak aynı hat üzerinde Osmanlı-Türk modernleşmesini pozitivist, elitist ve jakoben bir asker sivil birlikteliğinin gerçekleştirdiğini, eşraf, halk ve din adamlarından oluşan çevrenin ise karşı cepheyi oluşturduğunu ifade eder. (Mardin, 1990) .Aynı bakış açısını sahip isimlerden H.İnalçık Osmanlı devletini ve Cumhuriyet dönemindeki devletin, Osmanlı ile olan devamlılığını vurgulamak açısından “patrimonyal devlet” kavramını kullanmaktadır. Yazar, Osmanlı’da padişahların bazı uygulamalar vasıtası ile askerî ve bürokratik örgütlenmeyi kendi aracı haline getirdiklerini bu anlamda tüm kademe ve unvanların padişahın tercihleri doğrultusunda dağıtıldığını ve bunun devlet memurlarını padişaha mutlak biçimde bağımlı kıldığını ifade etmektedir (İnalçık, 2016) Sivil siyasete asker müdahalesinin, Jön Türklerden Atatürk’e uzanan tepeden inme bir çizgide yerleşen düzenin bürokrasi/burjuvazi veya devlet/toplum çekişmesi üzerinden “devlet merkezli bir imparatorluğun yönetici sınıfının bir sorunu” olarak algılanması da aynı bakış açısının Ç.Keyder tarafından ortaya konmuş bir başka yorumudur (Keyder, 2019, s. 53-64) . Devlet merkezli bakış açısına sahip bir diğer isim Karaosmanoğlu

TSK “nın modernleşme tarihimizin içindeki siyasal rolünü 19“uncu Yüzyıl “ın ortalarına kadar geriye götürmek mümkündür. 19“uncu Yüzyıl “da ivme kazanan modernleşme hareketi silahlı kuvvetleri modernleşmenin bekçiliğine getirerek, militarist ve müdahaleci bir siyasi-askerî kültürün egemen olmasına yol açmıştır. Cumhuriyet bu müdahaleci kültürü tevarüs etmiş ve çok partili rejime geçildikten sonra da, askerî müdahalecilik siyasal hayatın parçası olmaya devam etmiştir. Sivil-asker ilişkisi bakımından demokrasiye geçiş gerçekleşmemiştir (Karaosmanoğlu, 2011:2-3)

demekle ordunun müdahale kültürünün gelişmesinde en önemli faktör olarak “ordunun modernleştirici rolü” nü görmektedir

Sivil-asker ilişkilerine ait temel yaklaşımlardan ikincisi ise orduyu “sivil siyaset üzerinde vesayeti gelenekselleştirmiş özerk bir yapı” ya da “kapitalist hegemonyanın müdahale ve baskı aracı” gibi farklı bakış açıları ve söylemlerine rağmen temelinde sivil ve askeri elitlerin varlığını kabul ederek bunların yetki ve sorumluluk alanlarının kesin olarak birbirinden ayrılması gerekliliğine dayanan paradigmanın yansımaları şeklindedir.

Türkiye’de sivil-asker ilişkilerini anlamlandırmak adına literatürde her iki şekilde de görülen ayırma odaklı yaklaşım aslen büyük oranda yetersiz kalmaktadır. Türkiye ‘de klasik liberal yaklaşımların merkeze aldığı izlek, ordunun sivil iktidarın kontrolünde olması gereken bir yapı olduğu ve birey özgürlüklerinin en az devletin güvenliği kadar önemli olduğu ancak Türkiye’de ordunun devletin güvenliğini ön plana alan yaklaşımı ve bunun gerekliliklerini yerine getirmek saiki ile siyasete müdahale edebildiği olmaktadır, bu müdahaleler temel insan hak ve hürriyetlerini, demokratik değerleri ve hukukun üstünlüğü ilkelerini çiğneyecek nitelikte olmaktadır tam da bu nedenlerle TSK sivil otoritenin kontrolüne alınması gereken bir durumdadır ve bu sivil hakların ve özgürlüklerin sağlanmasının temel garantisi olacaktır. (Örs, 1996’dan aktaran Uluçakar,2013,s.131).Liberal yaklaşımın diğer bazı temsilcileri sivil-asker ilişkileri tartışmalarında “çoğunluk”, “sivil siyasal iradenin üstünlüğü/seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü”, “siyasal çoğulculuk”, “siyasal hak ve özgürlükler” ve “askerî bürokrasinin bağımlılığı ilkeleri” gibi argümanları ön plana çıkarmaktadırlar. Aynı düzlem içerisinde Türkiye’deki sivil-asker ilişkilerine dışarıdan bakan ve bu konuda görüş belirten yazarlardan Perlmutter’e göre “ *Kemalist Türk ordusu, sivil rejimin bozulup çökmesini önleyecek bir gözetmenlik görev yerine getirmektedir. Atatürk ülkedeki siyasi rejimi, askeriye’nin de himayesi ve desteği ile yalnızca sivilleştirmeyle kalmamış, ordunun siyasi hayattaki sorumluluk ve görevlerine bir meşruluk da kazandırmıştır. Bu sayede Türk ordusu hem Cumhuriyet’in, anayasanın ve anayasal düzenin hem de bu değerlere sahip çıkan dürüst sivil yönetimin yegane koruyucusu olmuştur*” kısaca Perlmutter bu bakış açısıyla Asker’in “kendi görev alanına giren konular” arasında bir tehlike sezdiğinde veya siyasal düzlemde bir kirlenme belirdiğinde bunu bertaraf edip, siyasal istikrarı sağlayarak kışlasına çekildiğini ifade

eder (Perlmutter, 1981,s. 32 'den aktaran Arslan,2010,s.178). Benzer bir şekilde Dodd Türkiye'de yaşanan üç darbeye de askerlerin belirli ölçüde işleyen bir liberal demokratik düzen tesis ettikleri noktada iktidarı sivil elitlere bırakmış olduklarını öne sürer. (Dodd, 1983). Yine Perlmutter TSK'yı "pretoryen ordu" nun tam karşısı olarak "Statükoyu kabul eden, sorunlar çözüldükten ve, genel statüko sağlandıktan sonra kışlasına geri dönmek yönünde bir istek ve hedefi olan" , " askeri yönetimi etkin ve süreklilik arz eder bir yapı kılmak gibi bir amaç taşımayan ,peşinen ve açıkça ifade ettiği bir zaman kısıtına bağlı" , " Ön planda değil geride ve bir baskı grubu olarak hareket etme eğiliminde" gibi özelliklerle tahkim ettiği tanımıyla "Hakem Ordu" olarak görmektedir (Perlmutter, 1981,s. 25-28 'den aktaran Arslan,2010,s.180)

Marksist düşünce açısından Türkiye'de sivil-asker ilişkilerinin genel yapısı üzerine üretilen çalışmalar, liberal veya devlet merkezli görüşlerin aynı potada görülmesi ve eleştirisi üzerinden hareket etmektedir ve merkezinde "kapitalist devlet" ve ordunun devlet içerisindeki rolü yer almaktadır. Ordunun konumlanması ve analizi hakkında Akça:

Türkiye "nin siyasal iktisadı hakkında yapılan çalışmalar içinde darbe dönemlerine dair göndermeler ya da içte müdahalelerin niye olduğuna dair bazı açıklamalar görülür. Burada da ya yapısalcı ya da araçsalcı bir yaklaşım vardır. Yani, devlet egemen sınıfın bir aracıdır, dolayısıyla ordu da onun aracıdır; ordu aslında egemen sınıfın istediğini yapmaktadır. Ya da daha yapısalcı-işlevselci bir yaklaşımla, sermaye birikim süreci, onun krizleri söz konusudur, o krizler ortaya çıktığı vakit de ordu dediğimiz dışsal faktör gelir ve Gordion "un düğümünü bir kılıç darbesiyle keser (Akça'dan aktaran Benlisoy,2010) demektedir.

Türkiye'de Marksist görüşten sivil-asker ilişkilerine bakışın önemli bir yönü askeri darbelere ve bu dönemdeki uygulamalara yapılan atıflar ve TSK'nın kapitalist sisteme eklemlenme serüveni içindeki OYAK veya TSKGV gibi kurumların serancamı ve içeriğinde bürokrasinin asker kesimi, ücret ve sosyal imkânlarını artırmak için topluca üretim araçlarına sahip olmak ,gelir sağlamanın devamlı ve garantili bir yolunun açılması sayesinde bütün subayların sermaye sınıfının birer üyesi haline getirilmeleri görüşü⁸ üzerine yoğunlaşmaktadır (Küçükömer, 2010, s. 129).Aynı noktadan bakıldığında özellikle merkez-çevre paradigması üzerine bina edilen liberal-

⁸ Bu konuda literatürde nitelikli bir çalışmayı Parla yapmıştır. Parla OYAK ve TSKGV ile ilgili çalışmasında TSK'nın Kapitalizmle eklemlenmesi meselesine "ekonominin militaristleşmesi" yorumunu getirmekte ve durumun ordu ile tekeli sermaye arasında bir birliktelikten daha ötede kapitalizmde olan militarist eğilimleri daha açık gösteren yapısal bir dönüşüm olduğunu ifade etmektedir (Parla, 2004, s. 78-79)

muhafazakâr devlet analizlerinin eksik ve hatalı olduklarını düşünmemektedirler, bunun da nedeni sınıfların bu merkez-çevre ilişkileri analizinin içinde yer bulamıyor olması ve Türkiye'nin uluslararası sermaye olan ilişkilerinin bu analize dahil edilmiyor olmasıdır oysa Osmanlı-Türk modernleşmesi dünya sistemi ve uluslararası sermaye ilişkileri ile olan ilişkileri açıklanmadan doğru olarak açıklanamaz görüşü hakimdir. Bu anlamda Türkiye uluslararası kapitalist sisteme entegrasyonunu "1960 darbesi ile ithal ikameci bir sanayi modeli ve planlama paradigması üzerinden, 1980 darbesi ile neo-liberal iktisat politikaları ve ihracata dayalı büyüme modeli üzerinden" gerçekleştirmeye çalışmaktadır her iki darbe de bir taraftan bakıldığında merkezin kaybettiği gücü geri kazanma ve kendini baştan yapılandırma sürecinin bir parçasıdır. (Yaşlı, 2008, s. 95-106) Savran ise 1960 ve 1980 müdahaleleri arasında "özdeşlik" kurmaya çalışan hakim görüşe ve bu müdahaleleri "bürokrasinin restorasyonu" gibi bir ifadeyle açıklanmasına karşı çıkmaktadır, yazara göre askeri müdahaleler hakim sınıf olan burjuvazinin çıkarlarından bağımsız olarak düşünülemez (Savran, 1987, s. 132-168)

Türkiye kapitalizminin dışa bağımlı olmasından kaynaklı olarak Türkiye'deki askeri müdahalelerde özellikle ABD desteği aramak⁹, ya da müdahaleleri kapitalizmin yarattığı iç sınıfsal çarpıklık ve çatışmaların sonucu geleceğini askeri müdahalede arayan, militer rejimi demokrasiye yeğleyen sivil toplumsal paydaşların ortaya çıkışı ile ilişkilendirmek de sıkça izlenen bir metottur (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 15) sözgelimi Savran bu konuda 27 Mayıs üzerinden

"... sanayi burjuvazisi tarafından yönetilen ve memurları, aydınları, öğrencileri, giderek işçi sınıfının büyüyen bir kesimini içeren bu koalisyon, bir küçük köylüler ülkesinde kaçınılmaz biçimde azınlıktır. Bu çaresizlik karşısında, modern kentsel politikanın kendine özgü araçları devreye girmiştir... bu toplumsal sarsıntı ve çatışma ortamıdır ki, ordu içinde yıllardır mayalanmakta bulunan darbeci odakları harekete geçirerek 27 Mayıs'ı doğurmuştur... 27 Mayıs'ın oluşumunda özü itibarıyla toplumsal mücadelelerin, özellikle de sanayi burjuvazisinin yükselişinin ve DP ile çelişkiye girişinin asli bir rol oynadığını

⁹ ABD'nin Soğuk Savaş Yıllarında birçok ülkede kendi çıkarları doğrultusunda rejimler kurabilmek için müdahalelerde bulunduğu hem çeşitli uluslararası araştırmalar hem de yakın zamanda araştırmacıların hizmetine sunulan CIA arşivindeki belgeler sayesinde bilinen bir gerçek halini almıştır. Bu durum Türkiye'deki askeri müdahalelerin de arkasında ABD'nin rolü olabileceği savını güçlendirmektedir, konu hakkında pek çok yazarın eserleri mevcuttur. Ayrıntılı bir çalışma için Bkz. S.Kıyanç. " ABD Arşiv Belgelerine Göre Türkiye'de Askeri Darbeler 1960-1980" Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi 2018 Muğla

vurgulamakla birlikte, bu çelişkinin çözümünün bir askeri darbe biçimini almış olduğunu da unutmamamız gerekir” (Savran, 1987, s. 138-140) değerlendirmesinde bulunur.

Türkiye için sivil-asker ilişkilerini anlamlandırmaya yönelik çalışmaların önemli bir dayanak noktasını “özerklik” ve “vesayet” kavramları oluşturmaktadır. Bu noktada sözü geçen özerklik kavramını Akça’nın ifadesiyle “*Türkiye “de ordunun siyasete müdahalesi ve askerî vesayet, genelde spesifik bir tarihsel gelenek içerisinde anlamlandırılıyor tarihsel bir gelenek olarak Türk ordusunun toplum karşısında belli bir özerkliğe sahip olduğu varsayılıyor*” (Akça’dan Aktaran Benlisoy,2010) üzerinden anlamlandırmak mümkündür Cizre özerklik hususunu biraz daha genişleterek Pion-Berlin’den mülhem modernizasyon, doktrin, askeri eğitim ve taktik gibi tamamen askeri alana giren; tehdit değerlendirme, istihbarat, psikolojik harp gibi sivil alana giren ve silah teçhizat üretimi veya tedariki gibi her ikisinin arasında bir bölgede kalan yetki alanlarının içinde Türk ordu geleneğinin tüm alanları kendi yetki ve sorumluluğunda gördüğünü ve bu konuda kendini “özerk” bir kurum olarak konumlandığını ifade etmektedir. (Cizre, 2014, s. 150-167). Bayramoğlu özerklik konusunda TSK’nın devlet sistemi içinde yasal bir destekle tahkim edilen bir özerkliği olduğunu ve bunların kendi bütçesini sivil denetim altında olmadan hazırlayabilmesi anlamında mali, iç yapılanması ve denetimi bakımından idari, ve sivil otorite ile” kağıt üstünde kalan bir yetki-sorumluluk mekanizması”nın varlığı ve siyasi güç dengeleri içinde Genelkurmay’ın bağımsız hareket edebilmesi özelliği ile politik özerklik olarak üç ana kısımda incelenmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Aynı zamanda Genelkurmay’ın “askeri olan” ile ilgili her şeyi üzerinde toplayan aşırı merkezîyetçi yapısının bu özerkliği pekiştirdiğini ve onun yapıtaş olduğunu ifade etmektedir. Bu devlet içindeki mutlak özerklik ve aşırı merkezi yapı askeri kesime “kendisini denetlememe, buna karşılık siyaseti sürekli denetleme” imkanını yanı sıra askeri vesayeti hakim kılma imkanını vermektedir (Bayramoğlu, 2010, s. 11-15) .

Vasi kavramı kelime anlamı¹⁰ ile beraber siyasi platformda düşünüldüğünde “Askeri Vesayet” TSK’nın kurumsal olarak siyasal iktidar üzerindeki hakimiyeti veya askeri alanı siyasal alan lehine genişleten yetki-sorumluluk ilişkileri olarak görmekteyiz. “Askeri Vesayet” kimi zaman bürokratik vesayetin bir parçası olarak görülmekte ve Osmanlı’nın son döneminden itibaren bürokratların kendi konumlarını koruma

¹⁰ Vasi TDK sözlüğünde: 1. Bir yetimin veya akılca zayıf, hasta birinin malını yöneten kimse
2. Ölen bir kimsenin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse
anlamında kullanılan bir kelimedir (TDK Sözlüğü, tarih yok)

refleksine dayanarak ve Cumhuriyet'in lider ve kurucu kadrosuna da sirayet etmiş tepeden inme bir anlayışın ürünü olarak da görülmüştür.

Siyaset Bilimi çerçevesindeki bu tartışmalara bakıldığında görülen temel benzerliğin gerek liberal, gerekse Marksist açıdan bakan tüm çevreler sivil-asker ilişkilerini sivil ve askeri alanı bir ikili ayırım üzerinden görerek askeri müdahalelerin sivil siyaset üzerine kurduğu dinamik bir hegemonya ilişkisinin ürünü olarak algılamakta olduklarını görmek mümkündür

Türkiye'de sivil-asker ilişkilerini anlamlandırmak adına literatürde her iki şekilde de görülen ayırma odaklı yaklaşım aslen büyük oranda yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de yaşanan askeri müdahaleler temel olarak sadece sivil siyasi otorite ile askeri elitler arasında bir hesaplaşma mantığının ürünü değildir, siyasi tarihimiz açısından bakıldığında sivil elit-askeri elit şeklinde batı paradigması ürünü bir dikotomi okumak da mümkün görülmemektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilecek argüman Yaşlı' nın

Türkiye'deki modernleşme/kapitalistleşme İttihatçılıktan Kemalizm'e uzanan bir çizgi tarafından devlet eliyle gerçekleştirilmiş, burjuvazi devlet eliyle yaratılmış ve devlet âdeta "kendi için" bir aygıt olma niteliği ve bürokrasi de –özellikle ordu- "kendi için" bir sınıf karakteri taşımaktaydı (Yaşlı, 2008, s. 95-106)

ifadesinde de kendini bulan TSK'nın tam da bu nedenlerle ve tarihi gelenekselliği içinde kendini hiçbir zaman siyasetin dışında görmediğini hatta siyasetin kendilerinin merkezde olduğu bir eksen de yürüdüğüne dair inançlarıdır. TSK tüm geçmişi içinde siyasal hayata dair söylemleri ile siyasi ortamı tasarlama konusunda belirleyici olmuştur. Türkiye'de resmi ideoloji TSK'nın siyasi toplumsal ve kültürel iktidarına hizmet eden ve bu yoldan meşruiyetini tahkim eden bir yapı halindedir, bu yapı "siyaset üstü olma", "tarafsızlık", "rejimin koruyucu ve kollayıcılığı" gibi sıfatlarla da desteklenmektedir. TSK resmi ideolojiyi tüm sistemin, kurumların, bireylerin ve bizzat kendisinin tüm hücrelerine yedirerek yeniden üretmektedir. "Cumhuriyet modernleşmesinin ve batılılaşmanın kurucu kollayıcı ve taşıyıcı ajanı olmak" sıfatı ile askeri kışlada toplumun erkek bireylerine ve toplumsallaşma yolu ile tüm diğer kesimlere bu misyonu ulaştırmaktadır, bunu mümkün kılan en önemli faktör ise yeniden ürettiği resmi ideoloji adına devletin kim tarafından ve hangi şekilde yönetileceğine dair söz söyleme hakkını elinde tutarak sivil siyasete şu veya bu şekilde müdahale etmesidir. (Cizre, 2009, s. 156) Buna karşın Batı yönlü ve sadece

“askeri müdahale” veya “militarizm” odaklı bakış açısı yukarıda bahsedilen nedenlerle geleneksel kurucu-kurtarıcı/ modernleşmeci yapısı ile siyasetin merkezinde kendini gören TSK’nın 1960’a kadar neden bir müdahalede bulunmadığını, Talat Aydemir girişimlerinde sivil otoriteye bağlı kaldığını veya 1961 Anayasasının görece demokratik ve temel hak ve özgürlükler donatısına sahip olduğunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Osmanlı’dan itibaren sivil-asker ilişkilerinin aynı örüntü ile hareket etmediği gözle görünür bir gerçekliktir. Modern dönem müdahalelerin büyük bir çoğunluğunda bazen merkezde yer alan aydınlar, bürokrasi, üniversite, bazen iş adamları ve uluslararası sermaye ,hatta sade vatandaş’ın askeri müdahalelerin yanında bir uzlaşma bloğu oluşturduğu yadsınamaz. Özellikle sivil siyasal iktidarı seçerek belirleyen ve bu anlamda organik bağı olan vatandaşın, aynı düzlemde organik bağının bulunmadığı askerin müdahalesine destek veriyor, hatta müdahaleyi yapan askerleri müdahale sabahı omuzlarında taşıyor olması veya içinden pek çok kesimin büyük zarar gördüğü bir askeri müdahalenin sonrasında onların güdümünde yapılan ve pek çok hakkını elinden alan bir anayasaya büyük çoğunlukla destek vermesi¹¹ sivil-asker elitler dikotomisine dayalı klasik paradigmanın açıklamakta oldukça yetersiz kaldığı argümanlardır Türkiye siyasi tarihinin askeri müdahalelerine veya müdahale girişimlerine bakıldığında göreceğimiz askeri elitler ile sivil elitlerin bir kısmının oluşturduğu bir bloğun sivil bir başka otorite temsilcisine karşı geliştirdikleri tepkisel müdahaleler olduğudur. Sivil-asker ilişkileri “dinamik bir hegemonya mücadelesi” olarak algılandığında “ her biri kendi içinde çeşitlilik arz eden taraflar arasında işbirliği, ittifak, üstün gelme, mutlak nüfuz arayışı” gibi farklı süreçler barındırmaktadır. (Öztan, 2016) (Uluçakar, 2013)

¹¹ 12 Eylül Darbesi’nden sonra hazırlanan 1982 Anayasası için 7 Kasım 1982 Pazar günü yapılan halk oylaması ile 1982 Anayasası yüzde 8,63 "hayır" (1.626.431 seçmen) oyuna karşılık yüzde 91,37 "evet" (17.215.559 seçmen) oyuyla kabul edildi. (Usul & Kılıç, 2010)

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ASKERİ MÜDAHALELERE KISA BİR BAKIŞ

2.1. Osmanlı'da Askeri Müdahaleler

Türkiye'yi anlamak ve Türkiye tarihini anlamlandırmak için anlaşılması gereken en önemli kurumun “ordu” olduğunu görmekteyiz. Osmanlı modernleşmesinin ve değişiminin bir zorunluluk olarak ordudan başlaması, zaten kökenlerinde “askerliğin toplumun genel ve bireysel bir özelliği” olan bir toplumsal yapıda tezahürünü nerdeyse toplumla tamamen bütünleşmiş bir “ordu-millet “ kavramı ile göstermiştir; zamanın ruhunun da etkisiyle sosyal darwinist politikalarla beslenen bu değerler dizisi ordunun toplumsal disiplini de inşa etme rolünü beraberinde getirmiştir (Öztan, 2018, s. 66) Temelini bu yapıya dayandıran ordu ve içindeki subay sınıfı Batı'nın teknik ve düşünce kalıplarının benimsenmesi anlamında modernleşmenin en önemli ve örgütlü temsilcileri olmuşlardır. İşte geçmişi 19.yüzyıl başlarına kadar uzanan bu hattın temsilcileri yaşanan birçok gelişme sonrası ele geçirdikleri iktidarı, gelecekteki iktidar pratiğini de belirleyecek bir şekilde ellerinde tutmuşlar ve resmî ideolojinin alt yapısını oluşturmuşlardır (Şen, 1997, s. 19-27).

Modern dönemin başlangıcı olarak kabul edeceğimiz 19.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun toprağa bağlı bir ekonomiden sıyrılmaya başladığı ve modern düzenli orduya ihtiyaç duyduğu dönemdir. Modern ordunun kurulmasına giden süreç açısından 1826 daki Yeniçeri Ocağının kaldırılması ise önemli bir dönüm noktasıdır. Bu noktadan itibaren devlet eliyle modernleşme hareketi başta ordu olmak üzere hız kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet eliyle modernleşme çabasının yoğun bir şekilde yaşandığı zaman diliminde, rütbeleri konusunda haksızlığa uğradığını düşünen bir kısım subay ve Tanzimat dönemiyle gelen modernleşme hareketlerini sindirememiş bazı din adamlarının ortak girişiminden müteşekkil 'Fedailer Cemiyeti', askeri bir müdahale ile Sultan Abdülmecit'i tahttan indirmeye yönünde faaliyete girer. Bazı paşaların yanı sıra 25 kadar subayın ve dini bazı önderlerin olduğu cemiyet, bir ihbar sonucu açığa çıkmış ve darbe girişimi engellenmiştir. Darbe teşebbüsünde bulunanların yargılanmalarının Kuleli Askerî Lisesi'nde yapılması

sebebiyle tarihe 'Kuleli Vakası' olarak geçen bu olay, modern Türkiye tarihindeki ilk darbe teşebbüsü olarak kayıtlara geçmiştir. (Onaran, 2016, s. 12-17)

1865 yılında batılı fikirlerle donanmış ,iyi eğitilmiş bir grup aydın Yeni Osmanlılar veya Genç Osmanlılar olarak bilinen cemiyeti kurmuşlardır. Avrupa'da Jön Türkler olarak bilinen bu kişiler, yönetim şeklinin değiştirilmesi ile ilgili fikirlerini dönemin padişahı Abdülaziz'e yurtdışından mektuplar göndermek sureti ile bildirmeye çalışan cemiyet bir sonuç alamamıştır (Aksoy, 2008, s. 85). 1875 yılından itibaren başlayan ve devam eden iç isyanlar Jön Türkleri Abdülaziz'in padişahlıktan indirilmesi yoluna sevk etmiştir .Avrupa ülkelerinin bu isyanlar nedeni ile Osmanlı Devleti'ne karşı çeşitli müdahalelerde bulunması durumun gerginliğini artırmıştır. Ard arda devam eden gösteriler sonucu Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin başını çektiği ekip Sultan Abdülaziz'in din ve devlet işlerini birbirinden ayıramadığını bahane ederek sultanı tahttan indirip yönetimi ele geçirmek için harekete geçmiştir. Yaşanan bu olaylar neticesinde Sultan Abdülaziz tahttan feragat ettiğini bildirmiştir.(Akşin, 2011, s. 151) Siyasi tarihimizde 1876 darbesi olarak geçen bu olay Modern Türkiye tarihinde “darbe” tanımlamasını hak eden ilk siyasi hareket olması nedeniyle müstesnadır. Padişah değişikliği ve bununla beraber bir rejim değişikliğine yol açması ordunun iktidarı belirleyici gücü açısından önemli bir sonuç doğurmuş, daha sonra Türkiye'nin sıklıkla maruz kalacağı bir geleneğin başlangıcı olmuştur.

II. Abdülhamid dönemi ordudaki sistem esas itibarıyla Alman (Prusya) modeline göre şekillenir. Askeri okullar da bu model ve onun eğitim geleneği ile şekillenmiştir. (Ortaylı,2002 S:12) Dönemin en etkili Alman subayı ise Colmar Von der Goltz Paşa'dır.(İnönü, 1992, s.21) Von der Goltz Paşa, 1883'te yayınlanan ve daha sonra “Millet-i Müsellâha” (Silahlı Millet) adıyla Türkçe 'ye çevrilen kitabında, gelecekte yapılacak olan savaşların, cephelerde orduların karşılaşması şeklinde değil, silahlanmış milletlerin topyekûn mücadelesi şeklinde geçeceğini iddia eder. (Aydın, 2018,s.9) Bu şekilde kurumsallaşan ordu ve askeri okullardan yetişen subaylar İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimine hâkim olur ve II.Abdülhamid'in gittikçe artan baskıcı ve otoriter yönetimine 1908'de Meşrutiyeti yeniden ilan ederek son verirler, ordu modernleşmecî rolünü tekrar ortaya koyarak bir kez daha rejimi değiştirmiştir. İttihat ve Terakki'nin kanun-u esasiyi ve meclisi tekrar işler hale getirmesi ile beraber iktidarı ele aldığı ancak fiili olarak kendi içinden kadrolar yerine

daha önceden devlette ve bürokraside görev almış tecrübeli kadrolarla uzlaşarak onlar eliyle iktidarını yürütmeye çalıştığı ve bir tür “denetleme iktidarı” sayılabilecek olan 1908-1912 arası dönem Balkan savaşlarının başlaması ile son bulur. İTC’nin fiilen iktidara yerleşmesi ise Bab-ı Ali baskını ile gerçekleşecektir. Bâb-ı Âli Baskını’nın gerçekleştiği sırada, Balkan Savaşları sürmektedir, Bulgar ordusu Çatalca’ya kadar ilerlemiş durumdadır. (Aksoy, 2008, s. 85) Bir süredir iktidardan uzaklaştırılmış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) ise bu durumu hükümetin, Edirne’yi Bulgarlara vereceği söylemi ile birleştirerek lehine çevirmek için fırsat olarak görmektedir. İTC’nin önde gelen askeri liderlerinden Enver Bey’in liderliğindeki bir grup subay hükümetin toplantı halinde olduğu sırada, toplantının yapıldığı bugünkü vilayet binasına doğru hareket eder. Enver Bey önderliğindeki grup, toplantının yapıldığı salonu basarlar. Sadrazam Kâmil Paşa’ya zorla imzalatırılan istifa mektubu Saray’a götürülür; böylelikle darbe tamamlanır. (Kuyaş, 2013, s. 48)

Yeni kurulan Mahmut Şevket Paşa hükümetinde asıl iktidar darbeyi planlamış ve uygulamış olan Enver Bey’dedir. İTC baskınla gelen iktidarını basını da kontrol altında tutarak pekiştirir. Mart 1913’te Osmanlı idaresinden çıkmış Edirne, Enver Bey Komutasındaki kuvvetlerce 29 Eylül 1913’te geri alınır Enver Bey, böylelikle “Edirne’nin kurtarıcısı” sıfatını kazanmış olur.(Aydemir,1971 s:394-402). Bâb-ı Âli Baskını, İttihat ve Terakkinin iktidara kesin olarak yerleşmesi sonucunu doğurmuştur bu bağlamda biraz tartışmalı da olsa Osmanlı İmparatorluğunu Birinci Dünya Savaşına sürükleyecek bir sürecin başlangıcı olarak kabul görebilir.

Sonraki yıllarda Millî Mücadele’yi yürüterek, Cumhuriyet’in kurucu kadrosunu oluşturacak pek çok subay ,o dönem askerî okullarda aldıkları eğitim neticesinde Von der Goltz Paşa’nın ve dolayısıyla Prusya ekolünün etkisi altında yetişmişlerdir. Cumhuriyet’in kurtarıcı-kurucu kadrosu bahsedilen kadro olması nedeni ile sivil-asker ilişkilerine aynı pencereden bakmaktadırlar. Osmanlı ordu modernleşmesinden tevarüs eden ve bu modernleşme çabasının savaş kazanma ve beraberinde yeni devlet/rejim inşa etme pratiği ile çakıştığı bir düzlemde, sivil-asker ilişkilerinde ordunun hegemonik üstünlük kurmaya çalışma ve sürdürme referanslarının da temeli oluşturulmaktadır. Ordunun ilerlemeci ve resmî ideolojiyi yerleştirici rolü özellikle 1930’larda parti devlet özdeşliğinin sağlanması ile iyice perçinlenmiştir. Bu dönem her ne kadar içinde ordunun tamamına nüfuz etmiş ideolojik bir yeknesaklık arz etmese de ordu “devrimlerin yılmaz bekçisi” vasfını ve bunun getirdiği imtiyazları uhdesinde

toplamaktadır. 1950 seçimlerine kadar tek parti yönetimiyle adeta bütünleşerek devam ede gelmiştir

2.2. Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 Darbesi

2.2.1. Demokrat Parti dönemi

Cumhuriyeti ve kurumlarını adeta kendi bünyesinde toplamış Tek parti yönetimi devlet örgütünün tamamına seçkinci ve bürokratik bir dünya görüşünü egemen kılmış ve kendi hegemonyasını sürekli kılmak adına yoğun ve baskıcı bir kontrol mekanizması kurmuştur. Kendi varlığını ve kurduğu hegemonyayı toplumun modernleşmesinin tek ve vazgeçilmez kaynağı olarak gören ve düşünsel altyapısında ülke ve halk için neyin iyi neyin kötü olduğuna “cahil ve gelenekçi” köylülerin karar veremeyeceği, bu kitlenin kolayca kandırılabilceği gerçeği bulunan tek parti iktidarı, resmi söylemin dışında bir ifadeye geçit vermemiş ve dolayısıyla Türkiye’de sosyolojik bir dönüşümü gerçekleştirecek bir merkez ve çevre de oluşamamıştır. Tarihsel bir sürece bağlı olarak gelişen tepeden inme modernleşme hareketinin kimi uygulamalarının, taban tarafından benimsenemediği ve bu tabanın toplumdaki rolü itibarıyla hatırı sayılır bir muhalefeti barındırdığı gerçeği tek parti yönetimince gözden kaçırılmış bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır . II. Dünya savaşı sonrasında dış siyasi gelişmeler, ve yine buna bağlı olarak içerde gelişen ekonomik ve toplumsal kaygılar, tek parti yönetimini biraz zorla da olsa bir kontrollü demokrasi modeline geçişe zorlamıştır , üstünde durulması gereken önemli nokta bu kontrolü bir süre sonra elden kaçan demokrasiye geçiş tabandan gelen bir isteğin sonucu ve gönüllü olarak yapılan bir hareket değildir (Keskin, 2012, s. 107-129).

1945 yılının ortalarında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üyesi 4 milletvekili (Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü) CHP grubuna siyasi literatürümüze “4 lü takrir” olarak geçen bir önerge verirler. Meclis egemenliğinin ve Anayasanın şeklen değil ruhuna uygun bir biçimde uygulanması konusunda önlemlerin gerekliliği, yurttaşlara siyasi hak ve hürriyetlerini eksiksiz olarak kullanabilmeleri olanağının verilmesi ve parti çalışmalarının bu esaslara göre düzenlenmesi isteklerini içeren bu önerge sonrası gelişen durumla CHP’den kopan bu isimler 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’yi kurarlar(Yeşil,1988,s.42).DP programına ve söylemine yön veren liberal düşüncelerle, kısa bir zamanda tek parti yönetiminin

izlediği seçkin ve baskıcı politikalardan şikayetçi kitlelerin ilgi odağı olmuş ve desteğini kazanmıştır . Bu dönemde DP, savaş sonrasında ortaya çıkan ve çıkarları artık tek parti dönemi seçkinlerinin çıkarlarıyla paralel olmayan yeni bir işadamlar kitlesinin içinde kendine önemli bir destek bulmuştur . Lider kadrosunu oluşturan bu yeni girişimci ve tüccarlar sınıfı CHP'nin bürokratik seçkinler kitlesine alternatif bir seçkinler grubu olarak yapılanmıştır. Beklentileri günden güne artan köylü ve yerel seçkinler de DP nin temsil etme amacında olduğu bir başka kitledir (Demirel, 2004, s. 25) .

DP'nin kuruluşundan hemen sonra, ve yeterli örgütlenmeye ulaşmadan yapılan 1946 seçimlerinde, CHP 396, DP 62 milletvekilliği kazanır. Türkiye'de bir dönemin kapanacağı ve tek parti iktidarının değişeceği seçimler ise 1946 seçimlerinden 4 yıl sonra 1950'de gerçekleşir. 14 Mayıs 1950'de DP,%53,3 gibi bir oy oranı ve ezici bir çoğunlukla seçimi kazanır. DP'nin 408 milletvekili çıkardığı seçimde CHP 69 milletvekilliği kazanır, 8 vekillik DP listelerinden seçilen bağımsızların olmuştur (Zürcher,1995 s.308-321). 27 yıl boyunca iktidarda bulunan CHP II.Dünya Savaşı ile daha da artan hoşnutsuzluk, Toprak Mahsulleri Vergisi, Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu gibi büyük tepki çeken kanunlar ,kolluk kuvvetlerinin ve bazı yerel yöneticilerin halka karşı uyguladıkları baskının getirdiği olumsuz hava ile muhalefete düşerek, iktidar DP'ye kaptırmış olması Türk siyasi hayatı açısından bir milat olarak görülür . DP iktidarıyla beraber Osmanlıdan bu yana, ilk defa geleneksel yönetici sınıfların dışında bir kitle siyasal hayatta sahneye çıkmaktadır. O güne kadar muhalefet olan kitlenin iktidara gelmesiyle , halk asker-sivil bürokrat ve aydın kesimin iktidarına ortak olmuş, tek parti ile kendini özdeşleştirmiş bürokrasinin etkisi kırılmaya başlamış, ekonomik faaliyetlerde girişimci tüccar sınıfın ön plana çıkmasıyla ,bürokrasi hem siyaseten hem de ekonomik hakimiyetini kaybetmiştir. Tarımsal üretim ve ihracata dayalı gelir artışı , kırsal alanda önemli bir refah artışını da beraberinde getirmiş tüm bunlar DP'nin iktidarını sağlamlaştırmasında önemli satır başları olmuşlardır. (Keskin, 2012, s. 107-129) Bununla beraber önce1950'de ezanın tekrar Arapça okunmaya başlanması sonrasında yine dini eğitimin ailelerin isteğine bırakılarak genişletilmesi, sayısı artan imam hatip liseleri gibi bazı uygulamalar özellikle silahlı kuvvetler içinde belli bir rahatsızlık yaratmıştır (Birand, 1993, s. 85)

DP iktidarının ilk döneminde siyasetin atmosferini gerginleştirecek bazı adımlar atmaktan geri durmamıştır Tüm muhalefete karşı baskıcı ve kısıtlayıcı

önlemler almıştır. Bu durum birçok DP milletvekilinde oldukça önemli bir rahatsızlık yaratır, bu rahatsızlığın sonucunda 19 milletvekili partiden ayrılarak 1955 yılında Hürriyet Partisini(HP) kurmuştur. (Cumhuriyet, 1955, s. 1)

DP tüm bunlara rağmen ekonomik alanda gösterdiği başarıdan aldığı destekle 1954 seçimlerinde¹² %56,6 lık bir oy oranı ile 503 milletvekili çıkararak zafer kazanmıştır. Bu dönemden sonra DP, kendini daha güvende hissetmeye başlamış. Demokrasi kültürüne sahip çıkmama konusunda kendinden önceki dönemle hiçbir farklılık taşımayan ,söylemlerinde belirttiği siyasi eşitlik ve liberal duruşa karşın uygulamada çoğunluğun her şeyi yapmaya hakkı vardır anlayışıyla totaliter bir yapıya evrilmiştir. Bozulan ekonomik dengeler ve gittikçe artan baskı ortamı DP'nin kentli ve aydın tabanını uzaklaştırmaya başlamıştır.1954'te Kıbrıs'ta baş gösteren sorunlar Türkiye'nin gündemini uzun süre meşgul edecek bir sorunun başlangıç noktasını oluşturur bu sorunla ilintili olarak meydana gelen 6-7 Eylül olayları DP iktidarını zor durumda bırakır. (Akşin, 2011, s. 633)

1957 seçimlerinde¹³ oyu düşmesine rağmen (%47,8) yine tek başına iktidar olan DP gittikçe artan bir ölçüde basına sansür uygulanmış, muhalif gazeteciler yargılanarak hapis cezasına çarptırılmıştır. 1957 genel seçimleri öncesinde muhalefetin, DP'ye karşı birlikte hareket etmesinin önüne geçilmiş; yine bu dönemde memurlara karşı alınan bir dizi önlemler ile başta Üniversiteler olmak üzere Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay gibi kurumların bağımsızlık ve özerklikleri ihlal edilmiştir.(Tunçay,1997,s.181).Görülmekte olan DP iktidarının beklentileri karşılayamadığı ve yaptığı icraatlarla özellikle 1950'li yılların ikinci yarısından sonra aydınların, öğrencilerin, ordunun tepkisi ile karşı karşıya kaldığıdır.

Menderes'in TBMM'deki parti grubunda ve parti gurubunun aşırı baskısı altında yapmış olduğu bir konuşmada sarf ettiği , *'Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirirsiniz'* veya yine başka ortamlarda sarf ettiği *"Orduyu yedek subaylarla bile idare*

¹² 1954 Seçim sonuçları ile ilgili detaylı bilgi için bkz.(Erişim Tarihi:20.05.2021)
<https://www.yenisafak.com/secim-1954/secim-sonuclari>

¹³ 1957 seçimleri sonuçları ile ilgili detaylı bilgi için bkz.(Erişim Tarihi:20.05.2021)
<https://www.yenisafak.com/secim-1957/secim-sonuclari>

ederim” gibi söylemleri ordu içindeki DP karşıtı havayı güçlendiren ve müdahale fikrini uyandıran gelişmeler olmuştur (Güler, 2006, s. 63)

Demokrat Parti döneminde orduyu ve laik rejim konusunda hassas kitleyi endişelendiren konular arasında önemli bir satırbaşı da “irticai faaliyetler” olmuştur. Sokaklarda “dini devlet kuracağız”, “şeriatı geri getireceğiz” gibi sözler sarf edilmesi, dini cemaatlerin faaliyetlerine sağlanan hoşgörü, Atatürk inkılapları ve laikliğe karşı yapılan gösteriler bu konudaki çeşitli argümanlar olarak sıralanmaktadır (Kaçmazoğlu, 1998, s. 100-101)

Ordu içindeki rahatsızlıklar bu dönemlerde iyiden iyiye artış göstermekte ve iktidara karşı bazı örgütlenmeler oluşmaya başlamaktadır . (İpekçi & Coşar, 1965)

Bu dönemde ekonomide de sorunlar baş göstermiş 4 Ağustos 1958’de yapılan devalüasyonla 1 ABD doları 9 TL’ ye çıkarılmıştır, enflasyon oranı ise %40 olarak gerçekleşir ekonomik sıkıntılar da DP aleyhtarı faaliyetlerin artmasına zemin hazırlayan nedenler arasında sayılabilir. (Keskin, 2012, s. 107-129)

DP’nin,27 Nisan 1960 tarihinde ‘Meclis Tahkikat Komisyonu’nu kurması muhalefeti bütünüyle sindirmeye yönelik tavrının zirve noktasıdır. Olağanüstü yetkilerle donatılmış bu komisyon yetkisi çerçevesinde ve verdiği kararların temyizi olmaksızın Muhalefeti ve basını yargılayabilir, cezalandırabilir bu şekilde bir anlamda meclis üstünde, yeni bir meclis oluşturulmuştur. Bu komisyonun kurulmasına karşı İnönü meclis kürsüsünden “*Şartlar tamam olduğu zaman, ihtilâl meşru bir haktır. Sizi artık, ben bile kurtaramam.*” Şeklinde yaptığı konuşma adeta yaklaşmakta olan sonun habercisi olmuştur. (Aydemir , 2000,s 362-400).

Siyasi atmosferin gittikçe ısınması, 1959’dan itibaren bu tansiyonun sokak eylemlerine yansması ve ekonomide yaşanan sorunlar ordudaki huzursuzluğu daha da arttırmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucu 27 Mayıs 1960 günü TSK ülke yönetimine el koyar.

2.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi

27 Mayıs 1960 sabahı Albay Alparslan Türkeş’in okuduğu bildiriye göre TSK, “*kardeş kavgasına meydan vermemek maksadı*” ile yönetime el koymuştur.(Zürcher;1995,s:351) Hem örgütlenme hem de süreç açısından ordu

hıyerarşısi dışında yapılması 27 Mayıs'ın temel özelliğidir. Tüm modern ordular gibi TSK'de merkezi bir emir komuta zincirine göre düzenlenmiş ve temel olarak otoritenin aşağıya sorumluluğun ise yukarı doğru işlemesi formuna sahip bir hıyerarşıye sahipken, darbeyi gerçekleştiren subayların büyük bölümü alt-orta kademedeki subaylardır ve darbenin ordu içinde meşruluk kazanabilmesi için üst dereceli bir komutanı ikna etmekte oldukça zorluk çekmişlerdir

İleride işleyeceğimiz bazı başlıklara temel teşkil etmesi açısından 27 Mayıs darbesinin örgütlenme süreci ile ilgili bazı küçük detaylar bu aşamada incelenecektir. 27 Mayıs 1960 tarihine kadar uzanan yıllarda ordu içinde DP iktidarını devirme amacıyla hareket eden oluşumların ilk kez ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemekle beraber çok sayıda gizli örgütün varlığı bilinmektedir. Bu örgütlerin en temel özelliğı ise ordunun hıyerarşik örgütlenmesi dışında olmalarıdır. 27 Mayıs'ın çekirdeğini teşkil genç subayların kurduğı en bilinen örgüt 1954 sonbaharında Yzb. Dündar Seyhan ile Yzb. Orhan Kabibay tarafından kurulmuştur. (İpekçi & Coşar, 1965, s. 27-28, Akyaz, 2002, s. 89) bu örgüt sonrasında 1955'te Bnb. Faruk Güventürk'ün katılımı ile büyümüş ve 1956 yılında ise Kur. Bnb. Talat Aydemir ve Kur. Yb. Osman Köksal'ın kurduğı bir diğerkörgütle birleşmiştir. Talat Aydemir 27 Mayıs öncesi faaliyetlerin oldukça aktif bir üyesidir. Aynı tarihlerde Genelkurmay başkanlığında görevli Kur. Bnb. Sadi Koçaş bir başka örgütlenme içine girmiştir bahsi geçen tüm bu örgütlenmeler tarihi bir geleneğı hatırlatır bir şekilde¹⁴ bir yemin metnine sadık kalarak hücre tip örgütlenmeler yapmaktadırlar. Örgüt TSK'nin çeşitli kademelerinde örgütlenmeye çalışırken 1957 seçimlerinin sonucuna göre hemen müdahale yanlıları ile ve daha fazla hazırlanılması gerekliliğine inanan bazı subaylar arasında görüş farklılıklarına da sahne olmaktadır. 1957 sonbaharında Kur. Yb. Alpaslan Türkeş'in ve sonrasında bir kısım Havacı subayın örgüte girişi ileride görüleceğı gibi MBK'nın ve 27 Mayıs sonrası şekillenecek ortamın yapısını etkileyecektir. Örgüt içinde fikir ayrılığna sebep olan bir başka konu ise örgütün içine Albay rütbesi'nin üstündeki subayların kabul edilmemesi ve mutlaka örgütte en az bir general olması gerekliliğini savunanlar arasındadır. 1957 Aralık ayında o döneme

¹⁴ İttihat ve Terakki'nin örgütlenmesinde İtalyan Carbonari örgütü ve Rus Nihilistlerinden örnek aldığı Hücre tipi örgütlenme modeli ve hücreye giren yeni üyeye bayrak ve kitap üzerine ettirilen yemine atfen kullanılmıştır bu konuda detaylı bilgi için bkz. (Hanoğlu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ittihat-ve-terakki-cemiyeti> (Erişim Tarihi: 23.05.2021))

kadar örgüte liderlik eden Bnb. Güventürk ve 9 subayın ihbar sonucu yargılanmaya başlanması 1959 yılına kadar bu hareketleri duraklatır ve özellikle hemen müdahale yanlılarını bir uzaklaşmaya mecbur kılar. Bu dönemde rütbe değişiklikleri ve atamalar nedeni ile Talat Aydemir, Dünder Seyhan gibi bazı örgüt üyelerinin etkinliği azalır. Örgütün içinde üst rütbeli komutanların olması gerekliliğini savunan görüş ağırlık kazanır. Bununla beraber Kur. Alb. Alpaslan Türkeş alt rütbeli subayları etrafında toplamaya başlamış ve müdahale sonrası için iktidarın hemen sivilere terkedilmesinden yana olan görüşe karşı, iktidarın uzun süre ihtilali gerçekleştirecek örgütün elinde kalması gerekliliğini savunmaya başlamıştır. En başta gelen zorluk General rütbesinde bir liderin örgüte katılmaya yanaşmıyor oluşudur, tekliflerde bulunulmasına rağmen pek çok general bu tarz bir hareketin içinde olmayı kabul etmemektedir. Bu zorluk o sıra Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanmış Org. Cemal Gürsel'in esasında birçoğu iyi niyetli bazı talepler olarak nitelendirilecek "darbe sonrası oluşacak düzenle ilgili vaatler" e ikna olması ve liderliği kabul etmesi sayesinde aşılr.. (Akyaz, 2002, s. 88-115). Bu sırada 3 Mayıs'ta Cemal Gürsel mecburi izne çıkmak durumunda bırakılır. Gürsel, izne çıkmadan önce Ethem Menderes'e verdiği mektupta, Cumhurbaşkanının istifa etmesi, Tahkikat Komisyonlarının kaldırılması, tutuklu gazetecilerin serbest bırakılması gibi birtakım önlemlerin alınmasını istemiştir. (Aydemir; 1968, s:264).

Bu durum örgütü ciddi bir sorunla karşı karşıya getirmiştir, örgüt yine bir generalden yoksundur; bu noktada kendisine yapılan teklifi geri çevirmeyen Tümğ. Cemal Madanoğlu bir anlamda darbenin lideri konumuna yükselir. Madanoğlu'nun elinde önemli askeri birlikler bulunmadığından bir yandan arayış sürmektedir. Derinleşen siyasi kriz bir anlamda iyiden iyiye sokağa sıçramıştır 28-29 Nisan 1960'ta ölümle neticelenen öğrenci protestoları, 5 Mayıs'ta gerçekleşen 555 K olayı ve 21 Mayıs'taki Harp Okulu'nun yürüyüşü ile beklenen zamanın geldiği anlaşılmıştır. Örgütün 23 Mayıs'ta yaptığı toplantıda 25-26 Mayıs gecesi müdahale kararı alınır. Menderes'in Eskişehir'e gidecek olması nedeni ile müdahale bir gün ertelenir ve 27 Mayıs 1960 günü İstanbul'da bir saat erken başlamak suretiyle saat 04.00 itibarıyla müdahale gerçekleşir. (Akyaz, 2002, s 129, İpekçi & Coşar, 1965, s 179-188)

Org. Cemal Gürsel İzmir'den getirilerek bir anlamda zorla darbenin başına geçirilir. Darbe'nin o güne kadarki tüm örgütlenmesini yapan alt rütbeli subaylar arasında 38 kişilik bir Milli Birlik Kurulu oluşturulur. MBK'nın 38 kişilik kadrosu

içerisinde. Komitede beş general (iki orgeneral, iki tümgeneral, bir tuğgeneral) 9 albay,6 yarbay,11 binbaşı,7 yüzbaşı bulunmaktadır. Bu durum kendi içinde ciddi bir tartışma konusunu da beraberinde getirir MBK üyeleri statü gereği Genelkurmay Başkanı'nın dahi önüne geçmektedir ve bu durumun hiç kimse tarafından kabulü mümkün değildir; MBK'nın bu yapısı ve hiyerarşik sistemde yarattığı bozulma ileride Silahlı Kuvvetler Birliği gibi bir oluşumla değiştirilmeye çalışılacak,müdahalenin başından beri planlamasında etkin olan bazı isimler MBK dışında bırakıldığında kendileri yerine MBK'na seçilen kişilerin kurul üyeleri arasında gerçekleşebilecek iç hesaplaşmalarda üstünlük kurmak adına o mevkiye getirilmiş oldukları iddia edileceklerdir. Dışarıda bırakılan subayların arasında kalan Dünder Seyhan ve Talat Aydemir gibi isimlerin bu durumdan duydukları hazımsızlık, onların başka darbe girişimlerine kalkışmaları sonucunu verecektir. (Akyaz, 2002, s. 135-139) Bütün bu duruma rağmen Darbe'den hemen sonra yapılan açıklamada iktidarın bundan böyle Gürsel başkanlığındaki MBK'da olduğu belirtilir.27 Mayıs'ın hemen sonrasında dönemin en gözde Hukuk ve siyaset bilimi profesörlerinden oluşan bir "bilim heyeti"¹⁵ Ankara'ya davet edilerek bazı başka sivil katılımlarla beraber bir hükümet kurmalarını teklif edilir ancak bu teklif, heyetin "iktidarın darbeyi yapanlarda kalması gerekliliği" nin net olarak ifade edilmesi şekliyle reddedilir ancak heyetin yeni bir anayasa hazırlaması kabul edilir, bu aşamada derhal seçimlere giderek iktidarı sivilere devretme fikri yine "bilim heyeti" tarafından tüm DP milletvekilleri tutuklanmadıkça iktidarın meşruluk kaynağının olmayacağı belirtilmesi, hem seçim fikrini hem de olası bu seçimlere DP nin de katılabileceği ihtimalini tamamen bitirir. Yine aynı "bilim heyeti"nin "darbenin meşruluğu Menderes ve DP iktidarının anayasada ifade edilen demokratik düzeni ihlal ettiği savına dayanıyor ise DP iktidarının tüm organları ile ve en ciddi suçlamalarla itham edilmesi" gerektiği konusunda Gürsel ve MBK'nu etkilemesi sonrasında DP milletvekillerinin tümü tutuklanmış (Hale, 2014,s .167 ; Kayalı, 2005 s,74), anayasayı ihlal etmekle(Karpat; 2010,s.243) Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı tutum ve davranış içinde olmalarıyla, ülkeyi kardeş kavgası ortamına getirmekle ve baskıcı bir tek parti yönetimini kurmakla suçlanmışlardır(Demirel; 2004,s:23) Bütün bu suçlamalara dayanarak tasfiye edilen ve yargılanmak üzere tutuklanan DP kadrosu Yassıada'da adli ve askeri yargıçlardan

¹⁵ Bu heyetin içinde 27 Mayıs sabahı Ankara'ya davet edilen Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli bulunmaktadır daha sonrasında Ankara Üniversitesi'nden de İlhan Arsel, Bahri Savcı ve Muammer Aksoy bu heyete katılmışlardır (Selçuk E. , s. 176)

oluşan 'Yüksek Adalet Divanı'nda 14 Ekim 1960 ile, sona erdiği 15 Eylül 1961 tarihleri arasında kapsayan bir süreçte yargılanmışlardır. Mahkeme sonunda 282 kişi hakkında idam cezası istenmiş, 31 kişi ömür boyu hapis, 418 kişi de altı aydan yirmi yıla kadar çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Yüksek Adalet Divanı'ndan ise on beş kişinin idamı kararı çıkmıştır.(Rusçuklu; 2008, s:52)

İdamı istenen isimlerden en başta gelenler; Celal Bayar, Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'dur. Milli Birlik Komitesi Celal Bayar'ın idam cezası müebbet hapis cezasına çevirmiştir. Geri kalan idam cezalarından aralarında Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın bulunduğu 3 idam kararını onaylamıştır. 16 Eylül 1961'de Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamları infaz edilmiş.17 Eylül 1961'de de Adnan Menderes'in idamı infaz edilmiştir.(Milliyet,1961).Milli Birlik Komitesi'nin tasfiye etmek istediği guruplar arasında sadece siyasiler yoktur. 3 Ağustos 1960'ta çıkan bir kararla, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki 260 generalden 235'i toplamda 5000 subay emekli edilmiştir. Bu subaylar daha sonra kurdukları Emekli İnkılap Subayları derneğinin adına binaen (EMİNSU)'lar olarak bilinir. Ordudan sonra tasfiyeler eğitim alanında da sürdürülmüş, 27 Ekim 1960'ta üniversitelerde 147 öğretim elemanının görevine son verilmiştir. (Lewis; 2007,s:15)

2.2.3. Milli Birlik Komitesi'nde Bölünme: Ondörtler

27 Mayıs 1960 darbesini ordunun hiyerarşisi dışında yapan örgüt içinde henüz hazırlık safhasında dahi fikir ayrılıklarının mevcut olduğuna önceki bölümlerde yer vermiş bulunmaktayız. Bu anlamda Komiteyi meydana getiren subaylarda MBK'nun görevde kalma süresi ve dolayısı ile ülkenin yönetimi ile ilgili fikir ayrılıkları mevcuttu. Org. Cemal Gürsel ve Tüm. Cemal Madanoğlu gibi ılımlı ve üst rütbeli subaylara göre darbe sonrası iktidar derhal hemen sivillerin eline geçmeli, ordu kışlasına çekilmeli ve seçimler düzenlenmeli idi ; başını Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Dündar Taşer, Numan Esin gibi isimlerin çektiği ve rütbece daha alt kademede bulunan ve daha radikal fikirli bazı subaylara göre ise ülke yönetiminin sivil siyasetçilere bırakılmasında aceleci davranmak hatalı olacaktı. (Ahmad, 1994, s. 198). Komitede Türkeş'in başını çektiği bir grup müdahaleyi yalnız siyasal amaçlara dayandırmamış, sosyal ve ekonomik amaçları da göz önünde bulundurmuştur. Bu grup, ülkenin geri kalmışlık düzeyini sona erdirmek ve "ikinci bir Atatürkçü devrim"

gerçekleştirebilmek için siyasi kaygılardan arınmış askerî bir hükûmetin bir seçim devresi yani en az dört yıl kadar iktidarda kalmasını amaçlamıştır (Ahmad & Ahmad, 1976,s.198; Akyaz,2002,s.140) .Bu gurubun içinde bulunan 14'ler grubunda yer alan Orhan Erkanlı kendi hatıralarında:

“MBK’nın ilk 38 üyesi içinde, bir ihtilale ve ihtilal sonrasına kendisini en iyi hazırlamış ve kafasında kendisine mahsus planlar yapmış olan Albay Türkeş’ti. Bunu daha ihtilalin Ankara’da yayınlanan ilk bildirisini kendi sesiyle okumak suretiyle göstermeye başladı... Bu bildirinin okunmasıyla Türkeş sivrilmeye başladı. Bugün dahi herkes 27 Mayıs sabahı duydukları kalın ve boğuk sesi unutmamışlardır.” Demek suretiyle bir anlamda Türkeş’in kendi radikaller gurubu içerisinde “de facto” bir liderlik aldığını ifade etmektedir (Erkanlı, 1973, s. 111-112),bu konuda söylenebilecek bir başka husus ise MBK içindeki generallerin liderlik konusunda pek iddialı olmamaları ve liderlik mücadelesinin albay rütbesindeki üyeler arasında gerçekleşmeye başlamasından Türkeş’in istifade etmekte olduğudur; yukarıda da bahsettiğimiz şekilde radikal gruba mensup subayların bir çoğu henüz hazırlık safhasında dahi fikirlerini açıkça söylemektedir,bununla beraber kendi içlerinde de iktidarda uzun süre kalmak dışında diğer konularda homojen bir birliktelik yoktur, yine bu üyelerin bazıları CHP sempatzanı hatta sosyalist eğilimli iken Türkeş’in İrkçı-Turancı geçmişİ herkesçe bilinmektedir. (Akyaz, 2002, s. 140-141) Yine Erkanlı’nın hatıralarında 27 Mayıs sonrasına dair arasında; *“bütün partilerin kapatılacağı”, “dinin politikaya alet edilmesine müsamaha edilmeyeceğini ve dinde reform imkânlarını araştırmak adına Uluslararası İslam Konferansının tertip edileceğı”, “kamu hizmeti gören bütün kuruluşların reorganize edileceğı”, “Kemalizm’in devletin hâkim görüşü haline getirileceğı”* gibi uygulanması zamana muhtaç olan uygulamalar bir plan dahilinde benimsenmiştir. Türkeş ve arkadaşlarının bu fikirleri komitede ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Örnek olarak MBK üyelerinden Sami Küçük, *“ihtilalden sonra ne olacak”* sorusunu gündeme getirmiş bunun karşılığında Türkeş; *“geri kalmış ülkelerin hızla kalkınması gerekmektedir ve bu demokratik idareyle mümkün değildir, memleketi oy kaygusuna düşen politikacılara bırakamayız”* cevabını vermiştir (Erkanlı, 1973, s. 17)

MBK içinde bölünmede etkili olan başka unsurlar da vardır. İktidarın bir an evvel sivillere devredilmesini isteyen ve başını ılımlı generallerin çektiğı grup darbeyi zaten DP ye karşı yaptıklarından ve DP haricinde en güçlü siyasal örgüt CHP de

olduğundan iktidarın CHP ye devredilmesinden yanadırlar. Bununla beraber aynı kişilerin gözünde İsmet İnönü alelade bir siyasi parti lideri değildir “İstiklal savaşının muzaffer Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa” ‘nın üzerine giydirilen bir “kahramanlık karizması” O’nun ülkeyi kurtuluşa götürebilecek tek kişi olarak görülmesinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkar. Yine başta Madanoğlu olmak üzere pek çok subay kendini devlet yönetimi konusunda tecrübesiz ve güçsüz görmekteydi oysa İnönü’nün yıllarca süren devlet tecrübesi vardı ve tabi bir başka unsur ise 27 Mayıs bildirisi ile kendilerini en kısa zamanda sivil yönetime geçileceği konusunda bağlamışlardı.(Akyaz,2002,s.141; Kocabaş, 2014,s.18)

Radikal olarak adlandırılan başını Alparslan Türkeş’in çektiği ve Numan Esin,Dündar Taşer,Orhan Kabibay,Muzaffer Özdağ,İrfan Solmazer gibi daha sonraki bölümlerde isimlerini sıklıkla duyacağımız kişiler, kendi içlerinde bir ideolojik sistem ve bunu topluma uygulayabilecek bir yeterlilik konusunda fikir birliği halindedirler,kendilerini bu konuda liyakat ve beceriye sahip bir kitle olarak görmektedirler. Yine aynı isimler daha önce de belirttiğimiz gibi toplumda kalıcı ve köklü değişiklikler yapılması gerektiğine inanmaktadır¹⁶ Türkeş , kurucu meclis yerine korporatist özellikleri olan bir “millet şurası” talep etmiş;“ülkü ve kültür birliği” adında totaliter öykünmeleri olan bir yasa tasarısını gündeme getirmiştir¹⁷, bunun haricinde toprak reformu,sağlık reformu ,dinde reform ,ağır sanayinin desteklenmesi , atom sanayine hız verilmesi ,ordunun yeniden yapılanması ,kuvvet komutanlıklarının kaldırılması gibi bir dizi reformlar yapmanın gerekliliğine inanmaktadırlar, bu reformların sosyal ve toplumsal tabanlarının ve kendilerini destekleyen çıkar guruplarının menfaatini hedef alan siyasi partiler vasıtası ile yapılamayacağını gerçek demokrasinin ancak bu reformlar yapıldıktan sonra işlerlik kazanabileceğini bu nedenle de iktidarın oldukça uzun bir süre sivillere verilmemesini savunmaktaydılar. Grubun önde gelen üyelerinden Muzaffer Özdağ bir demecinde “Atatürk’ten daha ileriye giderek onun eksik bıraktıklarını tamamlamak mecburiyetindeyiz” demektedir.

¹⁶ Ondörtler’ in siyasi fikirlerine ilişkin İpekçi “nasyonalizm” ve “sosyalizm” gibi “bağdaşması” zor iki akımla da ilişkilendirilebileceğini ifade etmektedir. Ondörtler’in içinde “mazisi itibariyle”, “milliyetçilik ve ırkçılık” gibi akımlarla yönelmiş kişiler olsa da bu grubun MBK içerisinde uygulamaya koydukları bazı reformlarda sosyalist nitelikler bulunduğunu söyleyen İpekçi, Bu nedenlerle , Ondörtlerin , 27 Mayıs’ı “gerçek bir devrim” olarak uygulamak üzerinde uzlaşan kişilerden oluştuğunu söylemektedir. (İpekçi, 1961, s. 15)

¹⁷ Konu ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz. F.S. Sanlı “13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf” **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi** Yıl 14 Sayı 27 (Bahar 2018) s.214-249

İnönü ve CHP konusunda ise diğer grubun tam tersi görüşlere sahiplerdir ve 27 Mayıs darbesinin iktidarı bir partiden alıp bir diğerine teslim etmek gibi bir durum içinde görünmesini kesinlikle benimsemiyorlardı. Hatta böyle görünmemek ve reformları da gerçekleştirmek adına bir siyasal parti kurmayı dahi düşündüler böyle bir partinin DP tabanından oy alabilmesi gerekliliğinin ve Menderes'in kırsal kesimde hala büyük desteği bulunduğu farkındalığı ile DP lilerin idamlarına karşı çıktılar, bu tarz bir hareket CHP nin karşısına muhalif bir parti çıkabilecek olması nedeni ile DP tabanında da bir yankı buldu aynı amaçla bir süre eski DP milletvekili ve HP kurucularından Ekrem Alican ile temas içinde olmuşlardır. Ayrıca radikal grup kendileri muvazzaf görevlerinden vaz geçmiş olsalar dahi halen aktif birlik komutanlığı yapan ve MBK dışında kalmanın hazımsızlığını yaşayan Talat Aydemir, Dünder Seyhan gibi radikal eğilimli subaylarla ilişki halindeydiler. MBK içindeki her iki grup da birbirlerine karşı ciddi bir güvensizlik hissediyorlardı ve bu gitgide artarak devam etmekteydi. (Özdağ, 2004, s. 281-284, Hale, 2014, s. 172-177)

Radikal grubun görünürde 27 Mayıs'ı halka açıklamak, gerçekte ise bir siyasal parti kurulursa alacakları sonuç hakkında yüzey yoklamak için ekipler halinde yurt gezilerine çıkmış olduğu bir sırada Türkeş darbenin ilk günlerinden beri sürdürdüğü Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden alındı. Sonrasında 1961 sonbaharına kadar iktidarın devredilmesi ve kurucu meclisin çalışmaya başlaması konusu MBK içinde şiddetli tartışmalara yol açmıştır. Radikal gruba göre MBK zaten bir meclis hüviyetindeydi ve bir danışma meclisinin kurulması yeterli olacaktı. Buna rağmen Gürsel'in 17 Eylül 1960 tarihindeki basın toplantısı sırasında emrivaki şeklinde Kurucu meclisin kurulması çalışmalarının hızla devam ettiği söylemi ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. MBK içindeki Generaller ve ılımlı ekip 13 Kasım 1960 aldıkları kararla artık 14'ler olarak bilinen radikal grubu Cemal Gürsel imzalı ve MBK'nun fesholunduğu, kendilerinin Silahlı Kuvvetlerden emekli edildiklerini bildiren bir mektupla görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. (Akyaz, 2002, s. 144-147) Bu tasfiye operasyonunu yürüten Cemal Madanoğlu ve MBK içindeki havacı subaylardır. 14'ler dünyanın çeşitli yerlerindeki büyükelçiliklere müşavir olarak gönderilmiş¹⁸ ve aşağı

¹⁸ Mürted Hava Üssünde bir süre nezaret altında kalan 14 subayın, yurtdışı tayinleri kararlaştırılmıştır. Karara göre, Alparslan Türkeş Yeni Delhi'ye, Orhan Kabibay Ottawa'ya, Münir Köseoğlu Stockholm' a, Orhan Erkanlı Mexico City'ye, Mustafa Kaplan Lizbon'a, Muzaffer Karan Oslo'ya, Şefik Soyuyüce Kopenhag'a, Fazıl Akkoyunlu Kabil'e, Rifat Baykal Tel Aviv'e, Dünder Taşer Rabat'a, Numan Esin Madrid'e, İrfan Solmazer Lahey'e, Muzaffer Özdağ Tokyo'ya ve Ahmet Er Trablus'a tayin edilmiştir. (Milliyet, 1960)

yukarı iki sene bu görevlerinde kalmışlardır. Bu noktada belirtilmesi gereken eğer çabuk davranabilseler idi Ondörtler'in karşısındaki gurubu tasfiye etmeye hazırlandıkları gerçeğidir. Silahlı kuvvetlerin üst yönetimi bu tasfiyeleri desteklemiştir, ayrıca Ondörtler vasıtası ile Kara Harp Okul kumandanlığına getirilen Talat Aydemir veya diğer bazı kilit görevlere getirilen Faruk Güventürk gibi eski ihtilalciler de bu tasfiyeyi desteklemiş durumdadırlar. Bununla beraber Ondörtler pek çok muvazzaf subayın gözünde örnek alınması gereken birer kahraman haline gelmiş, sempatanlarının sayısı artmıştır, aynı kitlede MBK ve sivillerin etkisi kırılmadan ve bunlar siyaset sahnesinden zorla uzaklaştırılmadan kalıcı reformların gerçekleştirilmesinin imkansızlığı fikri hakim olmuş ve bu subay kitlesi yansımasını 22 Şubat ve 21 Mayıs olayları ile verecek bir radikalizme kaymıştır. (Kayalı, 2005, s.74-79), (Şahin, 2019, s.117-123)

MBK ve Ondörtler ile ilgili yaygın anlatı yukarıda özetlemeye çalıştığımız konulara ağırlık vermektedir. Bununla birlikte literatürde pek de değinilmemiş bir yorumlamanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Literatürdeki genel eğilim 27 Mayıs'ı gerçekleştiren orduyu genel olarak öncelikle tekil olarak ordu, daha sonrasında oluşturulan MBK ve tasfiye edilen üst düzey subaylar (EMİNSU) bir sonraki aşamada fikir ayrılığı yaşayan ve bölünen MBK ve MBK içinde tasfiye edilen Ondörtler gibi bir düzlem içinde görmektedir. MBK'nın bölünmesindeki temel fikir ayrılığı noktasına bakıldığında emir komuta zinciri dışında gerçekleşmiş 27 Mayıs Darbesi'nin hazırlayıcıları ve uygulayıcıları, aslında bir anlamda biraz zorlamayla bir araya gelmiş iki "pretoryen yapı" olarak görülebilir. Esas amacı darbe yaparak DP'yi iktidardan uzaklaştırmak olan bu iki yapı, amaç hasıl olduktan sonra kendi yönlerinde ilerlemek konusunda birbirleri ile çatışma yaşamışlardır. Bu nedenledir ki Örs, 27 Mayıs 1960 yılındaki askeri müdahalenin, Nordlinger "in "gardiyan" veya "yönetici" tipleri arasında bir yere oturduğunu söylemektedir. (Örs, 1996, s. 120) Perlmutter açısından Türk Ordusu genel olarak "hakem ordu" tanımlaması içinde görülmektedir, ancak Ondörtler yine kendi tanımı ile "pretoryen ordu/yönetici ordu" tipolojisinin bir örneğidir. Askeri müdahalelerin içsel/fonksiyonel yani "ordunun içinde var olan kaygı ve dürtüler üzerinden" gerçekleştiğini ifade eden Nordlinger 'in "*Darbeci Muhafız*" lar olarak ifade ettiği grup MBK'nın Ondörtler dışında kalan gurubu iken Ondörtler için "*Darbeci Muktedirler*" tanımlaması yerinde olacaktır. Ondörtler tasfiye edildikten sonra yukarıda belirttiğimiz gibi pek çok muvazzaf subayla ilişkisini bir şekilde devam ettirmiş, bir kısım ve özellikle genç subaylarca örnek alınmıştır, ayrıca daha

sonrasında kurulan ve ilerleyen bölümlerde değineceğimiz SKB büyük oranda Ondörtler 'in müdahaleci üslubunu emir-komuta zinciri içinde kurumsallaştırmaya çalışan subaylarca ve hem MBK, hem onun iktidarı teslim etmek istediği CHP ve hem de DP ardıllarına- kısacası siyasi sistemin geri kalanına- karşı ve müdahalenin devamı için kurulacaktır. Aynı şekilde Talat Aydemir girişimleri bu noktadan uç vermiş girişimlerdir ,daha genel bir bakışla “ 27 Mayıs'ın eksik bıraktıklarını tamamlama” söylemi adına yapılan tüm faaliyetler ordudaki pretoryen yapının çeşitli düzeylerdeki ataklarıdır. İleriki bölümlerde göreceğimiz üzere ordu ile ilişkisi kesilen Orhan Kabibay, İrfan Solmazer sol siyaset içerisinde kendilerine yer bulurken ; Alparslan Türkeş, milliyetçi hareketin lideri haline gelmiş, Dündar Taşer ve Numan Esin de Türkeş'le beraber hareket etmiştir , Esin bir süre sonra sol siyasetin içinde yer almıştır, bir anlamda dünün askeri elitleri, Ondörtlerin tasfiyesi sonrası sivil elitler içinde yer almaya başlamışlar ancak düşünce bazında askeri elit olarak durdukları noktada kalmışlardır . Bizim için esas önemli olan husus çalışmamızın ana odak noktası olan 9 Mart 1971 darbe girişiminin örgütlenme aşamalarında yukarıdaki pek çok isme tekrar rastlayacak olmamız ve 1970'lere gelindiğinde TSK içindeki 27 Mayıs'ın “pretoryen/darbeci muktedir” anlayışlı kitlesinin radikalizm ve hiyerarşi dışı örgütlenme alışkanlığının 1960' lardan devraldığı pratikle devam ettiği ve artık sivil elitler haline gelmiş eski paydaşlarından da destek bulduğu hatta onlarca etki altına alındığı ve yönlendirilebildiği olacaktır.

2.2.4. 1961 Anayasası

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yapılması gereken ilk hamle, yeni bir anayasa yapmak olacaktır. MBK, anayasanın bir Kurucu Meclis tarafından hazırlanmasını öngörmüş, Kurucu Meclis kurulana ve yeni anayasayı ortaya koyana kadar da, 12 Haziran 1960'ta geçici bir anayasa yürürlüğe konarak feshedilen meclisin tüm yetkileri MBK'na devredilmiştir. (Karpaz;2010,s.242) 1961 Anayasasını yapmakla görevli Kurucu Meclis, MBK ile Temsilciler Meclisi'nden oluşmaktaydı. Bu ikili yapı içinde Ondörtler'i tasfiye etmiş MBK 23 kişi ile temsil edilmektedir, Temsilciler Meclisi ise, DP dışında faaliyete devam eden siyasi parti temsilcileri ve çeşitli kuruluşların temsilcileri oluşturmaktadır bu anlamda Kurucu Meclis toplam 292 kişiden oluşmaktadır.(Dursun; 2003,s.14). Temsilciler Meclisi bir kısmı dolaylı olarak olsa da seçilmiş, diğer bir kısmı korporatif nitelikteki bir meclise dönüşmüştü. 292 üyeli mecliste CHP'ye 49, CKMP'ye ise 25 üyelik verilmişti. "Devlet Başkanı" sıfatını taşıyan

Cemal Gürsel 10, MBK ise 18 üyeyi atamıştır, ayrıca Bakanlar Kurulu üyeleri de Kurucu Meclis'e üyedirler. 75 üye illerden dolayı olarak seçilmişlerdir; ancak bu seçimlerde halkın oy hakkı yoktur. Geri kalan 79 üye ise meslek kuruluşları, esnaf ve zanaatkar odaları, üniversiteler, yargı mensupları gibi kurumlarca seçilmiştir. DP'nin kapatılmasıyla ülkedeki en büyük ve en güçlü siyasi yapılanma haline gelen CHP, aydınların ve ordunun da desteğini arkasına almış olduğu için bu Kurucu Meclis büyük oranda CHP etkisinde bir Meclis olmuştur. (Özbudun & Gençkaya, 2010, s. 23-24).

Kurucu Meclis 1961'de toplanarak anayasa komisyonunu seçmiş, anayasa komisyonunca hazırlanan taslak metin de kurucu meclis tarafından kabul edilmiştir. Taslağın , 1924 Anayasası ile oldukça farklı yönleri bulunmaktadır ve büyük oranda CHP'nin, aydınların ve MBK'nın görüşlerini yansıtmaktadır. Cumhuriyet Senatosu gibi ikinci bir meclis kurulmak suretiyle genel seçimlerde salt çoğunluk kazanan partinin TBMM'de sınırsız hareket edebilme gücünün engellenmesi yoluna gidilmiştir . Yasalar TBMM ve Senatóda onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilmektedir. Senato üyelerinin bir kısmı doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir. MBK üyeleri ise anayasa yürürlüğe girdiği andan itibaren “doğal senatör” sıfatıyla senatóya dahil olacaktır. Anayasa Mahkemesi, onaylanan yasaların Anayasa'ya uygunluğunu denetleyecek bir organ olarak yine bu dönemde kurulmuştur. Bu şekilde yasama organının üzerindeki denetimin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bir diğer önemli değişiklik ise seçim sisteminde olmuştur. Nispi temsil sistemi getirilerek bir partinin mecliste ezici bir çoğunluk elde etmesinin önüne geçilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu isimli bir organ kurulmak vasıtasıyla ordunun konumu anayasal bir güvence içine alınmaktadır. Bu kurulun görünen görevi hükümete iç ve dış güvenlikle ilgili öneriler vermek olarak tanımlanmış ise de aslen ordunun sivil siyaset üzerinde bir tür vesayet kurmasının hukuki zemin oluşturulmuştur, bunun sonucunda MGK ilerleyen tarihlerde ülkenin gerçek yönetim ve iktidar mekanizması haline gelecektir (Zürcher, 2018, s.356-357). Askerlere ait yargılama işlemleri, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi adıyla kurulan yeni bir yapıya devredilmiştir. 1961 Anayasası, hâkim bağımsızlığı kavramını ön plana çıkararak, yargı organını güçlendirmiştir. 1961 anayasasının getirdiği Yüksek Hâkimler Kurulu, üniversite özerkliği, basın özgürlüğü, sendikalar, toplu sözleşme, grev hakkı gibi uygulamalar sayesinde özgürlükçü bir yapı tesis etmiştir (Akgün;2009,s.193-194).Özellikle iki meclisli yapı ve Anayasa mahkemesi gibi

özellikler CHP'nin 1957 seçimleri öncesinde belirlediği "ilk hedefler beyannamesi"nde ifade edilen özelliklerdir¹⁹.

9 Temmuz 1961 günü yapılan halkoylamasında, 10.282.561 oy geçerli sayılmış olup, bunlardan 6.348.191 kabul (%60,4), 3.934.370'i ret (%39,4)yönünde olmuştur (Karpas, 2010, s. 253). Özellikle DP'nin temsil edilmediği kurucu mecliste kabul gören 1961 anayasası, halkın %40'ı tarafından kabul görmemiştir. Referandumu 27 Mayıs'ın halk tarafından onaylanması olarak gören Menderes taraftarları kampanya boyunca "hayır" propagandası yapmışlar ancak sonuç itibarı ile anayasa kabul edilmiş bununla birlikte Menderes'in ülke sathındaki desteği de ortaya çıkmıştır. (Hale, 2014, s. 186) Bu anlamda halkoyuna sunulduğu sırada eleştirme özgürlüğü de kısıtlanmış bulunan 1961 Anayasası toplumun genelinde kabul görmemiş durumdadır. (Kayalı;2005,s:87).

2.2.5. 1961 Seçimlerine Doğru

27 Mayıs'tan sonra sivil hayata geçiş süreci çok kolay işlememiştir. MGK ,Ondörtlerin tasfiyesi sonrası önce Anayasayı oluşturmak ve Yassıada'da süren mahkemenin sonuçlarının açıklanması ve uygulanmasından hemen sonra genel seçimlere giderek iktidarı sivillere bırakmak fikrindedir. Bununla beraber Ondörtlerin tasfiyesi sonrasında MGK'nın özellikle Kara ve Hava kuvvetlerinde desteği oldukça azalmıştır. Ondörtlerin tasfiyesi sonrası MGK'da geri kalan tüm üyeler kendine taraftar toplamaya çalışmakta ,Ondörtlerin mağduriyetine inanan taraftarları ise ayrı bir örgütlenme çabası içindedir kısaca ordu çeşitli fikirler ve hizipler içinde parçalanmış ve tamamen siyasete entegre olmuş gözükmektedir.27 Mayıs hareketinde planlamasında yer almış ancak MGK da yer almayan Talat Aydemir, Faruk Güventürk, Dünder Seyhan gibi subaylar yine MGK dan rahatsızlıkları bulunan Tuğgeneral Refik Tulga ve Tuğgeneral Faruk Gürler gibi isimler Kasım 1960'da Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) isimli gölge bir yapı oluşturmuştur. Görünen amacı ordunun bütünlüğünü muhafaza ederek kendi mecrasına çekmek olan bu örgütün fiili amacı MBK nın ordu üzerindeki etkisini kırmaktır. (Akyaz, 2002, s. 149-152)Yukarıdaki isimlerle beraber hareket eden pek çok alt rütbeli subay aynı Ondörtler gibi iktidarın

¹⁹ Konu ile ilgili detaylı çalışma için bkz. Fatih Tuğluoğlu, "CHP'nin 14. Kurultayı ve İlk Hedefler Beyannamesi" Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü **Atatürk Yolu Dergisi** Sayı: 60, Bahar 2017, s. 277-310

siyasilere erken devredilmesi durumunda 27 Mayıs'ın ilkelerine aykırı hareket edileceğini düşünüyorlardı. Bir süre sonra Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ve diğer pek çok üst rütbeli subay bu oluşuma katıldılar, bu katılımın nedenleri arasında yüksek komuta kademesinin MGK'daki alt rütbeli subaylardan oluşan cuntanın, rütbesi yüksek muvazzaf subaylara rağmen iktidarı elinde tutması ve böyle bir oluşumu tepeden kontrol ederek alt rütbeli subayların 27 Mayıs benzeri ikinci bir hareket gerçekleştirmesinin önüne geçebilecekleri düşüncesi vardır. SKB bazı terfi ve atama konularında MGK'nın kararlarının uygulanmasını engellemiş ve adeta görev yapamaz hale getirmiştir. Cevdet Sunay'ın SKB içindeki aşırı uçları dizginlemeye çalışmasına rağmen özellikle Aydemir ve Güventürk gibi isimler "27 Mayıs ruhu" için daha fazla müdahale yanlısı olmaya devam etmişlerdir. (Hale, 2014, s. 185-186). Anayasa'nın hazırlandığı günlerde sivil siyasette de gelişmeler olmaktadır. Siyasi hayatına devam eden CHP ve CKMP haricinde hızla yeni siyasal partiler kurulmaktadır, kapatılan DP'nin mirasını paylaşma konusunda öne çıkan iki partiden Adalet Partisi (AP) 11 Şubat 1961'de Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığında kurulur. Adalet" isminin seçilmesi DP tabanına verilen önemli bir mesajdır (Kuru, 1996, s. 13). Daha önce DP'den milletvekili olmuş sonrasında Hürriyet Partisinin kurucuları arasında yer almış bununla beraber 27 Mayıs sonrası kurulan hükümette Maliye Bakanlığı görevini yürütmüş Ekrem Alican ise 13 Şubat 1961'de Yeni Türkiye Partisi'(YTP)'ni kurmuştur. Buna rağmen yapılması planlanan genel seçimler öncesinde kimi MBK üyelerinin endişelerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, siyasi parti liderlerinin ve MBK üyelerinin katıldığı "yuvarlak masa toplantıları"²⁰ adıyla bilinen bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde siyasi parti liderleri "27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'ni siyasi çıkarlarına alet etmeyeceklerine", "seçim meydanlarında MBK'ni eleştirmeyeceklerine", "Atatürk ilke ve devrimlerine sahip çıkacaklarına", "İslamiyet'i siyasete alet etmeyeceklerine", "aşırı sol ve sağ düşüncelere karşı mücadele edeceklerine" ilişkin MBK üyelerine teminat vermişler, genel seçimlerin belirlenen tarihte yapılması üzerinde anlaşma sağlamışlardır. Bu noktadan bakıldığında ordunun, siyaset üzerindeki etkisi devam etmektedir. CHP ve askerler, CHP'nin seçimlerde tek başına iktidar olacak kadar oy alacağını tahmin etmektedir. Bununla beraber özellikle SKB'nde üst komuta kademesindeki generallere karşı gittikçe güç kazanmakta olan albaylar seçimlerin 27 Mayıs öncesi

²⁰ Yuvarlak Masa toplantıları ile ilgili ayrıntı için bkz. Erdoğan Örtülü, **Üç İhtilalin Hikâyesi**, Milli Ülkü Yayınevi, 4. Baskı, Konya 1977, s. 161

düzeni geri getirmekten başka bir etkisi olmayacağı fikrini dillendiriyordu, onların bu fikrinin temeli durumun Anayasa oylamasının sonuçlarından belli olmasıydı. Aynı tarihlerde Yassıada mahkemeleri bitmiş ve 15 idam cezası açıklanmıştı. Her ne kadar Gürsel idam olmayacağını belirtmiş olsa da MBK da yapılan toplantıda Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamları oy çokluğu ile onaylanmıştır ,Bayar hakkındaki yaş haddi nedeni ile alınan karar ile birlikte diğer idamlar da müebbet hapse çevrilmişlerdir. Onay verilen idam kararlarının arkasında SKB içinde güçlenen Albaylar Cuntası 'nın güçlü baskısı vardır. (Akyaz, 2002,s.160-168; Hale,2014,s 185-189)

Ancak, 15 Ekim 1961'de yapılan seçimler askerlerin ve CHP'nin beklentisini gerçekleştirecek bir sonuç doğurmaz. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlere CHP, AP, YTP, CKMP katılmış; CHP oyların %36,7'sini, AP oyların %34,7'sini, CKMP oyların %13,9'unu, YTP ise oyların %13,7'sini almıştır. Bu sonuçlarla TBMM'de CHP 173 milletvekili, AP 158 milletvekili, CKMP 65 ve YTP'de 54 milletvekili elde etmiş; Cumhuriyet Senatosu'na ise CHP 36 senatör, AP 71 senatör, YTP 27 senatör, CKMP ise 16 senatör sokmuştur.(Ahmad;1976,s:239) CHP, birinci parti olmasına rağmen, planlandığı gibi tek başına hükümeti kuracak kadar bir oy alamamıştır mevcut bu durum 1923'ten beri tek parti hükümetlerine alışık siyasal sistem açısından koalisyon hükümetleri realitesinin ortaya çıkması sonucunu da doğurur. DP'nin devamı niteliğindeki AP 'nin oldukça yüksek bir oy oranı vardır. AP ve YTP'nin toplam oy oranı ise CHP'nin oy oranının üstündedir. Bu durum karşısında orduda müdahale yönünde fikirler üretilmeye başlar²¹. 21 Ekim'de SKB üyesi 10 general ve 28 albay, İstanbul'da adına "21 Ekim Protokolü" dedikleri protokolü imzalarlar. Bu protokolle, seçim sonuçlarını geçersiz sayma ve Milli Birlik Komitesi'ni ortadan kaldırma tehdidinde bulunurlar. Protokole göre müdahale 25 Ekim günü yapılacaktır. (Ahmad; 1994,s:214) Bu tarihin seçilme nedeni Parlamento 26 Ekim günü faaliyete geçerek meşruiyet kazanacağından, bu tarihten sonra yapılacak bir müdahalenin yeni bir darbe hüviyeti kazanacak olması, öncesinde bir müdahale olursa bu müdahalenin 27 Mayıs'ın bir tasarrufu olarak görülebilecek olmasıdır. (Akyaz, 2002, s. 172) .Ancak ordudaki bir kısım üst rütbeli subaylar bir müdahaleye karşı harekete geçerler. 24 Ekim'de tüm kuvvet komutanları ve parti genel başkanlarının bulunduğu bir toplantıda, parti genel

²¹ Harbokulu Komutanı Talat Aydemir ve onun fikirlerini benimseyen bazı kimseler "bu seçimle meydana gelen meclis ömürsüzdür. Türkiye'nin beklediği kalkınma ve reform sağlanamaz" söylemiyle seçimlerin vakit geçmeden iptalini ve MBK ile tüm siyasi partilerin feshedilmesini istemişler ve 17 Ekimde Ankara'da, 19 Ekimde İstanbul'da toplantılar yapmışlardı (İsen, 1964, s. 18)

başkanlarına bir protokol imzalatılarak (İlıcak;1975,s:65) İsmet İnönü'nün Başbakanlığı ile Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı garantilenmiş olur. Bunun yanında ordudan tasfiye edilen askerlerle (EMİNSU'lar), Üniversiteden uzaklaştırılan öğretim üyeleri (147'ler) ve DP'lilerin affı ile ilgili yasaların Meclisten geçmeyeceğine dair parti liderlerinden söz alınır. İki gün sonra 26 Ekim 1961'de gerçekleşen Meclis oturumunda Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanı seçilir. (Ahmad;1994, s:214).Görünüşte her şey halledilmiş demokrasi işler hale getirilmiştir. Ordunun artık kışlasına çekilmesi beklentisi özellikle Genelkurmay ve üst rütbeli subaylarda hakimdir ancak Albaylar cuntası olarak adlandırılan radikal kanat generaller ve üst düzey komutanlara tepkisini 22 Şubat darbe girişimi ile ortaya koyacaktır.

2.2.6. Talat Aydemir Darbe Girişimleri

Gürsel'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra İsmet İnönü'nün Başbakanlığında bir CHP-AP Hükümetinin kurulması 27 Mayısçıların en önemli beklentisidir. Esasen siyasi parti liderleri de ordunun radikal kanadından gelebilecek tehlikeyi fark ettikleri için bu hükümeti kurma konusunda kararlı olmuşlardır. CHP-AP hükümeti yaklaşık bir ay sonra 20 Kasım 1961 tarihinde kurulur. Bu dönemde ordunun içinde bulunduğu durumun genel bir analizini yapmak gerekirse ordudaki özellikle yüksek rütbeli generaller zorlama ile de olsa siyasilerle uzlaşarak demokrasiyi işler hale getirmişlerdir; kendi istedikleri kişiyi Cumhurbaşkanı seçtirmişler yine "*ordunun çoğunluğunun güvendiği tarihi bir şahsiyetin*" , Başbakan olmasını sağlamışlardır ancak bunu tüm siyasilerce uyulması gereken zorlama bir uzlaşısı ile sağlamışlardır; bu uzlaşının ihlalinin sonucu ise yeniden ordunun bu uzlaşmayı zorla kabul ettirmesi olacaktır. 27 Mayıs mirası ile çatışmalı da olsalar siyasi partiler belli bir özerklik alanı elde etmişlerdir. Bununla beraber ordu 27 Mayısın savunuculuğunu da devam ettirmek zorundadır bu şekilde ordu "*iki karşıt mirasın koruyucusu*" haline gelmiştir. (Ahmad, 1994, s. 214-215).Göreve başlayan I. İnönü Koalisyonu 'nu bekleyen en önemli sorun ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara yeniden kavuşturulması olmuştur, bununla beraber ordunun yüksek düzeyli generalleri hükümete her istediğini "ordu böyle istiyor" diyerek kabul ettirmektedir. Radikal gruptaki bazı albaylar ise bunların ordunun tamamının değil sadece üst rütbeli generallerin istekleri olduğunu, ordunun isteklerinin gerçekten olması için bizzat ordunun iktidarda olması gerekliliğini savunuyorlardı. (Aydemir , 2010).

Generaller bir diğ er yandan iktidarın AP kanadının içinden gelen DP yanlısı tüm talepleri engellemek suretiyle baskı kuruyordu bu anlamda hem sivil hem askeri kanadın radikal unsurları ortada görünen “Generaller-Siyasi Parti Liderleri” uzlaşısından gittikçe uzaklaştırıyordu . Kurulan h k met, ülkenin mali ve sosyal sorunlarının çözümü için gerekli olan adımları atamamış, kamuoyunun hükümetten beklediğı ekonomik ve siyasi istikrarı sağılayamamıştır. Eski DP’lilerin affı tartışmalarını sürekli gündemde tutan²² h k metin AP kanadının koalisyonunda derin çatlaklar yaratması ve AP genel başkanı Gümüşpala’nın tabandan gelen baskı sonucu “af gerçekleşmezse koalisyonun bozulabileceğini” ima etmeye başlaması(Akyaz,2002,s.176 dn.186) sonucunda, koalisyon, 25 Mayıs 1962 tarihinde Başbakan  n n n istifasıyla son bulmuştur. Bu dönemin en önemli siyasi meselelerinden biri eski DP lilerin affı sorunudur. Yassıada’da tutuklu bulunan Demokrat Partililer de Kayseri Cezaevine nakledilirler. 1950 den itibaren DP’ye oy vermiş yeni dönemde de AP’yi destekleyen kitleler, af konusunda baskı kurmaktadır. Eski DP’li bir bakanın cenazesinde DP’liler için atılan af sloganları sonrası olaylar çıkar. Gençlerin başlattığı bu gösterilere daha sonra subaylar da katılır (Birand,vd; 2016,s.39)

Bu gelişmeler ordunun içinde zaten başından beridir iktidarın sivillere devrinin çok erken olduğı düşüncesindeki bir kısım subayı çok rahatsız etmiştir, bu subay gurubu ülkenin mutlaka belli bir süre daha askeri bir yönetimle idare edilmesi gerektiğini savunur durumdadırlar; bunların başında da Kur. Alb. Talat Aydemir gelmektedir.

1962 yılının ocak ayında düzenlenen bir toplantıda Talat Aydemir ve bazı arkadaşları Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın a SBK’nın dağıtılmasını istemesi ve siyasi durumun iyi olduğına  n n n n ordu tarafından desteklenmesi gerekliliğı talebi üzerine tam tersi görüşleri savunmuşlar, iktidara karşı ordu içinde tansiyonun sürekli y kseldiğıne dikkat çekmişler, ordunun müdahale ederek iktidarı fiilen ele alması gerektiğini belirtmişler ve bunun da hiyerarşik bir düzen içinde yapılmasını istemişlerdir. Komutanlar ise böyle bir şeyi asla düşünmediklerini ve buna müsaade

²² H k metin kuruluşundan 10 gün ve AP’ li milletvekilleri siyasi af için çalışmalar yapmaya başlamıştır. AP  zmir milletvekili Mehmet Ali Aytaç, “affın milli vicdanda bulunduğunu”, söylemiş AP Manisa Milletvekili Neriman Ağaoğılu ise parti grubunda yaptığı konuşmada;” koalisyona af şartıyla girmemiş miydik?” diye sormuş seçmene seçim propagandası sırasında verilen vaatlerin unutulmamasını istemişti. (Son Havadis, 1961)

edemeyeceklerini belirterek karşı gelmişlerdir(Ruşçuklu; 2008,s:59).Bu toplantı Genelkurmay Başkanı ve yüksek rütbeli generaller ile radikal darbe yanlısı Albaylar arasında derin bir anlaşmazlığın ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.(Birand,vd,2016,s.52-54)

Talat Aydemir, emir komuta zincirinin sağlanmamış olmasına rağmen darbe hevesinden vazgeçmemiştir, 9 Şubat 1962 günü radikal isimlerin Ankara ve İstanbul grupları aralarında bir protokol yaparak müdahale kararı almışlar ve hareket sonrasında ülkenin düzeni ile ilgili fikirlerini masaya yatırmışlardır, toplantıyı gerçekleştiren radikal kanat bu plana ordunun yüksek kademesinden ve özellikle Hava Kuvvetlerinden destek alacakları varsayımı ile hareket etmişler ancak varsaydıkları bu desteği alamamışlardır. Bu plana göre yapılacak yeni darbe sonrası 25 kişilik asker sivil karışık bir “Güvenlik Konseyi” kurulacak ,Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanları bu konseyin tabi üyesi olacaktır. Bir süre sonrasında bir meclis ve “Güvenlik Konseyi” nin seçimiyle bir hükümet oluşturulacaktır böylelikle 27 Mayıs’ın yarım bıraktığı reformlar tamamlanabilecektir(Akyaz,2002,s.185; Hale,2014,s.198). Bu sırada Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Ankara’daki Harp Okulunu ziyareti sırasında Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir’in bir ihtilal hazırlığında olduğunu anlamış, bunu engellemek adına, Talat Aydemir ve onunla birlikte hareket eden bazı subayların başka görevlere kaydırılmasını planlamaktadır. Aydemir bunu öğrendiği noktada eylem kararını vererek, 22 Şubat 1962’de harekete geçmiş, Harp Okuluna bağlı birliklerce Ankara’daki önemli yolları kontrol altına alınmıştır. Bu sırada İnönü ve bazı bakanları, Çankaya Köşkü’nde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile toplantı halindedirler ve bu toplantı devam ederken Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı da, darbecilerden Fethi Gürcan’ın denetimine geçmiştir. Köştekilere ne yapılacağını Aydemir’e soran Gürcan, *‘bizim onlarla işimiz yok bırakın gitsinler’* talimatını almıştır. İnönü ve beraberindekiler Hava Kuvvetleri Komutanlığı’na giderek, darbeye karşı koyacak harekâtı yürütmüşlerdir . Üst düzey komutanlar ve Hava Kuvvetlerinin destek vermedikleri ve hükümetin yanında yer alarak mücadele ettikleri 22 Şubat 1962 darbe girişimi başarıyla bastırılmıştır. Darbeciler ise emekli edilmek üzere affedilmişlerdir. (Çavdar;2008,s:120-121).

İnönü’nün darbeci subayları affetmesinin arkasında bu hareketi kansız olarak sona erdirmenin en hızlı yolunun bu kişilerin yargılanmayacağı konusunda verdiği vaat ve eğer bu subaylar yargılanırlarsa yargılamaların pek çok sivil ve asker kişiyi

içine alınarak genişleyeceği ve zaten var olan istikrarsız ortamı daha da karıştıracığı konusundaki inancının etkisi vardır. İsyen hareketinin başındaki subaylar için af söz konusu iken alt kademelerde bu harekete destek verdiğiinden şüphe edilen 69 subay görevlerinden alınmış, bu hareketi önceden bildiği ve müdahale etmediği gerekçesi ile dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı istifaya zorlanmıştır. (Hale,2014,s.205-206)

22 Şubat kalkışması sonrası, emekliye sevk edilen Talat Aydemir, 9 Temmuz 1962'de İsmet İnönü'ye hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanır ancak kısa süre içinde tahliye edilir.(Aydemir; 2010,s: 130-132) Bu durum Aydemir'in popülerliğine katkı yapmıştır. Bu kısa süreli tutukluluk sonrası bir anlamda zemin yoklamak için yaptığı İstanbul ziyaretinde kalabalık bir gazeteci heyeti, kendisine bir siyasi parti lideri ilgisi ile yaklaşmaktadır Aydemir, aydınlar arasında da en az Harp Okulu öğrencileri arasında olduğu kadar popülerdir. 22 Şubat sonrasında önemli bir siyasi gelişmesi ise iki yıldır zorunlu olarak yurtdışında bulunan Ondörtler 'in yurda dönecek olmasıdır; ancak gerek dönmeden önce kendi aralarında yaptıkları görüşmelerde, gerek döndükten sonra Talat Aydemir dahil olmak üzere gerçekleştirdikleri toplantılarda aralarında çok keskin görüş ayrılıkları oluşmuş durumdadır²³

İleride 9 Mart 1971 cuntalarının örgütlenmesinde isimlerine rastlayacağımız Ondörtler ekibinden Numan Esin, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer gibi isimler bu dönemde önceleri Aydemir ile temaslar aramışlar ancak sonrasında ayrı bazı örgütlenmelerin içine dahil olmuşlardır. Aydemir, ikinci kez girişmeyi planladığı darbeyi bu kez başarabileceğine inanmaktadır. Aydemir, İstanbul'da gazetecilerle buluşmasından sonra Falih Rıfkı Atay ile Nadir Nadi gibi gazetecilerle özel olarak görüşür. Falih Rıfkı Atay gazetesine yazdığı yazının bir bölümünde "Gözlerinde Mustafa Kemal'in ışıltılarını gördüm " gibi bir ifade kullanacak kadar Talat Aydemir sempatisini halindedir. Aydemir akademi çevresi ile de temaslarda bulunur.(Aydemir;2010,s:135) Doğan Avcıoğlu'nun yönetimindeki Yön Dergisi, Aydemir'i destekler tarzda yazılar yayınlamaktadır. Avcıoğlu için Aydemir'in girişimi anlamlı bulunduğunu ifade etmektedir, belki bu yüzden ileride detaylı bir şekilde göreceğimiz

²³ Ondörtler' in Yurtdışı ve Yurda döndükten sonraki faaliyetleri hakkında detaylı bir çalışma için bkz.

Ferit Salim Sanlı "27 Mayıs'ın "Zoraki Diplomatları: 14'lerin Yurtdışı Faaliyetleri" **Akademik Bakış**, Cilt 11. Sayı 23. (Kış) 2018 s. 222-248

gibi Aydemir'in ikinci darbe girişiminden sonra Yön Dergisi darbe girişim ile ilişkilendirmeye binaen Sıkıyönetim komutanlığınca 14 Ay kapatılacaktır.²⁴

1963 yılının Mayıs ayı geldiğinde yeni bir darbe girişimi konusunda istihbaratı olan İsmet İnönü; *'Vaziyet çok mühim ve kritiktir, 3-4 gün içinde her şey olabilir. Dikkatli olun'* demiştir. Metin Toker, İnönü'nün darbe girişiminden nasıl haberi olduğunu şöyle anlatmaktadır: *".... Paşa'nın iki kaynağı vardı: Birincisi herkes Talat Aydemir'in yeni bir darbeye hazırlandığını biliyor ve görüyordu. İkincisi, ordunun içinde İsmet Paşa'nın kendisine mahsus istihbarat kaynaklarından ulaşan haberler de, Albay'ın yeni bir darbeye teşebbüs edeceğine dair bilgi veriyordu"* (Birand, vd; 2016,s.102-103). Beklenen bu darbe girişimi 21-22 Mayıs gecesinde Talat Aydemir 'in Harp Okuluna dayanarak harekete geçmesi ile başlamış ancak yine İnönü'nün ve kuvvet komutanlarının kararlı tutumu karşısında başarılı bir şekilde bastırılmıştır. Ordu, böylelikle hiyerarşiyi dışı bir girişime izin vermeyeceğini göstermiştir.(Çelik;2009,s:432) İsmet İnönü yumuşama eğilimi göstermemiş suçluları en sert biçimde cezalandırmıştır. Harp Okulu öğrencileri okuldan atılmış, Talat Aydemir ve Fethi Gürcan tekrar affedilmeyerek idam edilmişlerdir. (Rusçuklu;2008,s:60).

21 Mayıs hareketi 22 Şubat'a kıyasla daha az ciddiyeti olan ve *" ateşli bir albayın pervasız maceracılığı"* olarak görülen bir hadisedir. Buna rağmen 1459 Harp Okulu öğrencisi ve isyana katılan tüm asker ve subaylar tutuklanır, Ondörtlerden Dünder Seyhan, Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ başta olmak üzere tümü göz altına alınmış ancak daha sonra yargı kararıyla aklanmışlardır. Talat Aydemir'in bu başarısız girişimleri ve sonucunda idam edilmesi ,potansiyel darbecilerin hem seçilmiş iktidara hem de yüksek komuta kademesine rağmen otonom bir darbe girişiminde bulunma imkanlarının kalmadığının bir göstergesi olmuştur. Bu dönemin sonunda yaşananların bir tezahürü olarak sivil hükümet ile ordu arasında en azından o dönem için geçici bir uyum yakalanmış, yetkinin sivil siyasete devrine en çok karşı çıkan Ondörtler 'in büyük bir kısmı siyasi partiler içinde siyaset yapmaya yönelmişlerdir.(Hale,2014,s.214)

²⁴ Bkz. 4.3.1.bölüm

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1970'LERE GELİRKEN TÜRKİYE: SİYASİ VE TOPLUMSAL ANALİZ

3.1 Dünya Genel Konjonktürünün Etkisi Üzerinden Türkiye'ye Bakış

Soğuk Savaş'ın 1945 sonrasında başlayan ve 1950'li yılların sonlarına kadar devam eden ilk dönemi ABD'nin nükleer üstünlüğüne dayalı bir dönemdir. Soğuk Savaşın bu ilk döneminde batı bloğundaki NATO (1949), OECD(1948), CENTO (1955), ve doğu bloğundaki COMECON (1949), Varşova Paktı (1955) gibi organizasyonlar ile bloklaşma iyice ortaya çıkmıştır. SSCB'nin önce nükleer güç anlamında denklik sağlaması hatta 1957'de insansız uzay aracı Sputnik'i uzaya fırlatması ile başlayan ,sonrasında İngiltere, Fransa, Çin, Hindistan gibi ülkelerin de nükleer silaha sahip olması ile devam eden bu dönem tarafların nükleer olarak birbirine saldırmaktan çekindiği ve SSCB ve ABD taraflarından her ikisinin de vurulabilirliği üzerine kurulu "Dehşet Dengesi" adı verilen bir döneme girilmiştir. ABD'nin bundan önceki dönemde uygulama kararında olduğu ve "her ne tür çatışma olursa olsun kendisine veya müttefiklerine gelecek bir saldırıya kitlesel olarak nükleer yolla cevap verme" ye dayalı "Kitlesel Karşılık doktrini" 1957 yılından itibaren batı bloğunda tartışılmaya başlanmış ve 1962 senesinde ABD başkanı John F. Kennedy tarafından açıklanan ve "karşı tarafın silahlı girişimlerine aynı düzeyde cevap verilebileceği gibi nükleer olarak da karşılık verilebileceğini" öngören "Esnek Karşılık" görüşüne dönüşmüştür. ABD'nin nükleer karşılık seçeneğini en son planda ve direk kendisine yöneldiği takdirde düşünecek olması anlamına gelen bu durum, Avrupa ve diğer müttefiklerin konvansiyonel bir çatışma ortamında kalabilme ihtimalini artırıyor ve ABD'nin nükleer güç şemsiyesinin ve bununla birlikte müttefiklik olgusunun sorgulanmasına yol açıyordu. Fransa başta olmak üzere batı ittifakında ABD' nin konuya dünya düzleminden ve öncelikle kendi güvenliği açısından bakıyor olması tepkiler doğurmaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 2016, s. 74-81). Bununla beraber E. Hobsbawm bu dönemi anlatırken dönemin iki büyük süper gücünün dünyadaki "eşitsiz bölünmüşlüğü" kabul ettiklerini bununla beraber herhangi bir kriz anında sıcak bir çatışmaya girmemek için birbirlerini bazı konularda görmezden gelmeye çalıştıklarını

aslında “Soğuk Savaş”ı bir tür “Soğuk Barış” gibi algılayarak, kamuoyuna yönelik propaganda içerikli bazı hareketler dışında birbirlerinin hükümlerlik sahalalarına karışmaya pek de gönüllü olmadıklarını, her iki tarafında esas kaygısının gelişen bazı sıcak çatışmaların filli bir savaş olarak yorumlanmasını önlemek olduğunu ifade etmektedir (Hobsbawm, 1996, s. 265-267)

Diğer yanda SSCB’de Stalin’in 1953 senesinde ölümü sonrasında yerine SBKP Genel Sekreteri olan Nikita Kruşçev SBKP’nin 14 Şubat 1956’daki 20.Büyük Kongresinde SSCB’nin yeni dış politika hedefinin “barış içinde bir arada yaşama” olduğunu açıklar ve Stalin dönemini ve tek adama bağıllık sistemini ağır bir eleştiriye tabi tutar. Kruşçev’in Yugoslavya ziyareti ve hemen bir yıl sonrasında Tito’nun ziyareti iadesi ile başlayan süreç, sosyalizme değişik yollar ile ulaşılabilirliğinin resmi olarak kabulü anlamına gelir ancak bununla doğu bloğu içinde kalan diğer ülkelerde karşıt eğilimleri ve bağımsız komünist hareketlerin ortaya çıkmasını da önlemeye çalışmaktadır. Kore’de çarpışmaların sonlandırılması gibi işaretlerin yanı sıra önemli bir politika değişikliği de Sovyetler Birliği’nin Üçüncü Dünya ülkelerindeki ulusal kurtuluş hareketlerine ve sosyalizme geçiş sorunlarına yaklaşımındaki kapsamlı değişikliktir ; SSCB bu türden ulusal kurtuluş hareketlerini ve sosyalist kampın içinde olmayan ama emperyalizme karşı olan bağlantısızlık hareketini desteklemiştir. Stalin’in ölümünden hemen sonra Doğu Almanya’daki işçi başkaldırısı, sonrasında 1956’da Macaristan’daki başkaldırı gibi kopuş hareketleri Sovyet tankları altında ezilerek sonuçlanmış son kertede 1961’de yapılan Berlin Duvarı ile destalinizasyonun da bir sınırı olduğu açıkça gösterilmiştir. (Sander, 1996, s. 338)

Dünyada yaşanan bu bloklaşmanın dışında kalan , özellikle 1945 sonrası bağımsızlıklarını kazanan Asya-Afrika ülkeleri temelinde gelişen ve başlangıç itibarı ile 29 ülkeyi kapsayan bir hareket 1955 Bandung konferansı ile ortaya çıkmıştır. Hindistan, Mısır, Çin Halk Cumhuriyeti gibi “Batı-karşıtı” ve ekonomik olarak da “kapitalist olmayan yol” dan kalkınmayı ilke edinmiş ülkelerin başını çektiği bu grup genel olarak çeşitli konulardaki benzerliklerinin farkına varmış ve 1961 senesinde Belgrad’da yapılan toplantıda resmileşecek Bağlantısızlar grubunun temelini atmışlardır. Belgrad konferansında bu gurubun içinde olmanın kriterleri de belirlenmiş ve buna göre grubun içindeki ülkelerin “barış içinde bir arada yaşama ilkesine dayalı bağımsız bir politika izlemeleri”, ”NATO,CENTO,SEATO ve Varşova Paktı gibi çok taraflı askeri ittifakların üyesi olmamaları” “Özgürlük ve bağımsızlık hareketlerini

desteklemeleri” ve” Büyük güçlerle ikili askeri ittifaklara girmemeleri, toprakları üzerinde kendi rızası ile askeri üsler barındırmamaları” gibi niteliklere sahip olmaları gerekmektedir (Sönmezoğlu, 2016, s. 177-207). Hobsbawm bu ülkelerin kendilerini “Üçüncü Dünya” olarak gruplaşmış bir halde bulmalarının şaşırtıcı olmadığını çünkü bu devletlerin hepsinin “gelişmiş” dünya ile kıyaslandığında yoksul ve bağımlı olduklarını , hepsinin hükümetlerinin "kalkınma" peşinde koştuklarını ve hiçbirinin bu kalkınmanın 1929 Ekonomik Krizi ve İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde kapitalist dünya piyasasının sistemi ya da kendiliğinden ülke içi kaynaklarla gelişen özel girişimin gelişimi yolu ile sağlanabileceğine inanmadığını söylemektedir Ayrıca, bu ülkeler için hareketin amacı konusunda *“Soğuk Savaş'ın demir ızgarası bütün yerküreyi kavradığında, eylem özgürlüğüne sahip olan herkes iki ittifak sisteminden birine katılmaktan kaçınmak, yani herkesin korktuğu Üçüncü Dünya Savaşı'nın dışında kalmak istedi”* görüşünü de ortaya koyar (Hobsbawm, 1996, s. 414)

1945 sonrası dönemin önemli özelliklerinden birisi de Huntington 'un betimlediği gibi küresel olarak gelen bir demokratikleşme dalgasına sahne olmasıdır. Huntington son iki yüzyıl içinde demokrasilerin dalgalar halinde artmakta ve azalmakta olduğunu tespit etmiştir. 1820'lerde başlayan İlk demokratikleşme dalgası İtalya'da Mussolini'nin iktidara gelmesi ile totaliterleşme eğilimli tersine bir dalga haline gelmiştir ikinci ve kısa süreli demokratikleşme dalgasını II.Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında başlatmaktadır, ancak bu dalga çok kısa süreli olmuş ve 1950'lerin ortalarından itibaren ikinci ters dalga olarak adlandırdığı 1958-1975 aralığında Latin Amerika başta olmak üzere Afrika, Ortadoğu ve Güney Avrupa 'da dahil olmak üzere pek çok demokrasi askeri darbelerle yıkılmıştır. (Huntington, 2000,s 25-43). Bu tersine dalga daha önce de belirttiğimiz Powell ve Thyne' ait çalışmada da ortaya konmaktadır.1955 ile 1970 aralığı ele alındığında toplamda 170 darbe girişimi görülmekte olup 1960-1970 arası dönem küresel olarak darbe girişimleri açısından en yüksek rakamların görüldüğü dönemdir. İlk bölümde de ifade ettiğimiz gibi Janowitz “II. Dünya savaşı sonrasında orduların profesyonel ordulara dönüşme çabasında artış, profesyonelleşen askerlere siyasi rol ve görevler verilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Yine bu profesyonelleşme sonucu toplumsal değerlere uyum açısından askeri kesimin siyasi bir eğitime tabi tutulmasını bir zorunluluk olarak görülmektedir” diyerek dönemin genel eğilimini açıklamaktadır. (Janowitz, 1971)

Önceki bölümlerde de aktardığımız üzere Türkiye hemen savaş sonrasında itibaren kendi geleceğini batı kampı içinde görmeye başlamış, 1950’de çok partili hayata geçiş sonrasında ABD’nin dönem konjonktürünü belirleyen Marshall Planı ve sonrasında Truman Doktrininin etkisiyle aldığı yardımlar batı kampı ile yakınlaşmayı hızlandırmıştır. 1952 senesinde Türkiye NATO’ya üyelik sureti ile askeri anlamda da bir koruma şemsiyesi elde etmiştir. Dönemin Demokrat Parti iktidarı ülkenin güvenlik ve ekonomik gelişimini tamamen ABD yardımına endeksli bir halde görmüşler ve ABD ve NATO politikalarını özdeş bir konumda görerek tamamen buna uyumlu bir şekilde davranmışlardır bu bağlamda gerek NATO gerekse ABD ile yapılan ikili anlaşmalar sonucu İzmir-Çiğli ve Adana-İncirlik te lojistik ve harekât merkezli üsler kurulmuştur . Buna rağmen ekonomik konularda yaşanan dengesizlikler zaman zaman ABD yardımların aksamasına neden olsa da 1957 yılında SSCB’nin “Sputnik” uydusunu uzaya fırlatması sonrasındaki gelişmeler ABD yardımının aratarak devam etmesini sağlamıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi ABD ve batı kampı ile olan ilişkilerde herhangi bir bozulmaya yol açmaz. (Sönmezoğlu, 2016, s. 59-74)

Türkiye açısından dengelerin değişmeye başladığı dönem ABD’nin “Esnek Karşılık Doktrini”ni uygulamaya başladığı döneme denk gelmektedir. Esnek karşılık doktrini esasen ABD’nin bizzat kendine yönelik bir saldırı olmadıkça nükleer güç kullanımının düşünülmeyebileceğini ifade eder, bu doktrin uyarınca Türkiye konvansiyonel bir çatışmanın zemini olabileceğinin farkına varmış ve yukarıda bahsi geçen üsler nedeni ile “sınırlı, bölgesel” bir çatışma durumunda hedef olabilme ihtimalinin yükseldiği gerçeği yüksek sesle belirtmeye başlamıştır. Nitekim 1962 yılında ABD’nin Fidel Castro yönetimindeki Küba’ya Sovyet füze rampalarının yerleştirildiğini fark etmesi ile başlayan kriz süresince Türkiye’de bulunan “Jüpiter” füzelerinin pazarlık konusu olması ve SSCB’nin Küba’daki füzelerin kaldırılmasına karşı bu füzelerin kaldırılmasını talep etmesi sonrasında, Kennedy yönetiminin bunları kaldırmayı düşünmesi müttefikliğe rağmen, ABD’nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinin ve bu çıkarların her zaman örtüşmeyebileceğinin önemli bir işareti olarak algılanmaya başlanmıştır. (Sönmezoğlu, 2016, s. 78-81)

Türkiye açısından 1960’ların en büyük kırılımlarından biri hiç şüphesiz “Kıbrıs Sorunu”dur. 1950 lerin ortasından itibaren İngiltere’nin Kıbrıs’tan çekilmek istemesi üzerine Ada’daki Rumların Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlama (Enosis) isteğini gerçekleştirmek üzere başlattığı girişimler Kıbrıs’taki Türk azınlığın kendi haklarının

korunması için Ada'nın Türk ve Rum bölgelerinin Türkiye ve Yunanistan arasında "taksim" edilmesi fikrini savunması, bu amaçlar için karşılıklı çatışmalar ve diplomatik görüşmeler eşliğinde 1960'ta İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğünde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sonucunu vermiştir. Ancak 1963 senesinde Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Makarios'un 1960 Anayasası'nda bazı değişiklikler öneren isteklerinin Türk tarafınca reddedilmesi üzerine başlayan çatışmalar giderek boyutunu artırmış ve Türkiye'nin duruma müdahale etmesi gündeme gelmiştir. Dönemin iktidarda olan İnönü hükümeti 1964 Haziran ayında Ada'ya çıkarma yapma kararı almış ve bu kararını bir gün önceden ABD başkanına iletmiştir. ABD Başkanı Johnson'un cevaben yazdığı ve sonrasında "Johnson Mektubu"²⁵ olarak siyasi tarihimize geçecek olan mektubun içeriğinde "Kıbrıs müdahalesinde ABD'nin askeri yardım olarak verdiği malzemenin kullanılmasına izin verilmeyeceğini, bununla beraber bir çıkarma durumunda SSCB'nin Türkiye'ye karşı olası bir müdahalesi durumunda NATO'nun Türkiye'yi savunmakta çekimser kalabileceğini " belirten ve ABD'li makamlarca dahi "görüp görülebilecek en kaba diplomatik metin" olarak nitelendirilen bu mektup önce hükümette ve daha sonrasında basına sızması aracılığı ile kamuoyunda büyük bir infiale yol açmış, uzun zamandır tüm dengelerini batı ittifakı ve özelde ABD ile uyumlu bir şekilde götürme üzerine kurulu politik yapıda önemli bir eksen kaymasına neden olmuştur. Öte yandan Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Bağlantısızlar grubunun etkin bir üyesi olması ve Kıbrıs davasını "kendi kaderini tayin hakkı" düzleminde anlatarak destek sağlıyor olması Türkiye'nin tezlerinin BM nezdindeki görüşmelerde kabul görmediği bir ortamda Türkiye kendini hem müttefiklerince ,hem de Dünya'nın geri kalanı tarafından yalnız bırakıldığını düşündüğü bir algı iklimine götürmüştür; tam bu noktada dönemin Başbakanı İnönü'nün bir dergiye verdiği beyanatta sarf ettiği "Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye'de bu dünyada yerini alır"²⁶ sözü yaşanan bu durumu ve bundan sonra olacakları ortaya koymaktadır. 1960 ve 1970'ler boyunca gelişecek ABD ve ABD

²⁵ Johnson Mektubu olarak bilinen belge kamuoyuna 13 Ocak 1965 tarihli Hürriyet Gazetesinde Cüneyt Arcayürek'in manşet haberi olarak açıklanmıştır detay için bkz. (Arcayürek, 1965)

²⁶ İnönü bu demeci 16 Nisan 1964 tarihinde Time Dergisine vermiştir demecin tam metni ise "Kıbrıs'taki bu haksız durum devam eder, müttefikler bizi yalnız bırakır, NATO yanımızda olmaz, anlayışsızlık hüküm sürer, Türk azınlık ezilir, bu böyle devam ederse; günün birinde Batı'nın bu savunma sistemi yıkılır, yeni şartlarla yeni bir sistem ve dünya kurulur, Türkiye de bu yeni dünya içinde yerini bulur." Melek.M.Fırat "Kıbrıs Sorunu ve İnönü" <https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-inonu/> (Erişim Tarihi: 12.06.2021)

özelinde batı karşıtı, anti-emperyalist siyasal tepkinin gelişiminde tüm bu nedenlerin aranması yerinde olacaktır. (Akşin, 2018, s. 415-420)

Türkiye 1960'lı yıllara bir askeri darbe ile iktidarın devrilmesi realitesi ile başlamıştı.27 Mayıs 1960 darbesi önceki bölümlerde detaylıca izah etmeye çalışılmıştır.27 Mayıs'ın Türkiye'ye ait öznel koşulları bir yana içinde bulunduğu Ortadoğu ve Güneydoğu Avrupa coğrafyasındaki jeopolitik ve sosyoekonomik değişimlerle yakın ilişkisi vardır, yine bu bölümde izah etmeye çalıştığımız küresel demokratikleşme dalgasının geri çekildiği ve askeri darbelerin artış gösterdiği tersine dalganın yükseldiği zaman dilimine rastlamaktadır. Ortadoğu'da mevcut olan ve emperyalist içerikli statükoya karşı gelişen bağımsızlıkçı hareketler içinde İran'da Musaddık yönetiminin, petrol şirketlerini devletleştirmeye ve Şah rejimini değiştirmeye yönelik hareketleri Soğuk Savaş'ın ilk ve belki de en önemli hesaplaşma noktalarından biri olmuş ve Musaddık yönetimi ABD ve İngiltere destekli "Ajax Darbesi" yolu ile düşürülmüş İran'da statükoya geri dönüş sağlanmıştı. Bu dönem Türkiye'nin hemen çevresinde yer alan coğrafyada önemli değişimlerin yaşandığı yıllardır .Osmanlı'nın yıkılışı sırasında gittikçe güç kazanan milliyetçilik fikirlerinden oldukça etkilenen "Arap Milliyetçiliği" fikrini Sosyalizm söylemiyle birleştiren bir ideoloji olan BAAS İdeolojisi temelinde milliyetçilik, antiemperyalizm ve Arap birliği bulunan "birlik, özgürlük ,sosyalizm" söylemine sahip bir düşünce akımı olarak bir çok Arap ülkesinde örgütlenme imkânı bulmuştur. (Konukçu, 2019, s. 47-58) BAAS ideolojisinin Sosyalizm 'in evrenselliğini çok etnisiteli ve çok mezhepli Arap dünyasını kapsayabilmek adına İslam ortak paydası yerine ikame ettiğini ortaya koymakta fayda vardır. Mısır'da BAAS ideolojisine sahip ve kendilerini "Hür Subaylar" olarak ifade eden düşük rütbeli subaylardan oluşan grup, İngiliz emperyalizmi karşıtı dalgayı da arkalarına alarak 1952'de yaptıkları bir darbe ile iktidarı ele geçirmişlerdir. Bu subaylar içerisinde öne çıkan Cemal Abdünnasır iktidarı fiilen elinde bulundurmuş uyguladığı popülist politikaların doğrultusunda, ekilebilir toprakların topraksız köylüye dağıtılması ve büyük toprak sahibi olmanın kısıtlanması, basın banka ve sigorta şirketlerinin millileştirilmesi dış politikada SSCB ile yakınlaşma ve onun desteği ile başlatılan sanayi hamlesi ile ülkede tek parti yönetiminde bir "devlet kapitalizmi" başlatılmıştır.1964 yılına gelindiğinde ülkede işçi, asker, aydın, köylü ve milli burjuvaziye dayanan bir Anayasa yapılmış, sınıf mücadelesini kabul etmeyen "milli" bir sosyalizm hegemonyası tesis edilmiştir ancak bu dönemde Mısır Komünist Partisi de yasaklanmıştır. (Şener, 2007) (Meriç, 2006)

Nasır, Bağlantısızlar hareketinin kuruluşuna çok büyük katkı sağlamasının yanı sıra Cezayir'in bağımsızlığına ,Filistin mücadelesine destek vermiş, Suriye, Irak ve Yemen'le birleşik federatif bir Arap devleti kurmanın altyapısını oluşturmaya çalışmış hatta bu 1958'de somut sonuç vererek Suriye ile Birleşik Arap Cumhuriyeti hayata geçmiş ancak çok uzun ömürlü olamamıştır. Tüm bu uygulamalar genel bir bakış açısından BAAS ideolojisi pratiğinin yansıması olarak görülmektedir. Nasır'ın uyguladığı milliyetçi-antiemperyalist içerikli ancak Marksist olmaktan uzak sosyalizm fikri bir çok Arap-Afrika ülkesinde popüler olmuş ve taraftar bulmuştur . Irak'ta 1958'de İngiliz Vesayetine dayalı Krallık yine kendilerine Nasır örneğinden öykünerek “Hür Subaylar” adını almış Baasçı subaylarca askeri bir darbeyle devrilmiştir. Irak daha sonraları birkaç kez daha ancak bu kez darbeci kliklerin kendi iç hesaplaşmaları nedeniyle darbe ile karşı karşıya kalmıştır ancak 1963'te yine BAAS partisinin hakimiyetine dayalı bir darbe ile iktidar ele alınmıştır. Suriye'de de BAAS partisinin kurucusu Mişel Eflak ve Askeri komite aynı zamanlarda 8 Mart 1963'te daha önce var olan askeri yönetimi devirerek iktidarı almıştır. BAAS' ın yukarıda saydığımız milliyetçi, anti-emperyalist, ,”milli” bir sosyalizm hedefleyen seküler ve kapitalist olmayan yoldan kalkınmaya yönelik fikirsel ve bu görüşe sahip çoğunluğu orta-alt sınıftan gelen alt rütbedeki subayların “ilerici” askeri darbeler ile iktidarı devraldığı eylemsel gerçekliği Cezayir, Tunus ve Libya gibi ülkelerin bağımsızlık ve sonrası kurulan düzenlerinde etkili ve örnek oluşturmuş, Baas rejimi ile iktidara gelen ara sınıfların devletçi bir ekonomik anlayış ile kalkınma çabalarına girmesi ve millileştirme, toprak reformu uygulamaları pratiği dönemin dikkat çekici özelliğidir. Türkiye'de özellikle 27 Mayıs 1960 darbesinin hedefine tam ulaşamamış ve gerekli reformları yapamamış olduğunu savlayan Talat Aydemir darbe girişimlerinde görüldüğü asker ve yayın hayatına Aralık 1961 de başlamış *Yön* Dergisi çevresi gibi sivil kesimlerde de büyük yankı uyandırmıştır. (Şener, 2015) (Konukçu, 2019, s. 47-58) bu etkinin boyutu çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak tartışılacaktır .

Demokrat Parti'nin 1950'ler boyunca üretmeye çalıştığı ve politik olarak yönlendiricisi olduğu, büyük toprak sahipleri, ticaret burjuvazisi ve küçük-orta köylülüğe dayalı muhafazakâr modernleşmeci ve popülist bir hegemonya projesinin tıkanıklığa uğramasına bir tepki olarak gelişen ve hiyerarşi dışı yapılan 27 Mayıs darbesi toplumsal olarak DP iktidarı ile çatışma yaşamaya başlayan sanayi burjuvazisi, yeni gelişmekte olan işçi sınıfı ve kentli orta sınıfa dayalı yeni bir hegemonya kurmak istemekteydi. Aslen modernist-kalkınmacı bir dinamik ile

oluşturmaya çalışılan bu yapı, temelinde planlı ekonomi ve ithal ikameci bir sanayileşme sonucu bir birikim modeli öngörüyor, bunu da sosyal adaleti sağlayacak sosyal devlet, temel hak ve özgürlükler, güçler ayrılığı ve bağımsız yargı gibi demokratik siyasal bir rejimin kazanımları ile tahkim etmeyi düşünce sisteminin içine yerleştiriyordu. Nitekim 27 Mayıs öncesinde CHP'nin "ilk hedefler beyannamesi"nde, DP den kopan HP programında ve yine CHP'ye yakın *Akis* dergisinde dile getirilen bu paradigma 27 Mayıs sonrası uygulamaya konulmaya çalışılıyordu, bu esaslar uygulanarak planlı ekonomik gelişme ve sanayileşme eşliğinde kalkınma sağlanacak sosyal adalet ve sosyal devlet henüz korporatif özellikli talepleri olan işçi sınıfının taleplerini karşılayacak, haklar ve özgürlüklerin sağlandığı siyasal rejimin yerleşmesine çalışılacaktı. İşte bu modernist -kalkıncı umuda sahip iktidar bloğunun hazırlamaya çalıştığı siyasal ortam, haklar ve özgürlükler bağlamında ortaya çıkan siyasal ve ekonomik gelişmeler, uluslararası konjonktürün yarattığı etkiler ile Türkiye 1970'lere doğru ciddi bir dönüşüm geçirecektir (Akça, 2016, s. 86-92) İlerleyen bölümde bu dönüşümün aktörleri analiz edilerek 9 Mart 1971 darbe girişimine neden olan faktörler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.2. 1960'lar Türkiye'sinin Temel Siyasal Dinamikleri

27 Mayıs sonrası ortam 1961 Anayasasının bir yanı özgürlükçü diğer yanı yeni kurumları ile siyaseti vesayet altında tutan sistematığı ile pek çok siyasal partinin de kurulduğu, bu anlamda 1960 öncesi iki parti çevresinde kümelenmiş siyaset anlayışının da değiştiği bir ortamı bize ifade etmektedir. Türkiye ideolojik olarak konumlanmaların kristalize olduğu bir döneme adım atmıştır. Günümüzde belli merkezlerde temerküz etmiş tüm siyasal akımların kendini ifade etmeye başladığı dönem de aynı döneme tekabül eder, AP merkez sağın yeniden inşasını çatı partisi olma hüviyeti ile devam ettirmiş, ancak söylem ve eylemlerinde DP dönemine nazaran odağını tarım burjuvazisinden kentli sanayi burjuvazisine çevirmiş, bu noktada çatı olma işlevini de kaybederek aynı sosyal tabana hitap eden ya liderlik mücadelesi kökenli (Demokratik Parti)²⁷ ya da ideolojik eylem ve söylem kökenli (MNP-MHP) gibi

²⁷ Adalet Partisi içinde yönetime karşı oluşan muhalif grubun.72 milletvekili Demirel'e bir muhtıra vererek .Saadettin Bilgiç'in önderliğinde ortaya çıkan bu grup içinde Faruk Sükan, Yüksel Menderes, Mehmet Turgut, Cihat Bilgehan ve Ali Naili Erdem'in AP'den istifasının ardından eski Demokrat Partililerin bu ekibe katılmasından oluşan "41'ler" 1970 yılında bütçe tasarısına ret oyu vermiş 18 Aralık 1970 tarihinde Demokratik Parti'nin kuruluşunu ilan etmişlerdir(Bozbeyli,1977)

ayrılmalara sahne olmuş ve oy kaybına uğramıştır. CHP ise askeri-sivil bürokrasi elitine dayanarak yürüttüğü politikasını değiştirmek zorunda kaldığını görmüş ve Ortanın Solu ²⁸gibi bir program üretimiyle eski politikalarına bir öz eleştiri ve gelecek için bir umut olma temelli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Klasik Sağ seçmenin milli ve dini duygularına hitap eden partilerin ortaya çıkışı sağda pozisyonların değişimini hızlandırırken Türkiye İşçi Partisi (TİP)'in meclise girmesi ile sosyalist hareketin siyasal ve toplumsal taban oluşturma süreci ivme kazanmış, yaptığı güçlü muhalefet Kürt sorunu gibi tabu niteliğinde görülen pek çok konunun ülke gündemine gelmesinde zemin oluşmuştur.

3.2.1. Merkez Sağ ve Adalet Partisi

Şüphesizdir ki Türkiye'nin siyasal tarihi üzerine söylenebilecek her söz Merkez sağ siyasetin de tarihine bakmayı gerektirir, bu bakış ,Merkez sağ²⁹ siyasetin en önemli aktörü olan Adalet Partisi hakkında söylenecekler olmadan eksik kalacaktır.1960'lar Türkiye'sinin en önemli aktörlerinden biri olan AP 11 Şubat 1961 tarihinde kurulmuştur (Aydın & Taşkın, 2020, s. 83). Partinin kurucu Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 27 Mayıs darbesi esnasında 3.Ordu Komutanı idi. 27 Mayıs'ın hemen ardından ise Milli Birlik Komitesi tarafından Genelkurmay Başkanlığına atanmış, ancak 27 Mayıs darbesine karşı olduğu gerekçesiyle kısa bir süre sonra emekliye sevk edilmiştir.(Demirel; 2004,s:28). Gümüşpala, merkez sağda DP'den boşalan alanı doldurmaya talip bir partinin başında, iktidarı fiilen elinde tutan ordu ile de iyi geçinebilecek bir lider olarak oldukça uygun bir kişilikti. AP'nin kuruluş yıllarında, parti teşkilatı içinde çeşitli siyasi geçmişe sahip üyeler olmakla birlikte tabanında da geniş ama muğlak bir toplumsal kitleye dayanmaktaydı. DP geleneğini yeniden taşıyacak bu taban geniş ölçüde köylü grupları ve bunların merkeze taşıdığı taşra değerleri, büyük çiftçi ve toprak sahipleri, önemli bir miktarda küçük esnaf ve zanaatkar,yeni gelişmekte olan sanayiciler ve yeni ekonomik anlayış olan ithal ikameci düzenin endüstri çevreleri ve bunlara eklenen serbest meslek sahipleri, bazı ticaret erbabı, bir kısım memurlar, sağ görüşlü basın ve yayın kâlemleri, büyük

²⁸ Ortanın Solu ile ilgili Detaylı bir tartışma 3.2.2 bölümünde yapılacaktır

²⁹ Merkez Sağ ile ilgili olarak teorik tartışmalar ve ayrıntı için bkz. Hüseyin Çavuşoğlu "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi" **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 265-278, 2009, Baki Erken " Türkiye'de Merkez Sağ İdeolojisini Siyasi Hareket Üzerinden Temellendirme Denemesi **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 2016 Cilt 14, Sayı 2, Tanel Demirel, "Türkiye'de Sağ ve Muhafazakarlık" **Liberal Düşünce Dergisi** 2004 Yıl:9 Sayı:34 67-72

şehirlerin periferisinde yeni oluşmaya başlayan ve sisteme zorlukla tutunan gecekondu kesimleri özetle tarihsel olarak Cumhuriyet değerlerini belli oranda benimsemiş ancak CHP rejiminden rahatsız, muhafazakâr ve merkez sağın temel değerlerini içselleştirmiş hem taşrada hem şehirde bunu temsil eden geniş kitleye tekabül etmekte idi. Tevfik Çavdar AP programını DP programının yeni koşullara uydurulmuş bir versiyonu olarak tanımlar ancak bununla beraber DP döneminde asli bir unsur olmayan sanayi burjuvazisi AP döneminde asli bir unsur olarak görülmüştür, sözgelimi parti programının bazı maddelerinde “tarım sektörünün sanayinin çıkarlarına göre örgütlenmesi gerektiği” ya da “ nüfusun teknik kabiliyeti ve eğitim seviyesinin tüm ekonomi içinde belirleyici rol oynayacak sanayiye dayalı sermaye birikimini hızlandıracak şekilde biçimlendirilmesi gerektiği” şeklinde yer alan ifadeler ,AP’nin Türkiye burjuvazisinin sanayiye yönlendirilmesini ön planda tuttuğunu destekleyen ifadelerdir. (Çavdar, 2008, Atılğan, 2015, s. 580-581, Demir, 2017, s. 487, Demirel, 2004)

AP de siyaset yapmaya aday kadrolardan bir kısmı politikaya ilk defa Adalet Partisi saflarında katılanlardı . Kurucu ve hemen sonrasında partinin üst kademe yöneticisi olan bir kesim 27 Mayıs darbesinden sonra emekli edilen ve daha önce de EMİNSU’lar olarak tarif ettiğimiz ve artık askeri elit içinde yer alamayan ordu mensupları- ki Gümüşpala da bu vasıftadır- idi , bunun yanında serbest meslek sahibi kişiler ve eski üst kademe bürokratları bu grubu oluşturmaktaydı. Bir diğer grup ise , eski DP’li milletvekillerinden oluşmaktaydı . Ancak bu kişilerin, darbeden önce partiden ayrılmış veya 1957 seçimlerinde Meclis’e giremeyen kişilerden oluştuğunu söylemek gerekir yine bu kişilerin arasında Yassıada’da tutuklu bulunan eski DP’lilerin yakınları da vardır. Devrik DP kadroları ve teşkilatları şüphesiz partinin kurulmasında en önemli kaynağı teşkil etmekteydi zaten bu gibi çok ön planda olmayan eski DP lilerin kadronun içinde olması AP’nin DP mirasına sahip olduğunun en önemli kanıtı olarak görülmektedir .Üçüncü grubu ise liderliğini Sadettin Bilgiç’in yaptığı, ağırlıklı olarak milliyetçi ve muhafazakar görüşe sahip; bir kısmı Türkiye Köylü Partisi veya CMKP gibi DP harici sağ partilerde de siyaset yapmış eski milletvekillerinin yada siyasilerin oluşturduğu kişilerden meydana getirmekteydi. AP içinde Özellikle eski askeri elit rolünden biraz da mecburi olarak sivil elit olma noktasına gelerek politikaya yeni girenler ile eski DP’liler ‘ılımlılar’, Sadettin Bilgiç’in liderliğini yaptığı muhafazakar-milliyetçi ağırlıklı grup ise ‘Aşırımlar’ ya da Hışımlılar olarak adlandırılacaktı.

Bu noktadan bakıldığında dini kavramlara dayalı bir hayat savunusu olan ve İslami motifleri ön planda bulunan muhafazakarlardan , etnik boyutları fazla olan ,yer yer Turancı fikirli Türk milliyetçilerine, Türk-İslam sentezcilerinden, Cumhuriyet rejimine bağlı ama bazı muhafazakâr kimliklerini de koruyan Sağ Kemalistlere, seküler vasıflı liberallere kadar Merkez Sağ tüm renkleri ve sosyal yapıdaki katmanları ile “milli irade” potasının içinde AP de kendini ifade ediyordu (Bektaş; 1993,s:150-151, Demir, 2017, s. 483-490)

AP'nin kuruluş sürecine bakıldığında siyasi temayülleri askerin belirlediği vesayet ortamında DP'nin mirasına talip olmak belli açılardan avantajlı olduğu kadar daha fazla dezavantajlar da getirmektedir. AP, DP'nin mirasçısı olarak 27 Mayıs'ın karşısında olarak görülüyor ve meşruiyeti de bu yönden sorgulanıyordu. Bu sorun ve sürekli gözetim altında olma durumu, bunun yanında darbe sonrası ikliminin anti-DPci ve dolayısı ile anti-APci önyargısı 1965'e kadar partinin dönüşümünün de koşullarını hazırlayıcısı olmuştur. Aynı zamanda AP ile aynı gün kurulan ve kurucu Genel Başkanlığını 27 Mayıs dönemi hükümetlerinin Maliye Bakanı Ekrem Alican'ın yaptığı YTP de DP oylarına talip bir başka parti idi ve 27 Mayıs rejimi ile daha uzlaşık bir görüntü çiziyor ve bizzat Cemal Gürsel tarafından AP'ye göre daha çok destekleniyordu. Sağ'da 27 Mayıs döneminde açık kalmış ve siyasete kurucu meclise üye vererek de devam etmiş olan CKMP de yine sağ oylara ve DP mirasına sahip çıkmak iddiasındaydı. (Çavdar, 2008)

AP tüm bunlar eşliğinde askeri vesayet ve siyasi iktidarı kontrol etmek isteyen sivil-asker bürokrasi ve yönetici elite karşı halk tepkisini arkasına alarak girdiği 1961 seçimlerinde mevcut oyların %34,8 ini alarak 158 milletvekili çıkardı hatta Senatoda çoğunluğu sağladı. Bundan sonraki dönem Gümüşpala liderliğindeki AP'nin ve ılımlı kadrolarının rejimi kurtarmak adına CHP ile gönülsüz bir koalisyona razı olduğu, ancak içindeki DP kökenli tabanın Cumhurbaşkanlığı seçimi meclis oylamasında Cemal Gürsel'e oy vermeyerek tavrını belli ettiği ve “27 Mayıs'ı meşrulaştırmama” “DP'yi devirenlerle uzlaşmama” üzerinden yürüyen iç dinamiklerindeki çatlakların ortaya çıktığı bu koalisyonun bozulmasından sonra ise eski DP'lilerin affı ve siyasete dönüşleri en önemli konu olmak üzere 27 Mayıs'ın kırmızı çizgileri ile tabanın hayati önem verdiği muhalefet argümanları arasında sıkışan ve sesi çıktıkça bastırılmaya çalışılan bir görünüm çizmektedir. (Cizre-Sakallıoğlu, 1993)

AP'nin özellikle af için fırsat bulabildiğinde göstermiş olduğu siyasi mücadele, kısmi bazı başarılar sağlamış olsa da hem parti içindeki gerilimin kaynağı olmuş hem de 1962 ve 1963 de Celal Bayar'ın affı sonrası gelişen toplumsal tepkiler ile iki kez parti genel merkezi ve binalarının saldırıya uğradığı "şiddetli bir bedele " mal olmuştur (Demirel, 2004)

Gerçekten de AP'nin 1961-1965 ve 1965-1971 arasında iki ayrı dönemde inceleyilecek olan "ordu ile ilişkileri" yalnız AP'nin değil Türk Siyasal hayatının 1960'lı yıllarının temel belirleyicisi olmuştur. Çok sayıda parçaya bölünerek politize olmuş fakat "AP karşıtlığı" konusunda uzlaş ve birlik içinde olan ordu karşısında ,devraldığı siyasi miras gereği, milli iradenin üstünlüğünü ön plana çıkarmayı ilke edinmiş , sivil iktidar ve parlamentonun üstünlüğü ilkesinden vazgeçmeyen, buna rağmen gerektiğinde orduya karşı durabilecek dinamikleri haiz bir partiden beklenin aksine ordu ile uzlaş arayışı ve bu uzlaşının çerçevesini " ulusal güvenlik" "vatanın bölünmez bütünlüğü" kimi zaman "ant-komünizm" gibi ordunun da karşı koyamayacağı argümanlarla çizmeye çalışması, ve nihayetinde "askeri bürokrasi+ CHP" paradigmasını "tarafsızlaştırarak yakınlaşma politikası" ile değiştirme çabası, ve bunların sonuçları sivil-asker ilişkileri bağlamında Türkiye siyasi tarihinin 1960 sonrası rotasını çizmektedir.

AP'nin 1961-1965 arasındaki Gümüşpala liderliğindeki dönemi için kullanılabilecek en uygun terim "sinmiş" veya "uysal" muhalefettir. Daha kurulduğu andan itibaren baskı altında olan partinin yönetici kadrolarından kimilerinin henüz teşkilatlanma aşamasında tutuklamalarla karşı karşıya kalındığı bir gerçekliktir³⁰ . Devlet başkanı Gürsel'in 14 Temmuz 1961 tarihli uyarı mektubunda belirttiği

" demokratik nizamın istediği nezih gayretlere yönelmedikçe sizi hatta bir parti olarak kabul etmek benim için mümkün değildir" (Cumhuriyet, 25 Temmuz 1961) sözlerine karşılık Gümüşpala'nın verdiği cevap bu sinmişliğin göstergesi olacak durumdadır. " Devlet kuvveti herşeye kadirdir, eğer partimizin lağvı düşünülüyorsa bunun Millet önünde ifade olunmasını temenni ediyoruz" (Hürriyet, 26 Temmuz 1961)

³⁰ İzmir il Başkanı M.Ali Aytaç DP yi övdüğü gerekçesi ile tutuklanır, İstanbul il Başkanı Muhittin Güven ise göz altına alınır. Yine DP dönemini övdüğü için Genel Bşk.Yrd. Mehmet Yorgancıoğlu göz altına alınmıştır (Cizre-Sakallıoğlu, 1993)

Ordunun bu dönem nerdeyse bir siyasi parti gibi organize bir şekilde AP'yi karşısına alması ve sürekli baskı altında tutması bir noktada kendi iç durumundaki bölünmüşlüğü getirdiği zafiyeti de örtmek üzerinden görülebilir. Ordu kendi içindeki pretoryen özellikli SKB, SKB içinde daha da radikalleşmiş Aydemir ve Albaylar Cuntası, bunların karşısında sivillerle ile uzlaşmaya gönüllü Gen.Kur.Bşk Cevdet Sunay ve yüksek rütbeli generaller şeklinde ikiye bölünmüşken diğer bir tarafta daha perde arkasında kalarak baskı gurubu gibi hareket etmeyi, hakem ordu olmayı tercih eden Ondörtler'i tasfiye etmiş ve sonrasında Tabi Senatör olmuş yeni MBK ve son noktada Cumhurbaşkanı seçilmiş Cemal Gürsel arasında sarkaç şeklinde bir taraftan diğerine sallanan bir güç çekişmesi yaşamakta ve bu noktada AP'nin her hareketini ciddi bir tepkiyle karşılamaktadır (Demir, 2017, s. 483-517)

Gümüşpala her ne kadar "eski bir asker" olarak her fırsatta "ordunun milletin bekçisi değil sahibi olduğuna" (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 58) olan inancını söyleye dursun, ordu tüm bölünmüşlüğüne rağmen, eski DP'nin devamı olan partiden "askere karşı DP döneminde var olduğu bilinen soğuk tavrın" ve yine "DP kökenli anti laik tutumların" artarak ordu karşısında bir kampanyaya dönüşeceği, kitlelerin bu amaçlarla sokağa dökülebileceğini bekliyor ve bunu tehdit unsuru olarak algılıyordu. Bu gerginlik ortamında Her hangi bir AP milletvekilinin bir ortamda askeri kesim hakkında sarf ettiği rahatsız edici birkaç cümle dahi adeta bir linç kampanyasına dönüşebiliyordu³¹ Bu nedenlerle Gümüşpala dönemi AP tabanının en hassas durumda olduğu "eski DP'lilere af" konusu bile birlik, beraberlik ve huzur gibi kavramları ön planda tutarak savunmaya çalışıyor olmasına rağmen eski bir DP'li bakanın cenazesinde atılan "af sloganları" dahi hem sivil hem askeri kesim tarafından düzenlenen sokak protestolarına dönüşüyordu. Gelişen siyasi olaylar neticesi 21 Ekim 1961 protokolünü kabul eden AP bu şekilde Gürsel'in Cumhurbaşkanlığını, ordu ve üniversiteden emekli edilenlerin görevlerine dönemeyeceklerini onaylamak zorunda kalıyor ve 27 Mayıs'ı meşrulaştırıyor, her fırsatta "27 Mayıs'a bağlılık belirtmek ve Türk ordusuna abartılı övgüler yağdırmak" durumunda kalıyordu. Bununla beraber aynı AP yöneticileri orduyu siyasetin dışına çıkarabilmek için gerekli çaba ve cesareti gösterememekteydiler. Öyle ki her ne kadar parti içinde olmasına

³¹ 27 Ocak 1962 tarihinde AP Zonguldak milletvekili Nuri Beşer' in Anadolu Kulübünde "Subay Aileleri" hakkında yakışsız kelimeler kullanması sonucu çıkan kavga sonrası olayın bir anda infial uyandırarak Nuri Beşer' in milletvekilliği düşürülmüş ve yargılanmıştır konunun Ordu AP ilişkilerini olumsuz etkilemesi ile ilgili olarak verilmiştir detaylı anlatı için (Birand,vd,2016,s.50-51)

rağmen orduya karşı ses çıkaramayan bu sinmiş ya da sindirilmiş muhalefet,muhalefetin dahi ordu içinde oluşmasına yol açmış ve Talat Aydemir kalkışmaları bu muhalefet eksikliği üzerinden “ordunun orduya muhalefeti” olarak görülmüştür. (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 50-58).

Adalet Partisi açısından tarihi kırılma noktalarından biri Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın, 6 Haziran 1964 günü beklenmedik şekilde ölümüdür. Partinin en zor zamanlarında kendi tabanı ile ters düşmesine rağmen onlarca badireyi atlatmış ve askeri vesayet ve bu anlayışın baskı ve tepkilerine karşı önemli bir tampon görevi görmüştür. Bu ani ölüm AP'de tüm dengeleri alt üst etmiştir. Yeni Genel Başkanın seçimi söz konusu hale geldiğinde AP Genel Başkanlığı için başlangıçta yarışan iki aday vardı. Ailesi DP saflarında politika yapmış, ve 27 Mayıs'tan zarar görmüş, parti kuruluşunda ön safta yer almış, teşkilat tarafından sevilen, muhafazakâr eğilimli Aşırılar' yada 'Hışımlılar' olarak bilinen grubun lideri Sadettin Bilgiç, diğeri ise eski askerlerin partideki konumunu kaybetmemesi için de mücadele veren 'İlımlılar' dan Tekin Arıburun idi. (Demir, 2017, s. 483-517)

Adalet Partisi'nin başına geçecek olan Süleyman Demirel bu dönemde bir yandan ODTÜ'de yarım gün akademisyenlik yapmakta , diğeri yandan da ODTÜ'nün yeni kampüsünün inşaatını yapan Amerikalı Morrison firmasının Türkiye'deki temsilciliğini yürütmektedir. Demirel'in Genel Başkanlığı için, Adalet Partisi'nden bir arkadaşı, Demirel'e gelip şöyle diyecektir: *“Dedik ki, “gel seni Genel Başkan vekili seçelim. Çünkü Temsilciler Meclisi'nde biz hakimiz o zaman. Kongreye götürelim. Kongrede de tek ay ol. Genel Başkanımız ol” dedik.*”Süleyman Demirel'in, *“Evet ben bu işte varım”*(Birand,vd: 2016,s:131-133) diyerek verdiği karar, hem kendisi hem de Türk siyasal hayatı için önemli bir dönemeç olmuştur. Bu noktadan sonra AP Genel Başkanlığı için yarışan üç aday ortaya çıkmıştır : Sadettin Bilgiç, Tekin Arıburun ve Süleyman Demirel. Kongrenin sonunda 29 Kasım 1964 tarihinde, Süleyman Demirel, genel başkan seçilerek(Anadolu Ajansı; 2004, s:209) Türk Siyasi Tarihi'nin en önemli simalarından biri haline gelmiştir. Seçilmesi ile pek çok çevreden olumlu tepkiler alan Demirel bir yandan 1960'lar dünyasında Türkiye merkez sağının inşasını gerçekleştirmiş, diğeri yandan siyaseti vesayet altında tutan ordu ile AP' de konsolide olan kitleler arasındaki bağın kodifikasyonunu yapabilmıştır. Dönem içerisinde 1963

de yerel seçimlerde oyunu %45³² lere, 1964 de Gümüşpala'nın ölümünden hemen bir gün sonra yapılan kısmi senato seçimlerinde oyunu %50³³ lere çıkartan AP, nispeten normalleşen ve siyasi muğlaklığın azaldığı bir ortamda Demirel liderliğinde Türkiye'nin önüne kalkınma, büyüme hedefli reçeteler koyan, ekonomik vizyonu ve programı daha net bir parti haline gelmiştir. (Aydın & Taşkın, 2020, s. 128)

Demirel Genel Başkan olduktan sonra ilk siyasi zaferini III. İnönü Hükümeti'ni bütçe oylamasında düşürmek suretiyle kazanır. İstifa eden hükümet yerine ,CHP harici diğer partiler ile kurulan Suat Hayri Ürgüplü Başbakanlığındaki hükümette, Demirel Başbakan yardımcısıdır 1965 seçimlerine ise bu hükümet ile gidilmiştir, Demirel bu hükümette Başbakan yardımcısıdır ve CHP dışındaki partilerden oluşmuştur.(Çelik;2009,s:437) 1965 yılının Ekim ayında yapılacak seçimlere kadar ülkeyi bu koalisyon hükümeti yönetmiştir.

10 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına AP, büyük bir başarı göstererek %52,87³⁴ oranla 240 milletvekili ile seçimleri kazanmış, 1965 seçimlerinden sonra kurulan I. Demirel Hükümeti, 172 ret, 10 çekimser oya karşılık 252 oyla güvenoyu alarak görevine başlamıştır.(Kılınç; 2008,s:75)

Seçimlerden sonra Demirel'in devraldığı tabloya bakıldığında; 1966 yılına girilirken Türkiye, yatırımların durduğu ,ekonomik istikrarın olmadığı bir ülke görünümündedir. Demirel açısından sorunların belki de en önemlisi, 27 Mayıs darbesinden sonra durmadan sivil idareye müdahale eden orduyu yapacağı icraatlarla hoşnut tutmak durumunda kalması olacaktır.(Birand,vd; 2016, s:159)

Demirel döneminde AP-Ordu ilişkileri için “ çift söylemli bir siyaset çizgisi” sözü oldukça geçerlidir.1960'lar boyunca ordunun atak ve müdahaleci yönüne karşı, sivil iktidarın üstünlüğü ilkesinden verdiği tavizle dengeleyici bir politika izlemiş ve ordu ilişkilerini “tarafsızlaştırarak yakınlaşma” dinamiği üzerine kurmuştur

³² Detaylı bilgi için <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/02/20.-1963-2014yillariarasindayapilanyerelyonetimsecimsonuclari.pdf> (Erişim Tarihi: 19.06.2021)

³³ Detaylı Bilgi için <https://www.ansiklodedi.com/cwiki/wiki/1964-T%C3%BCrkiye-senato-se%C3%A7imleri> (Erişim Tarihi: 19.06.2021)

³⁴ Detaylı bilgi için <https://www.yenisafak.com/secim-1965/secim-sonuclari> (Erişim Tarihi: 21.05.2021)

Demirel döneminin genel dinamiği, ordunun halen perde arkasında tüm siyasi iklime egemen olmaya devam etmesi karısında AP yönetiminin genel olarak politik konularda ılımlı yaklaşımını sürdürdüğü, bunu yaparken de özellikle Gümüşpala döneminin deneyimlerini göz önünde bulundurması olmuştur. AP'nin seçimlerde başarısını artırıp tek başına iktidara gelmiş olmasına rağmen Demirel açısından en önemli çekince ordu ile olan ilişkilerinde hissettiği müdahale tehlikesinin var oluşudur. Bunun için kendi söyleminden mülhem "Ordu+CHP= İktidar" kavramını dönüştürmek, Menderes'in ordu ile zıtlaşan, gerilimi tırmandırıcı ve otoriterleşen tavrını tekrar etmemek bununla birlikte milli irade örüntüsü ile sivil otoritenin gücünü mümkün olduğu kadar artırmak gibi önemli ve çatışan işlevleri bir arada götürmek durumundadır. Demirel'in 1965 seçimleri öncesinde meydanlarda ordunun AP'ye iktidarı vermeyeceği söylentileri üzerine söylediği, *"Kim vermeyecek iktidarı? Ordu!... Kim verdirmeyecek? CHP... Peki ama ordu, CHP'nin muhafız alayı mı? Ordu milletin malı değil mi?"* sözleri ile başlayan "Ordu+ CHP" söylemini kırmak ve bu sayede "orduyu tarafsızlaştırma" ve "ordu ile yakınlaşma" ya dayalı ikili söylemine örnek teşkil eder (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 59-73)

1961 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Cemal Gürsel 1966 yılının ilk aylarında görevini yerine getiremeyecek kadar rahatsızlandığında, tek başına iktidarı elinde bulundurduğu halde ordudan çekinerek sivil bir aday yerine asker kökenli bir adayın Cumhurbaşkanlığını daha uygun görmek düşüncesi yolu ile önemli bir aşama kaydetmiştir. (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 59-73) Bu durumda doğal olarak cumhurbaşkanı olabilecek en uygun kişi de dönemin Genelkurmay Başkanı olan Cevdet Sunay'dır. Bu durum AP için de yararlı olmuştur. Sunay'ın seçilmesi³⁵ ordu içerisinde devam eden AP aleyhtarı havayı bir miktar yumuşatmıştır. Demirel, Genelkurmay Başkanlığı konusunda Sunay'ın isteğini sorarak Cemal Tural'ı getirmiş³⁶ ve uyumlu bir çalışma sergileyeceği sinyalini vermiştir. (Ahmad;1994; s:233-235.)

Bu sayede sivil otoritenin üstünlüğünün tam olarak kurulamadığı ortamda "uzlaşmacı" bir yol benimsenerek, çıkabilecek sorunlar bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Demirel ve AP'nin uzun dönemde beklentisi Sunay'ın asker kesimin müdahale

³⁵ Cumhuriyet, 28.03.1966

³⁶ Cumhuriyet, 16.03.1966

fikirlerini törpüleyeceği, olası girişimleri engelleyeceği ,çıkabilecek sorunlarda sivil otoritenin yanında olabileceğini ve askeri kesimin gittikçe sivil otoritenin kontrolü altına girerek liberal demokratik bir ilişkiler ağının sağlanabileceğidir. Genelkurmay Başkanı olan Tural, AP ve Demirel hakkında hiç de olumlu düşünmeyen bir isimdir buna rağmen Tural'ın yoğunluklu anti-komünist tavrına³⁷ sahip çıkan bir yaklaşımı benimsemiş olan Demirel anti-komünizm ortak paydasının Ordu+AP gibi bir formül üretemeyeceğini çabuk anlamış ve kendi sınırlarının dışına çıkarak açıkça siyasete müdahil olan Cemal Tural'ı görevden almak durumunda kalmıştır . Bu noktada dikkat çekici husus askeri kesimin komünizm karşıtlığı, siyasi yapılardan ve süreçlerden özerk ve onlara bağlı hareketi gündeme almayan otonom bir karşıtlıktır. Bunların haricinde Demirel ve AP hükümeti 1967 de çıkarılan “Silahlı Kuvvetler Personel Yasası” ,1970 de çıkarılan “Genelkurmay Başkanı'nın Görev ve Yetkilerine Ait Kanun” daha önce çıkarılan MİT ile ilgili yasa ve en önemlisi Türkiye'de askeri müdahalenin yasal zeminini oluşturan TSK İç Hizmet Kanunu'nun “Cumhuriyeti Korumak ve Kollamak” la ilgili 35.maddesi gibi yasal konuların hiç birinde askerle ters düşmek istememiş ve asker kesimin isteklerini “noktasına, virgölüne dokunmadan” kabul etmiştir. 1961'de Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kurularak, yapılan yatırımlarla ülkede önemli bir ekonomik güç haline gelmiştir. Hukuki alan haricinde ekonomik alanda da orduya yakınlaşma hedefi ile hareket etmeye çalışan AP karşısında ordu yüksek kademesi ülkede istikrarın devamı için çaba harcamış görünmektedir . Bu yüzden Demirel yönetimindeki AP'ye karşı biraz daha ılımlı bir davranış benimsemişlerdir. Bu ılımlı hava ve görece yakınlaşma zaman zaman muhalefet tarafından eleştiri konusu olmaktadır. (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 59-73, Komşuoğlu, 2008)

Yüksek Askeri Şura ve Milli Güvenlik Kurulu kararlarında da görülen bu tutumla Asker oldukça “özerk ve inisiyatif sahibi” olarak kalmış ancak bu askeri kesimi sivil otoriteye bağlı kılmak yerine, TSK içindeki müdahaleci eğilimlerin kendilerini rahat

³⁷ Göreve geldikten sonra Cuma günleri TSK'ya yönelik “emirnameler” yayınlayan Tural 1967 başında yayınladığı bir "Cuma Emirnamesinde 'Türkiye'de mevcut bütün kötülüklerin bir komünist ihtilali hazırlığından kaynaklandığını" belirterek, ordunun başında bulunan generalin", yani kendisinin "bütün bu kötülükleri bir anda temizlemeğe muktedir olduğunu" ilan etti. Bir başka "Cuma Emirnamesinde ise ordu mensuptanım açıkça " Komünist yılanı görüldüğü her yerde ezilmelidir. Milletimizin varolması buna bağlıdır. Fakat bu yılan öyle taşla, sopa ile, dipçikle ezilir cinsten değildir. Bu cins propaganda yapanları derhal yakalayarak emniyet makamlarına teslim etmek, herkes için bir vatan vazifesidir." Kara Kuvvetleri Komutanlığı da. 10 Şubat 1967'de Neden Komünizme Karşıyız? isimli bir kitabı tüm birliklere dağıttırdı (STMA, Parlamento Dışı Muhalefet, 1988, s. 2028-2029)

ve dokunulmaz hissettiği bu ortamda giderek artmasına yol açmıştır. Sonuç olarak “ tarafsızlaştırarak yakınlaşma” politikası askerin rolünü ve etkisini azaltma yerine işlerine hiç karışmamak şeklinde gerçekleşmiş ve bu şekliyle son sözü askerlerin söylediği, ve sınırlı bir demokrasinin ve bununla beraber askeri vesayetin “olağanlaştırıldığı” bir hal almıştır. Bunun önemli örneklerinden biri 14 Mayıs 1969 da CHP’nin de desteği ile Meclisten geçen “DP’lilere siyasal haklarının iadesi” yasası sonrasında Mart ayında emekli edilen Tural yerine Genelkurmay başkanı olan ve “ılımlı, siyasetten uzak” bir kişilik olarak bilinen Memduh Tağmaç’ın “bu yasa geçerse kendisi ve tüm kuvvet komutanlarının istifa edeceği” uyarısı ve ordunun alt kademelerinin ayağa kalktığını söylemesi asker-sivil arası sorunlarda sivil otoritenin tarafında olacağı umulan Sunay’ın askerden yana tavır alması sonucu yasa Senato’da AP’ li senatörlerce oylanmadan bir sonraki yasama yılına ve 1969 seçimleri sonrasına bırakılarak kadük hale getirilmesi Demirel açısından oldukça zorlayıcı bir durum ve asker vesayetinin önemli bir örneğini oluşturur. Bu mesele siyaseten de AP’yi zora sokmuş 1969 seçimlerinde önemli bir başarı kazanmasına rağmen partisinin Sadettin Bilgiç liderliğindeki milliyetçi-muhafazakar sağ kanadı AP’den koparak Demokratik Partiyi kurmuş ve bir anlamda merkez sağın bölünerek güçsüzleşmesindeki ilk adımı atmıştır. Bu adım AP’yi 1970’lerde iktidar olabilmek için Milliyetçi Cephe hükümetleri kurma fikrine doğru götürecektir (Akyaz, 2002, s. 235-244)

Demirel ve AP 12 Mart’a kadar askeri kesime karşı sesini genellikle “orduyu sürekli olarak yönetime el koymak için vazifeye davet eden bir takım kişiler” üzerinden yükseltmeye çalışmaktadır nitekim AP’nin 22 Ekim 1970 tarihinde yapılan Beşinci Büyük kongresinde Süleyman Demirel kürsüden

“Evvela şunu kesinlikle tespit edelim: Türk Demokrasisi bıçak sırtında değildir. Türk Silahlı Kuvvetleri icranın içinde olup hükümete karşı sorumludur.....Türk Silahlı Kuvvetleri’ni idareyi devralmaya davet edenler şunu sorarız: o zaman yurt savunmasını kim yapacaktır? Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Cumhuriyetin ve rejimin bekçiliği ve yurdun iç ve dış tehlikelere karşı savunulması görevlerini bırakıp memleket idaresini ele alması halinde, bizatihi korumakla mükellef oldukları rejim, Cumhuriyet ne hale gelir? Türk Silahlı Kuvvetlerini Türkiye’de demokrasinin bekçisi değil düşmanı, millet iradesinin hürmetkarı değil aleyhtarı gibi gösterme hevesleri çirkin ve iğrençtir”

(Cumhuriyet, 22.Ekim.1970 s.7)

. Türkiye bu süreçte ekonomik, sosyal, siyasi alanda ilerleme kaydetmeye başlamıştır. 1965-1971 arası Türkiye güçlü bir kalkınma dönemi yaşamıştır. Enflasyon %5, kalkınma hızı %7 civarındadır. Ayrıca Keban Barajı, Ereğli Demir-Çelik Fabrikası, Boğaz Köprüsü gibi büyük yatırımlar bu dönemde yapılmıştır. (Çavuşoğlu;2009,s:265-278) AP, döneminde yapılan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte sanayi öncelikli bir ekonomik model ile kalkınma yoluna girmiş bunun doğal sonucu olarak sınıfsal anlamda DP den farklı olarak gelişen sanayi burjuvazisine dayanmaya çalışmıştır

3.2.2. CHP ve Ortanın Solu³⁸

CHP 1960 sonrasında yapılan 1961 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştı ancak tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu yoktu,1961-1965 arası dönem koalisyon hükümetleri(20 Kasım 1961 tarihinde göreve başlayan AP ile I. İnönü Koalisyon hükümeti ,25 Haziran 1962 tarihinde YTP, CKMP ve Bağımsızlar ile II. İnönü ve 23 Aralık 1963 tarihinde YTP'nin dışarıdan desteğini alarak mecliste yer alan 33 bağımsız milletvekili ile III. İnönü Koalisyonu kurulmuştur) yaşanan iki darbe girişimi, diğer toplumsal sorunlar ve AP muhalefeti ile uğraşarak geçmişti. Bu noktaya gelene kadar CHP halk nezdinde de AP'nin ortaya koyduğu “ Ordu+CHP” söylemi üstünden değerlendiriliyor gözükmektedir, 27 Mayıs'ı yapanlar iktidarı sivillere devretme planlarını CHP ve İsmet İnönü üzerinden kurmuşlar, seçimlerden sonra Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı kadar İsmet İnönü'nün Başbakanlığı 'nı desteklemişler, özellikle SKB aksi takdirde bir gelişme karşısında yeniden müdahale için son anda vazgeçilen planlar yapmış, sonrasındaki Talat Aydemir girişimlerinde bizzat inisiyatifi İsmet İnönü'ye devrederek onun yanında olduğunu göstermiştir Ordu içindeki farklı seslere rağmen CHP'ye karşı genel bir pozitiflik içinde olmuştur şüphesiz bunun en temel argümanı İsmet İnönü 'nün asker nezdinde var olan

³⁸ CHP'nin Johnson Mektubu etkisi sonrası Avrupa merkezli bir dış politikaya yönelmesi doğrultusunda Avrupa merkezli sosyal demokrasi kavramını CHP'nin Kemalist söylemini kuşatarak yerli bir söyleme dönüştürme doğrultusunda uygulamaya başladığı politik söylem olarak tanımlanabilir Bülent Ecevit'in CHP Genel Sekreterliği için aday olduğu 1966 yılında yayınladığı bir kitapçıkla bu sloganın içini doldurmuştur .Ortanın Solu kavramı ile ilgili olarak detaylı tartışmalar için bkz . İhsan Ömer Atagenç “Ortanın Solu” Düşüncesinde Kemalizm **Tarih Araştırmaları Dergisi** Yıl 2019, Cilt 38 , Sayı 66, Sayfalar 479 – 499, Gürcan Bozkır “Cumhuriyet Halk Partisi'nde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2005,Cilt 4, Sayı 11

dokunulmaz karizmasıdır, İnönü onlar için CHP genel başkanı olmaktan öte “Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa” dır ve hiçbir zaman bir sivil siyasetçi olarak değil askeri bir kumandan olarak görülmektedir. 1964 yılındaki yerel ve kısmi senato seçimlerinde oyların düşmesi parti politikasını ve ideolojisini gözden geçirmek zorunda hissetmiştir Ortanın solu olarak dillendirilmeye başlanan bu ideoloji aslında partinin var olan düşünce ve çizgisinin 1960 ların müdahale sonrası söylemlerine uyarlanması şeklinde idi. Bunun CHP açısından anlamı “halka gitme” fikrinin ve bu açıdan bakıldığında CHP’nin isminin içindeki halk ile kopukluğunun kabulü manasına da gelmekteydi. Halka gitmek, ‘alaylı’ ve ‘mektepli’ askeri sınıf, sivil bürokrat ve aydınlardan teşkil etmiş bir elitin bir “yönetenler sınıfının” partisi olan ve pejoratif bir söylemle “elitist” CHP’yi hem örgütün sınıfsal oluşumunu değiştirmek hem de partiyi işçilere, yoksullara, toplumun dezavantajlı diğer kesimlerine açarak dönüştürmek anlamına gelmekteydi, diğer yandan o güne kadar tepeden inme ve “halka rağmen” geliştirilen halkçılık anlayışının, artık halkla beraber anlayışına dönüştürülmesi olarak görülmektedir (Uçkan, 2017, s. 453-465)

Öncesinde de bazı parti yetkilileri tarafından birkaç kez ifade edilmiş olmasına rağmen, İnönü’nün 1965’te verdiği bir mülakatta³⁹ söylediği “ *CHP, bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştadır*” sözleri ile gündeme oturur. Esasında telaffuz edilmese bile Ortanın Solu’na ait ilk dayanaklar CHP’nin Ocak 1959’da yapılan XIV.Kurultayı’nda açıklanan “İlk Hedefler Beyannamesi’nde görülebilir. Grev ve örgütlenme hakkı, güçler ayrılığı, sosyal adalet ilkesi gibi ilkelerin anayasal güvence altına alınması gibi görüşler 1961 Anayasasına da kaynaklık etmiştir. Parti içinde Ortanın Solu fikrine derli toplu bir içerik kazandırmaya çalışan sonradan partinin genel başkanlığını da yapacak olan Bülent Ecevit olur.1966 da hazırladığı *Ortanın Solu* kitapçığı ile Ortanın Solu ’nu yükselen aşırı sağ ve sol akımlara karşı genel oya ve kitle desteğine dayanan bu yolla anayasal sınırlar ve demokratik rejimin kuralları içinde kalarak sosyo-ekonomik düzeni dönüştürme rolünü üstlenen bir yaklaşım olarak tanımlar. Bu tanımlamalarda Anayasa, demokrasi ve genel oy’a yapılan vurgunun temel nedenlerinden en önemlisi, Ortanın Solu görüşün içinde barındırdığı “devrimci” söylemin, diğer sol akımların politikalarından farklılaştırılması diğer yandan sağ siyaset tarafından yapılan komünizm yakıştırmalarının da bertaraf edilmeye çalışılmasıdır. İnönü de

³⁹ Abdi İpekçi ile Milliyet Gazetesi için yaptığı Röportaj (İpekçi, 1965)

sıklıkla 1961 Anayasasını referans göstererek ,öngördüğü reformları sahiplenme ve demokrasinin kuralları içinde gerçekleştirme iddiasını ortaya koyar. Ortanın solu yükselen radikal sağ ve sola karşı bir bariyer görevi görmeye çalışmaktadır. Bir başka bakış açısından Ortanın Solu hem AP den farklılığını ortaya koyacak ve muhafazakâr siyasetin dışında kalan ögelerden oy devşirecek hem de toplumda yankı bulmaya başlamış TİP'in sosyalizmine alternatif olacaktı. Bütün buna rağmen parti 1965 seçimlerinde oy oranını 8 puan düşürmüştü⁴⁰ ve AP karşısında hezimete uğramıştır. Başlangıçta Ortanın Solu hareketinin en önemli sahiplenicilerinden Turhan Feyzioğlu seçim yenilgisinin sebebi olarak bu fikri görmüş ve Ecevit ile girdiği Genel Sekreterlik yarışından mağlup ayrıldıktan sonra partiden koparak Sağ Kemalist⁴¹ çizgideki Güven Partisini kurmuştur (Akyaz, 2002, s. 246-247)

Fikrin esas savunucusu olan Bülent Ecevit ise 1966 dan itibaren genel sekreterliğine gelerek partinin yönetiminde ortanın solu fikrini benimsemiş kadroları söz sahibi hale getirmiştir. 1966 da hazırladığı *Ortanın Solu* kitapçığının görüşün ana ilkelerini tanımlamada tek başına yeterli olmadığını ancak ileriki tarihlerde partinin siyasal tavrının temel belirleyicisi olmanın izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. CHP'nin 1969 Seçim Beyannamesinde, üretici güçler olarak nitelenen köylüler, çalışanlar , emekçiler ve sanayiciler sınıfsal bir paradoks içinde değil, birbirine uyumlandırılmış ve ayrılıkların törpülendiği bir halkçılık anlayışı bir yanda, sosyal adaletçi, gelir dağılımında denge ve adaletin sağlandığı toplumsal ve ekonomik reformlar yoluyla sınıflar arası farkların kalktığı devletçilik anlayışı diğer yanda olacak şekilde iki temele dayanan bir yapı kurulma hedefi vardır.

Ecevit'e göre parti seçim kazanıp iktidara gelecek ise, kurtuluş savaşından itibaren dayandığı ağa, eşraf, büyük toprak sahibi gibi sınıflardan uzaklaşarak, emekçi, köylü, esnaf, dar gelirli halk kitleleri ile kucaklaşmalıydı. Toprak reformu ise olmazsa olmazlardandı yine 1969 seçimleri için kullanılan "*Toprak İşleyeninin, Su Kullananın!*" sloganıyla ortaya koyulan bu reform isteği devrimci yönü ile parti içindeki daha muhafazakâr kanatta dahi tepkilere neden olmuştur .Bu tepkiler aynı zamanda "Ordu+CHP=İktidar olmazsa yeni bir ihtilal" söyleminin de artık değişime uğradığı ve

⁴⁰ (Yeni Şafak, 1965 Seçim Sonuçları) <https://www.yenisafak.com/secim-1965/secim-sonuclari> (Erişim Tarihi: 21.05.2021)

⁴¹ Teorik tartışma ile ilgili olarak bkz. İhsan Ömer Atagenç **Kemalizmin Soğuk Savaş Tecrübesi: Sağ Kemalizm Üzerine Bir Deneme** 2019,İstanbul , Kriter Yayınları

CHP ortanın soluna kaydıkça asker ile ilişkilerinin kurucu dönemde ve sonrasındaki birlikteliğinin ve elitist koalisyonun çatırdamaya başladığı askeri elitlerin CHP'den uzaklaşmaya başladığı bir patikadan da izlenebilir (Akşin, 1983, s. 2037) bunun en önemli örneklerinden biri eski DP'lilere siyasi haklarının iadesi ile ilgili kanuna CHP'nin ve özelde İnönü'nün "kuyuya düşen adamı kurtaracağım"⁴² ifadeleri ile destek vermesi ve kanunun CHP'nin desteği ile çıkması sonrası 19 Mayıs 1969 törenlerinde komuta kademesi ve Cumhurbaşkanının İnönü'ye karşı oldukça soğuk ve tavırlı davranışında görülebilir(Birand, vd, 2016 s. 188) . CHP bu noktadan sonra emekçi ve dar gelirli kesimlere bir güvence verilmezse toplumsal barışın garanti edilemeyeceği ifade edilmekle beraber sınıf partisine sıcak bakmıyor, sınıf mücadelesini reddediyor ve sınıfları birbirinin destekçisi olarak gören Atatürk CHP sinin halkçılık ilkesine bir tür geri dönüş istiyordu ancak Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan devrimlerin "üst yapı" devrimleri olduğunu, bu noktadan hareketle halkın kötü koşullarından kurtarılmasının bundan sonra yapılması planlanan "alt yapı" devrimleri ile mümkün olacağı söylemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemine bir tür eleştiri de getirilmektedir. (Uçkan, 2017, s. 453-465)

3.3. Parlamento İçi Diğer Oluşumlar Muhafazakâr Ve Milliyetçi Sağ

1961 Anayasasının görece özgürlük ortamında örgütlenme şansı bulan başka fikir ve güçlerde vardır. Cumhuriyetin başından beri sistemin dışında tutulan ve 1950'lerden itibaren giderek politik bir kimliğe bürünen İslamcı güç , 27 Mayıs'tan sonra özellikle Komünizm karşıtlığı ön plana çıkarılarak laikliği aşındırmaktaydı. İslamcı çevreler önce AP yi destekleyerek siyasal yaşamda yer aldılar ancak, 1960'ların sonlarında kendi bağımsız siyasal hareketlerini kurmaya yöneldiler. Millî Nizam Partisi bu zamanlarda kuruldu Türkiye'nin sanayide gelişmeye başladığı dönemde Kentli büyük sanayici ve işadamları ile Anadolu küçük işadamı ve esnafın arasındaki çıkar çatışması da iyice su yüzüne çıkmıştı, işte bu ortamda sırtını Anadolu küçük işadamı ve esnafına dayayan, bu sınıfın toplum içinde kaybettiği rolleri ve ekonomik gerilemesini batı ve kapitalist sistemin bir sonucu olarak görerek buna karşı muhafazakar ve tutucu bir tepki de oluşturabilen Milli Nizam Partisi (MNP) küçük tüccar esnaf ve zanaatkârın AP den koparak İslamcı nitelikte bir siyasal örgütlenmeye

⁴² Cumhuriyet,13.05.1969

yönelişini de sağlamıştır (Aytürk & Bora, 2020, s. 323-327). Ancak tüm bahsedilen bu sınıflar, bir blok halinde MNP ye (devamında MSP ye) yönelmemiştir. Partinin kuruluşunda Cumhuriyetin İslam'a biçtiği role, ve İslami gücün sınırlandırılmasına tepkili anti-laik ve anti batıcı çevreler ana rolü oynamıştır (Akyaz; 2002,s:251-256)

İslamcılar gibi Türkçü guruplar da1960'lara kadar DP sonrasında AP ve diğer küçük sağ partilerde temsil edilmişlerdir 1965 senesinde sürgünden dönen Ondörtler 'den Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının CMKP ye girerek yönetimini ele geçirmesinden sonra Türkçü görüşün partisi haline gelen CMKP nin adı 1969 da Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) olarak değiştirilecektir. Türkeş ve arkadaşlarının hazırladığı 9 Işık programının parti tüzük ve programına girmesi ile “yeni bir devlet düzeni” getirmek amacı taşıdığı vurgulanan parti, gençler ve meslek gurupları içinde de örgütlü olmak yoluna gitmiştir (Aytürk & Bora, 2020, s. 323-327). Bir zaman sonra partinin radikal Türkçü kimliği değişerek milliyetçi mukaddesatçı bir söylem benimsenerek Türk-İslam sentezi partinin temel görüşü haline gelir. Parti yükselen Marksist sol düşüncenin karşısına çıkabilecek sokak örgütlerini de kurar ve dönemin parlamentoda pek güçlü olmayan ama sokakta güçlü bir ögesini teşkil eder (Akyaz;2002, s:256-261)

3.4. Sol Siyaset Yükseliyor

3.4.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP)

Türkiye’de sol hareketin kökenleri 1908’e kadar uzanır. Ancak o tarihlerden 1960'lara istisnalar (**uzun zaman illegalite ve dar kadro siyasetine maruz kalan TKP**) bir yana bırakılırsa siyasi kimliğini kalıcılaştırabilmiş bir parti olmamıştır. Türkiye 1961 Anayasası ile” yasal siyaset sahasının genişletildiği” bir ortamda sosyalist içerikli bir partinin siyaset sahnesine çıkışına da şahit olur. (Varel, 2017, s. 397).Türkiye İşçi Partisi, Şubat 1961 tarihinde aralarında Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Avni Erakalın, Şaban Yıldız gibi isimlerin bulunduğu bir grup sendikacı tarafından kurulur.(Akyol;1996,s:60).Parti kurulduğu gün düzenlenen basın toplantısı aracılığıyla ,“Türkiye’de ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için” kurulduğu amacını ortaya koyar (Ünsal;2002,s:81) . TİP’in en büyük özelliği, siyaseti yasal zeminde yapma isteğini ortaya koyan ilk sosyalist hareket olmasıdır. Daha önceki sosyalist/komünist oluşumların illegal alanda örgütlendiği bilinmektedir. Legal örgütlenme dışında

kurucuları yöneticileri ve fikirleri itibariyle özgün bir deneyim olması TİP'in bir başka önemli özelliğini teşkil eder. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'a göre bundan önce partilerin "beyler" tarafından kurulduğu halde, TİP'in "köy kökenli sendikacılar yani halk çocukları" tarafından kurulduğunu, ve bu şekliyle tabandan kurulan ilk parti olduğunu iddia eder(Mumcu; 1994,s:25) , bununla birlikte TİP süreç içerisinde geliştirdiği iktidar stratejisi ile de "özgün" bir deneyim olarak önemlidir. Şener, bu durumu

Türkiye'de ve diğer "azgelişmiş" ülkelerde "işçi sınıfı öncülüğü" ilkesine sahip çıkarak "sosyalist devrim"'i savunan bir partiye pek rastlanmıyordu. Uluslararası sosyalist harekette hâkim olan anlayış azgelişmiş ülkelerin sosyalizme ulaşmaları için önce anti-emperyalist ve anti-feodal demokratik devrim aşamasından geçmeleri gerektiği yolundaydı. Bu mücadeleye bütün "millî sınıfların katılacağı" öngörülmüyordu. Oysa TİP, anti-emperyalist mücadele ile sosyalist mücadeleyi bir görüyor, millî cephe anlayışına kuşkuyla yaklaşıyordu. (Şener, 2007)

şeklinde açıklamaktadır. TİP'in ayırt edici özelliği işçi sınıfının öncü gücü eşliğinde sosyalist devrim (SD) stratejisine sahip çıkmasıdır. Bu görüşe sahip çıkma anlamında Komüntern geleneğinin sürdürücüsü Milli Demokratik Devrim (MDD) görüşüyle yaşadığı çelişki ve mücadele kendi tarihsel yapısının da ana çizgilerini oluşturmaktadır

TİP kuruluş sonrası ilk dönemlerinde siyasi alanda pek sesi duyulmazken. Mehmet Ali Aybar'ın Genel Başkanlığı sonrası etkinliğini artırır. Aybar'ın gelişinden sonra parti baştaki sendikacı çizgisinden çıkarak daha sosyalist bir parti konumuna gelir yalnız burada bilinmesi gereken TİP'in örgüt olarak başlangıçtan itibaren homojen bir yapı olmadığı, kurucu sendikacılar, sonradan katılan aydınlar, işçiler ve Kürt siyasi hareketinin öncüleri olarak nitelendirilebilecek "doğulular"⁴³ ın yanyana durmasına rağmen bütünleşik bir yapıyı sağlayacak "harcı" oluşturmamışları gerçeğidir (Şener, 2015,s.250). TİP, bu noktadan sonra kendisini "*Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (İrgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüten siyasî teşkilatıdır.*" tanımı ile ifade eder. Parti, "*Yurt ve Dünya olaylarını, emekçi halk yığınları açısından değerlendirir; onların menfaatlerini*

⁴³ Kürt siyasilerinin TİP içindeki konumu ile ilgili olarak (Alış, 2009)

savunur, hak ve hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi için mücadele eder.” Partinin amacı ise, “Anayasa ve Kanunların tanıdığı hak ve hürriyetlere dayanarak, programında açıklanan esasları gerçekleştirmek” biçiminde tanımlanır bu özellikler 1962 tarihli TİP İç tüzüğü’nün 3. maddesinde yer bulmaktadır (TİP Tüzüğü, 1962, s 5-6) . S.Aren’e göre “bütün dünyadaki Marksist-sosyalist (komünist) partilerin temel niteliklerini ifade eden bu hükümlerde (TİP Tüzüğü m. 2-3), partinin yasallığını korumak amaçlı olarak, işçi sınıfı öncülüğünün “demokratik” olacağı ve iktidar mücadelesinin “yasal yoldan” yapılacağına ilişkin hususlar da açıkça belirtilmiştir” (Aren, 1993, s. 48). İsmail Cem ise TİP’i; “sosyalist hareketin 1960’lar Türkiye’sindeki çekirdeğini meydana getirmiştir.... TİP, Türkiye’deki sosyalist oluşumun temel direği olmuştur” şeklinde tanımlamaktadır. (Cem; 1993,s:66)

1961 Genel Seçimlerine örgütlenmesini tamamlayamadığı için katılamayan TİP’i o anki görüntüsü itibarıyla ideolojik açıdan oluşumunu tamamlamış bir parti olarak tanımlamak pek de mümkün gözükmemektedir ,Aybar’ın Genel Başkanlığa getirildiği tarih olan 9 Şubat 1962 sonrası Behice Boran, Adnan Cemgil, Kemal Sülker, Nihat Sargın gibi aydınların partiye katılımı ile TİP daha ses getirici bir çehreye kavuşur. TİP, 1962 yılında: “... işçilerin ve emekçilerin partisi olarak yurt ve dünya olaylarına onların açısından bakmak, onların çıkarlarını savunmak; emekçileri yurt işlerinde söz ve karar sahibi yaparak, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek ve tam bağımsız olmak” (Kaçmazoğlu, 2013, s. 107) gibi ön plandaki hedeflerini açıklar. Bu dönem için en fazla üzerinde durulacak husus meşruiyetini tesis etmektir ve TİP bu dönemde meşruiyetine dayanak teşkil ettiğini düşündüğü 1961 Anayasası ile arasındaki pozitif ilişkiyi, Anayasayı şiddetle savunma paradigması üzerinden kurmaya çalışır. Meşruiyetini kamuoyunda perçinlemeleri ise, diğer partilerin meşruiyetini “Kıbrıs” konusunda aldığı ABD yanlısı dış politikaya karşı tavrı üzerinden sorgulamaları şeklinde olur. TİP kendisi hariç diğer tüm partilerin “yabancı bir devlet güdümünde dış politika yapmaları yüzünden Kıbrıs davasının kaybedileceği” tezi üzerinden anti-emperyalizmle bağlantılı bir dış politika tercihini ortaya koymak sureti ile sorgulanmakta ve “ittifaklar kurabilmek için bağımsızlığından taviz vermeyen bir Türkiye” politikasını yüksek sesle dile getirerek ve gündem oluşturarak o döneme kadar var olan “dış politikanın siyaset üstülüğü” kavramını da değiştirmektedir bu sayede toplumun ciddi bir çoğunluğunda kendini “meşru bir siyasi özne” olarak kabul ettirmeyi başarır (Varel, 2017, s. 407-408)

TİP 1965 Genel Seçimlerine kadar Meclis'te temsil imkanı bulamamıştır. Ancak Senato'da temsil edilme imkânı bulur. Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Senatör olarak atanan Esat Çağa ile 1963'te CKMP'den Senato'ya seçilen Niyazi Ağırnaslı daha sonra TİP'e geçerler. (Landau, 1979, s.178.).TİP'in 1. Genel Kongresini, 9-10 Şubat 1964 tarihlerinde İzmir'de gerçekleştirir.

Bu kongre, TİP'in toplumun yapısında köklü değişiklikler yapmayı hedefleyen bir parti olarak temel politikalarını ortaya koyduğu "parti programı"nın da kabul edilmesine sahne olmuştur. Programda 1961 Anayasasının etkileri açıkça gözükmemektedir. Anayasanın planlı kalkınma hedefi "emekten yana planlı devletçilik" uygulanarak gerçekleştirilmeye çalışılacak ,kalkınma ise doğrudan sosyalizme atıf yapılmadan "*kapitalist olmayan kalkınma yolu*" olarak tanımlanacaktır. İnsan emeğinin en yüce değer olması" ve " *emekçi halkın politik iktidarın kaynağı ve gerçek sahibi*" tanımlamaları ile Kemalizm'in halkçılık ilkesi yeniden yorumlanmıştır. Programın içeriğinde Milliyetçilik reddedilmemekte "*Türkiye halkının yabancı boyunduruğuna ve sömürgeciliğe karşı tepkisinin ideolojik plandaki ifadesi*" olarak tanımlanmaktadır. TİP programında "Doğu Kalkınmasına" özel bir yer ayrılmıştır. Bir siyasal partinin programında "Kürtçe ve Arapça konuşanlar ve Alevi Mezhebinden olanların, bu durumlarından dolayı ayrıma uğradığı" sözcükleri ilk kez görülmektedir ve TİP bu ayrımı kaldıracağını özellikle vurgular .Ekonomik olarak Türkiye'yi "yarı sömürge olarak tutacağını" düşündüğünden AET'ye karşı duruş sergilenen programda, dış yardımlar ülkeyi yardımsız yaşayamayacak bir döngüye itmiş olarak nitelendirilmekte ve dış yardımsız işleyecek bir model öngörüsü öne çıkmaktadır. (Aydın & Taşkın, 2020, s. 132)

TİP, 1965 Genel Seçimlerinde⁴⁴ aldığı %2,97 oy oranı ile Meclis'te 15 milletvekiliyle temsil edilme imkanı yakalar. Sadece seçime girdiği 51 il genelinde sonuçlara bakılırsa bu oran %3,5'tir Böylelikle Türkiye siyasi tarihinde sosyalist görüşler, ilk defa Meclis kürsüsünde dile getirilecektir. Bunun yanında seçim sonuçları, parti kadrolarında TİP'in kısa bir zaman diliminde iktidara gelebileceği yolunda bir algının da oluşmasına neden olur (Şener, 2007, s.315) öte yandan % 3 oy almış bir partinin ülke gündemine TİP kadar yön verebilme gücü normal şartlarda

⁴⁴ (Yeni Şafak, 1965 Seçim Sonuçları)<https://www.yenisafak.com/secim-1965/secim-sonuclari>(Erişim Tarihi:25.06.2021)

mümkün değilken hükümet programına olan eleştirileri, ABD üsleri karşısındaki tutumu ile TİP adeta ana muhalefet partisi gibi işlev görmektedir demokratik yollarla iktidara talip olmak isteyen sosyalist kesim, TİP'in mecliste yer almasıyla siyasi yollardan kendini ifade edebilme ve hak arayışı şansını elde etmiştir, aynı zamanda TİP liderliği dahil bir çok kesimde, yakalanan bu muazzam propaganda olanağı sayesinde partinin kendisini daha çok tanıtabileceği ve sonucunda kısa sürede seçimler yolu ile iktidarın devralınabileceği umudu oluşmaya başlamıştır. TİP'in aldığı oy 'un çok ötesinde bir etki alanı yarattığını DİSK'in kuruluşunda, FKF'nin etkinliğinde, seçim sistemindeki değişikliklerle önünün kesilmesinde hatta 12 Mart Muhtırasına giden yolda görmek mümkündür. (Varel, 2017, s. 397-434)

TİP'in 1960-1970 dönemi boyunca diğer siyasal partiler ve genel olarak Türk siyasal sistemi açısından oynadığı "katalizör" rolünü tartışmak bu noktada önemli olmaktadır. 1960'ların öncesindeki siyasal partilerinin kendilerini ideolojik veya eylemsel açıdan tanımlamaları biraz muğlak bir zemin üstüne oturmakta idi. Sözgelimi DP kurulduğu zaman kendini "CHP'nin iki parmak solunda görmek" idi. Önceki bölümde bahsettiğimiz gibi 1965 seçimlerine gelirken CHP'nin aslında ideolojisini değiştirmemiş ve durduğu yer hep aynı yer olmasıyla beraber bir anda kendini "Ortanın Solu"nda gördüğünü ifade etmesi daha doğrusu var olan pozisyonunu seslendirmeye başlamasının ardında kendi genç ve aydın seçmen kitlesinden TİP'e doğru kayma söz konusudur, CHP bu söylemle kendini AP'nin soluna koymuştu TİP'e belli oranda kaptırmaya başladığı tabanı açısından yeniden çekicilik kazanma telaşında idi. AP ise hem CHP'yi hem TİP'i karşısına alarak kendi tabanının konsolidasyonunu hızlandırıyordu. Bu anlamda CHP'deki "Ortanın Solu" hareketinin TİP'den bağımsız tartışılmayacağını söylemek mümkündür. Türkiye'de siyasi hayatın kristalleşmesi ve safların belirgin hale gelmesi bu açıdan bakıldığında TİP sayesinde yaşanan bir gelişme olur TİP adında bir "öteki" siyasi hayatın içine girerek kendisi değişmeden diğer siyasi partileri belli noktalara oturtmuştur. Her ne kadar seçim zamanında CHP'nin Ortanın Solu adına kullandığı sloganlar "sosyalist" içerikli olsa da netice olarak CHP Kemalist devrimleri yeniden yorumladığını iddia ediyor ve "sınıf" söyleminden uzakta ve "sınıf çatışmasını" önleyici nitelikli bir programa sahip olduğunu yineliyordu. İşte bu noktada TİP, hem CHP hem de "sınıf" kavramına farklı yaklaşan ve iktidar stratejilerini farklılaştıran Sol'un diğer paydaşlarından (Yön-Devrim Hareketi ve MDD) farklılaşması üzerinden siyasi varoluşunu açıklama gayretinde olacaktır. Aynı düzlemde Türkiye'de mevcut sınıfsallaşma analizi

üzerindeki yorum farkları TİP'in kendi içinde de ileride yaşanacak bölünmenin arka planını oluşturur. (Varel, 2017, s. 397-434)

TİP, siyasal yaşamı boyunca yasal olmayan parlamento dışı muhalefeti reddetmiş ve yasal yollardan iktidara gelmenin peşinde olmuştur. TİP, Demokratik yollardan, mecliste siyaset yaparak ve örgütlü partinin çatısı altında sosyalizm adına bir yerlere gelinebileceği gibi ,halkın istemediği zamanda, mecliste temsil edilememeyi de olağan karşılamak gerekmekte olduğu düşüncesindedir. Halkın istememesi durumunda çabalamanın boşuna bir uğraş olacağı ve bir faydası olmayacağı görüşündedirler. (Kaçmazoğlu, 2013) Bu görüşü en iyi açıklayan cümleler Mehmet Ali Aybar tarafından

“Türkiye birden bire sosyalizme geçemeyecektir. Hiçbir toplum birden bire sosyalizme geçemez. Çünkü sosyalizm halkla kurulduğu için bir “birikim” işidir. Halk uyanacak bilinçlenecek; bir sosyalist parti saflarında örgütlenerek etkin bir politik güç haline gelecek ve toplumdaki kuvvet dengesinin kendi lehinde dönüşmesiyle iktidara geçecektir. Bundan sonra köklü dönüşümlerle bir yandan sosyalist bir ekonominin temelleri atılırken, bir yandan da kapitalist ilişkiler yerine, sosyalist üretim ilişkileri kurulacaktır. Hiçbir zaman sosyalizm bir anda kurulamaz. Çünkü halksız veya halka rağmen “tepeden inme sosyalizm olmaz, olamaz. Türkiye Sosyalizmi bağımsız bir harekettir: bağımsız kalacaktır”. (Özgüden, 1967)

şeklinde dile getirilir.

TİP 1960'ların yükselen “Sosyalizm hedefli Sol siyasetinin” parti olma anlamında “biricik” temsilcisidir. Bununla birlikte ileride detaylı şekilde işlenecek olan ve iktidar stratejileri ile beraber sınıf tahlili, ve sosyalizme ulaşmada devrimin rolü açısından TİP'den farklılaşmakta olan önemli iki hareket daha sol siyaseti yönlendirmektedir. Çok özet olarak bakmak gerektiğinde *Yön* ve sonrasında *Devrim* dergileri etrafında ve Doğan Avcıoğlu önderliğindeki Sol'un en tanınmış aydınları, iktidara yürüyüş yolunu emekçilere değil, asker ve aydınlara bağlıyor ve bu kitleyi sınıfsal bağlamından azade düşünüyordu⁴⁵. Atılın'ın betimlemesiyle “sosyalist bir gelişme yolunu benimsemiş Jön Türkler” olarak sivil aydınlar ve askerin tarihsel ilerlemeci rolünü bir kez daha oynayarak, ülkeyi kapitalist olmayan yoldan kalkınma patikasına sokmalarını bekliyordu tüm bunlarla beraber bu çevre Marksizm'in sınıfsal analizlerini Türkiye için geçerli görmüyor Türkiye tarihini bir “ilericiler-gericiler” savaşımının tarihi üzerinden okuyarak ilerici “ zinde kuvvetlerin” Atatürk devrimlerini

⁴⁵ Yön-Devrim Hareketi ile ilgili detaylı tartışma için 4.3. bölüm

ulaşması gereken noktaya ulaştırması için tüm sınıflara- ki buna milli burjuvazi de dahildir- önderlik yapacağına inanıyorlardı. Bunun için de parlamenter bir oluşumu beklemek gereksinimi duymuyorlardı, açıkçası parlamentarizmi de kabullenmiyor “zinde kuvvetlerin” yukarıdan aşağı gerçekleştireceği bir reform süreci ile ülkeyi dönüştürmeyi amaçlıyorlardı. Bu şekilde kapitalist olmayan yoldan kalkınma gerçekleşecek özel teşebbüsü dışlamayan bir devletçilikle, gelişmiş bir sanayi ve işçi sınıfı yaratılacak bu noktada da burjuva devrimi tamamlanacak tüm bu aşamalar milli burjuvazinin de dahil olduğu geniş bir milli cephenin bağlaşıklığı ile gerçekleşecekti sonrasında sosyalizm için gerekli şartlar yaratılacak ve sosyalizme geçiş aşamasına gelinecekti. (Atılğan, 2018)

Yön-Devrim çizgisinden, referanslarını uluslararası kaynaklardan alma itibarı ile ayrılan fakat Türkiye’nin önce burjuva devrimini tamamlamasını ve emperyalizmden bağımsızlığını elde etmesi konusunda aynı siyasi pozisyonu paylaşan bir başka görüş olarak MDD⁴⁶’ci tezlere bakarsak başlangıçta Yön-Devrim çizgisine yakın bir şekilde Türkiye’nin batılı sınıfsal karşıtlıklarının olmadığından ve kapitalizmin gelişmemişliğinden hareketle ülke içindeki temel çelişkinin emek ve sermaye sınıfları arasında olmadığını esas problemin emperyalizmin ve uzantılarının boyunduruğundan kurtulmanın olduğunu ve bunun için çarenin ilerici asker ve sivil aydınlarda olduğunu söylemektedirler. Milli Demokratik Devrimin gerçekleşmesi sonrasında bir işçi sınıfı yaratılacaktır bu nedenle henüz sosyalizmden bahsetmek için erkendir nedenle milli burjuvazi dahil geniş bir cephenin önce anti-emperyalist mücadele sonucu burjuva devrimini tamamlaması gerekir (Varel, 2017, s. 416-420).Parti içinde bir süredir var olan Mihri Belli önderliğinde ve çoğu eski sosyalistlerden oluşan bu görüşün temsilcileri 1966’dan itibaren sesini daha fazla yükseltmeye başlamış ve Aybar’ı revizyonizm ile suçlamıştır bu partinin bölünmesine doğru hızla giden bir noktaya geldiğinde Mihri Belli ve MDD’ci lerin tasfiyesi ile sonuçlanır. Belli ve çevresi görüşlerini *Türk Solu*, *Aydınlık*, *Ant* gibi dergilerde yayınlamaya ve radikal sol üzerinde etkin olmaya başlar. (Akyaz, 2002, s. 250)

TİP’in her iki görüşe ve parti içinde MDD’ci kanada da yönelttiği eleştirilerin sözcülüğünü Behice Boran⁴⁷ yapmıştır. Yön ve MDD çizgisinin temel tezleri

⁴⁶ MDD tezi ile ilgili tartışma için 4.6. bölüm

⁴⁷ Behice Boran’ın temel siyasi tezleri ile ilgili olarak bkz Sezer Şanlı, A. (2020). "Kuramdan Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran’ın Aydın Kimliği Üzerine Kuramsal Bir

Türkiye'nin temel toplumsal yapısından yola çıkarak yapılan analizler üzerine kuruludur. Batı olarak ele alınan birkaç ülkede var olan yapıların bizde olmadığını görüp bu noktadan türetilen "Osmanlıdan başlayarak Türkiye'nin şartlarının özgünlüğü" paradigmasını ülkelerin sınıflarının analizinin birbirine bakarak değil, her ülkenin sınıflarının birbirine olan konumlarına göre analiz etmek gerekliliği üzerinden eleştirir, bir anlamda "Türkiye'deki bir kapitalist bir Fransız kapitaliste göre çok farklı durumda olabilir ancak bu O'nun işçi karşısındaki durumunu farklılaştırmaz bu anlamda Türkiye'de tarım yoğunluklu bir nüfus olmasına rağmen bu üretim ilişkileri egemenliğinin kurulmadığı anlamına da gelmez. Türkiye'de kapitalizm az gelişmiş olabilir ancak bu sınıfların olmadığı bağlamını ortaya koymak için yeterli değildir" demektedir. Boran'a göre hem kapitalist sömürü hem de sınıflararası çelişki mevcuttur. Bir diğer eleştirisi "Türkiye'nin milli burjuvazisi yabancı kapitaliste direnmek yerine onunla işbirliğine meyletmektedir bu bir sınıf dayanışmasıdır, Kapitalist nerede olursa olsun İşçi sınıfına karşı direnmektedir, bu nedenle milli cephenin içinde yer almasını beklemek hatadır şeklinde olmak suretiyle MDD tezlerine tamamen karşı durmaktadır⁴⁸ (Boran, 1992) Aynı şekilde Yön çizgisinin, asker ve sivil aydınların kestirmeci bir yoldan iktidarı devralmasını halktan kopuk olacağı için enine sonunda halka karşı bir organizmaya dönüşebileceği için eleştiriyor, emekçilerin bu gibi faaliyetlere desek olmaksızın kendi partileri aracılığı ile doğrudan iktidarı almaları gerekliliğine inanıyordu. TİP her bakımdan kendisini tüm alt sınıfların partisi olarak görüyordu, bir başka söylemle işçi sınıfının karşı- hegemonya hareketi olarak işçi sınıfının köylü, esnaf, zanaatkarın alt kesimlerine, Kürt halkı ve gençliğe liderlik edeceği ve teorik dayanağını Marksizm'den aldığı tüm sömürücü sınıflar üzerinde

Değerlendirme", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 38, Denizli, s. 19-38

⁴⁸ Boran bu karşı duruşunu, MDD'nin burjuva devrimin tamamlanamamışlığı hakkındaki görüşüne "Deniliyor ki, bugün Türkiye'de tam bir demokrasi ve özgürlük yok, Türkiye tam bağımsız değildir, onun için de önce Milli Demokratik Devrim, sonra Sosyalizm. Bu görüşte olanların şu soruyu cevaplandırmaları gerekir: Yarım yüzyıldır yapıla gelenler nedir? Milli Demokratik Devrim dönemi değilse nedir öyleyse? Tamamlanamamış. Hangi ülkede burjuva demokratik devrimi büyük emekçi kitlelere demokratik hak ve özgürlükler sağlama bakımından "tam"dır? Batıda burjuva demokratik devrimler 19. yüzyılda yapılmıştır diyoruz. O ülkelerde bu devrimler işçi-emekçi sınıflara tam özgürlük, eşitlik, demokratik haklar sağladı mı? Batılı ülkeler, iç durumları sıkışınca demokratik hak ve hürriyetleri kısıtlamak eğilimi göstermiyorlar mı? Faşizm baş kaldırmıyor mu? Azgelişmiş ülkelerde ara tabakaların, olduğu kadarıyla yerli burjuvaziyle birlikte yapacakları "Milli Demokratik Devrim" de işte ancak Türkiye'deki kadarıyla yapılabilirdi." (Boran, 1992, s. 324) Şeklinde dile getirmektedir

egemenlik kuracağı bir projeydi. Emperyalizme karşı mücadele de sosyalizm mücadelesine dahildi. (Varel, 2017, s. 415-420,Şener, 2007,Atılğan, 2015, s. 570)

1965’lerde başlayan muhalif akım, Sovyetler Birliği’nin 1968 yılında Çekoslovakya’yı işgal etmesi sonucu Aybar’ın parti içindeki “Özgücü” söylemlerindeki artış ve “sınıf çıkarı” yerine “insan özgürlüğü”ne kayan ve klasik Marksist söylemin dışına çıkıyor olan görüşleri, bunun yanında partinin aldığı oy oranlarına bakarak köylülüğe daha da ötesinde Kürt ve Alevi oylarına yönelmeye girişen pragmatik söylemleri partide var olan yarılmayı şiddetlendirmiştir bu nedenlerle bir süre sonra parti parçalanma sürecine girmiştir (Akyaz, 2002, s. 250). Aybar,

Her toplumun sosyalizmi kendi şartlarına en uygun biçimlerde ve tam bir bağımsızlık içinde gerçekleştirmesi şarttır. Hiçbir gerekçe bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devletin işlerine karışmasını maruz gösteremez. Sosyalist devletler arasında varolması gereken eşitlik ve özgürlük içinde dayanışma, bir güçlü devletin iradesini küçüklere dayatması biçimini almamalıdır.... Bu bakımdan Çekoslovakya olayını endişeyle izliyoruz. Sovyetler Birliği, sosyalist devletlerle ilişkilerinde büyük devlet olmanın üstünlüğü ile hareket etme alışkanlığından vazgeçmelidir (Sargın, 2001, s. 661)

şeklindeki açıklamalarıyla Çekoslovakya’nın tarafında saf tutarak, Sovyetler’in işgaline karşı çıkarken ; Boran-Aren grubu, özünde Marksizm’i savunmak için Sovyetler yanında yer almışlar, nasıl ki Yön’cülere kestirme yol arayışı üzerinden karşı çıkmakta idiler ise ,aynı kestirmecilik olarak gördükleri Aybar’ın “parlak sloganlarla halkı elde etme” pragmatizmine, bununla beraber Aybar’ın temel teoriye getirdiği ve “Sosyalizmin halkın doğuştan damarlarında olduğu, kitlelerin onlara dışardan bilinç taşıyan öncüler yerine ,kendi pratikleri yolu ile öze ulaşması” gerekliliği üzerinden geliştirdiği “kendiliğindenci “ yorumlarına da klasik “sınıf bilinci ve parti” kuramı ile karşı çıkmışlardır. (Varel, 2017, s. 397-434, Kaçmazoğlu, 2013) Bu ayrılıkçı fikirlerdeki artış, “parti içinde iktidarı legal olmayan yollardan ele geçirme eğiliminin” geçerlilik kazanmasını güçlendirmiştir.(Bulut 2006. s:39).

Yukarıda da tartıştığımız gibi TİP içindeki bir başka gerilim kaynağı ise ideolojik farklılık olarak ortaya çıkar. TİP, “Sosyalist Devrim”i savunurken, bunu demokratik kurallar ve Anayasa koşulları içinde yapmayı istemektedir bu aşamada parti içinde, yönetimi ele geçirmek isteyen ve parti dışından da destek alan MDD’ci muhalifler TİP’den tasfiye edilirler. TİP’e göre sosyalizme giden tek yol sosyalist devrimden geçmektedir. Bu devrim için de ülkenin şartları hazırdır, demokratik devrim

gibi bir aşamayı beklemeye gerek yoktur. Ülke zaten bağımsızdır anti emperyalist mücadele de sosyalist mücadelenin bir parçasıdır ve parlamenter sistem ile hedefe ulaşılabilir

TİP'in, bu karmaşa ortamında, girdiği 1969 seçimlerinde beklediği sonucu alamaz. Bir önceki seçimde milli bakiye seçim sistemi sayesinde meclise 15 milletvekili ile temsil edilmeyi başarabilen TİP, %2,7 oy almasına rağmen bu kez sadece Mehmet Ali Aybar ile Rıza Kuas'ı meclise sokabilecektir. Gerek parti içi muhalefete direnmekte zorlanan gerekse seçim başarısızlığının altında kalan Aybar, 15 Kasım 1969'da Genel Başkanlıktan, 14 Şubat 1971'de partiden istifa eder. Daha sonra birkaç değişim sonrası liderlik Behice Boran'a geçer ancak 12 Mart sonrası TİP 20 Temmuz 1971 de kapatılır (Ünlü, , 2002, s.254-258)

3.4.2. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)

Türk-İş'te gerilimi arttıran ve yarılmaya yol açan bir dizi önemli gelişme DİSK'in kuruluşuna giden sürecin de ana hatlarını belirler. Bunlar Mart 1965 Kozlu Direnişi, Ekim 1965 Genel Seçimleri ve 1966 Türk-İş Genel Kurulu'dur. Bu üç gelişme esnasında yaşananlar DİSK'in kurulmasına kadar varan bir gerilim patikası oluşturmaktadır. DİSK'in kuruluşunda dolaylı bir etken olarak 1966 Paşabahçe grevi de sayılabilir. Türk-İş başlangıçta bu grevi desteklemekte olup sonra desteğini geri çeker bu süreçte Türk-İş'e üye sendikalar ile Türk-İş yönetimi arasında köprüler atılmış ve uzlaşmazlık son mertebeye ulaşmıştır.(Çelik, 2010).

DİSK, 13 Şubat 1967'de altı sendika tarafından kurulur. Bu sendikalar, Maden-İş, Lastik-İş, Yeraltı Maden-İş, Gıda-İş, Basın-İş ve Kimya-İş sendikalarıdır. Bu altı sendikadan dört sendikanın başkanı aynı zamanda TİP'in de kurucularıdır. Bununla beraber DİSK'in kuruluş kararının ve adının yazıya döküldüğü ilk tarih 14 Ocak 1967'dir. Türk-İş ten ayrılma fikri ile TİP kuruluş süreci bir anlamda paralel yürümektedir. TİP tüzüğü gereği, sendikacılar parti organlarında yüzde 50 ağırlığa sahiptirler. Sargın, DİSK'in kuruluşu konusunda sendikacıların zaman zaman TİP organlarında bilgi verdiğini ancak bu yönde bir karar alınmadığını anlatmaktadır (Çavdar;2008,s:132, Çelik A. , 2010)

“ Devrimci” sözcüğünü isminde barındırmasının önemli bir gösterge olduğu DİSK, Türk-İş'ten farklı bir çizgide olduğunu anlatabilmek adına bir tavır almıştır.

DİSK'in kurucularına göre, Türkiye'de işçilerin sıkıntılarının artmasının nedenini kaynakların özellikle yabancı ortaklı şirketlerce sömürülmesine bağlar. Bankacılık, dış ticaret, sigortacılık devletleştirilmesi gereken sektörlerdir(Landau,1979,s:136).

DİSK'in kuruluşu, Türk-İş'ten bir kopuşla başlamış ancak TİP'in gösterdiği başarı Türk-İş içindeki TİP üyeleri arasında önemli bir beklenti ve umut doğurmuştur. Bu durum TİP'li sendikacılar arasında sosyalizm karşıtı bir niteliğe sahip olan Türk-İş'ten kopuşu hızlandıran bir rol oynamaktadır.(Şişmanov,1978,s:134) .

DİSK'in kurulma nedenleri arasında; "işçi sınıfının siyasette söz sahibi olması gerekliliği hususundaki görüşler, sınıfsal mücadelenin siyasetin içinde olması gerekliliği, sendikacılığın dar ekonomik kalıplardan kurtarılması" (Çavdar,2008,s:130) gibi düşünceler gösterilmiştir. Çelik, DİSK 'in Kuruluş Bildirisine dikkat çekerek bildiride yer alan "*Kendi tarihimizin derinliklerinden ve dünya işçilerinin mücadele deneylerinden yararlanarak, sosyal adalet içinde hızla kalkınmayı, işçi sınıfının, devlet yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması ve böylece demokrasinin gerçekten uygulanması ile mümkün görürüz*" vurgusu ile "tarihsel birikime, işçi sınıfının gücüne ve dünya deneyimine verilen önemin ifadesidir. Bildiride yoğun bir işçi sınıfını vurgusu yer almaktadır. Dönemin ana akım sendikacılığında sınıf vurgusunun neredeyse hiç olmadığı düşünüldüğünde bunun önemi çok daha iyi anlaşılacaktır. Bildirinin ilk saptaması işçi sınıfının devrimci gücüne ilişkindir" demektedir. (Çelik A. , 2018, s. 617-664)

Yoğunluklu olarak özel sektörde örgütlenen DİSK'in kurulduğu yıl 1967'de 40.000 üyesi varken 1970 yılına gelindiğinde üye sayısı 100.000'e kadar ulaşmıştır. (Güzel, 2007.s:162).

DİSK kalıcılığını, üye büyüklüğü veya mali durumundan çok tutarlı ve mücadeleci yapısına borçludur. Eylemler , grevler, direnişler ve fabrika işgalleri ile "direniş ruhunu" ve "68'lerin isyan ateşini" fabrikaların içine sokmuştur. 24 Haziran 1967 tarihinde Ankara'da düzenlenen "İş Kanunu protesto mitingi" ,DİSK için ilk kitlesel eylem olma özelliğini taşır. DİSK'in kuruluşundan hemen sonra temel belirleyeni ve katılımcısı olduğu eylem olan "Uyanış Mitingi" kitlesel anlamda bir uyanışın da habercisi sayılabilir. 1968'de bir kez daha düzenlendiği için 1967'deki miting Birinci Uyanış Mitingi olarak anılmaktadır. DİSK'in bu mitinglerde "millî cephe" çağrısı yapmakta dönemin yoğun anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı atmosferinden

derin etkiler taşımaktadır. Yine DİSK 1968'in 6.Filo protestolarında gençlik ile beraber hareket etmiştir 1970 yılında Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu'nu değiştirmek için Meclis'te gündeme getirilen yasa tasarısı adeta DİSK'i yok etmek adına yapılmış bir yasa tasarısıdır ve DİSK tarafından yoğun bir tepki görmüştür (Ötkünç 2007, s.48.)

Hükümet yanlısı Türk-İş lehine olacağı ve "belli bir işyerinde çalışanların en az üçte birini temsil etmedikçe, o işyerinde sendikalaşmanın yasaklandığını içeren maddesinin de uygulamaya sokulacağı bu kanunla⁴⁹, DİSK'in siyasi ve mücadeleci sendikacılığı ortadan kaldırılmak istenmektedir, ancak en önemlisi, hükümet sözcüsünün de kamuoyu önünde ve açık açık kabul ettiği gibi, değişikliğin DİSK'i yok etmek için kullanılacağıydı. Yasaya yönelik İstanbul ve Kocaeli'nde başlayan grevler bir anda inanılmaz boyutlara varır. İşçi sınıfı 15-16 Haziran 1970'te büyük ölçüde kendiliğinden gelişen olağanüstü bir gösteriyle karşılık vermiş ve tüm İstanbul-Marmara bölgesini etkisi altına alan bir eylem geliştirmiştir. Bu olaylar işçi sınıfının kitlesel olarak kendiliğinden geliştirdiği bir hareket olarak önem taşıırken DİSK'in kitleselleşmesinde ve direnç artırmasında büyük rol oynamıştır (Ahmad, 2011, s. 254-255). Bununla beraber bu olayların bastırılması için askerin işçi ile karşı karşıya getirilmesi ve olaylar bastırıldıktan sonra sıkıyönetim ilanı, özellikle orduyu MDD düşüncesi etrafında devrimci bağlaşıklardan biri olarak gören guruplarda "ordunun devletin baskıcı bir aygıtı" olarak görülmesi ve "olası devrimin yanında değil karşısında olacağı" üzerinden başlayan tartışmalara, ideolojik yarılmaların hızlanmasına ve silahlı mücadeleyi öne çıkaran örgütlerin kurulmasına yol açmıştır (Zürcher, 2018, s. 306)

3.4.3. Solda Gençlik Örgütleri: FKF ve Dev-Genç

1960'lı yılların önemli özelliklerinden biri gençlik hareketleri ve sosyalist ideolojinin parlamento temsili yanında üniversite gençliği arasında da tartışılmaya başlanması olarak gözükmektedir. Türkiye özelinde gençlik hareketleri, 27 Mayıs

⁴⁹ O güne kadar yürürlükte olan 274 sayılı Sendikalar Kanununda değişiklik öngören 1317 sayılı Kanundur, TBMM'de 11.06.1970 günü kabul edilmiştir detaylı bilgi için bkz. Suphi Nahit Okay "Sendikalar Kanununda Yapılan Değişiklik ve Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı" <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9521> (Erişim Tarihi: 27.06.2021)

öncesinde başlamış ve özellikle öğretim görevlileri ve öğrencileri olarak “üniversite” DP iktidarına karşı muhalefetin örgütleyicisi olmuştur.

27 Mayıs sonrasının coşkulu ortamında “27 Mayıs’ı Kemalist devrimin tamamlayıcısı ve devamı” olarak gören Yön Dergisi ve yine aynı tarihte kurulan TİP üniversite gençliğinin ve aydın kesimin sosyalist düşünceye yakınlaşmasında önemli işlev görürler. Doğan Avcıoğlu’nun girişimleri ile kurulan *Sosyalist Kültür Derneği*⁵⁰ de bu ivmeyi hızlandıran bir platform olur. Bu fikirlere sahip gençlerin bir araya gelmeye başladıkları bir başka platform üniversitelerde kurulan Fikir Kulüpleri ve bunun üstyapısı olarak FKF’dır. İlk Fikir kulüpleri aslında 1960 öncesinde kurulmaya başlamıştır. Ankara SBF Fikir Kulübü (SBF-FK) kuruluşu olarak 1956 yılı işaret edilmektedir. (Odabaşı, 2017, s. 342-344) FKF’nin kuruluşu öncesinde Zonguldak Kozlu maden işçilerinin eylemlerine destek olmak için sessiz yürüyüş, Köy Enstitüleri için yapılan eylemler ve özellikle SBF-FK’nün aktif üye ve yöneticileri olan TİP’li öğrenciler tarafından çıkarılmış, bu nedenle “bir yayın faaliyetinden çok bir siyasi pratik” olarak betimlenen *Dönüşüm* dergisinin çıkarılması bununla birlikte bu derginin satışı yapılmaya çalışılırken öğrencilerin, karşıt görüşlü öğrencilerce saldırılara uğraması gibi faktörler çeşitli üniversitelerde Fikir Kulüplerinin kurulmasını hızlandırmıştır. Bu noktada 16 Aralık 1965’te 5 fikir kulübünün katılımıyla Hüseyin Ergün’ün Genel Başkanlığında kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), saydığımız nedenlerle 1960 öncesi kurulan ve Fikir kulüplerinden oldukça farklıdır. FKF, dönemin ruhuna uygun bir biçimde oldukça politik bir örgüt olacaktır. (Ünüvar, 2007a, s. 822)

Ankara Üniversitesi Talebe Birliği (AÜTB), İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB), İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği (İTÜTB), , Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı (TMGT), Türk Milli Talebe Federasyonu (TMTF) gibi gençlik örgütleri yanı dönemde FKF dışında varlık gösteren gençlik örgütleri arasında sayılabilir. Ancak bütün bu öğrenci örgütleri arasında ömrü en uzun olacak ve sonrasında Dev-Genç’e evrilerek radikal sol örgütlerin çıkış noktasını oluşturacak yapı FKF olacaktır. FKF Tüzüğü, “*Fikir Kulüpleri Federasyonu bilimsel düşünme ve davranma yetisine ulaşmış yükseköğretim gençlerinin aralarındaki dayanışmayı karşılıklı eğitime, iş ve eylem birliğine dayanan örgüttür*” sözleri ile örgütün amaç ve niteliğini tanımlar

⁵⁰ Detaylı tartışma 4.3.2. bölüm

FKF'nin örgütlenme sürecinde TİP'in etkisel ağırlığı hissedilmektedir, FKF'nin kuruluş döneminde FKF üyesi olan gençlerin yüksek bir yoğunluğu aynı zamanda TİP üyesidir. TİP'in kendi gençlik kolları olmasına rağmen gençlere ulaşmada önceliği FKF üstünden gelişmiştir .Ancak, FKF'nin doğrudan TİP'e organik olarak bağlı bir yapı olduğunu söylemek mümkün değildir. (Feyzioğlu, 2002, s. 150-155)

FKF kuruluşundan itibaren gençlik hareketlerinin örgütleyicisi ve önderi olmaya devam etmektedir.Kasım1966'daki ABD protestoları ile başlayan bu gösteriler ilerleyen tarihlerde "*Ormanlar Halkındır Özelleştirilemez*" yürüyüşü ,Diyarbakır'da düzenlenen "*Doğu Mitingi*" bunlar arasında önemli yer tutar.1968 her yönüyle Türkiye gençlik hareketleri açısından önemli bir dönemeçtir "*NATO'ya Hayır Haftası*" ve hemen arkasından Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde başlayan ve hızla yayılan üniversite işgalleri ve boykotları ve büyük bir gençlik hareketine sahne olan ABD'ye ait 6.Filo'nun İstanbul ziyaretine ait protestolar bu eylemlerin başında gelmektedir. (Odabaşı, 2017, s. 341-358)

Yön Dergisi çevresinin *Çalışanlar Partisi* çabasının boşa çıkması sonrası TİP içindeki tartışmalara müdahil olması ile başlayan ve "Türkiye devriminin yönünün sosyalist bir devrim mi yoksa milli demokratik bir devrim mi olacağı" yönündeki tartışmalar bir yandan, bununla beraber FKF içinde hakim olan TİP'in ağırlıklı olarak "demokrasi içinde ve Anayasal yöntemlerle iktidara ulaşma" perspektifine karşı bu "legalizasyon" un bir an önce devrim isteyen gençler açısından" hız kesici" olarak görülmesi üzerinden başlayan fikrî çatışma diğer yandan , kısa sürede FKF içinde etkisini hissettiren bir dönüşüme neden olur . 1968 eylemler içerisinde siyasal pratiğin ve deneyimin arttığı bir yıl olmakla beraber TİP içindeki gençlerin büyük bir kısmının, MDD tezinden etkilenmeye başladığı bu etkinin FKF içinde de görüldüğü buna dayanarak FKF'de de MDD taraftarlarının oldukça güçlü düzeye ulaştığı bir yıldır. Bu tartışmalar içerisinde FKF, 2. Kurultay'ı düzenlenir. Doğu Perinçek, TİP Genel Merkezi'ni MDD tezlerine yakın olmadığı ve kurultayda kendisini desteklemeleri konusunda ikna eder. Ancak, Perinçek aslında MDD yanlısıdır . 23-24 Mart 1968'de yapılan kurultayda Perinçek'in seçilir böylece MDD'ciler FKF içinde etkilerini arttırırlar .(Ünüvar ,2007 ;s:825) Perinçek'in Genel Başkanlığa seçilmesinden sonra yayınlanan bildiri "*Dünya halklarının emperyalizmle mücadele ettiğinin bu mücadelenin bir cephesinin de Türkiye'de olduğu*" vurgusunu taşıyan MDD ağırlıklı bir bildiridir.(Feyzioğlu,2002,s:153)

8 Temmuz 1968'de gerçekleşen Olağanüstü Kurultay ile Perinçek, FKF başkanlığını bırakmaya mecbur kalır ve Perinçek'in yerine TİP yanlısı Zülküf Şahin gelir. Bu olaylar hem TİP içinde uzantısal olarak da FKF içinde MDD- SD fikirsel çatışmasının doruğa çıktığı zamanlardı⁵¹

FKF'nin, 3. Olağan Kurultayına gidildiği süreçte, MDD tezlerini savunan görüş Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fikir Kulübü ile Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü dışındaki diğer kulüplerde etkinlik ve hakimiyet sağlamıştır.(Feyzioğlu,2002,s:176) 4 Ocak 1969 da toplanan Kurultay'da, Yusuf Küpeli Genel Başkanlığa seçilir. Yeni yönetimle beraber, FKF, MDD görüşlerinin hegemonya kurduğu bir örgüt durumuna gelmiştir bu kurultayda yapılan konuşmalar ve yeni FKF yönetiminin bildirisinde yer alan "proletarya öncülüğünde bir Milli Demokratik Devrim" görüşleri MDD tezini savunmasına rağmen Doğu Perinçek'in eleştirilerine maruz kalır bu da ileride yaşanacak çatlağın ilk habercisidir. 9 Ekim 1969'da yapılan Olağanüstü Kurultay TİP' lilerin FKF'den tasfiye edilmesi sonucunu getirir. Bu Kurultay'da, FKF, isim değiştirerek Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç)adını alır ve Genel Başkanlığa Atilla Sarp getirilir⁵² .FKF nin TDGF/Dev-Genç'e dönüşümü açısından Ünüvar'ın

"....artık "Türkiye devriminin yolu" konusunda ayrışacakları, silahlı eylemlerin başlayacağı bir dönemin de açılmasıdır. DP iktidarına karşı CHP'ye yakın duran üniversite öğrencileri tarafından kurulan, 27 Mayıs'ı coşkuyla karşılayan, hızla TİP'e yönelen üniversite gençliği, kendi kurduğu FKF'yi de aşmak zorunda kalmıştır. FKF, ya geldiği noktada gerçek bir siyasal aktöre dönüşüp partileşecekti ya da dağılacaktı, Dev-Genç bu durumda alttan alta örülmeye başlamış devrimci bir partinin nüvelerini haizdi." (Ünüvar, 2007a, s. 828) sözleri oldukça yerinde bir tespittir

1969 genel seçimlerinde TİP'in Meclis'e ancak iki milletvekili sokabilmesi, ve gençler arasında artan umutsuzlukla beraber daha önce de belirttiğimiz gibi parlamentarist "legalciliğin" bir an önce devrim isteyen gençleri yavaşlattığı fikri bu noktada iyiden iyiye ağırlık kazanmıştır. Gençler vakit kaybetmeden harekete

⁵¹ Veysi Sarısözen FKF Başkanı seçilen Perinçek'in "bir numaralı kararı" nın MDD çizgisinin örgütlediği Dev-Güç (bkz 4.7. bölüm) e FKF'yi üye yapmak yerine başkan seçilen Zülküf Şahin'in ise Dev-Güç den ayrılmak olduğunu söylemektedir (Sarısözen, 1988)

⁵² Yıldırım kitabında seçim günü ile ilgili olarak TİP'e yakın görüşteki üyeleri tasfiye ettikten sonra kendi içinde Perinçek ve Çayan gruplarının birbirlerine oldukça soğuk olduklarını, kendisine oldukça az bir çevre toplayabilmiş Mihri Belli' nin her ikisinin ortasında olduğunu ancak güçsüz ve aradaki konumuna rağmen her iki gruba da yönetimde dörder üye kontenjanı vererek kendi çevresinden Atilla Sarp'ı başkan seçtiğini söylemektedir (Yıldırım, 2008, s. 377)

geçilmeli görüşünden hareketle eylemselliği ön plana çıkarmak istemektedir. Dev-Genç işte böyle bir siyasal ortamda doğmuştur, artık önceki döneme ait alışkanlıklar ve stratejilerin dönüşmeye başladığı bir hareket zemini oluşmaktadır. (Yıldırım, 2008)

Ünüvar Dev-Genç için "Dev-Genç 1970 başlarında TİP ya da Mihri Belli önderliğinde kurulacak yeni bir "proletaryanın öncü partisi" fikrine karşı, öğrenci kitlesinin devrimci kalkışmasını gerçekleştirmek üzere yarattığı ilk siyasal örgüttür" tanımlamasını kullanır (Ünüvar, 2007b,s.830) aynı konuda Alper Dev-Genç içinde etkin olan MDD'ci gençlik grubunun bağlı olduğu bir parti olmaması nedeniyle Dev-Genç'i parti gibi kullandıklarını işçi sınıfı ve köylülerle direk ilişkiler kurduklarını söylemektedir. (Alper, 2018, s. 346)

Dev-Genç'e dönüşüm itibarıyla hazırlanan tüzük FKF tüzüğünden ciddi farklılıklar gösterir; amaçları tanımlayan 2.Madde'de yer alan " *TDGF,emperyalizme ve feodal kalıntılara karşı verilen halkımızın Milli Demokratik Devrim mücadelesinde sosyalist gençliğin düşünce ve eyleminin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur*" ifadeleri bu ayrımı en kesif biçimde ortaya koymaktadır. Bu bir anlamda Kemalist ideallerle "gerici DP" yi alaşağı etmek için kitleleri harekete geçirmiş bir öğrenci gençlik hareketi ve kendisi ile aynı blokta gördüğü hukuk ve Anayasa'nın mümkün kıldığı ölçüde demokratik yoldan iktidarı hedeflemiş bir sosyalist parti fikrinsel düzleminin de son bulunduğu bir noktadır. Dev-Genç kuruluna kadar bir anlamda TİP ve içindeki fikrinsel çatışmalar tarafından kendi istekleri kuşatılmış "öğrenci gençlik hareketi", ancak Dev-Genç'in ortaya çıkışı ile "kendisini bulmuş" hale gelir

Dev-Genç'in doğduğu kurultay bir yandan TİP'e yakın SD taraftarlarının tasfiye edilmesine sahne olurken, öte yandan örgüte hakim olan MDD taraftarları içinde görüş ayrılıkları üzerinden saflaşmaların açığa çıktığı bir kurultay olmuştur⁵³. Aslında daha öncesinden gelen bu fikrinsel ve stratejik yarıma özellikle MDD görüşünün savunulduğu *Türk Solu* ve *Aydınlık Sosyalist Dergi* (ASD)'de yazılar yazan Mahir Çayan'ın Mihri Belli ve Doğu Perinçek'i "sağ sapma" ve "oportünizm" ile suçlamasıyla iyiden iyiye kutuplaşmaya neden olmuştur. (Yıldırım, 2008)

Mahir Çayan çevresi için "MDD,proletarya öncülüğünde köylü devrimidir.Kemalizim ise emperyalizme karşı mücadele vermiş küçük burjuva

⁵³ Detaylı Tartışma için 4.8. bölüm

milliyetçiliğidir ve sağ-sol olarak ayrılamaz, işçi sınıfının öncülüğünü tartışmak veya bunun objektif şartlarının oluşmadığını düşünmek akıl dışıdır, sapmadır” bu kutuplaşma ve karşılıklı suçlamalar sonrası MDD fikirlerinin yayın organı niteliğinde olan ASD ikiye ayrılır Doğu Perinçek ve arkadaşları, “*Proleter Devrimci Aydınlik*” (PDA) dergisini çıkarmaya başlar. Bu ayrışmada, MDD ideolojisinin teorisyeni Mihri Belli ASD dergisi çevresinde devam eder.PDA’cılar daha sonra Dev-Genç’ten de tasfiye edilirler. Mihri Belli bu dönemde bir siyasi parti kurma fikrini gündeme getirir. Bununla ilgili 29-30 Ekim 1970’te TİP’e muhalif olan kesimlerin katılacağı bir kurultay organize edilir. Kurultayda yaşanan çeşitli tartışmalar sonrası Mahir Çayan ve arkadaşları Mihri Belli çevresinden kopar, onların ayrılışı ve bunu yazılı olarak ortaya koydukları “*Aydınlık Sosyalist Dergi ’ye Açık Mektup*” başlıklı yazı bir bakıma kuracakları Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C)’nin manifestosu niteliğindedir. Ancak şunu açıklıkla ifade etmek gerekir ki tüm fikrinsel ayrımları vücuda getiren fiili durum 15-16 Haziran olayları üzerinden geliştirilecek tavırla ilgilidir. Ünüvar’ın

1970 yılının haziran ayına kadar sınıfsal konumları, planlanan ya da tartışılan millî demokratik devrimde niçin rol almaları gerekeceği çok da tartışılmamış olan silahlı bürokrasinin 15-16 Haziran olaylarından sonraki tavrı bir anda ilerici darbeye ordunun rolünün ne olacağını netlikle ortaya çıkardı. 15-16 Haziran’ daki işçi eylemleri sınıfsal bir kalkışma olarak orduyu rahatsız edecek düzeyde ordudan bağımsızdı. Ve yine 15-16 Haziran eylemleri ordunun işçi kitlelerine ateş açması, çatışmada işçilerden yana değil var olan durumun muhafazasından yana tavır alması gibi beklen(me)dik bir şekilde sonuçlandı. Silahlı bürokrasinin "ilerici unsurları" için meydana gelen olaylar arabayı atın önüne bağlamak gibiydi. Ordunun bu durumu kabul etmesi mümkün değildi. Pek çok MDD’ci içinse durum ordunun kızdığı kadar ciddiye. Ordunun devrimin *fiili* önderliği fikrine sıcak baktığı bir dönem de *ideolojik* öncünün yani işçi sınıfının *fiili* önderliği ele almaya çalışması stratejik olarak pek hayırlı bir iş değildi (Ünüvar,2007b,s832)

şeklinde açıkladığı durum bir noktadan sonra gençlik içinde zaten var olan “silahlı mücadele” fikrini iyice güçlendirmekteydi Dev-Genç üyesi kadroların kurduğu bir başka örgüt de Deniz Gezmiş’in liderliğini yaptığı Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) olacaktır. Kır gerillası stratejisini savunan THKO, Che Guevara ve Küba Devrimi’nden etkilenmiştir. Dev-Genç üyesi gençler bu dönemde anti emperyalist bir mücadeleye destek vermek ,bir anlamda kendi pratiklerini de geliştirmek için Filistin’de El Fetih saflarında yer almışlar iyiden iyiye silahlı mücadele ve

gerilla tipi örgütlenmeye yönelmişlerdir (Çubukçu,2007,s:724, Öznur,2004;s:245, Ünüvar,2007b,s.830-834, Odabaşı,2017,s.352-356 , Alper, 2018, s. 373-375)

FKF'nun Dev-Genç'e dönüştüğü 1969 yılı siyasal hayatında oldukça hareketlendiği bir zamana tekabül eder, işçi ve köylü eylemleri hızla artış göstermiş, fabrika işgali, işçi yürüyüşü, köylülerin toprak için hak arayışları gibi tüm bu eylemlerin her birinde eylemin içinde olan Dev-Gençliler bir yandan kendi eylem pratiklerini gelecek kuşağa aktaracak şekilde geliştirirken, diğer yanda devletin baskı aygıtları ve sivil destekçileri ile de karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Dev-Genç üyesi gençler yazın üniversitenin kapalı olduğu dönemlerde gruplar halinde köylere giderek, sömürünün nasıl gerçekleştiği, emperyalizmin nasıl işlediği, gibi konularda köylüyü bilinçlendirici çalışmalar yapmışlar ,MDD tezlerinin nasıl pratiğe geçirileceği konusunda da deneyim kazanmışlardır zira MDD önce kırlardan başlayacak ve kentleri kuşatacaktı bu nedenle köylü ile bağ kurulması stratejik bir düşünceydi. Bir başka pratik de kentlerde özellikle gecekondu mahalleri ile dayanışma geliştirmek üzerinden yürür. Gecekondu yıkımlarının engellenmesi için mahalle ile beraber sokağa çıkmak veya arazi mafyası gibi oluşumlara karşı mahalle ile beraber hareket etmek ve bu tarz kişileri mahalleden uzaklaştırmak için mahalleye destek vermek gibi pratikler Dev-Genç'in kısa ama etkin tarihinde önemli yer tutmaktadır. (Odabaşı, 2017, s. 357-358, Yıldırım, 2008)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

9 MART 1971 DARBE GİRİŞİMİ İDEOLOJİK ALTYAPI

9 Mart 1971 darbe girişimi çalışmamızın odak noktasıdır, çalışmamızın ana sorunsalı bu darbe girişiminin öncesi ve sonrasında “ayrık” lığıdır, öncesinde yer alan 27 Mayıs ve Talat Aydemir darbe girişimleri bizzat bu hareketleri gerçekleştirenler tarafından “fikirsiz alt yapısı ve programı” olmadan yapıldığı için işlevsel olarak başarısız olmuş ya da fiilen gerçekleşmemiştir. Konunun detaylı tartışmasına görüleceği gibi 9 Mart 1971 girişimi bu nedenle fikirsiz bir alt yapı ve üstünde detaylı çalışılmış bir programa sahip olarak bu harekete girişmek önceli ile hareket etmiştir. Bu bölümde altında incelenecek alt bölümlerde bizim açımızdan bu fikirsiz altyapıyı oluşturan ideolojik yönelimler ve 9 Mart girişimi açısından işlevsel kılmaya çalışan hareketler tartışılacaktır.

4.1. Kalkınmacılık

Kalkınmacılık, 1945 sonrası oluşan gerçekliği anlamlandırmak için başvurulacak temel argümanlardan biridir. Gelişme hızının başarıya eşdeğer olarak algılandığı bu dünyada, iktisadi kalkınma, özellikle Üçüncü Dünya toplumların en başta gelen hedefidir. (Keyder, 2004). Dönemin genelinde istihdam, kişi başına düşen milli gelir, açlık gibi sosyal sorunlara kalkınma yolu ile kesin bir çözüm bulunacağı görüşü hakimdir. İki kutuplu soğuk savaş döneminde kapitalist blok içinde kalan ülkeler ve başta ABD’nin önceliği kendi ve kapitalist bloğun nüfuz alanını ve stratejik üstün konumunu güçlendirirken, çözülen sömürgelerin yerine yeni kurulan ulus devletleri kapitalist sisteme entegre etmektir. ABD başkanı Truman daha sonra kendi adıyla anılan doktrinin temeline⁵⁴ ABD hegemonyasını tahkim edecek bir yol olarak

⁵⁴ II. Dünya Savaşı sonrası küresel politikada oluşan ideolojik, ekonomik ve politik ayrışma yeni bir kalkınma modelinin teorik ve pratik altyapısını hazırlamıştır. ABD Başkanı Truman yönetimindeki ABD’li politikacıların kalkınma söylemini siyasallaştırmasındaki esas amaç ; “küresel ölçekte kapitalist sistemin yüklenicisi olarak kendini kabul ettirip hegemonyasını kalıcı hale getirmektir” Truman ile başlayan bu süreç, dünya için de yeni bir dönemin, “kalkınma döneminin” kapısını aralamıştır. Başkan Truman’ın 1949’da yaptığı konuşma ile “Sahip olduğumuz bilimsel ve endüstriyel imkânlarımızdan az gelişmiş bölgelerin ilerlemesi ve kalkınması için yeni bir program başlatmalıyız. Bu programımızda eski emperyalizm (sermaye için sömür) gibi bir niyetimiz yoktur. Amacımız, sadece demokratik ve adil ticaret temellerine dayalı yeni bir kalkınma programı başlatmaktır” demektedir (Turhan, 2020)

kalkınma fikrini koymaktadır .Bu ABD patentli kalkınmacılık “ Batı” dışı toplumları “azgelişmiş” olarak niteleyip bunları kapitalist yoldan kalkınma hamlesinin içinde tutarak dünya genelinde topyekûn bir refah artışı sağlanacağı görüşüne sahipti ve buradaki kalkınma anlayışının karşılığı ekonomik büyüme olarak gösteriliyordu. Yine bu kalkınmacı perspektif modernleşme söylemi ile ideolojik yönden desteklenmekteydi, modernleşmenin geleneksel olana karşıtlığı postulatında, “modern” olarak ABD tanımlanıyor ve bunun üstünden az gelişmiş ülkelerin yerel-geleneksel tavrı aşındırılarak sisteme entegrasyonu sağlanmaya çalışılıyordu (Turan, 2016, s. 287-373)

ABD ve kapitalist blok ülkeleri Bretton-Woods⁵⁵ sistemi ile yönetilen uluslararası finansal ilişkileri yanında Keynesyen politikalar ile refah devleti noktasına ulaşmak istemişler,1970’lerin hemen başında önce Bretton-Woods sisteminin çöküşü ardından gelen petrol krizine kadar bunda da görece başarılı olmuşlardır, bu çerçevede azgelişmiş ülkelere önerilen kalkınma yöntemi olarak “planlı kalkınma” ön plana çıkmıştır. Azgelişmiş ülkelerde kalkınma fikrine olan bağlılık ise daha da yüksek seviyededir. Özellikle GSMH büyümesi ile “merkez” e yakınlaşma yoluyla siyasi ve iktisadi olarak eklemlendikleri kapitalist dünya sisteminde daha avantajlı bir yer elde edebilecekleri görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bunun için bu ülkelere tavsiye edilen kalkınma metodu “planlı kalkınma” olmaktadır. Kapitalist sistemin uluslararası belirleyici konumdaki iktisadi kuruluşları yolu ile verdikleri kredi ve hibelerin, ülkelere belli bir plan dahilinde kullanıldığını kontrol altında tutmak istediklerinden “planlı kalkınma” çok önemli bir fikir olarak ortaya çıkmaktadır. (Barbaros & Yıldırım, 2013, s. 83-97)

Azgelişmiş ülkeler yerine kullanılan “Üçüncü Dünya” terim olarak coğrafiden çok sosyolojik bir gerçekliği ifade etmek için 1950’ lerin başında kullanılmaya başlanan bir terimdir, ekonomik ,politik ve sosyolojik açıdan güçlü olmayan yer yer ise marjinalleşmiş toplumları genellemek adına kullanılmış 1970’lerden sonra ise

⁵⁵Bretton Woods Sistemi , Eğilmez sistem ile ilgili olarak “1944 yılının Temmuz ayında Bretton Woods kasabasında (ABD, New Hampshire eyaleti), toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı sonucunda kabul edilen ekonomik ve mali sistemdir. Sistem, katılan ülkelerin ortak bir parasal düzen üzerinde anlaşmalarına dayalıdır. Sistemin özünde dünya para sisteminin altına endeksli tek para birimi olan dolara bağlı olarak yönlenmesi kabul edilmiştir” tanımını kullanır (Eğilmez, 2013) . Bretton Woods sistemi ile ilgili ayrıca bkz. Hasan Cömert “İmkansız Üçleme’ den İmkansız İkilem’ e: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikası **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Cilt 34, Sayı 1, 2016 s. 115-136

akademik olmaktan çıkarak popüler hale gelmiştir. Yirminci yüzyılın kalkınmadaki ilk ve en önemli başarılı örneğini sergileyen Sovyetler Birliği, 1930'lardaki büyük sanayi atılımı ile 1945 sonrası pek çok Üçüncü Dünya ülkesine ilham kaynağı olmuş ve 1970'lerin sonuna kadar süren kalkınma yıllarında sosyalizm uygulamaları, sanayileşmenin her sorunu çözecek bir olgu olarak algılanması, planlamanın gücüne olan inanç ve yükselen sol hareketlerin emek-sermaye-bölüşüm ilişkilerini sorgulaması anlamında gelişen yolun besleyici kaynağı olarak görülmüştür (Bursa,2011,s.14). 1945 sonrasında İktisadi kalkınma hedefini gerçekleştirmek isteyen devletler ulusal bir ekonomi modeli inşa etmek adına devletin ekonomiye müdahalesini ön plana almış ve desteklemiştir. Bu açıdan bakıldığında Devlet “Üçüncü Dünya” için ekonomik kalkınmanın temel aktörü ortaya çıkar (Berger, 2001,s.211-216).

“Üçüncü Dünya” içinde zemin bulan kalkınmacılık modeli bir yandan tarım reformu ve tarımın modernleştirilmesine milli sanayi ve milli ekonomik aktörlere vurgu yaparken, bunlara ek olarak temel eğitim, sağlık ve benzeri başka kamu hizmetleri yoluyla sosyal ilerlemenin sağlanması gibi unsurları da içermekteydi. Bu noktadan bakıldığında kalkınmacılık “ Üçüncü Dünya” için temel patika, radikal bir ekonomik milliyetçiliğe dayanan, ithal ikameci bir sanayi modeli ve plana bağlı bir ulusal kalkınma stratejisi olmuştur. Kalkınmacılık, ideolojik düzlemde kendini Dünya'yı merkez-çevre olarak bölen eşitliksizci kapitalist hegemonya 'ya çevreden üretilmiş bir tepki olarak konumlandırır. Kalkınmacılık özelinde o dönemin hâkim paradigmasına bakıldığında “Üçüncü Dünya” için azgelişmişliğin yegâne sorumlusu Emperyalizmdir. Kapitalizm Dünya'yı merkez-çevre olarak bölmekte ve çevreden merkeze sonu gelmeyen bir artık değer transferi sağlamaktadır . Üçüncü Dünya'yı azgelişmişliğin kısılcından kurtarmak için izlenmesi gereken yol ise merkez-çevre bağlarının zincirini kırmak ve bu anlamda Dünya kapitalist sistemi ile bağları koparmak olarak görülmektedir. Bu zincir koparılsa ekonomik bağımsızlık sağlanacak ve kalkınma gerçekleştirilecek görüşü geçerlilik kazanmıştır.

1945'ten sonra solun ve “milliyetçi devrimci” liderlerin kalkınmacılık bakışı incelendiğinde bu bakışa en büyük etkiyi yapan faktör Sovyet sosyalizmidir. Sovyet sosyalizminin 1930'lardan itibaren yaptığı sanayileşme hamlesi ve 1945 sonrası dünyanın en büyük sanayi güçlerinden biri haline gelişi kapitalist kalkınma modeli haricinde düşünülebilecek ideolojik alternatif model olmasında en önemli etken

olmuştur. 1929 Ekonomik Buhranından etkilenmeyen, faşizme karşı en kuvvetli mücadeleyi göstermiş ve sonrasında ABD karşısına ikinci bir güç olarak yükselen Sovyetler Birliği üçüncü dünya açısından örnek teşkil edecek bir duruma gelmiştir (Bursa, 2011, s. 18-19, Doğan, 2018, s. 65-75)

Sosyalizm, bu dönemde siyasi yönü haricinde bir tür sanayileşme yöntemi hatta bir tür ekonomik kalkınma ve üretim kapasitesi artırıcı bir tür teknik gelişme stratejisi olarak anlaşılmaya başlanmıştı. Bununla beraber esasen devletin sönmelenmesi idealini taşıyan Sosyalizm özellikle Stalin döneminde merkezi plan ve devlet mülkiyeti odağında sert ve merkezileşmiş uygulamaların deneme tahtası haline gelmişti. Tüm bunlarla beraber Üçüncü Dünya için Sosyalizm, Anti-emperyalist ve anti-kapitalist öğeler içeren ve ağır sanayiye hızlıca kurmayı hedeflemiş milli bir kalkınma stratejisi , ulusların yabancı emperyalist güçlerden ve onların yerli işbirlikçilerinden siyasal ve ekonomik kurtuluşu olarak algılanmaktadır Ekonomik milliyetçilik⁵⁶ olarak da adlandırılabilir bu düşünce genel olarak ,kendine yeterlilik , dışa karşı korunan bir iç ekonomi, planlama ve devletçilik gibi temel dayanakları olan ve hızla kalkınma odaklı bir düşünce olagelmıştır. Devlet merkezli bir gelişme yapısı öngören bu düşüncede devletten kapitalizm öncesi feodal ilişki ağlarını tamamen temizlemesi, ithalatı tamamen kontrol etmesi bu yolla rekabeti iç Pazar lehinde yönlendirmesi ve içte imalat sanayinin gelişmesini sağlaması ve bu yolla kalkınmayı gerçekleştirmesi beklenmekteydi . (Harris, 1986)

Bu bağlamda Sovyetlerin özellikle 1953'te Stalin'in ölümü sonrası , azgelişmiş ülkelere karşı olan politik söylem değişikliği ve 1960 sonrası Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınma yolunun "kapitalist olmayan yol" olarak görülmeye başlanması yukarıda bahsi geçen durumun inşasını kolaylaştırmıştır. Aynı dönemde Sovyet politikasında bazı kesimler, ilerici aydın-askeri güçler ve küçük burjuva birlikteliğinde oluşacak cephenin "kapitalist olmayan yol"u oluşturmada gerekli olduğundan bahsetmeye başlamışlardır (Bursa, 2011, s. 98-99)

⁵⁶ Ekonomik milliyetçilik, genel olarak korumacılığın modern şekli olarak algılanır Korumacılık," mal, hizmetler, sermaye ve emeğin serbest olarak değişimine karşı bir tutumdur Ekonomik milliyetçiliğin temel anlayışı, ekonomik faaliyetlerin devlet inşası maksadına ve devletin üstün menfaatine tabi olduğu ve olması gerektiğidir. Ekonomik milliyetçi görüş edilmesinde devlete, milli güvenliğe ve askeri güce verdiği öncelikle uluslararası sistemin buna göre organize edilmesi fikri üzerinde durmaktadır. (Glipin, 2020)

Türkiye’de iktisadi kalkınmanın devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve aynı zamanda iktisadi, siyasi ve kültürel alanın devlet tarafından denetlenerek yapılandırılması olarak ifade edilebilecek devletçilik ilkesi kurucu liderlik ve kadronun başlangıçtan beri uygulamaya çalıştığı bir kavramdır; devlet batılı normlara uygun bir vatandaş yaratmak ve yetiştirmek amacıyla bürokratik-otoriter bir modernleşmecî model benimsemiştir. Kalkınmacı elitler olarak görebileceğimiz bürokrasi toplumun modernleşmesi açısından ortaya koyduğu yukarıdan aşağı doğru örgütlenme modeli ekonomik alana da yansımıştır, toplumsal kesimlerin büyük bölümü bu modernleşme sürecinin içinde olmadığı için, kalkınma meselesi de devletçi politikalar ile bağlantılı olmaya devam etmiştir (Barbaros & Yıldırım, 2013, s. 83-97)

Kalkınmacı elit 27 Mayıs 1960 darbesini Demokrat partinin serbest piyasacı politikalarına karşı ekonomik planlama yoluyla kalkınma ve sanayileşmeyi ön plana çıkardığı yeni bir dönem algısı eşliğinde oldukça hevesle karşılamıştır, planlama ve ekonomik koordinasyon hızlı bir milli kalkınma yolu açacak düşüncesi ile hareket eden bu kesimin düşünce ufkunda “kapitalist olmayan yol” ile kalkınmanın teorik altyapısı ve, *“iktidar yalnız kendi menfaatini gözeten çürümüş siyasetçilerden alınıp halka hizmet etmeyi amaçlayan milliyetçi planlılara verilmelidir”* paradigması hakim olmaya başlamıştır. (Keyder, 2019, s. 175-200) Bu noktada önce 1960’ta DPT’nin kuruluşu ve 1963 yılında ilk 5 yıllık kalkınma planının hayata geçirilmesi ile ulusal kalkınmayı temel ekonomik sosyal kültürel ve teknolojik boyutları ile ele almaya çalışan bir yapı ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1960 darbesini gerçekleştirenlerin yanında , bunların bürokratik ve entelektüel elit içindeki destekçileri planlama fikrine siyasal boyutlar da katarak sosyal sınıfların farklılaşan talep ve çıkarlarını karşılayabilme konusunda başarılı olduğu düşünülen ithal ikameci bir ekonomik modeli öngörmektedirler. (Doğan, 2018, s. 65-75)

Bu noktada kalkınma fikrine sahip çıkan görüşlerin de farklılaştığını belirtmek faydalı olacaktır. Soğuk savaş ortamında ABD ile yakınlaşmanın ve komünizmle mücadele paradigmasının sonucu ABD ve kapitalist kalkınma yolu güçlenme, ilerleme ve hür teşebbüsün merkezi olarak görülmüştür. ABD ve NATO şemsiyesi ve bu sayede Sovyetler Birliği karşısındaki konumlanma Sağ siyasetin “güçlü, büyük Türkiye” söylemini destekler bir payanda olarak algılanmaktadır. Yine aynı bakış açısı kalkınmayı sınıfsal analizler yerine ülke ölçeği üzerinden görerek, bir ülkenin diğerine olan ekonomik üstünlüğü kriterine indirgemek ve bu sayede sınıfsal farklılıkları dışta

bırakacak bir kalkınma paradigması üretmek için çalışmıştır, bu anlamda kalkınma kimi zaman tamamen teknokratların işi olan teknik bir iş olarak görülmüştür. Yine yukarıda açıkladığımız plan fikri ve sonrasında hazırlanan birinci beş yıllık kalkınma planının kurumsal düzeydeki üstünlüğü Türk Sağ'ında plan kavramına karşı bir güvensizlik oluşmasına neden olmaktaydı; bu görüş 27 Mayıs eleştirisi ile koşut gitmekte plancılık 27 Mayıs'ın bir ürünü olarak görülmekte idi; ancak plan konusundaki bu negatif algı konu kalkınma olduğunda Türk Sağ söyleminin tüm renkleri tarafından önemle üstünde durulan bir konu olmaktadır. Sözgelimi AP 1965 seçimleri öncesinde iktisadi kalkınma hedefini “ *fert başına düşen geliri süratle artırmak*” gelirin “*zümreler ve bölgeler arasında dağılımında dengeyi gerçekleştirmek, sosyal barışı temin etmek*” olarak açıklamaktaydı. Merkez sağın kalkınma tahayyülü daha çok topyekûn bir kalkınma olup, devleti özellikle altyapı yatırımlarının yapılmasında önemli bir aktör olarak görerek karma ekonominin şartlarına uygun bir kalkınma modeli yaratmaktır ,bunun için de tarım sektörünün değişkenliği yerine sanayileşmeyi ön plana alan bir kalkınma yapısı öngörür. Daha sağdaki görüşler maddi kalkınmanın manevi kalkınma ile sentezinin ön plana çıkması gerektiğini söylemektedir. Bununla beraber o dönemin islami sağ kesimin temsilcisi MSP, merkez sağı “montaj sanayine bel bağlamakla” suçlamakta ve kalkınma stratejisi⁵⁷ olarak ağır sanayiye, biraz popülist ve muhayyel bir yaklaşımla harp ve atom sanayini ön plana koymaktadır. MHP nin kalkınma anlayışı⁵⁸ ise korporatist içerikli ve tarıma ağırlık veren bir yapıda görülmektedir (Turan 2016,s. 287-373)

Özellikle 1960 anayasasının getirdiği özgürlükçü ortam içinde gelişen ve ileride detaylarını göreceğimiz şekilde yükselen sol, kalkınmacılık fikrini ekonomik bağımsızlığı elde etme amacı taşıyan milliyetçi bir söylem içinde değerlendiriyordu. Bu çevre açısından kalkınma özellikle kamunun yatırımları ile şekillenen ve devletin işletmecisi olarak da ekonomik hayata müdahil olması ile gelişen bir yapı içinde mili bir ekonomi yaratmak ve emperyalist batı ile bağları koparmak anlamında algılanıyordu.

Birinci Kalkınma planının ortaya çıkardığı unsurlar ve genel olarak kalkınma fikri özellikle Yön dergisi çevresi ve başta Doğan Avcıoğlu tarafından oldukça dikkate

⁵⁷ MNP-MSP çizgisinin kalkınma anlayışı ile ilgili olarak bkz. Nazlı Akpınar, “Maddi-Manevi Kalkınma: Necmettin Erbakan Örneği” Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Kalkınma İktisadi Ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı, 2009

⁵⁸ Detaylı bilgi için Prof. Dr. Murat Çetinkaya “Alparslan Türkeş’in Kalkınma Vizyonu” Doğumunun 100. Yıl Dönümünde Lider Türkiye İçin Alparslan Türkeş Vizyonu TASAV,2018,s 279

alınmıştır. Yön çevresi Türkiye'nin en önemli problemi olarak kalkınmayı görmektedir. Yön çevresine 'göre Türkiye'nin hızla sanayileşmek ve bu sayede modernleşme sürecini tamamlamaktan başka bir çıkar yolu yoktur, bunun için ülkeni koşullarına en uygun kalkınma yolunu bulmak şarttır, bu kalkınma yolunu bulmak için iktisadi mirasımıza tarihsel bir analizle yaklaşmak ve geri kalmışlığımızın nedenlerini ortaya koymak gerekmektedir. Geri kalmışlığın nedeni olarak görülen emperyalizmin varlığı o dönemin popüler söylemlerinden biridir. Marksist kaynaklı yaklaşımlar ve 1960'ların ortalarında ortaya çıkan "azgelişmişliğin gelişmesi" ifadesinde kendini bulan Bağımlılık Okulu teorileri geri kalmışlığın açıklamasını emperyalizm üzerinden tesis etmektedir. Doğan Avcıoğlu gerek *Yön Dergisi* yazılarında gerekse " Türkiye'nin Düzeni" isimli kitabında⁵⁹ bu düşüncelerin etkisinde olmuş ancak bununla beraber geri kalmışlığımızın kökenlerinin Osmanlı ekonomik mirasında, daha sonrasında Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki iktisadi politikada, Demokrat Partinin başıboş liberalist uygulamalarında ve nihayet kapitalist hegemonyanın Türkiye üstündeki çıkar politikasında olduğu görüşünü seslendirmiştir

Doğan Avcıoğlu dönemin önemli tartışma konularından biri olan "Osmanlı toplumunun Asya tipi üretim tarzına sahip bir toplum mu ? yoksa Feodal bir toplum mu ? olduğu" sorusuna "Osmanlı'nın Asya tipi üretim tarzına sahip durağan bir toplum olmadığı, pre-kapitalist düzeni dönüştürecek dinamiklere sahip bulunduğu, daha yüksek bir uygarlık ve sınai kapitalizme doğru yol alırken karşısına dış kaynaklı engellerin çıktığı, Tanzimat ile başlayan sürecin batılılaşma değil sömürgeleşme süreci olduğu, bu süreçte Osmanlı ile aynı ekonomik şartlara sahip pek çok ülkenin kapitalizme geçerek kalkınmayı başardığı, Osmanlı'nın geri kalmış değil geri bırakılmış olduğu" gibi görüşleri ortaya koyarak katkı sağlamıştır.

Özellikle 1945 sonrası dönem Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanan reformların ve hızlı kalkınma çabalarının, Sovyetler Birliği ve Çin gibi ülkelerin kendisine has yöntemlerle Komünizmin kalkınmayı gerçekleştirdiği, Orta Doğu, Latin Amerika ve Afrika'da ulusal kurtuluş hareketlerinin güç kazandığı ve bunların içinde Küba'da yaşanan devrimin kitleleri olağan üstü heyecanlandığı bir zaman dilimine şahitlik etmektedir. Aynı dönem kalkınma teorisi açısından A.G.Frank ,P. Baran veya F.

⁵⁹ Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın Doğan Avcıoğlu'nun 1967 de Yön Dergisi'nin kapanması ile 1969'da Devrim Dergisinin yayın hayatına başlaması arası dönemde yazdığı 2 ciltlik eseridir. Eserle ilgili bir çalışma için bkz . Nurettin Şazi Kösemihal , Türkiye'nin Düzeni Üzerine (2014), **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt 2, Sayı 21-22, 1966, 221 - 243

Fanon⁶⁰ gibi düşünürlerin etkisinde, Küba devrimi ardınca azgelişmişlik ve bağımsızlık tandanslı bir sol kalkınma literatürünün oluştuğu ve “ Bağımsızlık için tek alternatifin Mao idaresine Çin’in veya Castro Küba’sının başardığı gibi kapitalist sistemin dışına çıkmaktır” görüşü seslendirildiği bir dönemdir. Özetle sosyalizm “emperyalizme karşı olan bir kalkınma modeli” olarak görülmektedir ancak bu noktada belirtilmesi gereken bu sosyalizm Marksist temelli bir sosyalizm değil Nasır anlayışında “kapitalist olmayan yol” olarak ön plana çıkmaktadır. . (Bursa, 2011, s. 133-156)

Nasır ve Mısır tipi kalkınma modeli Avcioğlu’nu oldukça etkilemiştir. Avcioğlu, Yön sayfalarında ordunun “ilerici” rolüne Nasır modeli üzerinden olumlu atıflar yapmakta yine aynı düzlemde ,Orta Doğu coğrafyasında “Arap Sosyalizmi” ve bu yolla Arap toplumlarının ulusal bağımsızlık temelinde kalkınmasını ’ni kendine şiar edinmiş ve askeri darbelerle iktidarı ele geçirmiş Baas hareketine ve Nasır’ın “ilerici ve milli” karakterine övgü dolu yaklaşımlarda bulunmaktadır. Baas rejimlerinin sonradan oligarşik veya monarşik diktatörlüklere evrilmesi günümüze kadar yansıyan Avcioğlu-Yön ve darbecilik arasında denklemsel bir bağ kurulmasına yol açmıştır (Atağenç, 2012, s. 36-50)

Doğan Avcioğlu ve Yön çevresinin teorik görüşlerinin önemli bir temeli olan kalkınmacılık ve bu anlamda çevre ülkelerin pratiklerinin 9 Mart 1971 askeri darbe girişimini hazırlayan odakların üzerindeki etkileri ilerideki bölümlerde detaylıca işlenecektir.

⁶⁰ Bu yazarlar genel olarak kalkınma iktisadı içinde Bağımlılık kuramlarını geliştiren yazarlardır Bağımlılık Kuramları, 1960’larda özellikle Latin Amerika’da çıkan; kısa sürede ‘azgelişmiş’, ‘geri bırakılmış’, ‘Üçüncü Dünya’ olarak tanımlanan ülkelerin tarihsel gelişimini tanımlayan bir kuram dizisi olarak kabul edilir. Neo-Marksist bir temel üzerinden hareket eden bu kuramın” kapitalist ülkelerin sosyo-ekonomik ve siyasal üstünlüklerini Üçüncü Dünya ülkelerini sömürerek elde ettiklerini” öne süren bir diskuru bulunmaktadır .Konu hakkında detaylı bir çalışma için bkz.

Can Şeker” Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Fasit Dairesi Devlet: Bağımlılık Kuramları Örneği” Yüksek Lisans Tezi T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2012

4.2. Türkiye’de Sol Görüşün “Özgücü” kimliği üzerine

9 Mart darbe girişimi kendisinden önceki ve sonraki darbe veya darbe girişimlerinden belli bir teorik-ideolojik altyapısı olması ve kendisini bu temellendirme ile ifade etmesi açısından ayırsılaşılmaktadır. 1960’ların dünyasında yoğun olarak tartışılmaya başlanmış olan sosyalizm düşüncesi ve sosyalizme geçişle ilgili önerilen yollar üzerinden tartışılması gereken bu alt yapı kendi ideolojisini sosyalizm ve doğal olarak onun dünya görüşünün bir yansıması olarak tarif etmektedir. Sosyalizm genel bir tanımlama ile “üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin sağlanması ile sosyal ve ekonomik olarak refaha ulaşmayı ve sömürüye son vermeyi hedefleyen toplumsal düzen” olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalizme ulaşmada temel tercihler farklılık göstermektedir. Karl Marks ve Friedrich Engels sosyalist düşüncenin temellerini felsefi bir zemine oturturlar, görüşünün temelinde ise diyalektik materyalizm felsefesi vardır. Diyalektik materyalizm her şeyin süreklilik ve değişkenlik içinde olduğunu, yaşamın bir birine zıt değerlerden oluştuğunu ve sürekli bir döngü içinde bulunduğu temeline dayanır. Marks ve Engels bu noktadan hareketle, bunun sınıflar için de geçerli olduğuna ve işçi sınıfının, kapitalist burjuvaziden iktidarı alarak sosyalizmi kuracağına ve sonraki aşamada komünizme geçilerek, insanlığın varması gereken en son noktaya ulaşacağını felsefesinin içine yerleştirir ve insanlığın kurtuluşunu ,proletaryanın kurtuluşuna bağlar. Marks, proleter sınıfın iktidarı devrim ile ele alacağını ifade etmektedir. Marksizmde devrim ,işçi sınıfının ileri bir üretim sistemine geçerek, toplumsal kurtuluşu gerçekleştirdiği bir süreç olarak “toplumsal devrim” ve iktidarın işçi sınıfı tarafından ele alındığı an olarak “siyasal devrim” gibi iki anlamda kullanılmaktadır. Marks ve Engels daha ilk eserlerinden itibaren işçi sınıfının ilk hedefinin iktidarı ele geçirmek olduğunu, bunun yolunun da siyasi iktidarın ,işçi sınıfı tarafından fethedilmesinden geçtiğini söylemişlerdir. (Ateşoğlu, 2006, s. 13-27)

Marks ve Engels’in 1848 de kaleme aldığı ve Komünist hareketin serencamını belirledikleri eserleri “Komünist Manifesto” da insanlığın kurtuluşunun proletaryanın toplumsal kurtuluşundan geçtiğini ve bunun için işçi sınıfının, kendi bağımsız siyasi hareketini oluşturması gerekliliğini önemle vurgulamaktadır. Manifesto ‘da ortaya konulan bir başka önemli olgu ise “ programın uygulamasının gelişmişlik düzeyine göre ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceği” vurgusudur⁶¹. Her ne kadar sistemli

⁶¹ Özde olmasa bile biçimde, proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi öncelikle ulusal bir mücadeledir. Hiç kuşkusuz her ülkenin proletaryası her şeyden önce kendi burjuvazisiyle

olarak ele alınmamış olsalar da Manifesto sonrası İşçi sınıfının iktidar stratejilerinin de sınıfsal yapıyla olan ilişkileri üzerinden aşamalı ya da doğrudan devrim, iktidara geliş biçimleri üzerinden zor kullanarak veya barışçı yolla iktidar olma, var olan devlet aygıtını kullanmak üzerinden bu aygıtı kullanmak veya parçalamak gibi yöntemsel açıdan tartışılmaya başlandığı dönemdir. Marks ve Engels başlangıçta her ne kadar “bir ülkede sosyalizme geçiş için öncelikle sanayi burjuvazisinin egemenliğinin kurulması gerekli olduğuna” dair “aşamacı” bir fikre sahipse de sonrasında Komünist Manifesto ’nun Rusça baskısında önsözde işçi sınıfının iktidar mücadelesinde her ülkede farklı bir yol izleyebileceği, proletaryanın kendi devrimini yapmakta tereddüt eden burjuvazinin yerini alarak devrimi kesintisiz bir biçimde sürdürebileceği fikrini öne sürmüşlerdir.

Paris Komünü ve sonrasında yaşanan tartışmalar sonucu dağılan I.Enternasyonal yerine 1875’de kurulan II.Enternasyonal’de Kautsky ’nin “parlamenter yolla iktidara gelme” ve “devlet aygıtını sosyalizme ulaşmak için kullanma” bununla birlikte Bernstein⁶² ’ın Marks’ın “toplumsal koşulların ,sınıfların şiddeti gerektirecek şekilde karşı karşıya geleceği”, “toplumsal zenginleşmenin ve doğal olarak büyük kapitalistlerin sayılarının azalacağı” “kapitalizmin çökeceği ve refahın azalacağı” konusundaki tezlerine karşı ,bahsedilen bu durumların, gerçekleşmediği veya tam tersi durumların olduğu üstünden getirdiği “Marksizm’in revize edilmesi gerekliliği”

hesaplaşmak zorundadır..... başlangıçta mülkiyet haklarına ve burjuva üretim ilişkilerine despotça müdahaleler aracılığıyla, dolayısıyla ekonomik bakımdan yetersiz ve zayıf gibi görünen ama hareketin süreci içinde kendini aşan ve bütün üretim biçimini dönüştürmek için gerekli ve kaçınılmaz önlemlerle gerçekleştirilebilir. Bu önlemler doğal olarak her ülkede farklı olacaktır. (Marx & Engels, 2003)

⁶² 1875’te Gotha Programı sonrası 1875 de kurulan Alman Sosyalist İşçi Partisi programda sınıf karakterine, sömürünün Marksist tahliline, devrim ve proletarya diktatörlüğüne yer vermemiştir. 1890’a gelindiğinde yasaklara rağmen Sosyalist Parti seçimlerden elde ettiği sonuçlarla Almanya’nın en büyük iki partisinden biri olmuştur 1890’da Erfurt Kongresinde Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) kurulmuştur. Erfurt Kongresi’nde Gotha Programına göre Marksist söylemin daha ağır bastığını gözlemlenebilir kongrede devletin rolü yumuşatılıp, üretim araçlarının mülkiyeti ve üretim biçiminin değiştirilmesine yer verilmiştir. Buna rağmen Partinin Reformcu kanadı Bernstein Liderliğinde partinin yalnızca Marksist düşüncüyü uygulaması sonucu köylü nüfusundan destek alınamadığı konusunda muhalefeti yükseltir. Fakat en önemli eleştiri ise partinin temeli sayılan teorilerin revizyonunu isteyen Bernstein başını çektiği Revizyonistlerden gelmiştir” Bernstein işçi sınıfının devrim yoluyla gelecekte elde edebileceği sosyalist toplum ve düzen kehaneti yerine, mevcut kapitalist yapının sosyal, ekonomik, demokratik reformlarla düzenlenerek kademeli olarak sosyalist bir sistemin oluşabileceğini belirtmektedir” detayı için bkz. Uğur Eyidiker “Erken Dönem Alman Sosyal Demokrasisi ve Rosa Luxemburg” **International Anatolia Academic Online Journal / Sosyal Bilimler Dergisi** Year/Yıl 2020, Issue/Sayı 6,2 2020

fikirleri sonrası Lenin,Troçki ve Rosa Luxemburg'un bu görüşlere şiddetle karşı çıkması ile parlamentarist- reformcu yol ile devrimci yöntem arasında derin bir uçurum oluşuyordu. (Şener, 2015, s. 29-76)

Marks ve Engels bu dönemde “ Ulus olmak kapitalist bir toplum olmanın ön koşuludur, ulus öncesi toplumlar geridirler, sosyalizme giden yola girebilmeleri için onların da önce ulus ve kapitalist toplum olmaları gerekmektedir” demekte ve onları ulus olmaya iten milliyetçilik görüşünü dahi ilerlemeci olarak kabul etmektedirler. Ancak bu noktada söylenmesi gereken önemli husus “sınıf çatışması” üzerine kurulu Marksizm'in “uyum” u temel alan milliyetçilik ve ulus olma kavramları arasında daimi bir gerilim olması durumudur, Marks'ın “ulusal sorun” konusundaki tutumunda teorik bir tutarlılıktan çok işlevsel bir çözüm bulma güdüsü bulunmaktadır. Lenin ve karşıtları arasında önemli bir çatlakta bu konuda çıkmıştır. Lenin her ne kadar “ ezen ulus milliyetçiliğinin karşısında ezilen ulus milliyetçiliğinin yanında durmayı Sosyalist bir seçim” olarak görse de bu anti-empyralist tavrını uluslar siyasetine destek noktasına götürmemektedir (Aydın S. , 2008, s. 543-578)

Sosyalizmi inşa etmek için sosyalist devrim ve devrim sayesinde proletarya 'nın diktatörlüğünü kurmak temelde Marks'ın diyalektik materyalizm felsefesinin bir sonucudur. İktisadi alt yapı ancak bu şartlar altında değişecek, insan bilinci de bu şekilde gelişecektir bunun da tek yolu proletaryanın özel mülkiyeti ortadan kaldırması ile olacaktır. Marks'ın söylemine temelden bağlı kalarak yeni fikirler ile geliştiren Lenin olmuştur.1905 yılında yayınlanan “ *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*⁶³” adlı eserde karşıtlarına karşı “Demokratik Devrimi” ve çarlığın yıkılması

⁶³ Lenin'e göre “Silahlı ayaklanmanın zaferinden sonra kurulacak geçici devrim hükümetine proletarya katılmamalıdır. Bu hükümet sosyalist bir karakter taşıyamayacağı için proletarya bu hükümete katılmamalıdır. Ama asıl önemli gerekçeleri şuydu ki, burjuvazi, devrimden yüz çevirebilir, devrimin kapsamı daralır..... Yaklaşmakta olan devrim, burjuva demokratik bir devrimdir. Ama bu devrim, proletaryanın önderliği altında gelişmelidir. Çünkü devrimin kesin zaferini, yalnızca proletarya garanti altına alabilir; yalnızca o, burjuvazinin devrimin kazanımlarını meşruti bir monarşiyle sınırlandırma girişiminin önüne geçebilir. Eğer proletarya, devrimde önder rolü oynayarak köylülüğü yanına çekebilirse ve burjuvazinin uzlaşmacılığını etkisiz kılabilirse, devrimi sonuna kadar götürebilir, demokratik bir cumhuriyetin doğmasına yol açabilir. Ancak bu yolla siyasal özgürlük kazanılabilir, proletaryanın acil talepleri gerçekleşir ve böylece onun azami programı olan sosyalizme geçilebilir. Çarlığın yıkılarak demokratik cumhuriyetin kurulması için izlenecek yol, halkın silahlı ayaklanmasıdır. Bu yol, “çürümüş organın en çabuk biçimde kesilip atılması” yoludur. Bu ayaklanmanın ardından doğacak iktidar, proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğüdür. (Lenin, 1992)

koşulu ile meclis ve geçici hükümetin desteklenmesi gerektiğini savunur. Lenin Rus işçi sınıfının iktidar mücadelesini “aşamalı” bir devrim modeli üstünden savunur. Bu aşamalardan ilki demokratik devrimdir, bunu proleter devrim takip edecektir ancak bu aşamalar arasında bir bekleme süresi öngörmez, işçi. Sınıfının iktidarı devralmak amacındaki hareketi kesintisiz olacaktır. Otokratik “Çarlık Rejimini” yıkma amacını taşıyan bütün toplumsal kesimler ortak bir eylem birliği gerçekleştirecek ve bunun önderliğini tek başına proletarya değil işçi ve köylülüğün bağlaşıklık gücü oluşturacaktır gerçekleştirecek devrimle parlamenter burjuva özgürlükler sağlanacak, büyük mülkiyet ortadan kaldırılacak, ancak küçük mülkiyet devam edecek, topraksız köylüye toprak dağıtılacaktı işte bu aşamayı Lenin “Demokratik Devrim” olarak tanımlar. Bu noktadan itibaren işçi sınıfı durmayacak ve devrimi ikinci aşamaya taşıyarak sosyalist devrimi kendi önderliğinde gerçekleştirecektir. Marksist-Leninist söylemde “Kesintisiz Devrim Tezi” olarak geçen bu görüşler içinde Lenin devrimin demokratik yönünü ilk aşamada egemen sınıfsal güce karşı tüm halk kesimlerinin eylem birliğinin sağlanması üzerinden belirtmektedir. Demokratik devrimi “*İki Taktik*” te “burjuva devriminin burjuvaziden çok işçi sınıfının işine yarayacağı” şeklinde vazgeçilmez bir uğrak yeri olarak görür. (Aydın S. , 2008, s. 543-578)

Başlangıcından itibaren Rus Marksizm’i ile yakın temas halinde olması ve 1905 ve 1917 Devrimlerinin siyasi önderi olan Lenin’in yarattığı devrimci pratik ,Türkiye’deki sol hareketin “iktidar kavrayışı” bakımından Lenin’in fikirlerini gerçekçi bir yol olarak görmelerine yol açmıştır. Bununla beraber Lenin uluslar sorunu konusunda “ulusların kendi kaderini tayin hakkı” noktasını öne çıkarmakla beraber enternasyonalci bir tutum sergiler. Ulusallığın ve ulusalcı hareketlerin, demokratik burjuva devrimi için gerekliliğini kabullenmekle beraber ulusal hareketler içinde en ilerici olanının desteklenmesi ile yetinir. Ulusal kurtuluş mücadelesinde Türkiye’ye verilen desteğin arkasında ortak düşman olan emperyalizme karşı mücadele ve ulusal kurtuluş mücadelemizin ilerlemeci yönüne verilen destek ön plandadır. Yine aynı bakış açısından burjuva demokratik devrimlerini sağlayacak burjuva sınıfından yoksun halkların ulus-devlet mücadelesi sosyalizme geçiş noktasına gelene kadar “bağımsızlıkları hatırına “ desteklenmektedir. Nitekim bu görüşün ifadesi olarak

Komintern'in III⁶⁴ ve VI⁶⁵.kongrelerinde “*kapitalizme karşı mücadele etmeyi arzulayan bütün işçilerin birliği*” üzerinden en geniş demokratik cepheyi oluşturmak için yarı proleter küçük burjuvaları, küçük köylülüğü, kent küçük burjuvasını, memurları, aydınları proletaryanın safına çekmeye çalışarak “tek ve birleşik bir cephe” yaratma fikri ağırlık kazanıyor diğer taraftan sömürge ve yarı sömürge ülkelerde ulusal siyasi bağımsızlık hareketleri destekleniyor bununla beraber işçi ve köylülerin kendi sınıf çıkarlarını korumak için örgütlenmesine destek veriliyordu (Dönüşüm, 1992)

Lenin sonrasında Stalin'in de takip ettiği politik düzlem, anti-emperyalist mücadele veren halkların bağımsızlık mücadelesinin desteklenmesi yönünde olur. Bu anlamda Stalin ezilen ulusların sonu sosyalizme varmasa bile anti-emperyalist mücadelesine destek vermiş ve “Milli Demokratik Devrim” tezini inşa etmiştir. Stalin

Ezilen halkların önündeki devrim, Milli Demokratik Devrimdir. Proletarya önderliğinde gerçekleştirilen bu devrim, kesintisiz olarak sosyalizme geçişi sağlayacaktır. Demokratik devrimin özü ve temeli toprak devrimidir. Proletarya ezilen ülkelerde devrimin içinde bulunduğu döneme göre, işçi- köylü ittifakı temelinde en geniş cephenin kurulmasına önderlik etmeli, düşman kampındaki en küçük çatlaktan yararlanmalı, geçici ve yalpalayan nitelikte de olsa her türlü ittifak imkânını değerlendirmeli ve bağımsızlığını daima titizlikle korumalıdır. Ezilen halkların proletarya partileri Marksizm'i ülkelerinin somut pratiği ile kaynaştırmada ısrar etmelidir. Gene proletarya partisi, Leninist taktiğe sınıksız sarılmalı ve kitleleri kendi deneyleri ile eğiterek devrimci mevzilere kazanmalı geniş halk yığınlarına dayanmalı ve güvenmelidir (Stalin 1977) diyerek bir anlamda izlenecek yolu çizmiştir.

⁶⁴ III. (Komünist) Enternasyonal'in kuruluş kongresi 2-6 Mart 1919'da Moskova'da yapıldı. Kongre'de 19 parti ve grup temsil edilmiş, bazı delegeler hükümetler tarafından tutuklanmıştı.. Detaylar için bkz. Ali Yaşar III. Enternasyonal'in kuruluşu ve mücadelesi https://teoriveeylem.net/tr/2019/03/iii-enternasyonalin-kurulusu-ve-mucadelesi/#_ftn2 (Erişim Tarihi:05.07.2021)

⁶⁵ 5 Aralık 1922'de yapıldı bu kongrede Türkiye ile alakalı olarak durum “*Yakın Doğu'da müttefiklerin politikası tamamen iflâs etti. Sevr Antlaşması, Türk süngüleri tarafından parça parça edildi. Türkiye ve Yunanistan arasındaki savaş ve onunla bağlantılı olaylar, mevcut politik dengenin ne kadar istikrarsız olduğunu oldukça açık bir şekilde gösterdi. Yeni bir emperyalist dünya savaşının heyulası açıkça görünür bir hale geldi. İngiltere ile rekabet yüzünden, müttefiklerin Yakın Doğu'da ortak çalışmasının yıkımına yardım eden emperyalist Fransa, şimdi kendi kapitalist çıkarları tarafından, Doğu halklarına karşı ortak kapitalist cepheye geri dönmek zorunda bırakılmıştır. Kapitalist Fransa böylece Yakın Doğu halklarına bir kez daha göstermiştir ki, ezilmişliğe karşı mücadele, yalnızca Sovyet Rusya'nın yanında ve bütün dünyanın devrimci proletaryasının desteğiyle yürütülebilir.*” Şeklinde dile getirilmiştir. Ayrıntı için bkz. <http://kutuphane.halkcephesi.net/zinoviev/taktikler%20uzerine.htm>(Erişim Tarihi : 05.07.2021)

Bununla birlikte yukarıdaki cümlelerden anlaşılması gereken Lenin'in kesintisiz devrim, sınıf partisi, sınıf diktatörlüğü, tek ve birleşik cephe kavramlarına ulusal şartların elverişliliği ve etkisinin Stalin tarafından kabul görmesi olgusudur. Bu gerçeklik Komintern'in 1928 yılındaki VI.Kongresinde ortaya koyulan tezlerle desteklenmiştir. Marks ve Engels'ten beri ortaya koyulmuş olan "ülkelerin gelişmişlik düzeyinin ve ulusal koşulların proletaryanın iktidara geliş hız ve yollarının çeşitliliğini, geçiş derecelerini, sosyalizmin biçimlerini belirleyeceği" ortaya konulmuştur. Aynı kongre 46.Oturumunda (1 Eylül 1928) sömürge ve yarı-sömürgelerle ilgili tezleri kabul ederek " bu ülkeler için belli şartlar dahilinde kapitalist olmayan yoldan sosyalizme varılabilir" görüşünü kabul etmiştir. Bu ülkelerde burjuva devriminin neler yaparak proletarya devriminin ön şartlarını oluşturacağı detaylı bir şekilde açıklanmış, devrimin ulusal kurtuluş mücadeleleri ile bağına dikkat çekilerek bu noktada devrimin bir "halk devrimi" tarzına dönüşeceği söylenmiştir (Şener, 2015, s. 29-76, Ateşoğlu, 2006, s. 13-27)

Sosyalist inşanın bir başak pratiği de Çin Devrimi sürecinde Mao tarafından ortaya konan tutumla ortaya çıkar. Mao, Proletarya diktatörlüğünün komünizme varmada nihai olamayacağını çünkü sınıf mücadelesinin süreceğini söylemektedir. Mao'ya göre sosyalist toplumu oluşturmak uzun bir döneme yayılacak bu dönem boyunca, sınıf mücadelesi devam edecektir. Yarı-feodal ve yarı-sömürge bir toplum olan Çin'de devrimin sadece proletaryanın öncülüğünde olamayacağını hedefine emperyalizm ve feodalizmin ortadan kaldırılmasını koyan bir devrimin itici güçlerinin, proletarya, köylülük ve şehir küçük burjuvazisi olduğunu ve bu devrimin bu birleşik cephe tarafından gerçekleştirilecek milli demokratik bir devrim olduğunu söylemektedir. Mao'ya göre Devrim sonuç olarak burjuvazinin değil birleşik cephe içinde bulunan tüm sınıfların bir diktatörlüğü şeklinde son bulacaktır, bu devrim anti-emperyalist ve anti-kapitalist olması ile dünya proleter-sosyalist devrimlerinin de bir parçası olacaktır, sosyalist devrim ise demokratik devrimin kaçınılmaz bir sonucu olacaktır ve demokratik devrim mutlak bir hazırlık süreci olarak değerlendirilmelidir.

Çin'de 1949 da gerçekleşen devrim aynı Rusya'da olduğu gibi "aşamalı devrim" in gerçekleşemediği, temelde bir" köylü devrimi " idi ancak Çin devrim sonrasında az gelişmiş, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde "aşamalı devrim" ve "birleşik cephe" fikrini savunmaya devam etmiştir. Bu ortamda II.Dünya Savaşı sonrası sömürge ülkelerdeki bağımsızlık hareketleri ve savaşları "önce anti-

emperyalist bağımsızlık savaşının kazanılması ardından kapitalist olmayan yoldan kalkınma ve sosyalizme geçiş süreci” düşüncesinin yerleşmesine, 1950 lerin ikinci yarısı ile başlayan “barış içinde bir arada yaşama” fikri ise bu görüşün yaygınlaşmasına destek olmuştur. Bununla beraber hem SSCB’nin hem de Çin’in “ulusal çıkarlarını” ön plana alarak sosyalizmi bu noktadan tarif etme istekleri sosyalizmin “ulusallaşması” sürecini hızlandırmış ve zaman zaman revizyonizm ile suçlanmalarına neden olmuştur. (Atağenç, 2012, s. 36-47, Buçukçu, 2017)

Soğuk Savaş dönemi Üçüncü Dünya açısından Avrupa orjinli ve genel olarak burjuva sınıfının ulus-devleti kurması paradigmasına dayanan milliyetçilikten farklı olarak ,anti-emperyalist ulusal kurtuluş mücadelesine dayalı bir milliyetçiliğin gelişmesine sahne olur. Hayes’in “I.Dünya Savaşı’nda galip gelen devletlerin Osmanlı coğrafyasında başlattığı paylaşım savaşına karşı gelişen Türk Kurtuluş Savaşı ve koşut dönemlerde ulusal bir yönü olmamakla beraber ulusal bağımsızlığı da sağlayan Ekim Devrimi Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkelerinde ulusal bağımsızlık fikrinin gelişmesinde ve bunun için mücadelenin başarıya ulaşmasında motivasyon kaynağı olmuştur” sözleri bu noktada Türkiye’nin kendi ulusal kurtuluş pratiğinin “benzersizliği” ve” kendine özgülüğü” referansı açısından olduğu kadar “ ulusal kurtuluş mücadelelerine rol model olması” açısından da dikkat çekicidir. (Hayes 2011,s.178)

Soğuk Savaş döneminin önemli bir özelliği Sosyalizmin sıkıştığı Rusya coğrafyasından kurtularak Asya’dan Avrupa’ya hatta Amerika kıtasına kadar yayıldığını görüyor olmamızdır. Sömürgecilğe karşı bir isyan olarak anti-emperyalist yönü ağırlık kazanmış bir sosyalizm algısı, sömürgecilikten mustarip Üçüncü Dünya ülkelerinde yankı bulmuştur. Ancak sosyalizmin Üçüncü Dünya ülkeleri arasında bulunduğu yankı ve olumlu yönden bakış bu ülkeler ile SSCB arasında bir ittifak ilişkisi yaratmış değildir. Mısır’da Nasır, Hindistan’da Nehru, Yugoslavya’da Tito ve Gana’da Nkrumah iktidarları dönemi Soğuk Savaş’ın “sol-milliyetçi” karakterine uygun modeller olarak göze çarpmaktadır, yine Ortadoğu kaynaklı BAAS ideolojisi veya Mısır’daki Nasır dönemi, “Arap sosyalizmi” adıyla ortaya konulan bir tür “Üçüncü Dünya” ideolojisinin de pratik ve popüler bir örneğini teşkil eder. Ulusal ve sınıfsal dinamikleri birlikte içeren bir ideolojik yapıya eklenen anti-emperyalist ve Batı karşıtı bir diskurun sosyalist niteliğinden bahsetmek olası ise de milliyetçiliğe dayalı bir noktadan hareketle ve sosyalizme ulaşma hedefinde ulus kavramını sınıf çatışması

yerine sınıfların uyum içinde olduğu bir araç olarak görmesi ve iktidara askeri darbeler ile el koymaları Baas ideolojisini klasik sosyalist modellerden ayıran ve “kendine özgü” yapısını ortaya koyan temel niteliklerden birisidir. (Atagenç, 2012, s. 47-51)

1960'lar dünyasını “sosyalist içerikli” bir devrim ile sarsan Küba ve devrimin önderi F.Castro'nun ulusçu karakteri sosyalistliğinden daha fazla öne çıkmış olarak değerlendirilebilir. Castro'nun biraz da romantik bir biçimde kendine örnek aldığı, bir anlamda “kişisel kahramanı Küba'nın İspanya'ya karşı 19.yy.'daki bağımsızlık savaşını örgütleyen ve bu savaşta hayatını kaybeden Jose Marti ⁶⁶'dir. Marksizmle tanışmasından sonra görüşlerinde köklü değişiklikler olmaz, Devrim sonrasında da söyleminin temelini "sınıf" değil "halk" kavramı oluşturacaktır. Bu Küba Devrimi'nin “geleneksel anlamda bir sınıf devrimi” olmadığı niteliğini daha açık ortaya koyar. Castro hareketinin sınıfsal ağırlığı orta sınıflardadır. Castro ve Guavera'nın demokratik özelliklere sahip ulusalcı bir bakış açısına sahip oldukları düşünülmektedir (Davis, 1991,s 237-240 dan aktaran Buçukçu, 2017, s. 80)

Türkiye'nin modern siyasi geçmişi özelinde duruma bakarsak sosyalist fikirlere aşinalık ve bu konuda siyasi bir düzlem oluşturmanın ilk izlerini 1908 Meşrutî devrimi ve öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde görmek mümkündür. İttihatçıların ,çoğunlukta bulunduğu ve örgütlenmesini gerçekleştirdiği Rumeli ve özellikle Selanik'in kozmopolit yapısı içinde ,kendi bağımsızlıkları için mücadele eden Rum, Bulgar, Ermeni gibi halkların temsilcilerinin siyasi retoriklerinde bağımsızlık taleplerini sosyalist fikirler ile tahkim ettiklerini görmeleri ve dönemin enternasyonal sosyalist çevrelerinde etkili bir isim olup, Lenin ve Troçki ile de yakın ilişkileri olan Aleksandr Parvus⁶⁷ ' un fikirleri ile tanışarak sosyalist düşünce ile yakınlaştıkları dönem aynı

⁶⁶ Yurtsever bir şair olan Jose Marti'(1853- 1895) 1880'de kurduğu Küba Devrimci Partisi öncülüğünde İspanya'ya karşı 1895'te başlattığı devrimci ayaklanmayı yönettiği günlerde yazarken yarım bıraktığı bir mektubu Marti' nin anti emperyalist kimliğine örnek olarak alıntılanmıştır

“Ülkem ve görevim uğruna her gün yaşamımı yitirme tehlikesi altındayım. Görevim, Birleşik Devletlerin Batı Hint Adaları'na ulaşip tüm gücü ile bir kartal gibi bizim ve tüm Amerika'mızın üzerine çökmeden, vaktinde yetişip onu durdurmaaktır.” 19 Mayıs 1895 günü İspanyol saldırısı nedeniyle mektubunu bitiremeyecek ve bu ilk savaşı sırasında bir atın sırtında iken vurulup yaşamını yitirecektir (Küpeli, 2009)

⁶⁷ Gerçek adı Alexander İsrail Helphand (1867-1924) olan ve Latince “küçük” anlamında Parvus lakabıyla tanınan bu esrarengiz kişi Minsk şehrinde bir Yahudi olarak dünyaya gelmiş, ticaretle uğraşarak zengin olmanın haricinde, Trocki ve Lenin ile yakınlık kurmuş, Doktor alı bir Sosyalist olarak Alman SPD ile Rus Bolşevikleri arasında irtibat sağlamıştır. Sonrasında Selanik'te İttihat ve Terakki Çevresi ile yakınlık kurmuş Türk Yurdu Dergisinde çıkan yazıları ile İT önde gelenlerini sosyalizmle tanıştırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Engin Deniz “

zamanlara rastlamaktadır. Bu noktadan hareketle oluşturdıkları sosyalizm fikri “millilik” düzeyi oldukça yüksek ve kendi kalkınma ve bağımsızlık yolunu oluşturmaya dönük bir anlayış olarak görülmektedir .Parvus; Osmanlı'da millî uyanışın ve Türkçülüğün sesi ve İttihat ve Terakki Partisinin 1908 sonrası fikrî ve felsefî yönünü besleyen bir yayın olarak 1911'de Yusuf Akçura'nın önderlik ettiği bir grup tarafından çıkartılan ünlü Türk Yurdu dergisinde, Mehmet Emin Bey, Halide Edip, Ziya Gökalp, gibi Türk milliyetçisi yazarlarla birlikte çalışması ve iktisatla ilgili yazıları ile milliyetçi ve Türkçü kesimin Marksist ve sosyalist görüşlere yakınlaşmasında etkili olmuştur. Bu noktadan bakıldığında devleti idare etmek, ve devletin ihtiyaçlarını gidermeye odaklanmış bir düşünüş anlamında sosyalizmi, bir güç ve iktidar yolu olarak kavramak İTC ve ardıllarına çok da yabancı gelmeyecektir. (Aydın S. , 2008, s. 543-578, Tekin, 2002)

Türkiye’de sosyalist fikirlerin milliyetçi ve bağımsızlıkçı bir algı üzerinden tanınmaya başlamasına koşut zamanlarda, enternasyonal sosyalist hareketi izleyerek sosyalizm fikrini savunan ve gündeme getiren örgütlenmeler de başlamıştır. Fransız Sosyalistleri ve liderleri J.Jaures’in fikirlerinden etkilenen Hüseyin Hilmi’nin Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) 1910’dan itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır Bu hareketin bir önemli özelliği ise başta Hüseyin Hilmi olmak üzere bu parti çevresindeki kitlenin, Bolşevik ağırlıklı III.Enternasyonalci çizgiden çok, liberallerle işbirliğini kabullenici ve parlamenterci özellikleri ile Avrupa ağırlıklı II.Enternasyonalci bir görüşe yakın bir çizgiyi benimsemişlerdir bu noktadan itibaren Türkiye sosyalist dünyasına hakim olan iki ana akım yani bağımsızlıkçı-kalkıncı akım ile liberal demokratik değerlere bağlı evrimci sosyalizm akımı ortaya çıkmış oluyordu. OSF yerine 1913’te kurulan Türkiye Sosyalist Fırkası(TSF) yine aynı düzlemde parlamenter yol ile sosyalizme ulaşmayı öngörmekte idi. (Tekin, 2002, s. 174-179, Şener, 2015, s. 64-69)

I.Dünya Savaşı sonrası 1920’lerde o zaman faaliyette olan Şefik Hüsnü Değmer’in Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) ,Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiye Komünist Partisi (TKP) ve Anadolu orjinli TKP⁶⁸, Türkiye Komünist Partisi adı

“Alexander İsrail Helphand (Parvus Efendi) 1867–1924, Hayatı Ve Fikirleri” Yüksek Lisans Tezi T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı İstanbul,2011

⁶⁸ Mustafa Kemal’in talimatı ile kurulan ve diğer örgütleri içinde eriterek ,yasadışı komünist faaliyeti kontrol altında tutabilmek maksadını güden “resmi” TKP 18 Ekim 1920’de kuruldu Genel Sekreteri eski bakan Hakkı Behiç Bayıç olan partiye Celal Bayar, Yunus Nadi,Tevfik Rüştü Aras gibi isimler üye yapılmıştı (Tunçay, 1994, s. 307-314)

altında birleştiler. Bu noktada harekete hâkim olan enternasyonalci görüşler Mustafa Suphi'nin ortadan kaldırılması sonrası akamete uğrar , Şefik Hüsnü bir yanda tutulacak olursa TKP yönetimi ve politikaları genel olarak Komüntern hareketin görüşlerinden çok Türkiye merkezli ve ülke gerçeklerine odaklı bir halde yürütölmektedir, bu şekliyle TKP'nin "Kemalizm'in sol kanadı" olmaktan öteye geçemediğı aşikâr olarak görölmektedir. Kurtuluş savaşı boyunca SSCB desteğinin devamını sağlamak için biraz da "danışıklı" ve "taktik gereğı" olarak kurulan resmi Türkiye Komünist Partisi ve buna bağılı Yeşil ordu gibi oluşumlar, savaş kazanıldıktan sonra tamamen gündemden kalkmıştır. O dönem kurulan komünist partinin "Bolşevik" özelliğinin olmadığı veya Kurtuluş Savaşı sonrası kurulacak Cumhuriyet'in sosyalist bir cumhuriyet olmayacağı, burjuva demokratik değerlere bağılı olacağı bilinmesine rağmen SSCB ve Lenin'in desteğinin devam etmiş olması ana hatları ile daha önce de belirtilmeye çalışıldığı gibi anti-emperyalist mücadele temelinde değerlendirilmiştir, bu noktada söylenmesi gereken 1930'lara kadar TKP yönetim ve kadrosu Kemalist sistemin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir (Tunçay, 1994). Tüm bunlara rağmen TKP yönetiminin Komintern'in aldığı kararlar yönergesinde "Kemalist burjuvaziye desteklemek yerine, bağımsız sınıf programı ekseninde devrimci bir muhalefet oluşturma" çabası 1925 ve 1927 deki "Komünist Tevkifatları" ile karşı karşıya kalır .Bu dönem daha önce TKP saflarında yer alan Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimlerin partiden koparak, tek parti iktidarının gelecek siyasetine yön vermeyi hedefleyen , ve milli yönü son derece baskın *Kadro* dergisini yayımlamaya başladıkları dönemdir. Kadrocular Marksist bir düşünce altyapısına sahiptir bununla beraber Cumhuriyet sonrası Türkiye'de önemli reformların yapıldığını kabul etseler dahi bu değişimi sağlayan inkılapların ideolojik altyapısının olmadığını düşünürler. Kadrocular' a göre yeni rejimin ideolojik altyapısı oluşturulmalıdır. Bu ideoloji temelde Marksist teorinin sınıf temelli çatışmasını uluslararası merkez-çevre, bir başka söylemle gelişmişlik-az gelişmişlik temelli bir çatışma üstünden görerek, milli kurtuluş mücadelelerini ve buna bağılı kalkınmayı kapitalizm ve sosyalizm arasında "üçüncü bir yol" olarak ön plana çıkartmak ve Türkiye özelinde kalkınma yolunun devletçilik ve planlama üzerinden yürütölmesi gerekliliğini savunmak üzerine kuruludur. Kadro *"Millî Kurtuluş hareketlerinin tam ve hakiki mümessili Türkiye'dir."* *"Devrimizde cereyan eden ve yarın cereyan edecek olan bütün millî kurtuluş hareketleri, ana prensipleri bakımından, ancak Türk millî İnkılâbının arkasından ve onun manevi çıkırısı ve prensipleri üstünde yürüyecektir.*

“Türk milleti, şimdi de kendi milli kurtuluş hareketiyle, cihanın sayısız insan kütlelerine yeni bir yol çizmekte ve yeni bir istikamet vermektedir”, gibi söylemleri ile Türkiye’nin “özgücü” karakteristiğini oldukça ön plana çıkarmak sureti ile kendisinden sonra bu fikirde olacakların düşünsel patikasını çizmektedir. (Şener, 2015, s. 64-69, STMA, 1988, s. 1866-1881)

Bu noktada Türkiye’de sol fikirlerin gerek teori ve yazında gerekse pratikteki yükselişini 1960’ların dünyasında aramanın birkaç temel argümanını tartışmak yerinde olacaktır. Sol fikirlerin yükselişini genel olarak 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükçü ortama bağlamak sıkça kullanılan bir argüman olmaktadır, 1961 Anayasa’sı ile ifade özgürlüğü anlamında geniş bir çerçeve yaratıldığını söylemek mümkündür, ayrıca dernek kurma ile ilgili getirilen özgürlükler de Marksist görüşlerin derli toplu bir düzende kitlelerle buluşabilmesini sağlamıştır. Bu konudaki bir başka argüman ise Sovyetler Birliği’ne karşı sürdürülen soğuk savaşın yumuşama dönemine girmesi ancak aynı dönemde önceki bölümlerde de aktardığımız gibi Kıbrıs meselesi üzerinden gelişen farkındalık ve bu farkındalık sürecinde ABD’nin Türkiye’ye karşı takındığı tavır sonucunda, CHP’nin resmi politikasına yeni bir form vermek gereksinimi ve toplum nezdinde gelişen anti-Amerikancı hava sola açılışı hızlandırmıştır. 1962’de başlayan bu süreç, bilindiği gibi 1965 seçimleri öncesinde, CHP’nin ‘Ortanın Solu’ deyişiyle ifade edilen düşünsel konumlanmasını ilan edişine ve sonrasında bu görüşün partide yönetime gelmesi ile daha da ileri boyutlara taşınmıştır. Bir başka argüman ise Köy enstitüleri ve burada uygulanan Marksist kökenli eğitim anlayışı ile yetişen aydın fikirli kişilerin eğitim ve kültür hayatına getirdikleri etkidir.

Yukarıda bahsi geçen her üç argüman Türkiye’de solun yükselişi ile ilgili ayrı ayrı veya birlikte etkili olurken bu yükselişin içeriğinde var olan “yerellik” veya “kendine özgürlük” kavramını tek başına açıklayamamaktadır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus Marksist görüş her bulunduğu coğrafya ile, bu coğrafyanın tarih bilincini, geçmiş sosyokültürel birikimini ve gelecek tahayyüllerini de barındıran bir şekilde etkileşimde bulunmaktadır, dünya tarihsel konjonktürü de bu yapıya destek verir. Marksizm’e teorik bazda eser vererek katkı yapan ve radikalleşen pek çok düşünür, yaşadıkları ülkeler içerisinde kendi hayatlarını etkileyen faktörler sonrasında Marksizm’e yöneldiler, sözcülemi G.Lukacs “Tarih ve Sınıf Bilinci” ’ni Macar Komünü’nün ezilmesinden sonra Viyana’da sürgünde , A. Gramsci” Hapishane Defterleri” ’ni

İtalya'da işçi sınıfına karşı zaferi kazanan faşizm tarafından hapse koyulduğunda yazmıştır ve tüm bunlarla beraber her iki eserin de var oluşunun arkasındaki neden “yerel” di. Bu tarz teorik katkılar sonucu belli bir coğrafyada Marksist bir kültür oluşabildi. Üçüncü Dünya'nın birçok ülkesinde Marksizm ile tanışma, yüksek oranda bu ülkelerin sömürge olmaları ve dolayısıyla antiemperyalist mücadeleyle yakından ilişkili olmuştur. Bu noktada gerek Asya gerek Latin Amerika Marksizm'i konusunda düşünen aydınlarınca “ Olacak bir devrimin karakterinin tanımlanması” konusunda temel aldıkları devrimin Latin Amerika veya Asya' nın yerel değerlerine göre nasıl şekilleneceği ve nasıl uyum göstereceği olmuştur. Türk aydınının da konumlandığı yer Üçüncü Dünya'daki benzerlerinden “yerellik” ve “kendine özgü” lük anlamında çok da farklı olmamıştır (Karsan, 2007, s. 42-50)

Türkiye solunu milliyetçi çözümlere yakınlaştıran özgücü eğilimin veya sol görüşler içindeki özgücü tezlerin patikasını yukarıda belirttiğimiz gibi TKP ve öncesindeki oluşumların ilk günden bu yana izledikleri yollarda görebileceğimiz gibi , özellikle 1960 sonrasının özgür düşünce ortamında gerek akademik çevrelerde geliştirilen Osmanlı'dan itibaren Türkiye'nin toplumsal çözümlemelerinde kullandıkları “patrimonyalizm”, “prekapitalizm”, “ Asya tipi üretim tarzı” ya da “Osmanlı tipi üretim tarzı” gibi temel düşünsel çalışmalarda veya 1930'larda Kadro hareketi 1960'larda Hikmet Kıvılcımlı ve M.Ali Aybar, sonrasında Doğan Avcıoğlu önderliğindeki Yön-Devrim hareketi, Mihri Belli önderliğindeki MDD tezi gibi politik figürlerde, Sosyalist Kültür Derneği, *Türk Solu* dergisi, *Devrim* dergisi ve *Aydınlık* dergisi gibi çevrelerde izlemek mümkündür. MDD tezi Dev-Genç ve bu örgütten çatallanan THKO ve THKP-C hareketleri bir yanda *Proleter Devrimci Aydınlık* çevresi, TİİKP ve TİKP çizgisi diğer yanda olmak üzere eylemci bir niteliğe de sahip olmuştur (Aydın S. , 2008, s. 543-578)

Türkiye'nin ve daha geride Osmanlı'nın “farklılığına” olan vurguyu ön plana çıkarılması, Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalist yönü ile kazandığı zafer sonrası 3.Dünya'nın bağımsızlık hareketlerine rol model veya motivasyon oluşturması ve bunluna ilgili farklılık algısı, Kemalizm'in ciddi boyuttaki etkisi, özgül bir “Türk devrimi” modeli yaratılmasına yol açmış ve bu model üzerinden Türkiye için münhasır roller biçilmesine neden olmuştur. Özgücü sol , kültürcü bir bakış açısıyla tahkim ettiği “farklılık” tezini, giderek Türkiye toplumunun ve deneyiminin “benzersizliği” iddiasına dayanan “özel bir mevzi “ye işaret eder hale getirmiştir. Bu mevziinin savunulması ise,

dünyada özellikle Stalinci ve Maoocu sol içindeki uygun kuramsal ve pratik düzlemin, Üçüncü Dünyacı hareketi de içine alarak elvermesi ile solu milliyetçilikle yan yana getirmiş, hatta zaman zaman bu ikisi arasındaki çizgi tamamen kaybolmuştur. (Buçukçu, 2017, Aydın , 2008, s. 543-578)

Evrensel Sosyalist görüşlerin tarihsel bakışla “kökü dışarıda” bir ideoloji olarak algılanması, yine bu görüşün temel doktrin yaratıcısı ve pratik gerçekleştircisi olan Sovyetler Birliğinin tarihi bir imgelem olarak “Rus-Moskof” bağdaşımında “hostis-düşman” algısı üzerinden sürekli olarak yeniden üretilmiş ve sol görüşün büyük bir kesimi, bu algıları “kendisini ifade etmek için Kemalizmle mutlak bir bağlantı tesis etmek ve bu bağlantıyı Kemalist “resmi ideoloji” nin devamı, savunucusu, ilerleticisi, geliştiricisi gibi sıfatlara haiz olduklarını göstererek kurmak , yolu ile bertaraf etmeye çalışmışlardır. Bu konuda bir başka söylem Türkiye’de Sol’un “Türk’ün olması gereken nitelikleri arasında sayılmayan ve sistem için tehdit olarak algılanmasına yol açan” yapısını sistem içine deruhte etmeye çalışmak bunu da Kemalizm’in devrimci ve anti-emperyalist yönünü ön plana çıkararak mevcut sistemi “karşı devrimci” gibi gösterip kendisini sistemin temel direklerine sıkıca bağladığı bir alan yaratmak şeklinde ifade etmeye çalıştığı üzerinde durmaktadır (Kaynar, 2007, s. 87-97)

İşte yukarıda saydığımız bu iki kavram ve 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlüklerden yana görece pozitif ortam Türkiye’de Sol içerikli düşüncenin fikrîsel anlamda üretimini hızlandıran bir süreç olmuştur. Tarihsel bir düzlem içinde Yeni Osmanlılardan itibaren Jön Türkler, İttihatçılar, Kemalistler ve Kadrocular gibi sivil aydın elit, 1961 den itibaren “Türkiye’nin kalkınması” sorunsalını çözmek için geliştirdikleri önerme ve kavramları Marksizm esaslı bir değerlemeye tabi tutmuşlar dönemin hızla gelişen kalkınmacılık görüşlerini ve tarihi bir bağla bağlı oldukları “bize özgü sol” anlayışı yine dönemin ruhuna uygun bir patikadan hareketle yorumlamışlardır.

4.3. 9 Mart 1971 Girişiminin “Muharriki”⁶⁹ olarak Yön-Devrim Hareketi ve Milli Demokratik Devrim Tezi

Bir önceki bölümde tartıştığımız gibi marksist içerikli bir kalkınma paradigmasına ve Türkiye’ye ” özgü bir sol” anlayışa sahip bir kısım aydın Kemalizm’in ve düşünsel bir alt yapısı olmayan 27 Mayıs hareketinin eksiklerini tahkim etmek bu yöntemle de işlevsel bir altyapı oluşturarak filli bir duruma öncülük etmek istemişlerdir. Bu görüşlerin sonucu olarak ortaya çıkan Yön-Devrim hareketi ve Milli Demokratik Devrim tezi 1960-1970 dönemi boyunca kendi görüşlerine uygun bir Türkiye’yi yaratmak için etkin olmanın ve buradan bir hegemonya projesi üretmenin ya da var olan hegemonya projesini alaşağı etmenin yollarını aramışlardır. 9 Mart 1971 darbe girişiminin ideolojik temelleri ve bir hegemonya projesi olmaya yönelik işlevsel yapıları çalışmamızın bundan sonraki bölümünde işlenecektir. Yön-Devrim hareketini ve MDD tezini aktaracağımız bu bölümde öncelikle her iki hareketin temel siyasi görüşleri ve yaratmış olduğu etkiler detaylıca incelenmeye çalışılacaktır. Konunun detayında da belirtildiği gibi literatürde birlikte anılan Yön-Devrim hareketi Yön ve Devrim dergisi ayrı ayrı incelenerek tartışılacaktır. Gerek Yön ve Devrim gerekse MDD tezinin iktidar stratejileri ayrı birer alt başlık olarak incelenecek ve yöneldikleri hedefler ortaya konacaktır. Yön-Devrim hareketi ve MDD tezini içeren bölümlerin sonunda bu görüşler sivil-asker ilişkileri bağlamında da tartışılarak belli bir analiz çerçevesi yaratılmaya çalışılacaktır.

4.3.1 Öncesi ve Doğuşu ile Yön Dergisi: Başlama Vuruşu

Daha önce de belirttiğimiz gibi Sol düşüncenin yalnız siyasal alanda değil yayıncılık alanında da etkinliğini artırmış olması 27 Mayıs sonrasının önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu yayınların en önemlisi de 1960’lı yıllar boyunca entelektüel yaşamda bir çığır açmış *Yön* dergisidir. *Yön* ve sonrasındaki *Devrim* dergisi büyük oranda aynı kadronun çıkardığı iki yayın olarak görülmektedir ve pek çok akademik çalışma bu birbirini takip eden bu iki dergiyi ve savunduğu fikirleri genel bir benzeştirme üzerinden algılar ve Yön-Devrim çizgisi veya Yön-Devrim hareketi gibi tanımlamalar kullanır, bununla birlikte Şener’in Kanbolat’tan

⁶⁹ TDK Arapça kökenli Muharrik kelimesi için “Hareketi sağlayan, Harekete getiren” ve “Kışkırtan” gibi iki anlam karşılığı vermektedir

aktararak yazdığı “*Hareket hiçbir zaman örgütsel bir yapıya kavuşmadıysa da yayımladığı iki dergisi, örgütlediği bir dernek ve sahip olduğu bir yayınevi ile tüzüksüz bir parti gibidir*” (Kanbolat,1979,s.38’den aktaran Şener,2015,s.77) şeklinde daha bütünsel algılar da mevcuttur. Tüm bunlarla beraber bizim çalışmamızda yarattığı etki ve entelektüel birikimi ile Yön daha spesifik amaçlar taşıyan bir hareket olduğu belirgin olan Devrim dergisinden ayrı olarak incelenecektir. Yine üstünde durulması gereken bir başka husus ister tekil olarak Yön, isterse benzeştirme üzerinden kurulan bir algıya binaen Yön-Devrim esasen bir dergi, bir basın organı olmakla beraber tüm literatürün üzerinde ittifakla anlaştığı görüş aşağıda detaylıca anlatacağımız şekilde yarattığı etki ve bulduğu yankı ve toplum dinamikleri üzerindeki rolü ile bu dergilerin yalnızca bir dergi olmaktan çıkarak bir hareket haline geldiğidir, bu nedenlerle Yön hareketi veya Yön-Devrim hareketi nitelendirmeleri bizim de çalışmamızda literatürü takip eden bir şekilde kullanılacaktır.

Yön hareketi 1950’li yıllarda giderek daha baskıcı bir hale gelen DP iktidarına karşı yönelen muhalefet hareketi içinde belirginleşen bir eğilim olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu muhalefet genel olarak CHP çevresinde oluşan içinde asker-sivil bürokrat, aydın, öğrenciler, işçi ve bir kesim sanayi burjuvazisini de içeren ve “ kentli” olarak adlandırılabilir bir muhalefet cephesi olarak değerlendirilebilir. Bu muhalefetin bir paydaşı olan aydınlar o dönemde *Akis* ve *Kim* ve *Forum* gibi dergiler çevresinde toplanmışlardır. Özellikle *Forum*, kadrosunda bulunan Bahri Savcı, İlhan Arsel, Muammer Aksoy, Şerif Mardin gibi akademisyenler eşliğinde “muhalefet hareketinin taleplerini formüle etmek” ve bunu derinlemesine tartışmak suretiyle bir kamuoyu oluşturmak veya oluşan kamuoyunu tahkim etmek vazifesini üstleniyordu. Yön’ü çıkaracak ekip içinden Mümtaz Soysal *Forum* dergisinde Doğan Avcıoğlu ise *Akis* ve *Kim* dergilerinde yazıyordu İlhami Soysal da *Akis* dergisinin bir yazarı idi. İlhan Selçuk ise muhalif içerikli bir mizah dergisi çıkarıyordu. Yön dergisi işte bahsi geçen isimler tarafından, bu muhalefet odağının çeperlerinden ortaya çıkmıştır. Bununla beraber *Forum* ve *Akis* dergilerinin ana düşünce izleği ile Avcıoğlu ve Soysal’ın fikirleri arasında bazı net farklılıklar bulunmaktadır. *Forum* ülkedeki sıkıntıları, siyasal rejimin özellikleri üzerinden görmekte ve bunun çözümlerini yasal ve kurumsal idari değişiklikler üzerinden aramakta, Kemalizm’in tam ve eksiksiz uygulanması halinde batılı bir demokrasinin kurulacağını ve Sosyalizme kapıların kapanacağını söylemektedir. Yön’ü kuracak kadro ise sorunları ülkenin iktisadi yapısında görmekte, Kemalizm demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkiyi Batı’nın Liberalizmi yerine

Sosyalist yönelimli bir şekilde kurmaya çalışmaktadır böylelikle Kemalizm uygulamaları Sosyalizme bir kapı açacaktır. 27 Mayıs sonrası Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal CHP kontenjanından İlhami Soysal ise basın kontenjanından temsilciler meclisinde görev yapmış ,özellikle Avcıoğlu *Forum* dergisinin ortaya koyduğu fikirlerin olduğu gibi Anayasa'ya aktarılmasına ve özellikle “karar mekanizması hızlı ve verimli çalışan bir yürütme organının oluşması” fikrini kabul ettirmeye çalışmış, ancak Anayasa taslağında beklediğini bulamayınca oylamalara katılmamıştır. Anayasa'dan beklediğini bulamayan, önceki bölümlerde aktardığımız gibi yapılan halk oylamasında çıkan hayır oylarının fazlalığı ve sonrasında yapılan seçimlerde devrik DP'nin mirasçılarının parlamentoda çoğunluğu ele geçirmesi karşısında Yön'ü kuracak kadronun ortak tepkisi Demokrasi'nin “tutucu güçler koalisyonunu” nu çoğunluğa taşıdığı” şeklinde olmuştur (Özdemir, 1993,s:49-50 Atılğan, 2018, s. 40-45, Şener, 2015, s. 77-79)

İlhan Selçuk'un söylemi ile Avcıoğlu ile beraber 1958 sonrasından başlamak üzere bir dergi projeleri vardır, ancak 27 Mayıs öncesinde sosyalist bir derginin varlığı mümkün olmadığı için ancak 27 Mayıs sonrasında bu fikir hayata geçmiştir. (Selçuk, 1967,s:5)

Bu şartlar altında bir dönem CHP milletvekilliği de yapmış olan Cemal Reşit Eyüboğlu'nun kurucusu olduğu , ve imtiyaz sahibi ve mesul müdürü” olarak Doğan Avcıoğlu'nun gözüktüğü Yön' ün künyesinde Cemal Reşit Eyüboğlu; Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu'nun isimleri geçmektedir

Yön ilk sayısını yayınladığı 21 Aralık 1961 ile 30 Haziran 1967 tarihleri arasında 222 sayı olarak çıkmış ve Talat Aydemir'in 21 Mayıs 1963'teki darbe girişiminde payı olduğu gerekçesiyle 5 Haziran 1963-25 Eylül 1964 arasında 14 ay kapalı kalmıştır. Kapatıldığı 78.sayıya kadar derginin tirajı 30 bin olduğu söylenmektedir⁷⁰. Kürkçü bu rakamı 20 bin olarak vermektedir. Kapatılmadan sonra tekrar yayın hayatına döndüğünde bu rakam 10 bine düşmüştür Yön' ün ilk sayısında “Yön Bildirisi” adı ile bir bildiri yayınlanır Türkiye’de oldukça etkili olan bildirinin İngilizce ve Fransızca çevirisinin⁷¹ yapılarak yurtdışında da tartışılmış olması bize etki

⁷⁰ Belge, yayın hayatına başlamasından kısa bir süre sonra Yön'ün tirajının 30 bine ulaştığını söyleyenlerdendir (Belge, 1990)

⁷¹ İngilizce çeviri Prof. Frank Tachau, Fransızca çeviri ise Prof. Rene Giraud tarafından yapılmıştır (Landau, 1979)

alanı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Avukat, yazar, gazeteci, mühendis, öğretim üyesi gibi mesleklerden kişiler haricinde bazı senatör ve milletvekilleri de bildiriye imza verir. Yön Bildirisi'ni Mümtaz Soysal kaleme almıştır(Atılğan,1992 ,S.39).Bildiri derginin ilk sayısında orta sayfalarda yayınlanır bildiri ilk yayınlandığında 164 kişinin imzasını taşımaktadır sonradan gönderilen imzalarla beraber bu sayı 1042'yi bulmuştur(Özdemir,1986,s.53-54, Kürkçü, 1988a, s. 2006)

Yön hareketi bir bakış açısıyla, 27 Mayıs sonrası beklentileri karşılanmamış elitlerin hayal kırıklarının ve bu anlamda 27 Mayıs'ın bir ürünüdür noktasında görülebilir

Doğan Avcıoğlu 'na göre, ".....27 Mayıs bir bocalama devresinden ibaret kalmış, korkulu günlerden sonra muhafazakâr kuvvetler duruma hakim olmuşlardı "

Mümtaz Soysal da Yön 'de yayınlanan bir yazısında " Subaylar yaptıkları hareketin anlamını kendilerine bile itiraf edememişlerdi; ne yapmak istediklerini derinlemesine düşünmüş değillerdi. İşbirliği yapmak istedikleri uyanık kadro da kendilerinden farksızdı; bilim çevreleri, memurlar olup bitenler hakkında hep yanlış hükümlere varmışlardır..... 27 Mayıs bir ihtilaldir ama yarım kalmış bir ihtilal " (Kürkçü, 1988a, s. 2006)

Yön kadrosunun siyasi fikirlerine biraz daha derinden bakmak ve onların düşünsel dayanaklarını anlamlandırabilmek için Yön bildirisini biraz daha detaylı incelemek gerektiğini düşünmekteyiz Yön Bildirisi dört madde ve bu maddelere bağlı on beş alt maddeden oluşmaktadır: Bildiri " *Türk halkının, çok çetin iktisadi siyasi ve sosyal meseleler ortasında, kendisini bütün özlemlerine kavuşturacak bir yön aramakta olduğu bu günlerde, toplum hayatının çeşitli kesimlerinde görev almış olan bizler, altına imzalarımızı bu bildiri ile, ortak inançlarımızı açıklamayı doğru bulduk* ", sözleriyle başlamakta " *böyle bir bildirinin meselelerimizi çözmekte faydalı olabilecek olumlu tartışmalara yol açacağını düşünüyoruz* " şeklinde devam etmektedir, yine bu bildirinin " *Türk toplum hayatının çeşitli görevlerinde görev almış kimselere danışarak ,onların fikirleri göz önünde tutularak meydana getirildi*" demek suretiyle sadece kuruculardan ibaret olmayan bir fikir birliğini temsil ettiğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bildiri en temelde daha önce de belirttiğimiz gibi ülkenin " *ciddi bir iktisadi ve sosyal buhran içinde*" olduğunun tespiti ve bunun " *sosyal buhran iktisadi buhranın tabii bir sonucu*" ifadesinde görüldüğü gibi sebeplerinin iktisadi olduğunu ve aşılması

için gereken yolun “*sosyal adaleti sağlayacak kalkınma* ‘, olduğunu vurgulamaktadır bu nokta; “ *Sosyal adalete yer vermeyen bir kalkınma politikası başarısızlığa mahkumdur*” sözleri ile ifade edilir, temel çözüm ise “*istihsalin artırılmasıdır*” Kalkınmayı turizm ve tarım gelirlerinin yükseltilmesi ve , dış yardımların artırılmasına bağlayan kesimlere “*köklü reformlara girişmeden kalkınmanın başarılamayacağı.....*” hatırlatması yapılmaktadır

Sosyal adalete dönük bir kalkınma ihtiyacının tanımlanması sonrası bunun “.... *İktisadi hayatı bütünü ile planlamayı*” gerektirdiği belirtilmekte “...*ağırlık merkezi özel teşebbüs olan bir sistemin, bugünkü yapısı ile Türkiye’yi hızla ve sosyal adalet içinde çağdaş uygarlık seviyesine eriştirebileceğini sanmıyoruz.....Özel teşebbüse dayalı kalkınma yavaştır, ıstıraplıdır..*” söylemi ile bu planlamanın devlet tarafından ve ekonomik tercihi devlet sektöründen yana kullanılarak yapılması ihtiyacını belirtmektedir. Yön kadrosu için ‘ yeni devletçilik ‘ gibi bir kavramla tanımlanmaya başlanan bu görüş; ekonomik olarak “ devletçilik” nedeni ile verimsiz kullanıldığı kabul edilen işletmeleri sitemli uygulanacak bir “ yeni devletçilik” ile verimli hale getirme, devlet eliyle vergi adaletini sağlama, milli geliri bunun için toplam üretimi ve toplam tasarrufu arttırma, tarımı kooperatifleştirerek, eğitimi köylü ve işçiye doğru açarak genişletme, sendikalaşmayı güçlendirme gibi yolları içerecek, bu şartlarla sosyal adaleti de sağlayacak bir kalkınma modeli oluşturmayı içermektedir, bu noktada “ yeni devletçilikle” demokrasi arasına pozitif bir ilişki kurulmaya çalışılmış ve devletçilik uygulamalarının “*demokratik rejiminin sadece bir şekilden ibaret kalmasını önleyip, demokrasinin kütlelere malolmasını sağlayacak temel müdahale vasıtası*” olacağı belirtilmiştir . Özetle “Yön Bildirisi” kalkınma ,kalkınmayı gerçekleştirmek için plan ve bu iki kavramın başarısını sağlayacak anahtar kavram olarak “yeni devletçilik” olarak üçlü bir temele dayanmaktadır. (Yön, 1961).

Ertuğrul Kürkçü STMA’de yer alan makalesinde

“ Bunalımın yol açtığı bir toplumsal devrim olasılığına karşı devleti ve düzeni kurtarmak için seçkin aydınların var olan yönetim mekanizmalarını aşan bir inisiyatifi üstlenmeye hazırlanmalarının gerekliliği idi..... Yön bildirisi devlet ve toplum arasındaki ilişkilere bakışının ana çizgilerini böylece dile getirmiş olmakla birlikte, derginin söyledikleri bunlarla sınırlı kalmadı. Yayınlandığı beş yıl boyunca Yön, bu seçkinlerin toplumu yönetmek üzere bir inisiyatif kazanmalarının meşruiyetinin ideolojisinin üretildiği, politikasının, taktığının ve örgütlenmesinin yapıldığı bir harekât üssü işlevini üstlendi. toplumsal muhalefet üzerinde bir ideolojik/politik hegemonya aracı olarak iş gördü. Yayıncılık ve içerik açısından ise ilk

sayısının yayınlamasının üzerinden otuz yıl geçtikten sonra bile Yön' ün *Ant* ve *Türk Solu* 'yla birlikte hâlâ daha iyisi yapılamamış birkaç yayın organından biri olduğu söylene bilir. (Kürkçü, 1988a, s. 2006)

demek suretiyle Yön'ü kuran ve Yön Bildirisini hazırlayan kadronun seçkinci sivil elit yönüne dikkat çekmekte, bu elitlerin toplumu yönetebilmek için aldıkları inisiyatifin meşruiyeti için ideolojik bir çalışmayı ve hegemonik politika üretimini Yön sayfalarında yaptığını söylemektedir.

Şüphesizdir ki Yön sadece kurucu kadrodan oluşmamaktadır, bununla beraber okuyucu eğilimlerini belirleyen yazarların hemen hepsi sol düşüncenin değişik varyantlarından ama temel ilkelerde mutabık kalmış aydınlardan oluşmaktadır. Derginin yönetici ve başyazarları Doğan Avcıoğlu. İlhan Selçuk. İlhami Soysal ve Mümtaz Soysal “radikal solda” yer alırken , Niyazi Berkes ve Şevket Süreyya Aydemir daha “devletçidir”, yazılarıyla katkıda bulunan Sadun Aren. İdris Küçükömer, Fethi Naci, Çetin Altan Selahattin Hilav. Muzaffer Erdost. Yalçın Küçük “sosyalist” görüşün önemli isimleridir .Turan Güneş, Abdî İpekçi Haluk Ülman gibi “sosyal demokratlar”, Nihat Erim Kemal Kurdaş gibi “merkez eğilimli aydınlar” da Yön sayfalarında sıkça görülmektedir. Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Oktay Rıfat Tahsin Saraç, Attila İlhan, Halit Refiğ, Cahit Irgat, Rıfat Ilgaz gibi sanat ve düşünce adamlarının yazılarının değişen sıklıklarda dergide yer alması Yön' ün aydınlar arasında belli bir mutabakat arayışının ve bu mutabakat sayesinde kitleleri ne yönde etkilemek niyetinde olduklarının göstergesidir, aynı noktada Yön bu mutabakata açıklık ve kadrosundaki aydınların zengin düşünce dünyasının bir tezahürü olarak kendisinden sonra gelecek olan Devrim dergisinde ayrıcalık göstermektedir. (Özdemir, 1986)

4.3.2. Yön Dergisi'nde Temel Siyasi Kavramlar

Yön yazarlarının kalkınma konusu ile beraber başlangıçtan itibaren üzerinde durdukları diğer önemli kavramlar “bağımsızlık” ve “sosyalizm” olmuştur, tam bağımsızlığın ancak sosyalizmle mümkün olabileceğini görüşünü dile getirilerken; sosyalizm, *Yön-Devrim* sayfalarında kavram olarak seyrek olarak kullanılmış bunun yerine “yeni devletçilik”, “ Türk sosyalizmi”, “ kapitalist olmayan kalkınma yolu” gibi

kavramlar⁷² sosyalizmi ikame etmek için kullanılan kavramlar olmuştur. (Atılğan, 2018)

“Az gelişmiş memleketler arasında bulunan Türkiye’imizde hürriyet ve sosyal adalet içinde hızla kalkınmayı sağlayacak tek metod sosyalizmdir” (Avcioğlu, 1962c, s. 3) gibi tanımlayıcı argümanların yanı sıra “.....Türkiye’ de sosyalizm radikal olacak kısa zamanda yeni bir toplum düzeni kurmaya yönelecektir” (Avcioğlu, 1962d, s. 3) gibi beklentilerin de yüklendiği sosyalizm kavramı *Yön*’ ün “yayın hayatı boyunca içerik yönünden tam olarak belirlenmemiş ve nasıl varılabileceğine yönelik bir açıklamanın getirilmediği biraz muhayyel bir kavram” olarak algılanmaktadır. *Yön* hareketinin siyasal fikirlerine temel oluşturan teorik altyapı bizim çalışmamızda bu bölümün başında aktarmaya çalıştığımız gibi iki görüşe dayanır. *Yön* sayfalarında, emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren Üçüncü Dünya için en uygun yöntem olarak görülen “ kapitalist olmayan kalkınma” konusunu sosyalizm algısının temeline oturtarak “ yeni devletçilik” anlayışını sosyalist bir uygulama metodu olarak görmüştür. Avcioğlu ve *Yön* ’ün diğer yazarları sosyalizmin sınıfsal yönüne dikkat çekmekle beraber, daha çok bir kalkınma yöntemi olarak görüyordu ancak bununla 1962 tarihli “*Sosyalizm anlayışımız*” isimli makalesinde Sosyalizmin tek bir tanımı olduğunu “.....sosyalistler arasındaki temel farklılaşma sosyalist toplum düzeninin nasıl kurulacağı üzerinedir” diyerek Türk Solu ’nun temel karakteristik çelişkisine dair önemli bir tespitte bulunur. Sosyalist Devrim- Milli Demokratik Devrim arasında çevresinde yoğunlaşarak pek çok bölünmenin de temelini oluşturan bu söylem sosyalizmin milliyetçilikle özdeşleştirilmeye çalışıldığı bir zemin üzerinde ve “gelişmiş merkez ülkeler” “az gelişmiş çevre ülkeler” dikotomisine dayalı bir analiz vasıtasıyla “sınıf” kavramı ve “sınıf çatışması” nı zaman zaman da yok sayarak ,ikinci plana atmak gibi bir yola başvurmaktadır. Avcioğlu sosyalizmi sosyalist toplum düzeninin kurulması üzerinden üçe ayırıyor ve bunları “otoriter bir idare altında yürütülebilen doğu sosyalizmi” “ sermaye birikimi meselesi ve emekçilerin örgütlenmesi sorunu hallolmuş olduğundan yumuşak metodlarla gerçekleşecek batı sosyalizmi” ve “ köklü reformlarla ortaçağ kalıntılarını tasfiye edecek ve hızlı kalkınmayı sağlayacak köklü değişiklikleri içeren beyaz bir ihtilal ile ortaya çıkması gereken az gelişmiş ülkeler sosyalizmi” olarak tanımlıyordu. (Avcioğlu, 1962d, s. 3)

⁷² Bu kavramlarla ilgili bir tartışma için bkz. (Şişmanov, 1990, s. 226)

Yön Dergisi, sosyalizm ile milliyetçilik arasında kurmaya çalışılan ilişkiyi, bir yandan da anti-emperyalist bağımsızlık ve milliyetçilik arasında yarattıkları özdeşliği ortaya çıkararak güçlendirmeye çalışmaktadırlar

İlhan Selçuk'un "*Kuzey Afrika'da yakın ve Orta doğuda az gelişmiş Asya ve Afrika ülkelerinin milliyetçilik akımları kapitalizmin sömürgecilik karakterine isyanla başlamıştır. Bu zincirin ilk ve en büyük destanı Atatürk İhtilali, kapitalizmin emperyalizmine karşı idi.....*" (Selçuk, 1962, s. 7) ve Avcıoğlu'nun

" Bugün iktisadi ve sosyal bir çıkmazın içinde bulunuyoruz. Sayısız teminat getiren bir Anayasa ve adil bir seçim sistemine rağmen, rejim tehlikededir..... bu buhranlı durumda gerçek milliyetçinin vazifesi, çıkmazdan kurtuluş yolu aramak ,bir çıkar yol bulmak için çırpınmaktır.....Yön Bildirisi bu çırpının müspet yolda bir ifadesidir. "Yeni Devletçilik" anlayışı bir kalkınma metodu olarak ortaya konmuştur.....Biz şahsen bir adım daha atarak Demokratik bir Sosyalizmin tek çıkar yol olduğuna inanıyoruz.....Sosyalizm, tek kelimeyle sosyal adalet içinde hızlı kalkınma metodudur.....memleketimizi bugünkü çıkmazdan kurtaracak tek yoldur. Bunun içindir ki sosyalizm en büyük milliyetçiliktir" (Avcıoğlu, 1962b, s. 3)

gibi yazıları Yön çevresinin siyasi fikirlerinin ve bunların dayanaklarının güçlü birer kanıtı gibi görülebilir. Yön milliyetçiliği anti-emperyalist bir tonda yeniden yorumlayarak sosyalizmin milliyetçi ve "özgücü" yorumunu ortaya koymuştur sözgelimi Avcıoğlu'nun

" Türk halkının refah ve saadeti için mücadele eden sosyalistlerin, gerçek milliyetçiler olduklarına inanıyoruz. Sosyalizmin milliyetçi anlayışı, milli bağımsızlık konusunda da görülmektedir.....Sosyalizmin temel hedeflerinden biri en kısa zamanda ekonomik bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve dış kredilerin eşit şartlarda alınmasının sağlanması olacaktır. Sosyalizm bu anlamda milliyetçidir. Milliyetçilik babında sosyalistlere toz kondurabilecek fazla sayıda babayiğit mevcut olmasa gerektir" (Avcıoğlu, 1962d, s. 3)

sözleri bu anlamda dikkate değerdir. Yön hareketi çıkışından itibaren yukarıda da alıntıladığımız gibi "sosyalizmi en büyük milliyetçilik" olarak tanımlamıştır. Yön hareketi açısından sosyalizmin bu milliyetçi yorumu Kıbrıs krizi ve Johnson mektubu ile ülkede tırmanışa geçen milliyetçi tonun solu da etkilemesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır bağımsızlık ve anti-emperyalizm temelli bu ton TİP söyleminde de hissedilmiştir. Yön açısından ülkeyi "içinde bulunduğu çıkmazdan" kurtarmak ve "sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı sağlamak" milliyetçiliğin ana ölçütü olarak

görülür, bu temel nokta ilericilik ve gericilik arasındaki mücadelenin de patikasını oluşturur. Dayanağını kapitalizmden alan “eşraf ve komprador” ların sözcülüğünü yaptığı milliyetçilik “sahte” milliyetçiliktir. Yön hareketi ise “ milleti çağdaş milletler seviyesine ulaştıracak bir kalkınma yolu önermektedir” ve bu nedenle “gerçek” milliyetçiler tarafındadır, tersini savunanlar ise milleti geri bırakmanın maskesi olarak “milliyetçiliği” kullanmaktadırlar. Yön’ün çıktığı dönem sosyalizm kavramını kullanmanın dahi “bölücülük” veya “Rus casusluğu” gibi “millet düşmanı olmakla” eş değer görüldüğü bir ortamda, sosyalizmle milliyetçilik arasında bir uyum bulunduğunu ortaya koymak bu nedenle çok önemli idi, bu doğrultuda milliyetçiliği başlıca hedefi Türkiye’de yaşayan toplumun çağdaş medeniyetlere yetişmesi için çaba göstermek olarak algılayıp, diğer milliyetçilik algılarındaki “turan ülküsü” “Müslümanların kurtuluşu” “esir Türklerin kurtarılması” gibi kavramlardan soyutlamaya çalışmışlar, çağdaş medeniyete ulaşmanın “kalkınma” demek olduğunu ve bunun için de tercih edilmesi gereken yolun “sosyalizm” olması gerekliliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Irkçı ve Turancı milliyetçiliği kesin bir dille reddeden Yön “Amerikan taraftarlığını ve özel teşebbüsçülüğü” savunan bu milliyetçilik tavrının gerçek milliyetçilerce karşı çıkılması gereken fikirler olarak görmekteydi, kapitalizmi milletleri bölen ve sömüren bir düzen olarak karşısına almakta sosyalizmin “birleştirici ve eşitlikçi” yanını ön plana çıkararak “gerçek milliyetçiliğe” sosyalizmin içinde ulaşılabileceğini ifade etmekteydiler. (Atılğan, 2018), (Pınar, 2008, s. 193-205)

Avcıoğlu “ Üretim araçlarının topluma mal edilmesi ise milli birliği sağlamlaştırır ve eşit milletler arasında kardeşçe işbirliği şartlarını hazırlar” diyerek bunu ortaya koyar (Avcıoğlu, 1967, s. 8-9)

Yön hareketi söyleminde temel noktaları teşkil eden, kalkınmacılık ve yeni devletçilik olarak anlamlandırdığı sosyalizm ile anti-emperyalizm ve anti-kapitalizm noktasından gördüğü milliyetçiliği bağdaştırma, ikisi arasında pozitif bir ilişki bağlamı ortaya koymak durumunda olmuştur. Bunun önemli nedenlerinden biri sosyalizm ilkelerinin enternasyonalizme dayanmasıdır. Ancak Yön, sosyalizm konusunu işlerken milliyetçilikle bağdaştırmakta Lenin’in “emperyalizm”⁷³ teorisini ve “ulusların

⁷³ Lenin’in emperyalizm konusundaki tespitleri şöyle özetlenebilir: “Dünya halkları, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür” - Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir “Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları,

kendi kaderini tayin hakkı”⁷⁴ görüşlerini referans almaktadır. Önceki bölümlerde de söylediğimiz gibi Stalin ve sonrası ile beraber genişleyen bu söylem özellikle üçüncü dünya ülkelerine “kapitalist olmayan bir kalkınma yolu” sunmakta ve “anti-emperyalist bağımsızlık savaşlarını da desteklemektedir”. Bu noktada milliyetçiliğin referans alınmasının ise iki yönlü bir getirisi olmaktadır. Sosyalizmin milliyetçilikle kurduğu ilişki hem sosyalizmin “kökü dışarıda bir ideoloji” olması suçlamasına “yerli ve milli” olma üzerinden bir yanıt verebilme imkanı ,aynı noktadan “Kurtuluş savaşına ve Kemalizm’in anti-emperyalist” özelliğini kullanmak suretiyle Kemalizmle anti-emperyalizm üzerinden ortak bir payda oluşturmak ve Kemalist ilkeleri sosyalist donatı ile yeniden yorumlamak için güçlü bir dayanak bulma şansı vermektedir. Avcıoğlu Yön Dergisinin 110.cu sayısındaki yazısında

“ gerçek milliyetçilik çok kez emperyalizmin ekmeğine yağ süren sapık, dar şovenizmle asla bağdaşmaz. Derin bir milliyetçilik seni enternasyonalizme yaklaştırır.....Biz ‘Vatanımız Türkiye ! Milletimiz Türk Milleti’ diyoruz. Biz milletimiz için özgür bir Türkiye’de başı dik,refahlı,insanca bir hayat özlüyoruz. Emperyalizm bir dünya sistemidir.....dünyanın herhangi bir yerinde emperyalizmin gerileyişi tüm milletlerin ortaklaşa zaferidir. Biz Türk toplumcuları dünya tarihinde ilk defa olarak emperyalizmi bir milli kurtuluş savaşında yenen ve Doğuyla Güney milletlerinin milli bağımsızlık bayrağını ilk olarak yükselten Türk milletinin bir ferdi olmaktan derin bir gurur ve kıvanç duyuyoruz. Türkiye’nin milli bağımsızlıkları için savaşan ülkelerin safında şerefli yerini almasını milli davamızın gereği sayıyoruz.....tam ekonomik ve politik bağımsızlığını kazanan bir ülkenin emperyalist sistemden kopup kendisine özgü sosyalizm yolunu tutmak zorunluluğunda olduğuna, bağımsızlık savaşımızdan sonra Kemalist Türkiye’nin Halkçılık ve devletçilik ilkesinde karar kılmasının rastlantı olmadığına inanıyoruz..... Türk sosyalizmi..... gaziler çağından ta istiklal savaşımıza kadar kendi milli tarihinde destek bulan Türkiye’nin Doğunun ve Güneyin bağımsızlık savaşı içinde sosyalizme yönelmiş milletleriyle kader birliği durumunda olduğunu kavramış bir sosyalizmdir” (Avcıoğlu, 1965, s. 8-9)

emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır”

Detaylı bir çalışma için bkz. Yıldırım Koç “Lenin Ve Emperyalizm Kuramı” **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Ocak 2014, Sayı 235

⁷⁴ Bütün ulusların siyasal kaderinin, başka bir ulus tarafından tahakküm altına alınmadan, bağımsız bir şekilde kendi geleceğini tayin hakkını içermesi ile ilgili görüşlerin temel adıdır Lenin tarafından RSDİP parti programı için marksist metotları içeren bir taslak oluşturmak amacıyla 1914’te yazdığı eserde bu görüşlerini açıklar detaylı bilgi için bkz. **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Lenin.V.İ 1914 (1968),Sol Yayınları

şeklinde dile getirdiği görüşleri ile şu ana kadar ifade etmeye çalıştığımız temel fikirlerini adeta bir arada özetlemektedir

Yön-Devrim genel itibari ile Kemalizm'in Marksist bir donatı ile yeniden yorumlanması ideali üzerinden bir tez ortaya koymak niyetini taşımaktadır. Literatürde Yön 'ün ortaya koymak istediği "Kemalizm'i Marksizm'den yararlanarak yeniden tarif etme" konusundaki uğraşı " Marksistliğini Kemalist söylemlerle saklamaya çalışan sahte Kemalist" ya da "Marksist argümanları politika icabı kullanan sahte Marksist, küçük burjuva Kemalist" gibi her iki yönden de eleştiriye uğramış, çok farklı görüşleri olan her iki taraf açısından da "ideolojiden sapma" olarak nitelenmiştir, ancak bilinen şudur ki Avcioğlu Marksizm'i, "insanlık tarih sürecinin bütününe açıklayan tek yaklaşım" sayıyordu (Avcioğlu, 1998,s.89 dan aktaran Macar,2009,s.163).

Siyasal hayatımızda "Kemalizm'in eksik yönlerini tamamlama" , çeşitli ideolojilere uyarlama, ya da çeşitli ideolojiler vasıtasıyla yeniden yorumlama meselesi Kemalizm'in "resmi ideoloji" kimliğiyle siyasal alanın sınırlarını belirlediği kabulü ile ona atfı yapılmaksızın ve belli bir bağ kurulmaksızın bir siyasal proje üretmenin imkansızlığı üzerinden yorumlanmaktadır⁷⁵. Toplumsal bilincimizin genetik kodlarına işlemiş olan Kemalizm'in ilkeleri farklı şekilde anlamlandırılmaya uygun, değişik yorumlama ölçütlerini içinde barındıran bir yapıya sahip olması üzerinden bakıldığında Yön hareketinin uğradığı "sapma" suçlaması pek de adil bir yargı olmamaktadır.

Yön hareketi, nitelikli bir şekilde "Sol Kemalizm" düşüncesinin ana hatlarını oluşturmuştur. Yön bu düşünce tarzıyla kendisinden önce benzer bir yolu izlemeye çalışmış Kadro hareketi ile sık sık karşılaştırılmaktadır. Kadro içinde bulunmuş Ş.S.Aydemir gibi kişilerin Yön Dergisinde de yazılar yazıyor olması bu tarz karşılaştırmalar açısından bir kolaylık da sağlıyor olabilir, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Kadro hareketini oluşturan kişiler, komünist hareket içinden gelerek Kemalizm'e eklemlenmiş ve Cumhuriyet'in ideolojisini oluşturmak için Marksizm'i bir

⁷⁵ Sözgelimi Aydın Çubukçu Türk Solu' nun Kemalizme bakışını tartışıldığı bir eserde solun Kemalizmle hesaplaşması konusunda ".....Türk solunun kendi kimliğiyle Kemalizm arasında bir hesaplaşma, dün olmadığı gibi bugün de yok. Hesaplaşma olmayan bu şey, daima kendi dışındaki birtakım etkenlerin, Kemalizm karşısında kendisini yeniden tanımlamayı dayatması biçiminde ortaya çıkıyor" (Çubukçu, 1991, s. 229-238) diyerek "Kemalizme hesaplaşma" argümanının dahi kendini Kemalizm karşısında yeniden konumlandırma olduğunu söylemektedir

istifade aracı olarak görmüştür, ancak Yön-Devrim hareketine düşünsel olarak en çok yaklaştıkları alan ise klasik Marksist tahlile uygun bir şekilde, iktisadi altyapının, hukuk ve eğitim dahil tüm üst yapıyı belirleyici olacağı, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmada önceliğin ekonomik altyapıya verilmesi gerekli olduğuna inanmalarıdır. Yön en başından beri Kemalizm'in tam ve eksiksiz bir şekilde uygulanması halinde Sosyalizme bir kapı açacağını belirtmekte ve bu nedenle Kemalizm ilkelerini sosyalist bir bakışla yeniden yorumlamaya ihtiyaç olduğunu söylemektedir, bir başka yorum ise Kadrocuların, geliştirmek İstedikleri Kemalizm için Marksizm'i, Yöncülerin ise yorumlamak istedikleri Marksizm için Kemalizmi kullandıkları şeklinde olmuştur(Özdemir, 1986,s.275, Atılğan, 2018, s. 50-55, Şener, 2015, s. 95-115)

Yön ve özelde Avcıoğlu'na göre "Türkiye yüz elli yıla yakındır bir çağdaş uygarlık mücadelesi vermekteydi, bu mücadelenin tarihi zinde güçlerin tarihi ile özdeşti. Vatanı kurtarmak için çok çabalayan Namık Kemal nesli, asker-sivil zinde güçlerin kenetlenmesi sayesinde batan imparatorluğu kurtarmaya çalışan İttihat ve Terakki sonrasında kurtuluş mücadelesini veren ve Cumhuriyeti kuran ve değişime öncülük eden hep bu kadrolar olmuştu, ancak bir yerde yapılan bir yanlış vardı bugüne kadar bu kadrolar anayasa ve hürriyet gelince eğitim seviyemiz yükselecek, cahillikten kurtulacağız ve böylece kalkınacağız, cahil olduğumuz için geriyiz demişlerdi ancak esasında olması gereken önce iktisadi olarak kalkınmaktı geri olduğumuz için cahildik ve önce iktisadi olarak kalkınmalı, toplam üretimi artırmalı ,sosyal adaletle bölüşmeli idik, bu sayede demokrasi de ayakları üzerine basacaktır". Avcıoğlu bu düşünceleri ile o güne kadar var olan aydınlanmacı paradigmayı adeta baş aşağı çevirmekte, çoğu çözümlemesinde olduğu gibi Marksist teorinin analizlerinden yararlanma refleksini bu noktada da göstermiş olarak nitelendirilebilir.

Yön bu noktalardan hareketle temel tezlerini, Türkiye'nin temel sorunun iktisadi kalkınma olduğunu ve siyasi, toplumsal sorunların bu yüzden oluştuğunu, hızla iktisadi kalkınmayı sağlayacak "yeni bir Atatürkçü program" ın uygulanması gerektiğini , uygulanacak yeni Atatürkçü programın ekonomik açıdan bir önceki hareketin hatasını yani "kapitalist kalkınma" yolunu seçmesini telafi ederek ,"kapitalist olmayan kalkınma yolu" ile hareket etmesi gerektiği bu anlamda emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren diğer ülkelerdeki gibi sosyalizm yolunu seçerek Kemalizm'in hedeflerine ulaşılabilceğini ,Sosyalizm 'in Kemalizm'in devletçilik, halkçılık milliyetçilik ve inkılapçılık ilkelerinin doğal sonucu olarak ortaya çıkacağını bu

ilkelerin sosyalist bir yorumla yeniden tanımlanması gerekliliği şeklinde bir düşüncededir sağlanmasıdır (Atılğan, 2018, s. 80-84, Atagenç, 2012, s. 36-42)

Bu noktadan baktığımız tablo aslında Avcıoğlu'nun Kemalist paradigmanın kavramsal yolunu ustalıkla dönüştürmeye çalışırken , kalkınma sorunu ile ilgili kendisinin de çok iyi analiz ettiğine inandığımız -ki bu analizlerini Osmanlı'nın iktisadi yapısını incelediği Türkiye'nin Düzeni eserinde ortaya koyacaktır- tarihi bir mirası yeniden yorumlayıp 1960'lar dünyasının düşünsel yapısı eşliğinde yeniden ortaya koymakta olduğunu görürüz. II.Meşrutiyet ile Osmanlı'da iktidarı devralmış İttihat ve Terakki'nin 1912 senesine kadar uygulamaya çalıştığı ve dönemin maliye Nazırı Cavid Bey'in şahsında vücut bulmuş serbest-i ticaret düşüncesi ile uygulanan iktisat politikası o günün şartları içinde liberal odaklı bir kalkınma metodu olarak görülmektedir , ülkenin tarım ve tarıma bağlı sanayi konusunda uzmanlaşmasını, düşük gümrük duvarlarının aslında rekabete hizmet edeceğini korumacı bir iktisadın işçinin verimliliğini azaltarak rekabetten yoksun bırakacağını, yurt içinde kurulacak birkaç fabrikanın sadece onu kuran birkaç kişiyi zengin edeceğini söylemektedir 1912'ye gelindiğinde İttihat ve Terakki bir yandan Ziya Gökalp, Moiş Tekinalp, Yusuf Akçura gibi teorisyenlerin Milliyetçi -Türkçü söyleminin etkisi, aynı noktada Fransız Radikal Cumhuriyetçilerinin sınıf çatışmasına karşı sınıfların uyumunu başat paradigma haline getiren, sınıfsal çatışmayı reddeden ve liberalizm ile sosyalizm arası bir uyum anlamına gelen "solidarizm" üzerinden ürettiği "devletin iktisadi hayata müdahil olması fikri, ve Alman iktisatçı F.List' in korumacılığa dayalı, "milli iktisat" görüşü ve tabi Balkan savaşları yenilgisi sonrası Osmanlı ticaret burjuvazisinin etnik değişimi ile ortaya çıkan ve "yerli burjuvazi" nin gelişimi ile kendini gösteren İttihat Terakki'nin 1918'e kadar ve hatta sonrasına etki etmiş "Milli İktisat" kavramı Osmanlı ülkesini bir "Milli Kalkınma" yoluna sokmaya çalışıyor, İaşe Nazırı Kara Kemal Bey şahsında vücut bularak savaş döneminde , "devlet destekli esnaf kooperatifi" özellikli şirketler bu şirketlerin gelirleri ile kurulan "milli bankalar" ile yabancı burjuvazi ve onun o günkü işbirlikçisi azınlık burjuvazisine karşı "devletçi" ve korumacı bir iktisat mantığı ile hareket ediyordu. (Toprak, 1985, Pamuk, 2007, Zürcher, 2018)

Kemalist devletçilik ve halkçılık ilkesi yine bu alışkanlıklardan tevarüs ederek zaman içinde yabancılara/emperyalistlere/gayrimüslimlere/burjuvalara esasen bunların temsil ettiği kapitalizme karşı yürütülecek millî bir mücadele hedefiyle çıktığı yoldan "devlet eliyle milli burjuvazi yaratmak " noktasına varmıştır. Avcıoğlu'nun

tespitlerinde haklı olduğu nokta bu Cumhuriyet elitinin vazgeçemediği – ya da vazgeçmemesi için bir çok yola başvuru- “ yönetici sınıfa göbekten bağlı burjuvazi” nin zaman içindeki değişimle uluslararası sermayeye bağlı bir sınıf haline gelmesidir, Kadro hareketinin bir önceki dönemin sosyal mirası ile “sınıfsızlık” üzerinden yorumladığı bu “milli ekonomi” ve “milli kalkınma” sorunsalı Avcıoğlu ‘nun kalkınma yolu olarak önerdiği “yeni devletçilik” ile sınıfsal sorunu olumlayan bir çizgiye taşınmaktadır ve yine bu noktadan hareketle sürekli kılınmak istenen bir “milli mücadele” ve hızlıca kalkınarak dolayısı ile kendisini sömürmek isteyen batı düzeyine gelerek bağımsızlığı koruyabilmenin yolu olarak önerilmektedir kalkınmayı ve sermaye birikimini oluşturma yeteneği olan tek toplumsal güç ise devlettir. Dolayısıyla devletçilik başka şeylerin yanı sıra kalkınmanın ve Batılılaşmanın da bir aracıdır devlet olmanın ayrıcalığı ile kalıcı olacak devlet tekelleri çözüm önerisi olarak getirilmektedir. (Alpkaya, 2007, s. 478)

Doğal olarak *Yön* dergisinin Kemalizmle irtibatı yalnızca “Kemalizm’i Marksist donatılarla yeniden yorumlamak” gibi “rasyonel” bir ilişkiden daha fazlasını kapsamaktadır *Yön* Dergisi açısından söylenecek ve son derece esik bir tanımla olacak bir olgu da Kemalizmin yalnızca bir” meşruiyet kazanma aracı olarak “ görülmesidir. *Yön* yazarlarının tümü açısından Kemalizm “ideal bir gerçeklik durumu, varoluşsal olarak kendilerini anlamlandırma gereğesidir” . Derginin genel geçer tavrı Atatürk’ün söz ve eylemlerini tüm yorumlarına referans olarak almak ve bunun üzerinden sonuçlar çıkarmak şeklinde olmuştur. *Yön* kadrosuna göre Atatürk ilkelerini uygulamak milli bir sosyalist devlet inşa etmekle aynı anlama gelir, “kapitalist olmayan kalkınma yolu” tanımlamasının da kaynağı Atatürk ilkeleri olarak görölmektedir. Türkiye Kemalist çizgiden geri iktisadi ve sosyal yapısını değiştiremediği için sapmıştı . Çözüm yolu “ sömürülen sınıfları yok sayma” yerine sömürücülere karşı emekçi halka dönük ekonomik ve sosyal politikalar üreten bir “Halkçılık” , “Devlet eliyle kapitalist üretmek” yerine Halkçı görüşün planlı bir şekilde uygulanacağı üretim metodu olarak “Devletçilik” “sadece şoven slogan ve şablon üretme” yerine her anlamda Emperyalizme karşı bir duruş sergileyen “Milliyetçilik” ,” Arap harfleri yerine Latin Alfabesine geçme, fes yerine şapka takma” yerine toplumu ileri doğru götürecektir ekonomik ve sosyal bir düzen değişikliği getirmek olarak algılanacak “Devrimcilik” şeklinde Kemalist ilkeleri Marksist donatı ile geliştirilen bir yorum Türkiye’yi sosyalizme götürebilirdi.

Yön yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir'e göre, Atatürk ilkeleri demek "milli sosyalizm" demektir. Yön çevresi Türkiye'nin o günkü durumunu "Türkiye'nin Bağımsızlık Savaşının bu evresi" olarak değerlendirmektedirler. Buna göre, Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nın devam etmekte olan bir evresindedir. Yapılması gereken şey, bağımsızlığın ve kalkınmanın sağlanmasıdır (Atılğan, 2018, s. 80-84 , Atagenç, 2012, s. 36-42 , Altun, 2004, s. 559-565 , Özdemir, 1986, s. 45-59)

Yön'de sıklıkla bu ilişkiyi kurmaya yönelik şekilde yazılan makaleler ,Devletçilik ve Halkçılık uygulamalarının güne uygun yorumlanması ve Atatürk'ün anti-emperyalizm çizgisinin doğal sonucu olarak

Buna bir örnek Ay'ın 48.sayıdaki yazısıdır

" İktisadi siyasetimizin amaçlarından biri de genel çıkarları doğrudan doğruya ilgilendirecek iktisadi kurum ve teşebbüsleri devletleştirmektir.' diyen Atatürk, halkın yararına bir ekonomi düzeninin gereğine inanmıştı. Emperyalizme ve kapitalizme karşı çıkıyordu. Atatürk, ekonomik kalkınmamızın devletçilik yoluyla başarılabileceğini biliyordu. Devletçiliğin de bir devlet kapitalizmine değil, toplum çıkarına iş gören bir makine olması gerektiğini, sık sık tekrarladığı 'Halk Hükümeti' deyimini ile belirtir" (Ay, 1962, s. 14)

Türkiye'nin kalkınmasının sanayileşme ile gerçekleşebileceğine inanan Yön yazarları genel itibarıyla Avcioğlu'nun

"..... devletçiliğin ilk meselesi, devletçiliğe inanmış bir siyasal kadronun ve ortamın yaratılmasıdır. Devletçiliğin temel gayesi, özel çıkarlar yerine, halkın çıkarını geçirmektir. Bu sebeple, tam manasıyla halkın yararına yöneltilmiş bir devletçilik halkçılıktan ayrılmaz. Gerçekten halkçı bir idare olmadıkça, devletçilik ten beklenen faydaların çoğu sağlanamaz. O halde Devleti özel çıkarların elinden kurtarmak lazımdır. Bu da özel iktisadi gücün, paraya dayanarak, devleti ele geçirmesini önlemekle gerçekleşir..... Demokrasiyi gerçekleştirme vasıtası olan devletleştirme, aynı zamanda, rasyonel bir iktisadi kalkınma yoludur..... Bütün iktisadi hayatın planlanması, devletçiliğin tabii bir sonucudur. Plânlama ise, akılcı bir kalkınma doktrinine dayandırılmadıkça pusulasız kalır. Sosyalizm, halkçı ve akılcı bir kalkınma doktrini olarak, devletçilik ve plânlama için en uygun ortamı yaratır" (Avcioğlu, 1962f, s. 3)

görüşleri çerçevesinde bir fikir birliğine sahiptir Aren aynı konuda

"... İktisadi kalkınmanın temel iki şartı vardır 1.Mevcut kaynakları en verimli oldukları yerde Kullanmak 2.Asıl imkanları harekete getirerek istihsale koşulacak kaynak miktarını artırmak.....işte kalkınmanın bu iki temel şartını hususi teşebbüs sistemi tatminkar bir

şekilde ve çabuklukta sağlayamadığı için, ağırlığın plancılığa ve devletçiliğe verilmesi zarurettir..... Devletçilik olmazsa Planda olmaz” (Aren, 1962, s. 14)

şeklinde görüşlerini belirtmektedir (Altun, 2004, s. 559-565 , Atılğan, 2018, s. 90-100)

Yön dergi sayfalarında ve özellikle ilk iki yayın yılında (1962-63) demokrasi konusuna özel bir önem vermekte idi. Bu dönem sosyalizmden sonra en fazla işlenen konu olan demokrasi hakkında Yön yazarlarının genel tavrı “kalkınma olmadan demokrasinin olamayacağı, kalkınmanın ise ancak sosyalist yoldan başarılabacağı” fikrini savunmak olmuştur. Yöncülere göre mevcut düzen” eşraf demokrasisi” veya “şekli bir demokrasi” olarak görülmekteydi. Genel oy, çok partili hayat, fikir özgürlüğü gibi özelliklerin beklenen sonucu vermesi için iktisadi kalkınmanın başarılması gerekliliği, bunun yolunun da sosyalizmden geçtiği vurgulanarak sosyalizmle demokrasi arasında pozitif bir ilişki ortaya konmakta idi.

Yöncüler bu dönemdeki demokrasi anlayışlarına uygun olarak 1961 seçimlerinde, seçim listelerinde yer bulamayan veya dışta kalan bazı sendika liderleri, işçiler gibi kitleleri arkalarına alarak bir siyasi parti kurma fikrinde olmuşlardır. İsmet İnönü ve CHP’nin bekledikleri köklü reformları yapamayacağına ve bunun için zorlanması gerektiğine olan inançları bir yandan, kendileri için bir seçenek oluşturduğuna inanmadıkları ve “sözde bir teşkilat” olarak gördükleri TİP içinde yer almayı uygun bulmamaları diğer yandan kendileri açısından yeni bir siyasal parti kurma fikrinin ön plana çıkmasına neden olmuş ve “*Çalışanlar Partisi*”⁷⁶ adı altında kurulması düşünülen parti girişimine dahil olmuş ve özel bir önem vermişlerdir. Çalışanlar Partisi girişiminin “sadece bir işçi hareketi olarak” doğduğunu iddia ettikleri TİP den farkını kuruluş tüzük taslağı ve programında

“ Çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek ,herkes için çalışma imkanları yaratmak.....sosyal adalet ve demokrasi içinde hızlı kalkınmayı sağlamak.....Çalışanlar Partisi Devletçidir, hızlı kalkınmanın çalışan kütlesi sefaletle sürüklemekten sosyal adalet ve demokrasi içinde gerçekleşmesi imkanını ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur.....sosyal politika, eğitim ve sağlık alanlarında halkçı bir görüşün nasıl

⁷⁶ Çalışanlar Partisi ile ilgili detaylı çalışma için bkz. Aziz Çelik “ Sınıf ile Devlet Arasında Bir Tereddüdün Öyküsü: Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962)” 2010, **Tarih, Sınıflar ve Kent** kitabı içinde (Editörler: Besime Şen-Ali Ekber Doğan) s.103-165 Yıldırım Koç “Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi” (1962) **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 197,

uygulanabileceğini belirtmektedir. Bu esasların yalnız işçi kütlelerini değil, ileri ve devletçi tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri....." (Yön, 1962a)

şeklinde belirttikleri " diğer kitlelere de ulaşma" yönündeki özelliklerle ortaya koymaktaydılar. Mevcut düzen içerisinde köklü reformlar yapabilme imkanı olabileceğine dair inançları ile yola çıkan Çalışanlar Partisi girişimi Türk-İş in bu girişimden çekilmesi ile sonuçsuz kaldı ve kendiliğinden dağıldı. Parti girişiminden beklediğini bulamayan Yöncüler takip eden dönemde Yön Hareketinin öncülük ettiği Sosyalist Kültür Derneği'nin kuruluşunu örgütler (SKD) tüzüğünde amacını " *Emeği toplumun temel değeri sayan Her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak olan gerçek demokrasi düzeninin kurulması için... böyle bir düzenin kültürel temellerini araştırır ve bunların yayılmasına çalışır*" şeklinde ortaya koymuştur (Yön, 1962b, s. 8-9) bildiriye göre derneği kuranlar "milliyetçi, hürriyetçi ve demokratik ilkelere dayanan bir sosyalizm anlayışı" etrafında örgütleniyor ve " ...Türkiye'yi içine düştüğü çıkmazlardan kurtaracak, her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak, gerçek bir demokrasi düzeninin kurulması için gerekli koşulları yaratacak tek sistemin sosyalizm olduğuna inanıyoruz" şeklinde ana hedeflerini ortaya koyuyordu. TİP bu girişimi-sonradan partiye dönüşebilecek bir girişimin ön adımı olarak gördükleri için olsa gerek- kendi varlığına karşı bir girişim olarak algılamıştır. Derneğin⁷⁷ kurucuları olarak kuruluş bildirgesine imza koyanlar arasında senatörler, milletvekilleri, akademisyenler, üst düzey bürokratlar ve Yön Dergisinin çok sayıda yazarı vardır. Bu imzalar arasında ilgi çekici imzalardan bir tanesi daha sonra 9 Mart 1971 girişiminde çok ön planda olacak Madanoğlu Cuntasının faaliyetlerini MİT'e haber vererek çökertilmesini sağlayacak olan ve o sıralarda İÜ. İktisat Fakültesinde asistan olarak görev yapan Mahir Kaynak'a aittir. Derneğin en önemli faaliyeti "Cumartesi Toplantıları" adı altında yapılan seminer ve tartışma toplantıları düzenlenmesidir. SKD ileride göreceğimiz şekilde 1965 seçimleri sonrası dergide yaşanan Mümtaz Soysal-Doğan Avcıoğlu ayrılığı sonrası etkinliğini kaybetmiştir (Şener, 2015, s. 80-82)

⁷⁷ Sosyalist Kültür Derneği ve Çalışanlar Partisi girişiminde yer almanın, London School of Economics Keynesyen iktisatla ilgili dersler de almış Avcıoğlu'nun Fabiancı Sosyal Demokrasiden de etkilendiği ve üçlü bir Türkiye Çalışanlar Partisi, Sosyalist Kültür Derneği ve Yön Yayınları sürecini ortaya buna öykünerek çıktığı söylenmektedir SKD kurulmasında Fabiancı etki ile ilgili olarak bkz Tülay GENCER "Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri" **S.D.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 2020, SAYI: 49, S. 225-242,

1964'ten itibaren Yön sayfalarında demokrasi konusunun işlenmesi oldukça azaldı, özellikle 1965 seçimlerini AP nin kazanması sonrasında demokrasi artık gittikçe daha fazla küçümseniyor, Yön' ün demokrasi anlayışı "gerçek demokrasi" olarak tanımlanıyor ve var olan çok partili demokrasi eleştiriliyordu. Yöncülere göre, genel oy ile seçime dayalı siyasal yapı, feodal ağalar ve şeyhler' in tahakkümü altındaki halk kesimlerinin oyları vasıtasıyla gerici unsurları iktidar yapmaktadır. Avcıoğlu bu durumu, *"Anonim şirket, nasıl yönetimde etkisi sıfır olan küçük hissedarlar sayesinde, az sayıda kapitalistin sınırlı sermaye ile diktatörlüğüne yol açıyorsa, yarı feodal bir sosyal yapı içinde de, Batı politik sistemi, ağa ve eşrafın 'oy paketleriyle' politik hayatta ağır basmasını sağlamaktadır."* şeklinde ortaya koymaktadır.(Avcıoğlu, 1966,s:3) aynı bağlamda

"Azgelişmiş ülkelerde sandıktan hep Amerika'nın çıktığı" fikri Yön sayfalarında daha fazla yer bulmaya başlamıştır (Macar, 2009, s. 164)

Demokrasi ile ilgili ilgi kaybı kendini en fazla 1965 seçim sonuçlarından sonra Mümtaz Soysal'ın seçim sonuçlarını değerlendirmesi üzerinden başlayan ayrışma sonrası 1967 de Yön dergisinin kapanması ve 1969 da yayın hayatına başlayan Devrim dergisinde gösterir .Devrim daha sonra detaylıca işleneceği gibi "parlamentar demokrasiyi" adeta hedef tahtasına koymuş ve "cici demokrasi" olarak değerlendirmeye başlamış ,hareket uzun soluklu çalışmalar yerine "hızlı çözümlere" doğru yön değiştirmiştir.

4.3.3. Yön Düşüncesinde Sosyal Tabaklar ve Sınıflar

Yön-Devrim hareketinin Türkiye'deki sol üzerinde önemli etkisini oluşturan yönü onu solun diğer varyantlarından da ayırt edici özelliğini de oluşturmaktadır. Her ne kadar konunun başında da ifade ettiğimiz gibi Yön Dergisi sayfalarında solun çeşitli görüşlerinden isimlere yer vererek mutabakat arasa dahi sosyalist görüşü temsil etmelerine rağmen Yöncüler "İşçi sınıfı önderliğindeki bir mücadele ile kurulacak sosyalizm fikrine inanmamaktadır" ancak bu görüş Yön'ün sınıf mücadelesini tamamen yadsıdığı anlamına gelmemelidir, sınıf mücadelesi inkar edilmemektedir.

Avcıoğlu Yön Dergisinin 47.ci sayısındaki *"Kaynağa Doğru"* isimli yazısında

" Hata, her ne kadar geri olsa da her toplumda menfaatleri çatışan sınıfların mevcut

bulunduğunun anlaşılması oldu.....O tarihlerde Türkiye’de Batı anlamında sınıflar yoktu. Fakat yine de üretim araçlarını elinde tutan bu sayede emekçileri sömüren sınıflar vardı. Halkçı bir politikanın hareket noktası, sınıf gerçeğini kabul etmek ve sınıf tezatlarını ortadan kaldırmak olmalıydı. Halbuki “ bizde sınıf yoktur” gibi bilime aykırı bir düşünceden hareket edildi.....” (Avcıoğlu, 1962e, s. 3)

şeklinde bir analize yer verir. Kemalizm sınıfları var saymadığı ve sonrasında CHP de uygulamaları ile “ağa-eşraf takımının” önünü açtığı nedeni ile eleştirilmektedir. Yine bir başka yazısında “.....Türkiye sınıf mücadelesinin göbeğinde yaşamaktadır” demektedir. Tüm bunlara bakara Yöncüler sınıf mücadelesini kabul etmekte olduğu tartışmasızdır, ancak Yön hareketinin kabul etmediği olgu “sosyalizmin doğrudan sınıf mücadelesi sonucu kurulabileceği” olgusudur. Daha doğru bir söylemle Türkiye’de sosyalizme geçişin diğer az gelişmiş ülkelerde de olduğu gibi, işçi sınıfının önderliği olmadan da olabileceğini söylemektedirler. Bu anlamda örnek aldıkları sosyalizme geçiş pratiği Üçüncü Dünyacı bir patika izler.

Yöncülere göre, Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan süreç bir “Burjuva ihtilali ”dir. Amacı yabancı burjuvazi yerine yerli burjuvaziye konumlandırmak olan bu hareketin önderliğini “milli burjuvazinin en aydın tabakaları” yapmaktadır, ancak sonrasında ihtilalin çok içinde olmayan burjuvazi Cumhuriyetle beraber, tahayyülünde başka bir kalkınma modeli de olmayan ihtilalci kadroya kapitalist bir kalkınma yolunu benimsetmişler, Devletçilik uygulamalarını dahi kendi çıkarlarına alet etmişlerdir. Gelişen bu burjuvazi esas büyümesini II.Dünya Savaşı sonrası demokrasiye geçiş ile beraber içte toprak ağaları dışta kendi ekonomik sistemini ihraç eden emperyalist zihniyetle işbirliği yaparak “yeni tip sömürgeciliğin ülkedeki temsilcisi” olmuşlardır . Yön Dergisi sayfalarında “Türkiye’nin egemen sınıfının çıkarları emperyalizmle bütünleşmiş olan komprador burjuvazi ve feodal ağalar” olduğu, “*Türkiye’deki burjuva sınıfının devlet eliyle adım adım yaratılmıştır*” Demokrat Parti iktidarında gittikçe gelişen bu sınıf Batılı anlamda bir burjuva sınıfı olma yolunda iyice gelişme göstermiştir (Şener, 2015, s. 90-93)

Yön hareketi ,Batılı toplumların gelişmesinde ilerici ve devrimci bir rol oynamış sanayi burjuvazisini, Türkiye’de bu yetenekte görmemekteydi. Çünkü, sanayi burjuvazisi Batı’dakinin tersine prekapitalist veya feodal düzenin gerici sınıflarıyla ittifak halindeydi. Böylece,” sanayicisinden, ithalat ve ihracatçısından, tefeciye ve

toprak ağasına kadar uzanan bir tutucu egemen sınıflar koalisyonu” oluşmuştu . egemen sınıfları Komprador burjuvazi-büyük toprak ağası-eşraf temeline oturtmakla beraber ,bu kesimi her zaman bir blok olarak görmemekteydi, hatta

Avcıoğlu bu konuda “ *Burjuvaziye karşı takınılacak tutum dikkatle incelenmeli ,onu bir blok olarak karşıya almaktan imkan nisbetinde kaçınılmalıdır* (Avcıoğlu, 1962g, s. 20) demektedir. Yön’ün özellikle 1965 sonrası iktidar stratejilerini oluştururken ön plana çıkardığı demokratik devrim veya kendi söylemleri ile “milli kurtuluş devrimi” yine kendi söylemleriyle “milli cephe” tarafından gerçekleştirilmesi beklenen ve “ emperyalizme karşı milletçe mücadele” şiarıyla yükselttikleri bir mücadele ile gerçekleşecek bir devrim beklentisi halinde algılanabilir. Avcıoğlu bu cephenin bileşenlerini “ işçi ve köylüler, öğretmenleri , subayı, ve memuruyla orta sınıflardan gelen aydınlar, gençlik, ‘ilerici kuvvetlerin anayasadan da kuvvetli teminatı durumundaki ordu ve küçük sanatkarlar” sayılmakla birlikte (Avcıoğlu, 1962g, s. 20) “ *sayıca az da olsa milletlerarası kapitalizmle çatışma halindeki milli sanayiciler*” (Avcıoğlu, 1963, s. 8-9) olarak tanımlanan burjuvazinin bir bölümü “ *Bir kısım sanayici dış ticaret serbestisi isteyen ithalatçıya karşı milli sanayiye geliştirmek isteyen milliyetçilerin yanında pek ala yer alabilir....* “ (Avcıoğlu, 1962g, s. 20) söylemiyle ve biraz zorlama bir “ ya tutarsa” tavrıyla zaman zaman bu milli bloğun bileşenlerinden biri olarak görülmeye çalışılmıştır.

İşçi sınıfı Yön açısından “...*İşçi sınıfının sosyalist mücadelenin ön safında yer aldığı aşikardır: İşçi sınıfı dinamik, teşkilatlanması kolay ve durumu itibarıyla ilerici bir sosyal gruptur. Yalnız uzun yıllar faşist baskı altında tutulan işçilerimiz yeni yeni şuurlanmakta ve teşkilatlanmaktadır*” (Avcıoğlu, 1962g, s. 20) noktasından algılanmaktadır bu algı aynı zamanda işçi sınıfının bir anda sosyalist bilince sahip hale gelemeyeceğinin de bir ifadesidir, ancak ortada çok temel bir algı vardır Şener bunu “*Yöncüler başından itibaren işçi sınıfına karşı bir güvensizlik duymuş, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfının öncülüğüyle sosyalizme geçebileceğine hiçbir zaman inanmamışlardır*” (Şener, 2015, s. 93) diyerek ifade eder

Yön-Devrim hareketine göre Türkiye’deki işçi sınıfının önemli zafiyeti “devrimci tecrübe, bilinç ve örgütlenme düzeyi bakımından hayli geri oluşu” dur, bununla birlikte “sendikacılık ta olumsuz alışkanlıklara sahiptir” Avcıoğlu açısından bu “işçi sınıfının öncü bir konum elde etmesini imkansız kılmaktadır” .Yöncülere göre gelişmiş veya sanayileşmiş ülkelerde işçi sınıfı yeterli tecrübe ve bilince sahip olduğundan

burjuvazinin yerini kolaylıkla doldurabilirdi bu aynı zamanda sosyalimin maddi temellerini de oluşturmaktaydı yaşanan çelişki sınıflar arası bir çelişki idi ,ancak bizim gibi az gelişmiş ülkelerde temel çelişki henüz sınıf bazında bir çelişki değildi, zira işçi sınıfı yeterli bilinç ve tecrübe düzeyine ulaşamamıştı bu yüzden işçi sınıfının önderliği ile sosyalist bir düzene geçmek mümkün değildi sosyalizme geçişin yolu bileşenlerini yukarıda ifade ettiğimiz gibi “milli cephenin” gerçekleştireceği bir “milli kurtuluş devrimi” olacaktı. Bu noktada Yön-Devrim hareketinin literatürde de oldukça sık belirtilen en ayırt edici tarafı ortaya çıkar; işçi sınıfı sosyalizme geçişte önderlik edemeyecek ise önderlik hangi sınıfta olmalıdır? Bu sorunun cevabını Yön-Devrim hareketi “zinde güçler” olarak vermektedir. Zinde güçler zaman zaman “ara tabakalar” “sivil-asker aydın zümre” olarak adlandırılan ve içeriğini sivil memurlar, subaylar ve öğrenci gençliğin oluşturduğu bu kitle Küçük burjuvazi olarak da görülebilir, Macar bu kitle ile ilgili olarak “...çıkartları, modernleşme ve hızlı kalkınmadan yanaydı, kendilerini toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısı ile, öncü bir rol oynamaya, Özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyonun sahibi sayma eğilimindeydiler” demektedir.(Şener,2015,s 94-97 , Macar,2009,s.165)

“Millî kurtuluş hareketi” olarak düşünülen aşamada , mücadelenin ideolojik anlamda öncülüğü, görevini ise aydınlar yerine getirecek , lazım olan kadroyu geniş ölçüde onlar devşirecektir. Yön- Devrim hareketi, orta-alt sınıflardan gelen bu “aydın” kitle Türkiye’nin milli kurtuluş hareketinin temel dinamiği ve gerçekleştircisi olacaktır.

Yön-Devrim hareketi için “zinde kuvvetler” daima bir “siyasal özne” idi; bu özne temelde ilericilik üzerinden toplumun statükocu ve gerici kuvvetlerinin karşısında oluyordu ve olacaktı. ”Zinde kuvvetler “in her ne kadar aydınlar,öğrenciler,sivil bürokrasi gibi bileşenleri olsa da merkezde askeri bürokrasi yani ordu vardı. Türkiye açısından batılılaşma hareketlerinin başlatıcısı ve savunucusu ordu olmuştu Avcıoğlu’nun

“ Fakir ve mütevazı ailelerden gelen ordu Türkiye’mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin batılılaşma hareketlerinde ordu daima ilericilerin safında yer almıştır. Bugün de ilerici kuvvetlerin anayasadan da kuvvetli teminatı ordudur” (Avcıoğlu, 1962g, s. 20)

diye tanımladığı ordu ile ilgili olarak bir başka Yön yazarı İlhami Soysal “ Nizam-ı Cedit ’ten beri her yeninin, her ilerinin koruyucusu olan ordu” hakkında “

Türkiye’de bir anlamda Ordu Halk, Halk bir anlamda ordudur...kısacası Türk ordusu halkın ordusudur, halk ordusudur.....” (Soysal, 1962, s. 7) demektedir.

yine Avcıoğlu’nun gözünden

“ Varlıklı sınıflardan gelen ordu İspanya ve Portekiz’in ilerlemesini durduran faşistlerin yanında yer almıştır. Fakat Türk ordusu İspanyol veya Portekiz ordusu değildir.....Türk ordusu halkın içinden gelmiştir, halkın dertlerini yakından tanımaktadır.....27 Mayıs’tan sonra sosyal adalet çıkırını bir takım politikacıların çelmelerine rağmen ordu açmıştır.....Atatürk devrinde de memleketin hızla ileri gitmesi için liderlik yapan ordu bugün de en sağlam kuvvettir” (Avcıoğlu, 1962h, s. 3)

şeklinde Türk ordusu önemli bir fark ile diğer ordularla karşılaştırılır görüldüğü üzere Yön yazarları, *“Batı tarihinde ordunun burjuvazinin silahlı gücü olarak hareket ettiğini, muhafazakâr bir gücün temsiliyetini üstlendiğini, buna karşılık Türkiye’de ordunun bir halk ordusu olduğunu ve değişimin öncüsü (ilerici bir güç) olma misyonunu üstlendiğini”* ifade ederler Yön sayfalarında bu tezi kanıtlamak adına zaman zaman dönemin modernleşme kuramcılarının “Türk ordusunun modernleşme sürecindeki rolü” ne ilişkin makaleleri de yayımlanır. Avcıoğlu’nun yukarıdaki satırlarını alıntıladığımız Yön’ün 39. sayısının yayın tarihi 21 Şubat 1962 dir; bu tarihin bir gün sonrası Talat Aydemir ilk darbe girişimini gerçekleştirecektir. (Şener 2015,s.97-99 , Altun, 2004, s. 569-570)

Sosyalizme varış ve önderlik konusunda Türkiye solunun o anki iki temsilcisi olan TİP ile Yön arasındaki anlayış farkları Yön’ün yukarıda aktardığımız düşünceleri etrafında daha da belirgin hale gelmiştir. Önceki bölümlerde irdelediğimiz gibi TİP’in programında yer alan başlıca kavramlar ve hedefler, içerik bakımından Yöncülerin öne sürdüğü kavramlardan ve hedeflerinden çok da farklı değildi ancak iki cephe arasındaki temel farklılık legalizm ve parlamentarizmi kesin bir dille ve taviz vermeden savunan TİP, işçi- emekçi sınıfların oylarıyla - demokratik yöntemlerle ve aşağıdan yukarı geliştirilecek bir hegemonik yapıyla iktidara gelmeyi hedefliyordu .

Yön ise TİP ’ten farklı olarak sosyalizmin öncelikli ve temel sorununu anti-empyrialist ve anti-feodal mücadele olarak algılıyor, azgelişmiş toplumların bir örneği olan Türkiye’de proletaryanın sosyalist bir partiyi üstelik de oyla iktidara getirebilmesini imkansız görüyor, bu noktada iktidarı zinde kuvvetlerin yukarıdan

aşağı kuracağı bir hegemonya projesine bağlıyordu böylelikle Atatürk ile başlayan “milli kurtuluş savaşı” da tamamlanacaktı

4.3.4. Yön’ün Üçüncü Dünya Algısı: Nasır’ın Yıldız Olduğu Bir Dünya

Yön’ün ortaya çıktığı dönem az gelişmiş ülkelerin büyük kesimi “kapitalist olmayan kalkınma” yoluna asker-sivil aydınlar öncülüğünde verilen bağımsızlık mücadelesi sonrasında kendilerini geri kalmışlığa mahkum eden emperyalizme milliyetçi ve devletçi, halka dönük bir tür sosyalizm ile karşı koyarak kurtulmaya çalışıyorlardı. Üçüncü Dünya’nın bu mücadelesi ile Mustafa Kemal’in ve Cumhuriyet aydınlarının verdiği mücadele arasında çok büyük paralellik vardı, uyguladıkları metotlar çok daha önce Türk Devrimi için Mustafa Kemal tarafından formüle edilmişti . Üçüncü Dünya Kemalizmin ilkelerini örnek alıp kalkınma mücadelesine girmekteydi

Yöncüler açısından “zinde kuvvetler ”in ilericilik vasfı yalnızca Türkiye’ye özgü değildir. İşçi sınıfı burjuvazi arasında var olan çelişki batılı gelişmiş ülkelere ait bir çelişki olup, az gelişmiş ülkelerin temel çelişkisi “emperyalizm-bağımlı ülke” çelişkisidir. Az gelişmiş ülkelerde bundan rahatsızlık duyan ve buna karşı milletçe verilen bağımsızlık mücadelesinin önderliğini yapan “zinde kuvvetlerdi”. Türkiye’nin toplumsal dönüşümü için çok önemli bir görevi olan “zinde kuvvetler” ,sosyalizme geçişte bir ara dönem olarak düşünülen “milli demokrasi” intikal devresi” gibi tanımlamalarla belirtilen dönemde öncü rolü oynayacak sonrasında işçi sınıfının öncülüğünde sosyalizme geçilecekti. Bu noktada Yön-Devrim hareketi gözlerini Üçüncü Dünya’ya çevirmekte ve bu bölgede anti-emperyalizme karşı milliyetçi bir direniş göstermiş ve “kapitalist olmayan yoldan” kalkınmayı seçmiş “ilerici” askeri yönetimlerden etkilenmiştir. Şener’in Yalçın Küçük ’ten alıntılayarak kullandığı bir cümle ile “Doğan Avcıoğlu Nasır’ın yıldız olduğu bir dünyada parlamıştı” (Küçük, 1990, s. 47 dan aktaran Şener,2015,s.101). Yön gerek Mısır’da Nasır hareketini gerekse Ortadoğuda yükselen BAAS rejimlerini ülkelere Batı’ya karşı sergilediği duruş ve milli kaynaklarını koruma üzerinden oldukça önemli bulmakta ve dikkate almaktadır .Nasır dönemi Mısır’da gelişen ve “Mısır Sosyalizmi” olarak adlandırılan düzen Yön tarafından pozitif bir algıyla karşılanmaktadır.Mısır’ın öncülük ettiği kalkınma modeli “kapitalist olmayan yol” dan bir kalkınma modelidir. Başlangıçta

sermayenin millileştirilmesi sonrasında Kemalist devrimde olduğu gibi Kamu iktisadi teşekkülleri (KİT) lerin kurulması, ve yine benzer şekilde “planlı ekonomi” anlayışı ile başlatılan kalkınma hamlesi ,çok çok önem verilen toprak reformu başarılı bir şekilde uygulanmaya başlamış olması Avcıoğlu’nu ve Yön hareketini derinden etkilemiştir.

Yön 1.ci sayısından itibaren ve sonrasında da” Nasır tipi kalkınma” konusunu gündemden indirmez . “Nâsır’ın ‘Milli Yasa’ adındaki sosyalizm programının başarısı, Orta Doğunun ezilen ve sömürülen kütlelerini arkasından sürükleyebilir” demektedir .Bu inanç doğrultusunda derginin çeşitli sayılarında Cemal Abdülnasır’ın sosyalist bir program olarak takdim edilen “Milli Yasa” adlı ihtilal anayasası orta sayfada yayımlanmıştır. “1-Sömürgeciliği ve sömürgeciliği destekleyenleri Mısırlı hainleri tasfiye etmek; 2-Derebeyliği ortadan kaldırmak; 3-Sermayenin iktidar üzerindeki egemenliğine son vermek; 4-Toplumsal adaleti sağlamak; 5-Güçlü bir milli ordu kurmak; 6- Sağlam bir demokrasi hayatını kurmak” gibi Nasır iktidarının altı ilkeye dayandığı açıklanarak bir anlamda Kemalizmin “altı ok” una referansla Kemalist düzlemle bağlantı kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. (Yön, Milli Yasa, 1962d)

Nasır ve konumu Afrika ve Asya arasında kilit bir konumda mütalaa edilmiştir bu nedenle Mısır’ın başarısı yalnız Orta Doğu için değil Afrika için de bağımsızlık mücadelesi özelinde örnek teşkil edecektir. Avcıoğlu, Yön sayfalarında ordunun “ilerici” rolüne Nasır modeli üzerinden olumlu atıflar yapmakta yine aynı düzlemde ,Orta Doğu coğrafyasında “Arap Sosyalizmi” ve bu yolla Arap toplumlarının ulusal bağımsızlık temelinde kalkınmasını ’ni kendine şiar edinmiş ve askeri darbelerle iktidarı ele geçirmiş Baas hareketine ve Nasır’ın “ilerici ve milli” karakterine övgü dolu yaklaşımlarda bulunmaktadır.

Yön’ün ilk sayısında Yön adına Mısır’a giden Melih Tümer izlenimlerini

“ 1952 devriminden beri başkan Nasır ve genç subay ve aydınlardan kurulu yardımcılar yeni ve enerjik görüşlerle hareket etmek istemişlerdir.....ilk müdahale 1952 toprak reformudur; topraklardaki kişi mülkiyeti sınırlanıyor,toprak gelirlerinin en yukarı haddi belirleniyor.....Devlet gittikçe artan bir hızla yeni sanayilerin yaratılmasına başlanmıştı.....kurulan ‘Ulusal İstihsali Geliştirme Kurulu’ hem mevcut sanyiin verimliliğini artırma,hem de yeni yatırım sahaları arama ile görevlendirilmişti.1956 daki Süveyş Kanalı olayı ile birçok büyük İngiliz ve Fransız bankaları ve firmaları zaten devletleştirilmişti.....Mısır Bankası’nı devletleştiriyordu.....Ekonomik ve sosyal planlama ile tesbit olunan hedeflere,bu yolla daha kısa ve kesin olarak ulaşılacağını düşünmektedir (Tümer, 1961, s. 19)

şeklinde aktararak Yön hareketinin kafasında oluşan hegemonik projenin bir anlamda ilham kaynağı olan ana temalarını ortaya koymuştur.

Yöncüler Mısır örneğini, bağlantısızlar hareketindeki öncü rolü ve kalkınmacı anlayışı ve uygulamaları ile Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği siyasi bağımsızlığı hayata geçirebilen devrimci yapı olarak görmektedir. Mısır hakkında pek çok yorumun görüldüğü Yön sayfalarında Avcıoğlu Mısır'ı detaylı bir şekilde analiz etmiş özellikle Asuan Barajı ve Süveyş kanalının millileştirilmesinden sonra asıl gücünü kazanan rejimin ulusal değerleri temel alan bir sosyalizm ile kalkınma yolunda ilerlediğini söylemektedir. Nasır Rejiminin başarısı yalnız Ortadoğu için değil Afrika ülkeleri açısından da örnek teşkil edebilecek şekilde algılanmaktadır. Mısır devriminde genç subayların ve dolayısıyla ordunun "ilerici" rolüne atıf yapılmakta, yine aynı dönemde ortaya çıkan BAAS hareketi ve ordu tarafından yapılan darbelerle Suriye ve Irak'ta iktidara gelişi, anti-emperyalist ve milliyetçi yönü üzerinden algılanarak olumlu karşılanmakta ve sık sık Yön sayfalarında işlenmektedir, Yön'ün 65. sayısının kapağına " Suriye'de genç subaylar ihtilali Birlik, Hürriyet ve Sosyalizm" başlığını atarak çıkması ve bu sayının 18 ve 19 sayfalarında konuyu derinlemesine işlemesi buna bir örnek teşkil eder (Yön, 1963) bu olumlu değerlendirmeler nedeni ile Yön ve Avcıoğlu sık sık darbecilik üzerinden eleştirilmektedir. Yön'ün Talat Aydemir hareketlerine desteği sık sık onun bildirilerinin yayınlanması Aydemir'i "Türk bir Nasır" olarak gördüklerine dair izlenimler oluşmasına neden olmuştur.

Doğan Avcıoğlu, Talat Aydemir'in 22 Şubat girişiminden sadece birkaç gün önce, "*Türkiye, orduya dayanarak ve ordunun desteği ile geriliği ve gericiliği yenmeyi bilecektir*" demiştir. Mümtaz Soysal ise, Aydemir olayında Yön çevresinin rolünü, olası bir devrim sonrası devrimci idealler için sıcak temaslar kurulduğu şeklinde açıklamıştır (Akyaz, 2006, ss 260-280). Akyaz'ın belirttiği bu temaslarla ilgili Soysal'ın beyanı şöyledir:

"... arada (*Yöncüler ile Talat Aydemir arasında EB*) herhalde gidip gelenler ,bu 'sıcak temas' diyelim ya da belki biraz 'uzak temas' diyelim,onu kuran insanlar olmuş olabilir.....madem toplumu belli bir yöne çekebilen güçler bunlardır (*zinde kuvvetler EB*), onların bu devrimci yönde etkilenecekleri gerekir; Etkilenmekle kalmaz onların hareketleriyle de ilgilenmek gerekir ; Ve kıyasından köşesinden bu hareketin başarısı için de çaba göstermek yanlış olmaz

(Birand,vd, 2016,s.93)

Bu arada Yön'ün, 1963 Mayıs'ındaki Albay Talat Aydemir'in ikinci girişiminden sonra Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından bu girişimle ilişkilendirilerek 14 ay kapatıldığını⁷⁸ hatırlamak gerekir. (Şener,2015,s.89)

Ancak tüm bunlar üzerinden Yön'ün tamamen darbe hesapları yapan ve cuntacılıkla sürekli içli dışlı olan bir yayın organı Yöncüleri de bunu organize eden sivil cuntacılar olarak görmek en iyimser tahminle bile "haksızlık" olacaktır. 1961-1969 arası döneme çok etkili bir aydın hareketi olarak damga vuran Yön ve Yön-Devrim hareketinin ilk bölümü ile ilgili olarak şu noktaya kadar aktarmaya çalıştığımız 1960'lar sonrası Dünya konjonktürünün etkisi ve 27 Mayıs sonrası ortamında "zamanın ruhu"nu kendi yönelimlerine göre yorumlayan bir kesim aydın sivil elit'in ortaya çıkardığı kendi hegemonik projelerini toplumsal bağlamda geçerli kılabilmek için ciddi emek harcanmış ve henüz benzeri bir etki yaratabilen denklikte bir alternatifine pek de rastlanamamış bir çalışma ortaya koymuş oldukları gerçeğidir.

Yayın hayatı boyunca Türkiye'de o dönemde tabu olarak kabul edilen sosyalizm, Nazım Hikmet, Kürt sorunu ve kadın sorunu gibi konuları ilk kez gündeme getirmiş dergi bizzat kurucuları tarafından 30 Haziran 1967 tarihli 222.sayı itibariyle yayın hayatına son verir.Doğan Avcıoğlu 1967 ila 1969 yılları arasında "Türkiye'nin Düzeni" isimli kitabını yazacak bir yandan da iktidar stratejilerindeki değişime uygun olarak "eylem" yollarını arayacaktır, bunların neticesi kurucu kadronun Mümtaz Soysal hariç yine var olduğu Devrim dergisi yayın hayatına başlayacaktır (Atılğan, 2018, s. 304-309)

4.3.5. Devrim Dergisi: İkinci Yarı Başlıyor

Türk Siyasi tarihini inceleyen literatürün büyük bölümünde genel eğilim Yön ve Devrim dergileri, hem çevresi hem de Doğan Avcıoğlu'nun fikirlerinden mülhem bir tarzda birlikte anılmakta ve genel olarak Yön-Devrim hareketi olarak adlandırılmaktadır. Bu çok yüksek oranla doğruluk payı taşıyan bir yaklaşım olmakla beraber Yön'ün Devrime doğru dönüşümündeki süreç ve Devrim'le ortaya konan çözümlemeler ve eylem pratiğine yönelik özelliği ile Yön ile arasındaki ilişki "ne

⁷⁸ Derginin kapatılması ile ilgili olarak kapatma kararını isteyen dönemin Sıkıyönetim komutanı Cemal Tural kapatma ile ilgili olarak Yön Dergisinin 77.Sayısında Bahri Savcı'ya ait "Karşı İhtilal Akımı" başlıklı yazının neden olduğunu söylemektedir (Tural, 1964)

birbirinden kopuk-süreksiz” ne de “birbirinin aynı-sürekli” dir; bu nedenle *Devrim* bahsi çalışmamızın ayrı bir bölümünü oluşturacaktır

Devrim dergisi, 1967 yılında Yön dergisinin kapatılmasından sonra Doğan Avcıoğlu’nun yönetiminde 21 Ekim 1969 tarihinde yayınlanmaya başlar. Derginin çıkarılması ile ilgili kararın Yön’ün kapanmasından aşağı yukarı bir sene önce verildiği bilinmektedir. Yön ve Devrim dergisi arasındaki temel farkı Avcıoğlu bizzat kendisi “1960’larda Yön’le Türkiye’nin yönünü belirledik Devrim’le devrimi yapacağız” (Cemal, 2012, s. 147) gerçekten de Yön Türkiye’ye bir kalkınma yolu önermeye çalışırken Devrim bu önermenin nasıl hayata geçirileceğini göstermeye çalışmaktadır. Her sayıda kırmızı büyük harflerle yazılmış “DEVİRİM” ibaresinin altında, Atatürk’ün “İdare-i Maslahatçılar Esaslı Devrim Yapamaz” sözü ve ay yıldızlı “Türkiye İçin” damgasıyla; günlük gazete boyutlarında, haftalık, sekiz sayfa olarak kesintisiz yayımlanan Devrim’in imtiyaz sahibi, Yön’ün de imtiyaz sahipliği yapmış olan Cemal Reşit Eyüboğlu Genel Yayın Yönetmeni ise Doğan Avcıoğlu’dur. Derginin Yazı işleri müdürleri tek sayılarda Uluç Gürkan çift sayılarda ise Hasan Kaya Cemal olmuştur bunun amacı hakkında “.....dergi hakkında açılması muhtemel birçok davanın sorumluluğunu almaları ve böylece Doğan Avcıoğlu’nun bu tarz mahkemelerde zaman kaybetmesini önlemektir” denilmektedir. (Erkan, 2008, s. 26-27) Atılğan derginin ilk sayıda 50 binlik tirajı olduğunu, bu tirajın 20 bine kadar düştüğünü; 27 Nisan 1971 tarihli 79’uncu ve son sayısına gelindiğinde 15–20 bin civarında basıldığı bilgisini aktarıyor (Atılğan, 2018, s. 289)

Her ne kadar derginin imtiyaz sahibi Cemal Reşit Eyüboğlu olsa da derginin kuruluş aşamasında 27 Mayıs’ın Milli Birlik Komitesi’nden olup daha sonra 14’ler içinde yer alan Numan Esin de maddi yardımda bulunmuştur. (Esin, 2005, s: 285-286).Yine Atılğan’ın aktarımında “Bir iddiaya göre General Cemal Madanoğlu da gazetenin finansmanına 30 bin lira ile katılmak istemiş ancak bu öneri kabul edilmemişti” (Atılğan, 2018, s. 289)

Devrim dergisi, tabidir ki *Yön* dergisi ile yüksek oranlı bir devamlılık taşımaktadır . Ancak, *Yön* ’deki kuramsal tartışmalara *Devrim*’de rastlamak pek mümkün değildir. Bunun dönemin yapısından kaynaklandığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. *Yön* ’de kalkınma söylemi ve tartışması son derece öne çıkmış “*Türkiye nasıl kalkınabilir*” gibi sorulara cevaplar aranmış ve bulunan cevaplar *Devrim* ile realiteye kavuşturulmak istenmiştir. (Atılğan, 2012,s.288) Uluç Gürkan ise “*Devrim*

klasik bir haber dergisi değil, aslında bir vaziyet alıştı çünkü dergi geniş bir kültür gereksinimini ve öğrenme açlığına cevap verici, temiz toplum özlemine dönük, yolsuzlukları araştırmacı tavrıyla tutunabilmiş bir yayın organıydı” diyerek Devrim dergisini tanımlar. (Hürkan, 2006, s. 88) Küçük’e göre “*Devrim doğrudan doğruya bir iktidar yürüyüşünün kavgacı yayın organıydı ve Avcıoğlu başka tartışma ya da gelişmelere gözlerini kapayarak, dergide iktidar müttefiklerini ve iktidar programını oluşturmaya çalışmıştı*” (Küçük,1984,s.2)

Günlük bir gazete boyutunda olmasına rağmen, haftalık olarak yayımlanması Devrim’in bir dergi mi yoksa gazete mi olduğu karmaşasını yaratmıştır. Literatürdeki genel kanıya uyarak dergi olarak tanımladığımız ve bu şekilde kullandığımız Devrim’in bu özelliği ile ilgili olarak Atılğan “Gazete boyutlarında olması ve Yön’ deki fikri ağırlığa sahip olmamasıyla Devrim’i “gazete”; şekli özelliklerinin dışında tam bir gazete olmamasıyla da Devrim’i “dergi” olarak tanımlamak gerekmektedir” demektedir (Atılğan,2012,s.288)

Devrim dergisi, yayın hayatına tıpkı Yön gibi bir bildiri ile başlamıştır. Yine Yön ’de olduğu gibi Devrim bildirisinin de satır aralarını okumak bize Devrim’le ulaşılmak istenen hedefler konusunda bilgi verecektir. Devrim bildirgesinin başlangıcında Yön’ de pek de rastlanılmayan bir şekilde yoğunluklu bir “laiklik-şeriat” çatışması işareti vardır “*Kemalizmin yoktan var ettiği Lâik Türk Devleti, mezhep, aşiret ve tarikat kavgaları içinde, çözülmekte, çökmekte ve için için erimektedir..... , Atatürk Türkiye’sini petrol, dolar ve sterlin kokan şeriatçılığın ağına yeniden düşürmek amacıyla, içerdeki şer kuvvetlerini seferber etmişlerdir. Oy kaygusuyla şer kuvvetlerine yaranmaya çalışan, hiç değilse onların hışmından kaçınmayı marifet sayan politikacı, Abdülhamit ve Vahdettin şeriatçılığını hortlatmak isteyenlerin, dolaylı ya da dolaysız yoldan suç ortaklığını yapmaktadır”* bu noktadan bakıldığında Devrim ,hitap etmek istediği kesimlerin “en hassas damarına” dokunarak adeta tehlike çanı çalmaktadır.

Daha sonrasında ise Yön’ dekine benzer bir şekilde ancak bu sefer çok da muhayyel olmayan bir tarzda ve ülkenin kalkınmadaki ,eğitim ve sağlıktaki ,gelir eşitsizliğindeki durumu çeşitli örnekler ve geleceğe yönelik tahmini rakamlar üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır örneklerle açıklanmakta ülkenin sosyo-ekonomik durumunun özeti ortaya konmaktadır.

Yine belli bir hassasiyetin üzerine parmak basmak adına “ulusal ordu özlemi” başlıklı bölüm

“.....Askerî yardımlar, bunu yapan devletin elinde daima müdahaleci baskı aracı olmaktadır..... Buna karşılık, yeni stratejiyle Kuzeyden gelen bir tehdide karşı NATO ve ABD’nin Türkiye’yi koruması, eskisinden çok daha şüpheli hale gelmiştir..... Gençliğin istemlerinin başına “Tek [Tam] bağımsız Türkiye” dileğini alması, bu durumda, Atatürk geleneğine uygun yerinde bir tepkidir” söylemi bir yalnızca bir dış politika analizi olamayıp bir yandan ordu içinde ABD ve NATO karşıtı bir kesime, bir diğer yandan da sloganları üzerinden gençliğe mesaj vermek kısaca “zinde kuvvetler” in önemli bileşenlerinin dikkatini çekmek üzere kaleme alınmış izlenimini vermektedir

Devrim bildirisi “Neden Kalkınamadık ?” sorusunu sorarak, *“.....”Türkiye bugün geri kalmış ülkeler arasında bulunuyorsa, ekonomik plânda bunun temel nedeni, kaynakların kötü dağılması ve kötü kullanılmasıdır.”* israf ekonomisinin kalkınmanın önündeki temel neden olduğunu ve “ Nasıl Kalkınırız ?” diyerek Yön ‘de de tekrar tekrar dile getirmiş olduğu şekilde *“.....Günümüzde kullandığı makineleri kendi yapamayan bir ülkenin sanayileşmesinden söz edilemez. Temel sanayie yönelmedikçe bir ülke modern teknolojiye sahip olamaz ve dışa bağımlılıktan kurtulamaz..... Banka, sigorta, dış ticaret ve montajcı sanayin millîleştirilmesi ve büyük kooperatif çiftlikler kurulmasına yönelmiş köklü bir toprak reformunun yapılması; her şeyden önce, yatırılabılır kaynakların artırılması ve uyulması zorunlu bir plân çerçevesinde toplum yararına en verimli biçimde kullanılması için şarttır”* diyerek radikal bir dönüşüm ve planlı kalkınma paradigmasını tekrar etmektedir.

Devrim Yön’ e göre en büyük farklılığını bu noktadan sonra ortaya koyar. “Yön” verilmeye çalışılan ancak artık farklı bir iktidar stratejisine ikna edilmesi gereken “zinde kuvvetler”e, devrim ‘in gerçekleşmesinin önündeki “düşman/hostis” tanımlanacak ve hedef gösterilecektir .Zira “Kemalist Devrim yarım bırakılmıştır “

“.....Düzen değişikliği, Kemalist doğrultuda bir devrimdir..... Atatürk, Çağdaş uygarlığa ulaşmanın Tanzimat yıllarındaki gibi, Batı uydusu olmakla değil, içeride devrimlerle ortaçağ kurumları tasfiye edilerek, bir düzen değişikliğinin gerçekleşmesiyle sağlanacağını görmüştür.... Kemalistlerine düşen görev, anti-kemalist gidişe son vererek, Kemalist devrimi sürdürmek, alt yapı devrimleriyle temele

indirmek.....” zinde güçler “Atatürk Devrimlerini tamamlamak için harekete geçmelidir karşısında ise artık adını çok net olarak koyduğu “ Tutucu Güçler Koalisyonu” vardır, “ Sandık Demokrasisi” “.... genel oy, büyük kitleyi söz sahibi yaparak tutucu güçler koalisyonunu zayıflatacağı ve feodal kalıntıları yok edeceği yerde, 23 yıldan beri tersine işlemiş, tutucular ittifakının iktidarını sağlamıştır.....Türkiye’de seçimler, devamlı olarak, tutucu güçler koalisyonunu iktidara getirmiştir ve getirmektedir. 1969 seçimleri, bunun yeni bir örneğidir” denilerek demokrasinin çıkar yol olmadığı vurgulanmaktadır. Devrim bildirgesi adeta “işaret fişini çakmıştır” “Yön” bellidir.

“.....Bugün ancak, hayatını alın teriyle kazanan büyük kitlenin bilinçli ve örgütlü desteğine ve itici gücüne dayanmayı şart sayan devrimci bir parti, tutucu güçler koalisyonunun kitle üzerinde kurduğu ekonomik, politik ve ideolojik hegemonyayı yıkarak ve köklü dönüşümleri başarak, yarıda kalan Kemalist devrimi hedeflerine ulaştırabilir, tam bağımsız, uygar ve gerçekten demokratik Türkiye’yi kurabilir. Türkiye’de demokrasinin kurulması için tek yol budur.....” sözleri ile devrimi gerçekleştirecek “zinde güçler” için gerekli yol ve sonraki aşamadaki üst yapı (Devrim Partisi) tarif edilmektedir (Devrim, 1969)

Devrim bildirgesini Avcioğlu kaleme almıştır , esasında Hasan Cemal’in belirttiği gibi

“...Doğan Bey....dergiyi neredeyse baştan sona kendisi yazardı. Sabah vakti gazete ve dergileri okumaya koyulduğunda aynı anda dergiyi de orasından burasından yazmaya koyulurdu.....” (Cemal, 2012, s. 204) bununla beraber Yön’ün kurucu kadrosundan Mümtaz Soysal hariç İlhan Selçuk, İlhami Soysal yine Devrim dergisi içinde yer almaktaydı bunlara Yazı işleri müdürleri olarak Uluç Gürkan ve Hasan Cemal eklenmişti. İlhan Selçuk, Doğan Avcioğlu ile yaşadığı bazı problemlerden dolayı derginin 20.sayısından itibaren dergiden ayrıldı⁷⁹ 12 Mart sonrası Doğan Avcioğlu’nun dergiden ayrılması üzerine dergiye geri dönerek kapanana kadar yazmaya devam etmiştir. İlhan Selçuk’un ayrılmasından sonra katılan Uğur Mumcu ile beraber Oktay Akbal, Çetin Altan, Nejat Özön, Nimet Arzık ve İlber Ortaylı derginin sık yazarlar grubundaki yazarlardı, bunun haricinde Muammer

⁷⁹ Detayı 5.1. bölümde tartışılmıştır Selçuk ve Avcioğlu arasında strateji anlamındaki anlaşmazlık ve şahsi liderlik sorunu ile ilgilidir

Aksoy, Bahri Savcı, Şevket Süreyya Aydemir gibi Yön'e de yazılar yazmış isimlerle beraber Türkkiye Ataöv, Aslan Başer Kafaoğlu, Rauf Mutluay, Cevdet Kudret, Sina Akşin, Yıldız Sertel gibi isimlerin de yazıları yayınlanmaktaydı .Kültür ve sanat dünyasından Doğan Hızlan, Ceyhun Atuf Kansu, Adalet Ağaoğlu, Şiar Yalçın gibi isimler dergide yazılarıyla görünen isimler olurken Devrim dergisinin ayırt edici özelliklerinden biri olarak MBK üyesi ve Tabii Senatör olan Ekrem Acuner, Mucip Ataklı, Osman Köksal, Sami Küçük, Haydar Tunçkanat, Suphi Karaman, Ahmet Yıldız, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak; yine 14'lerden Orhan Kabibay, Muzaffer Karan gibi isimlerin de kimi zaman yazıları yayımlanmaktaydı bununla beraber Cahit Tanör, Cevat Akgönül, Dünder Seyhan, Halil Tuncer, Kemal Tüfekçioğlu, Talat Turhan, Yılmaz Akkılıç gibi askeri kesimle ilişkileri olan veya asker kökenli isimlerin yazılarının çıkmış olması bir anlamda Avcioğlu ve askerler arasında kurulduğu muhtemel işbirliğinin bir göstergesi anlamında değerlendirilebilir. (Atılğan, 2018, s. 291) (Erkan, 2008, s. 32-33)

Devrim ordu mensupları, parlamenterler, aydınlar ve gençlerden oluşan potansiyel bir hedef kitlesine yönelik olarak hazırlanmaktaydı. Ordu içinde zaten Doğan Avcioğlu'nun popülarlığı oldukça yüksek derecedeydi. Yön'ün kapanmasından sonra Aralık 1968 de yazdığı "Türkiye'nin Düzeni"⁸⁰ kitabı gerek ülke içinde, gerek ülke dışında ciddi bir ses getirmişti. "Yön 'deki belli başlı eğilimlerin bir özeti" olarak nitelenen kitap hakkında Atılğan " ... kitabı ABD Büyükelçisi derhal çevirtirmiş, *Times* dergisi de kitaptan "son yılların siyasi olayı" diye söz etmişti.... Ertuğrul Kürkçü'ye göre gençler arasında kitabı okumayan "muteber" sayılmıyordu" (Atılğan, , 2018, s.145 dn.129-130) demektedir . Dönemin önemli ismi Tümgeneral Celil Gürkan kendi anılarında kitabın silahlı kuvvetler içinde "elden ele dolaşan referans kitabı" haline geldiğini,dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in kendisine " *Celil,"Türkiye'nin Düzeni " kitabını okumayan bir subayı, ben çok eksik bulurum"* dediğini ifade eder (Gürkan, 1986, s. 104,130) .

⁸⁰ Kitap Hakkında spesifik olarak yapılmış incelemelerden biri Serdar Öztürk'ün yaptığı çalışmadır Öztürk çeşitli yazarların kitap hakkında görüşlerini dile getirmiş ve kitaptaki görüşleri "iletişim" açısından değerlendirmiştir bu çalışmadan Özdemir'den mülhem "*Türkiye'nin Düzeni, sadece zamansal olarak bu iki dergi arasında bir yerde değil, aynı zamanda Avcioğlu'nun çizgisinin Yön ile Devrim arasında bir yerde konumlanışını temsil etmesi açısından da önemlidir. Daha açık deyişle belirtilirse, Türkiye'nin Düzeni Avcioğlu'nun Yön' de başlayan ve Devrim'le en uç sınırına varan radikallik çizgisinin orta noktasındadır*" (Öztürk, 2006, s. 30)

Yukarıdaki açıklamalar eşliğinde söyleyebileceğimiz *Devrim* dergisi, hedef olarak belirlediği kitleye, özellikle asker ve gençliğe yönelik, üst düzeyde provokatif bir yayın politikası izler. *Devrim*'de en çok işlenen konuların başında gelen “cici demokrasi” kavramı Parlamentarizme karşı çıkışın adeta parolası haline gelmiştir

4.3.6. Devrim Dergisi'nin Temel Siyasi Algılar

Devrim'in çıktığı tarih itibarı ile 1969 seçimleri yapılmış, AP ciddi bir oyla (%46,6) tek başına iktidar olmuş CHP ve TİP' in oyları gerilemişti. Parlamentarizm yine “ tutucu güçler koalisyonu” nu iktidara taşımıştı. “cici demokrasi” kavramı bu aşamada tutucu güçleri iktidar yapan parlamentarizmi aşağılamak için sıkça kullanılmaya başladı. *Devrim* yazarları “....parlamentoculuğu Türkiye’de tefeciler, ağalar, beyler ve kompradorlarca desteklenen, Anglosakson çıkarlarına uygun düşen politik bir sistem olarak” değerlendirmektedirler.(Erkan, 2008,s:44)

Doğan Avcıoğlu'na göre, “cici demokrasi”, ülkenin en geri güçlerini iktidara getirme noktasında bir araç olmuştur.(Avcıoğlu, 1970, s: 16)

Devrim, 5. Sayısından itibaren parlamenter sisteme karşı bir yazı dizisi başlatır.” Rejim Tartışmalarını başlatıyoruz : Anglosaksonlar Açısından Türkiye’de Parlamentoculuk” (Avcıoğlu,1969,s.5) adıyla başlatılan ve yabancı akademisyenlerden⁸¹ makalelerin de çeviri halinde yer aldığı bu yazı dizisi aylarca süren sistematik bir şekilde “az gelişmiş ülkelerde parlamenter sistemin işlemediği ve bu tür ülkelerde burjuva aydınların ve ordunun ilerici bir rol oynayabildiğine/oynayabileceğine” dair tezler öne sürüldü (Şener, 2015, s. 153)

Avcıoğlu yukarıda belirtilen yazısında, “*parlamenter rejim, Türkiye’nin ekonomik ve sosyal gerçekliğine uygun düşen bir rejim değildir. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve kalkınmanın sağlanabilmesi için Batı politik sistemi elverişli değildir. Bundan ötürü, parlamentoculuğa son verilmeli ve kalkınma hamlesi başlatılmalıdır*” demektedir aslında bu söyleminde Yön dergisinden beri devam ettirdiği çizgiden pek de farklılık yoktur. *Devrim*’le Yön arasındaki esas farklılık Kemalist söylemin belirgin biçimde öne çıkması olmuştur. Avcıoğlu ile beraber *Devrim*

⁸¹ Örnekleme gerekirse M. Duverger in “Kalkınma için Parlamentoculuk” yazısı *Devrim* dergisinin 7.sayısında yayınlanır (Duverger, 1969) bir başka örnek ise bir sonraki sayıda yayınlanan Mac Pherson’ un “Üç Çeşit Demokrasi” isimli yazısıdır (MacPherson, 1969)

yazarlarının Kemalizm yorumu gittikçe koyulaşan bir anti-emperyalist, anti-kapitalist söylem içeriyordu.

“ ...özellikle Türkiye’de bir ulusal kurtuluş devrimi, kapitalist bir çerçevede gerçekleştirilemez.....Tam bağımsızlık ve çağdaş uygarlık gibi Kemalizmin iki ana hedefine ulaşması, kapitalist yapıların kırılmasıyla mümkündür. Bu nedenle, bir ulusal kurtuluş devrimi yalnızca bir ulusal sorun değildir, aynı zamanda sınıfsal bir sorundur” (Avcıoğlu, 1970c)

Parlamente demokrasi kavramsal olarak *Yön’* den beri eleştirilmekteydi, Avcıoğlu için, “ genel oyun ters işlediği Türkiye’de ekonomik ve politik iktidar, beyler, şeyhler, ağalar, tefeciler gibi ortaçağ düzeninin artıklarından, ilkel yarı sömürge kapitalizminin çeşitli unsurlarına kadar uzanan bir tutucu güçler koalisyonunun elindeydi” (Avcıoğlu, 1970a, s. 1) ,bu noktadan bir adım daha öteye giden Avcıoğlu ülkenin Kurtuluş savaşı yerine ABD Mandasını kabul etse durumun çok da farklı olamayacağını söylemektedir.

“....Ülke, emperyalizme alabildiğince açık (.....) Türkiye 1919’da Kurtuluş Savaşı yapmaktan vazgeçip Amerikan mandasını kabullenseydi, büyük bir olasılıkla, bugünkünden daha kötü bir durumda bulunmayacaktı(...)Türkiye’de politik ve ekonomik gücün, bugünden daha geri sınıfların eline geçmesi mümkün değildir. Çünkü çağımızın ölçülerıyla, emperyalizmin hizmetindeki en geri güçler, ülkemiz üzerinde egemenliğini kurmuştur. ‘Cici demokrasi’, çeyrek yüzyıllık denemenin apaçık gösterdiği üzere, ülkenin en geri güçlerini iktidara getirme aracı olmuştur” (Avcıoğlu, 1970a, s. 1)

İlhan Selçuk ise “ *20 yıl boyunca uyduluk ve kölelik yolunda yürüyen Türkiye’nin seçim sandığından da sadece emperyalizmin işbirlikçileri çıkmıştı ve bu şartlar altında oy oranlarına bakarak halkın kendi kurtuluşu için oy verdiğini söyleyebilmek imkânsızdı*” (Selçuk, 1969, s. 2) diyerek aynı görüşleri kendi söylemi ile ifade eder.

Devrim sayfalarında “cici demokrasi” “işbirlikçi sermayenin diktası” olarak tanımlanmıştı devrim sonrası gelecek olan “halk diktası” gerçek demokrasi olacaktı (Avcıoğlu, 1970d) Avcıoğlu bu görüşüyle isim vermeden de olsa Lenin’in “burjuvalar için demokrasinin ,işçi sınıfı ve emekçiler için diktatörlük, proletarya diktatörlüğünün

ise işçi sınıfı için demokrasi” şeklinde açıkladığı devlet ve demokrasi teorisine atıfta bulunuyordu.

Devrim dergisinin parlamenter demokrasiye karşı aldığı negatif tutumdan meclisteki tüm partiler ve siyasetçiler payını almaktaydı. Demirel zaten eleştirilerin odağındaydı Devrim açısından”, “*beş yıllık Adalet Partisi iktidarından geriye kalan, göstermelik bir demokrasi perdesi altında gizli bir faşizm uygulamasından ibaret*” ti (Soysal, 1970, s. 1), bununla beraber Başbakan Demirel’in yakınlarına çıkar sağlaması, kardeşleri ile ilgili yolsuzluk haberleri sıklıkla manşetten veriliyordu .Yön zamanında “ milli cephe” kaygısıyla bir dönem destek verilen CHP deki Ortanın Solu hareketi ve Ecevit’in parlamentarist yapıya sıkı sıkı bağlılığını “cici demokrasinin ömrünü uzatacak bir tehlike” olarak görülüyor Ecevit’e muhalif isimler destekleniyordu, aynı şekilde “cici demokrasi” yi korumaya çalışan İnönü de eleştirilerden nasibini alıyordu. Olumsuz yaklaşılmayan ancak aktif bir destek de sunulmayan tek parti TİP idi, olası bir “devrim sonrasında aydın kadrolarına ihtiyaç olabilecek bir yapı” olarak görülen TİP içindeki aydınlar “ihtilal” fikrine yakınlıştırılmaya çalışılıyordu (Atılğan, 2018, s. 226-230) (Türkölmez, 2020, s. 104-106)

Bu konuda Devrim içinde yazar kadrosunda olan Hasan Cemal o günleri anlattığı eserinde

“ O zaman ne yapmalı

Türkiye’de “Tek Partili Rejim Yolu ”nu açmak şart !

Nasıl ?

Asker Darbesi’yle

Türkiye ancak bu yolla kendisini düze çıkaracak ‘Devrimci’ bir raya oturtabilirdi

İşte Türkiye için DEVRİM Dergisi bunun için çıkmaya başlamıştı 1969’un Sonbaharın’ da; bu amaçla asker kışkırtılacaktı. Bunun için hedefler belliydi. Adalet Partisi’nin ağır bastığı

‘Parlamento’....Demirel Hükümetleri....İsmet İnönü’nün Muhalefet’ teki CHP’si....Tabii Bülent Ecevit’in Liderliği’ndeki ‘Ortanın Solu Hareketi’...’İrtica’....Üniversite Gençliği... “ (Cemal,

2012) demektedir.

Devrim dergisi “sosyalizm” kelimesini biraz da bilerek çok sık kullanmıyordu, bu aslında Avcıoğlu’nun “Türkiye’nin Düzeni” kitabından başlayarak özenle dikkat

ettiği bir konuydu ,özel olarak Marksist söylemden kaçınıyor⁸² bu şekilde hem kitabın hem de Devrim dergisinin ana hedef kitleleri olarak gördüğü ordunun hassasiyetlerine dayalı bir yayın politikası güdüyordu, zira ordunun “komünizm” ile özdeşleştirdikleri Marksist söylem ve sözcüklere belli bir tepkisel duyarlılığı vardı. Sözgelimi İşçi sınıfının Türkiye’deki en kitlesel hareketlerinden biri olan 15-16 Haziran 1970’teki işçi eylemleri *Devrim*’e göre “Türk işçi sınıfı tarihine bir “dönüm noktası” olarak geçecek kadar büyük bir olaydı”. Ne var ki yöneticilerin “basiretsizliği” ve “kafaları şartlanmış, moralsiz” toplum polisinin panikleyerek silaha sarılması yüzünden olaylar çıkmaza sürüklenmişti. Haberin devamında toplum polisinin yanlış müdahalesi vurgulanmakta bununla beraber ilericiliği ve devrimci rolü sürekli vurgulanan ordunun olaylara müdahale etme şekli ile ilericilik ve devrimciliği arasındaki uyumsuzluk göz ardı edilmekteydi .

Yön sayfalarında bir dönem “Milli Demokratik Devrim” “ sonrasında “milli demokrasi” olarak nitelendirdikleri sosyalizme geçiş öncesi “intikal evresi” *Devrim* sayfalarında Kemalist vurgusu yüksek bir “ulusal kurtuluş devrimi” kavramına dönüşmüştü, bunun nedenleri arasında Yön döneminde bir süre devrimci-ilerici kitlelerle oluşturulmaya çalışılan “ milli cephe” artık gündem dışıydı. TİP hatırı sayılır bir başarı elde edemiyor olmasına rağmen “işçi sınıfı önderliği ve parlamentarizmden” ödün vermiyor, CHP’ de Ortanın Solu hareketi bütünüyle parlamenter demokrasiden medet umuyor, MDD’ ci eski tüfekler orduda sevilmiyordu, bu nedenle *Devrim* kendini ve söylemini Kemalizm’e doğru daha çok büküyordu.

Devrim için geniş cephe fikri rafa kalkmıştı artık tek cephe, “askerlerle kurulan ittifak” üzerinde olabilirdi Türkiye’deki “cici demokrasi” yi ortadan kaldırmak ,Mustafa Kemal’in başlattığı ulusal kurtuluş devrimini tamamlayabilmenin en kestirme yoluuydu. Bunun için ittifakın öznelerini yani Kemalist aydınlar ile Kemalist askerlerin öncülüğündeki geniş cepheyi, “ hedef kitle olan “asker-sivil-aydın” zümreyi ama özellikle de orduyu bir darbe yapmaya ikna etmekte (Erkan, 2008, s. 36)

Devrim Kemalist söylemi artırarak vurguladığı Ulusal Kurtuluş Devrimi’nin karşısında “emperyalizm, işbirlikçi burjuvazi, toprak ağaları ve bunların siyasi,

⁸² Hikmet Özdemir Avcıoğlu ‘nun bununla ilgili olarak kendisine verdiği röportajda “1971 öncesinin özel koşullarını dikkate almak durumunda olduğunu” söylemektedir (Özdemir, 1986) Cemal ise aynı konuda “aksi takdirde askerlerden tecrit olacağı asker üstündeki etkisini yitireceği düşünerek Komünizm, işçi sınıfı, Kürt sorunu gibi konulardan uzak durmaya çalıştığını belirtmektedir (Cemal, 2012, s. 137)

ideolojik temsilcileri”; yanında ise “ordu, gençlik, işçi ve köylüler vardı, bu güçlere dayanılarak yapılacak olası bir devrim sonrası esas amaç halkı olabilecek en kısa sürede örgütleyerek “Devrimci Parti”yi inşa etmek olmalıydı. siyasi ve iktisadi bakımdan halk egemenliğini kurmayan, halkı dayanak olarak görmeyen iktidarlar, ilerici de olsalar sosyalizme geçişte ciddi sorunlar yaşayacaktı. Kurulacak “halk güçlerinin devrimci partisi”, devrimin anahtarı olarak görüldü. Yarım kalmış Kemalist devrimleri tamamlayacak, kalkınmış, tam bağımsız bir Türkiye’yi inşa edecek olan örgüt de “Devrim partisi”⁸³ olacaktı. Böylelikle, devrim sonrası atılması gereken adımlar için gereksinim duyulacak olan güvenlik ve destek de sağlanmış olacaktır. Avcioğlu’na göre devrimci ordu gücünün, ilk görevi devrimin başarıya ulaşması için mümkün olan en kısa zamanda , örgütlü ve bilinçli halk desteğini yapılandırmaları gerekmektedir. Bunun için yapılması gerekli olan ise ‘ halkın partisi ‘ ve ‘ halkın diktatörlüğü ‘ nü kurmaktır. (Tıgılı, 2005, s. 136)

Avcioğlu “devrimin sağlam temeller üzerinde yükselebilmesinde işçi sınıfının sağlayacağı katkı çok önemli” bulmaktadır. “tutucu güçler koalisyonlarının iktidarlara döneminde yeterli bilinç ve birikimden yoksun kalmış işçi sınıfını devrimin temel dayanaklarından biri haline getirmeli; işçi sınıfına devrimci bilinç kazandırarak, örgütlemelidir” Devrimci Parti alacağı tedbirlerle bu işlevi yerine getirecektir. Yapılması gereken “tutucu güçler koalisyonlarının iktidarlara sırasında, işçi sınıfı üzerinde uyuşturucu etkisi yapan, işçi aristokrasisi ve sendika ağaları doğmasına yol açan sendikacılık anlayışının silinmesi”, “işçilerin devrimci bilinç kazanmış işçi liderlerinin öncülüğünde yeniden örgütlendirilmesidir” (Avcioğlu 1971,s.22 den aktaran Tıgılı,2005,137)

Avcioğlu ve Devrim kalemelerinin sıkça dile getirdiği bir konu da proletarya öncülüğüne sıkıca bağlı aydınların eleştirisi idi. Proletarya ’nın bilinçlendirilmesi ve

⁸³ Avcioğlu düşüncesinde devrim partisi İktidar bir darbe ile ele geçirildikten sonra kurulması gereken bir partiydi, hatta bu parti Madanoğlu Cuntası iddiamesinde Ulusal Devrim Partisi olarak anılmaktadır (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973).Bu parti “sınıfsal ve ulusal gerçekleri ön planda tutacak” ve “geniş halk kitlelerini ideolojik yönden eğitecek” bir parti olmalıdır Aşamalı bir devrim anlayışı içinde düşündüğü şekliyle “Devrimci durumu daha ileriye götürecek partilere yaşam hakkı tanıyan” ama sömürücülere kapılarını kapatmış bir parti tahayyülü belirlemektedir. Devrimci parti “ su içinde balık” gibi kitlelerle kaynaşmış bir ideolojik yapıda halkçı ve bilimsel bir düşünce yapısında olmalıydı (Avcioğlu, 1971, s. 23-39) .Geniş halk kitlelerine dayanan bir parti olmadığı takdirde yapılacak bir müdahalenin” halktan kopuk bir cunta” olacağını düşünüyor ve “demokratik halk iktidarına dayalı bir devrim” ile “çözüm olmayacak bir askeri dikta” veya bir” cunta” arasındaki farkı yaratacak olanın Devrim Partisi olacağı görüşünü dile getiriyordu (Avcioğlu, 1970d, s. 1)

sonrasında Türkiye'yi özgürlüğe ulaştıracağına inanmış bu aydın kitle "*proletarya öncülüğü alana kadar ne yapacağız ?*" sorusuna yanıt getiremiyorlar ve "*proletarya öncülüğü olmadan hiçbir adım atılamaz*" demekle de kendi "entelektüel tembelliklerine kılıf uyduruyorlardı". Bununla beraber Avcıoğlu Kemalist devrimin tamamlayıcısı olsa da olası bir devrimin sınıfsal bir içeriğe ve özünde halka dayanması gerektiğini çözümün "sınıfsal nitelikte köklü reformlarda ve devrimci bir düzen değişikliğinde" arandığını dile getirmekteydi.

Devrim'in Türkiye'deki Amerikan üsleri ve iki ülke arasında imzalanan ikili anlaşmalar konusu üzerinde de hassasiyetle duruyor, bu ikili anlaşmaların ve ülkede kurulan NATO tesislerinin Türkiye'nin aleyhine olduğu ve ABD'nin savunmasına hizmet ettiğini böylesi bir durumun Mustafa Kemal'in "tam bağımsızlık" ilkesini ve dolayısıyla bağımsızlığı zedeleyici olduğunu sık sık sayfalarına taşıyordu. *Devrim*, sayfalarında Türkiye'nin kendisinin dahil olmadığı problemler yüzünden iradesi dışında bir savaşa girebileceği, böylesi bir durumda da ABD ve NATO'nun olası bir Anadolu işgaline seyirci kalacakları, Türkiye kuvvetlerinin NATO'ya bağlanması ile ulusal sorunların çözümünde hareket serbestliğinin büyük ölçüde kısıtlandığı yönündeki fikirleri sıklıkla gündeme getirdi. Ordunun ABD ve NATO ile gittikçe daha sıkı ilişkilere girmesi ve ordu içinde devrimci subayları hedef alan tasfiye operasyonları ve belki en çok da "*ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıları kabul etmekle beraber çözümü 'cici demokrasi' içinde aramak gerektiğini savunulması*" nedeni ile yüksek rütbeli komutanlar ve MGK, *Devrim* sayfalarında oldukça fazla eleştirilmektedir. 15-16 Haziran işçi eylemleri sonrası ilan edilen sıkıyönetimin , sola, işçilere, devrimci öğrencilere karşı sert ve baskıcı uygulamaları "birkaç büyük gafil paşa" nın işi gösterilmekte eleştiri boyutu sadece üst kademe bazı komutanlarla sınırlı kalmaktadır. OYAK, ordu mensuplarına yüksek maaşlar getirmeyi öneren "Yeni Personel Yasası", ABD ile yakınlaşma gibi şekillerle ordunun git gide kapitalist sisteme entegre olan bir hale dönüştüğünün farkında olan *Devrim* yazarlarının yine de "ordunun ilerici geleneğini koruduğuna" dair canlı tuttukları/tutmaya çalıştıkları bir umutları da vardır. (Şener, 2015, 152-159)

Devrim, Türk ordusunun ilerici, yurtsever, milliyetçi, Atatürkçü ve devrimci özelliklerinin karşısına batı ordularının sosyal kökeni ve eğitimi ile tutucu bir yapıya sahip oluşunu koyarak Türk ordusunun üstünlüğünü ortaya çıkaracak kıyaslamalar yapmaktaydı . *Devrim*, Üçüncü Dünya'da orduların ilerici yönüne vurgu yapan *Yön'*

de daha önce vurgulandığı gibi Üçüncü Dünya’da gerçekleşen askeri darbeleri de bu bağlamda inceler. Sözgelimi “Üçüncü Dünya’da askeri darbeler, ülke sermayesinde yapılan ciddi millileştirmeler yoluyla esasen Amerikan kapitalizmine darbe niteliği taşımıştır” fikrini ön plana çıkararak bir yandan bunun Marksizmle bir çelişki yaratmadığı noktasından Marksizmle belli belirsiz bir bağ kurmayı düşünmekte olduğu da söylenebilir (Türkölmez, 2020, s. 105)

Türk ordusunun da Üçüncü Dünya ülkelerinin orduları gibi ilerici bir karakteristiğe sahip olduğu vurgulanarak; cici demokrasinin Türkiye’yi getirdiği noktaya bir yerden sonra müdahale etmek zorunda kalacağı iddia edilmiştir. (Aksoy, 1970)

Dergiye göre “Türk ordusunun devrimciliği son yüzyıllık tarihin en büyük gerçeğiydi ve memleketin politik hayatında her zaman rejimin istikrarını tayin eden birinci derecede önemli faktördü” . Türkiye’nin gittikçe artan ve ağırlaşan sorunları vardı bu sorunlardan ancak bir “devrim” le çıkılabilirdi; evet belki işçi sınıfı geliyordu “kendisi için sınıf” olma yolunda ilerliyordu ancak bunu beklemek için yeterli vakit yoktu ikinci kurtuluş savaşını verecek ve” ulusal kurtuluş” devrimi gerçekleştirecek yegane özne orduydı. Türk ordusunun bu öncü ve ilerici durumu hakkında Atatürk’ün

“ ...Türk ordusu, “Türk ulusu, ne vakit yükselmek için bir adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima öncü olarak ulusal amacı gerçekleştiren” bir etkide bulunmuştur” (Devrim, 1970)

sözleri ile manşete taşınır. Bu ordu sivil aydınların desteği ile 27 Mayıs’ta “ülkesine sahip çıkmış” ancak fikirsel yönü eksik kaldığından aldığı iktidarı gerici güçlere bırakmıştır, 27 Mayısçıları Osman Köksal Devrim dergisinde 27 Mayıs’ı değerlendirdiği yazısında

“Kuvvet ne yön tayin edebilir ve ne de mimarlık yapabilir. Ayrıca kuvvet yenilebilir de.....Yenilmeyen tek güç fikirdir. Fikir, yenilmeyen başlı başına bir güç ise de, kuvvetle (kılıçla) kenetlenen fikrin başaramayacağı ihtilal, devrim yoktur.....İhtilalleri Fikir-Kuvvet(Kılıç) kenetlenmesi yapar” (Köksal, 1970)

diyerek o günlerdeki “fikir bazındaki eksikliklerinin” itirafında bulunmaktadır. Ordu şimdi yeniden bir çözüm arayışındadır, ordu içinde 1968’den itibaren kurulduğu bilinen cuntalar bu defa fikirsel yönden var olan eksiklerini Avcıoğlu ve Devrim

dergisinde bulmaya çalışmakta, *Devrim* dergisi ise bu fikri yaratmak için çaba göstermektedir. Kenetlenmek için fikir ile kılıç birbirini aramaktadır.

Devrim dergisinde 1970'in Nisan ve Kasım ayları arasında derginin 25.,35. ve 55.ci sayılarında "Devrimci Ordu Gücü" adı altında bildiriler yayınlanır. Ordunun alt kademesinden geldiğine dair yüksek bir inanış olan bu belgelerde "ordunun temelde Kemalist Devrimi sürdürmeye kararlı olduğu" vurgulanıyor "asker-sivil bütün devrimciler" eylem birliğine çağırılıyordu. Avcıoğlu, "Devrimci Ordu Gücü'nü "zinde kuvvetlerin" yeni bir tanımlaması olarak kullanır bu güç Türkiye'nin "makus talihini" yenecek güçtür" diye tanımlar. (Avcıoğlu, 1970e). Bu tanımları biraz genişletmek gerekirse Avcıoğlu Türkiye'deki devrimci mücadele asker – sivil devrimci aydınlar; ve daha sonra da gençlik kazanıldığı zaman başarıya ulaşabileceği inancındadır. Sivil-asker devrimci aydınlar Harbiye, Askeri Tıbbiye gibi askeri; Mülkiye vb. gibi sivil eğitim kurumlarında yetişmiş, ilerici fikirlerle donatılmış ve böylelikle ülkenin yeni aydın sivil ve askeri elitini oluşturacak; kadrolardan oluşmaktadır,

Avcıoğlu'nun *Devrim*'de zinde güçler yerine "Devrimci Ordu Gücü" olarak tanımladığı ve hakkında

"Devrimci Ordu Gücü, son yüzyıllık Türk tarihinin gerçeğidir. Bu, Batı ülkelerindeki gibi, dar anlamıyla anlaşılan bir kapalı asker topluluğu değildir. Devrimci Ordu Gücü, son yüzyıllık tarihine damgasını vuran, bazen başarılı, bazen başarısız denemelerle, bağımsız ve uygar bir Türkiye'nin inşası için çırpınan asker – sivil devrimciler topluluğudur" (Avcıoğlu, 1970e, s.

7)

dediği kadro bu kadrodur.

Avcıoğlu ve *Devrim*'deki arkadaşları için aslında ideal "kılıç" ordu değildir, ancak "cici demokrasinin" sonuna gelindiğinin farkındadır, bir müdahale mutlak olacaktır, "zinde kuvvetlerin" sivil bileşenlerinin, en önemlisi "emekçi dinamiğin" eksik olduğu bir askeri müdahale 'nin sadece asker bürokrasisine dayanacağını ve bunun zaman içinde emperyalizmle uzlaşmak durumunda kalabileceği tehlikesi de olmasına rağmen ancak yapılabilecek böylesi bir müdahale ile sol güçlerin iktidarı alabilme fırsatı belirmiştir, bu fırsat değerlendirilmezse bu imkan ortadan kalkacak ve iktidar faşizan güçlerin eline geçecektir.(Şener,2015,s.160-161)

4.3.7. Olası Bir İhtilalin El Kitabı “Devrim Üzerine”

Avcıoğlu 1970 ve 1971 de *Devrim*'de yayınlanan yazılarından ve genel olarak sürekli savunduğu fikirlerden oluşan ama daha çok pratiğe dönük, adeta “ihtilalin” el kitabı ya da “hükümet programı” olabilecek kitabı olan “**Devrim Üzerine**” yi yayımladı

Doğan Avcıoğlu, daha önce de belirttiğimiz gibi artık “Ulusal Kurtuluş Devrimi”, olarak adlandırdığı programının amacını “*Ulusal kurtuluş devriminin amaçları, tam bağımsızlık ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye'yi en kısa zamanda kurmaktır Bu amaca ulaşmak için, kapitalist yapıların kırılması gerekmektedir*” şeklinde özetlemektedir. Hemen arkasından ise bunun nasıl yapılacağını maddeler halinde sıralar

“—Tarımda, modern büyük işletme yapısını kurmaya yönelmiş bir toprak devrimi,
“—Dış ticaret, banka, sigorta ve büyük sanayinin devletleştirilmesi,
“—Özel kesim için de uyulması zorunlu bir kalkınma planı çerçevesinde ağır sanayinin temelini kurmayı amaç edinmiş sistemli bir devletçilik,
“—Halk kitlelerine geniş demokratik hakların sağlanması,
“—Bağımlı ilişkilere son verilmesi, ulusal ordu özleminin gerçekleştirilmesi ve bütün ülkelerle dostluğa dayanan Atatürkçü dış politikaya dönülmesi.” (Avcıoğlu, 1971, s. 10-11)

Bu noktada dikkat çekilecek husus “kapitalist yapıların kırılması gereklidir” sözünden sonra getirilen öneriler , kapitalizmin esaslı bir şekilde özüne dokunmayan, hatta tarım sektöründe büyük işletmeler vasıtası ile kapitalistleşmeyi artırabilecek önlemlerdir Önerilen devletleştirmeler,” yeni” devlet yapısının dayandığı sınıf muhayyel olduğu veya belirli olmadığı için hedefine ulaşmayacaktır. Avcıoğlu, bu eserinde tamamen ordu içinde ilişkide olduğu “cuntalar”ı hedef aldığından olsa gerek artık aynı askeri literatürde bir hareket olduğu gibi devrimin yanında veya karşısında olan kuvvetleri “dost güçler” ve “hasım güçler” olarak tanımlamaktadır.

Avcıoğlu Hasım güçler arasında saydığı : “. *Büyük arazi sahipleri ve tefeciler*” in toprak devrimine kökten karşı çıkacağına ve tüm köylü kitlesini bir şekilde etkisi altına alacağına , “*İşbirlikçi büyük burjuvazi*” nin kendine eklenmiş Anadolu burjuvazisini, yine kendileri ile iş yapan hizmetler, inşaat, imalat kesimindeki yan dal esnaflarının kendisine müttefik olan bir kitle olarak etkileyeceğini ve bu kitlenin

"Dış ticaret, banka ve sigortacılık ile büyük sanayinin devletleştirilmesi," ne çıkarlarını zedeleyeceği için karşı çıkacağını söylemektedir, bununla birlikte işbirlikçi burjuvazi bir taraftan bürokrasi ve üniversitelerde kendi ideolojisine bağlı güçlü destekçilere sahipken diğer taraftan şeriatçı akımlarla ittifak kurmaktadır.

Devamında ise Avcioğlu "Dost Güçler" le ilgili olarak ortaya çıkardığı en önemli olgu bu güçlerin "*örgütlü sağlam bir halk desteğinden yoksun oluşu*" dur. Avcioğlu Atatürk'ün dahi bu yoksunluğun ıstırabını çektiğini ve bunun devrimci atılımların önünü tıkayan en önemli neden olduğunu ortaya koymaktadır. (Özgürlük Dünyası, 1993)

Cumhuriyetin gençliğe emaneti ve Bursa nutku, Atatürk'ün bir avuç genç devrimciyle devrim yapmak zorunda kalışının bir göstergesidir . Nitekim Atatürk, 22 Şubat 1931 tarihinde Konya'da yaptığı bir konuşmada dayandığı sağlam güçleri şöyle açıklamıştır: *'Türk ulusu ne vakit yükselme için bir adım atmak istemişse, bu adımın önünde daima öncü olarak, ulusal amacı gerçekleştiren kendi kahraman çocuklarından kurulu ordusunu görmüştür...*

Ben, yüksek ordumuzun subaylarından ve onlarla birlikte olan Türkün aydın evlatlarından konuştuğum zaman, fikren, vicdanen, ilmen ulusal kahramanlığa hazır bütün Türk Gençliğinden söz ediyorum "Atatürk ne yaptıysa, yukarıda tanımladığı devrimci ordu gücüne dayanarak yaptı." (Avcioğlu, 1971, s. 18-19)

Avcioğlu, bu noktada Yön zamanına göre devrimci potansiyeli iyice daraltmış ve tamamen orduya indirgemişti. O zaman için önemli bir devrimci potansiyeli olabilecek emekçi köylülük ve küçük esnaf, işbirlikçi burjuvazinin bir parçası olarak nitelenmiş ve hasım güçlerin içinde sayılmıştı. Olası bir devrimde Devrimci sınıfın yanında olabilecek bazı ara tabakalar peşinen yok sayılmıştı. Avcioğlu ve çevresinin teorik ve pratik görüşünün özünde "halk ve aydın çelişkisi" vardı ve bu ifadeler de buna göre oluşturulmuştu. Avcioğlu,

"Devrimci yönetim, halk yararına zaman içinde gerçekleştirilecek tedbirleri en kısa sürede ilan edecek ve uygulamaya girecektir: Tefeci borçlarının hükümsüz sayılması, tefeciliğin tasfiyesi, ürün fiyatlarının ayarlanması, kredi dağılımının iyileştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, sağlık işlerinin düzenlenmesi, gecekonduların ıslahı ve ciddi bir sosyal mesken politikasına girilmesi, ucuz ve sürekli adaletin sağlanması, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması, vergi sisteminin düzeltilmesi, toprak dağıtımı vb. gibi

halk güçlerinin yararına bir sürü tedbir en kısa sürede alınmaya çalışılacaktır” (Avcıoğlu, 1971, s. 22)

şeklinde belirttiği uygulamalarla iktidara destek kazanmak için bu kitlelerin ekonomik durumunun iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya koyar. (Özgürlük Dünyası, 1993)

1971 yılının başından itibaren Türkiye’de bir “ihtilal” olacağı artık kesin gibi gözükmemektedir. Hasan Cemal, Avcıoğlu’nun o günlerin ruh halini yansıtan 9 Mart’tan bir hafta önce çıkan yazısının “*Bekleyiş*” isimli başlığını manidar bulduğunu ifade etmektedir (Cemal,2012,s:251).Çalışmamızın temel sorunsalı olan ve 9 Mart günü olması beklenen bu darbenin ileride derinlemesine tartışacağımız şekilde gerçekleşmemiş olması sonrası, gerçekleşen 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında .Avcıoğlu 6 Nisan 1971 deki 76.cı sayıdan sonra dergiden ayrılır, dergi 12 Mart sonrası yayınlanabildiği 7 sayı boyunca yaptığı yayınlarla, 12 Mart müdahalesini sola çekmek amacındadır. Devrim dergisinin 12 Mart muhtıracılarına yanaşma çabası, muhtıracılar nezdinde itibar görmediği belli olduğu noktada dergi, 79. Son sayısı ile 27 Nisan 1971 tarihinde Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmıştır(Şener,2015,s.162-169 , Atılgan,2008,s.217-237)

4.4. Yön-Devrim Hareketinin İktidar Stratejileri

Bu noktaya kadar aktarmaya çalıştığımız bilgiler *Yön ve Devrim* dergisi tarafından ortaya konan ve 1961 sonrası Türkiye’si için geliştirdikleri düşünsel yapıya ait siyasal tezleri ve ideolojik pozisyonları ile ilgili bir özet mahiyetinde düşünülebilir. Ancak Yön-Devrim hareketi özetlemeye çalıştığımız paradigma dahilinde sadece yayınları yoluyla entelektüel bir etki yaratmanın ötesinde, temelinde net bir “iktidar hedefi” olan bir siyasi hareketti. Siyasi bir hareket olması, yalnız bir yayın organı olarak hitap ettiği kitleler ve onlar üstünde yarattığı tezahür haricinde , Türkiye’nin 1961-1971 döneminde yaşadığı politik ve sosyo-ekonomik değişimlere karşı “iktidar olma odaklı” tavır ve strateji değişikliklerinden izlenebilmektedir. İktidar odaklı olma ve iktidarı isteme konusunda Yanardağ “*siyasal tarihimiz içinde iktidarı ciddi bir şekilde düşünen ve bu doğrultuda eyleme geçen ilk sol hareket*” tanımlamasını kullanmaktadır (Yanardağ, 1988, s. 209).

Yön-Devrim hareketi iktidarı istemektedir, Osmanlı geleneksel aydınından tevarüs eden “yukarıdan aşağıya”⁸⁴ bir projeye dayalı yeni bir ilerletici hamlenin merkez noktası da istedikleri bu “iktidardır”. Yön-Devrim hareketi için neticede başlangıçtan itibaren gidilmesi gereken “yön” bellidir daha önce de belirttiğimiz gibi bu konu Yön’ün ilk sayısından itibaren *“Yirminci yüzyılın ikinci yarısında az gelişmiş memleketler için tek çıkar yol sosyalizmdir”* şeklinde Doğan Avcıoğlu tarafından ortaya konmuştu. Yön-Devrim hareketinin iktidar stratejilerini, bu “yön”e nasıl gidileceği konusundaki analizlerinde 1961-1971 döneminde gelişen siyasi ve sosyo-ekonomik faktörler nedeni ile olan değişimler belirlemiştir. Ortada tayin edilen bir “yön” vardır, ama bu “yön” için gidilecek yol nedir ? Daha açık söylemek gerekirse ulaşılmak istenen sosyalizm hedefi nasıl bir sosyalizmdir ? Bu yöne gidecek özne “Türkiye” teorik olarak hangi üretim aşamasındadır ?, Ve en önemlisi bu hedefe gidişte “yön”ü kimler tayin edecek, yolu kimler açacaktır ? .İşte bu sorulara verilmeye çalışılan cevaplar iktidar stratejilerinin de belirleyicisi olmuştur. Bizim bakış açımızdan Yön-Devrim hareketinin iktidara yönelik beklentisi ve isteğinde, beklentilerini ve doğal olarak yöntemlerini en fazla etkileyen olgu hiç şüphesiz 1961-1971 döneminde gerçekleşen üç genel seçimdir, seçim sonuçları sonrası gelişen siyasi durum ve sosyo-ekonomik gelişmeler hareketin iktidar stratejilerini ve algısını derinden etkilemekte, söylem ve eylemlerini buna göre kuşatmaktadır.

Yön-Devrim hareketinin iktidar stratejilerindeki dönüşümü biraz da bu çerçeveden bakarak üç kısımda incelemek mümkündür. Bunu yaparken Yön-Devrim hareketinin aynı kavram için değişen söylemlerini bu kısımlandırmanın başlıkları olarak düşündük

4.4.1. 1961-1965 Yılları Arası “Demokratik Milli Kurtuluş Dönemi”

1961 seçimlerinden sonra Yön dergisinin çıkışı ile başlayan bu dönem Yön’ün öncelikle çıkış bildirisinden başlamak üzere hedefledikleri iktidarı tarif ettikleri bir

⁸⁴Keyder Osmanlı elitinin moderniteyi yakalamak adına geliştirdiği politikaların , büyük oranda “tepeden inme modernleştirme” bağlamında topluma dayatılan bir tür sosyal mühendislik şeklinde olduğunu söylemektedir. Tepeden inme modernleşme nin en önemli özelliği , modernleştiricilerin devlet gücünü ellerinde tutmaları ve devlet gücüne haiz bu elitin modernlik anlayışına uygun kurum, inanç ve davranışları halka kabul ettirmesidir (Keyder, 2013,s.41)

dönemdir. “Sosyal adalete dayalı hızlı bir kalkınma” olarak hedefledikleri ilerlemenin gideceği hedef sosyalizmdir ancak buna yönelik uygulamalar” yeni devletçilik” olarak ifade ediliyor her ne kadar 1961 Anayasa’sı “sosyal adalet” “ planlı kalkınma” “kamulaştırma” gibi kavramları içinde barındırarak en azından ifade ve örgütlenme konusunda görece özgürlükler getirerek “sola dönük” bile algılansa henüz sosyalizm yüksek sesle söylenmiyordu.Yön’ü kuran ve kadrosunda olan kişilerin bir kısmı zaten bu anayasanın yapımında bizzat bulunmuş,bahsi geçen kavramların Anayasa içinde olmasına katkı vermiş kişilerdi.

Bu anlamda çok da yüksek sesle dillendirilmiyor olsa da hedef olarak konulan ve “Atatürkçülüğün ve demokrasinin” doğal sonucu olarak görülen sosyalizm’e aşamalı bir devrim anlayışı ile yaklaşıyordu.

“...[Türkiye] ne ortaçağın ne de emperyalizmin hakimiyetinden kurtulamamıştır. Atatürk’le başlayan Milli Kurtuluş Hareketi tamamlanmamıştır.Türkiye bugün birçok az gelişmiş memleket gibi, milli kurtuluş hareketi safhasında bulunmaktadır.....Sosyalizme giden yol ,milli kurtuluş hareketlerinden geçmektedir...O halde sosyalizmin bugün temel meselesi,anti-emperyalist ve antifeodal mücadeledir..” (Avcioğlu, 1962g, s. 20)

Aşamalı bir devrim fikri başından sonuna Yön-Devrim hareketinin temel inanışlarından bir tanesiydi, aşamalı bu devrimin ilk devresi olarak Türkiye için tahayyül edilen “intikal devresi” “kapitalist olmayan yol” dan bir kalkınmayı sağlayacak “aslında Atatürk’ün büyük bir öngörü ile oluşturduğu devletçilik ve halkçılık ilkelerinin uygulanması” olmalıydı bunun için de sosyal yapıyı değiştirecek, üretimi ve bölüşümü emekçi kesimlerden yana döndürecek” köklü reformalara” ihtiyaç vardı.

“ Türkiye.....kapitalist olmayan ve demokratik reformalarla desteklenen halkçı ve devletçi bir politikaya dört elle sarılmak zorundadır.Ağaların ekonomik ve politik gücünü kıracak ve köylünün kurtuluşunu sağlayacak bir toprak reformunun yapılması,dış ticaret ve mali kurumların devletleştirilmesi, ekonomiyi milletlerarası kapitalizmin peyki olmaktan kurtaracak tedbirlerin alınması,milli sanayinin milletlerarası kapitalizme karşı korunması,müessir bir planlamaya dayanan ileri devletçi ve halkçı bir politikanın uygulanması,halk çocuklarına en geniş imkanları verecek demokratik bir eğitim reformunun sahneye konması,sendikacılığın geliştirilmesi ve siyasi iktidarı bugünkü hakim sınıfların tekeline kurtaracak diğer demokrasi reformların gerçekleştirilmesi gibi hayati reformlar.....” (Avcioğlu, 1963, s. 8-9)

şeklinde dile getirilen bu reformların nasıl ve hangi kuvvetlere dayanarak gerçekleştireceği Yön-Devrim hareketinin odak noktasıdır.Bu noktadan itibaren

1961 seçimleri sonucunda oluşan siyasi tablo üzerinden belirledikleri stratejinin iki ana çizgisi vardı.Yön hareketi netice olarak CHP içinden çıkan bir hareketti⁸⁵. 1961 seçimleri sonrası CHP beklenen oyu alamamıştı ,Yöncülere göre parlamento çoğunluğu “muhafazakar bir çoğunluğa” dayanıyordu,ancak bu partiler kendi aralarında bir koalisyon kuramadılar,buna mukabil ordu “21 Ekim Protokolü” ile İnönü başkanlığında bir hükümet kurulmasını ve Cemal Gürsel’in cumhurbaşkanlığını garanti altına almıştı⁸⁶. Dolayısıyla İnönü hükümeti kurduğuna göre stratejinin bir ayağı hükümette bulunan CHP’yi ,devletin çeşitli kademelerindeki bürokratlarını,artık senatör olarak parlamento içinde yer alan eski MBK üyelerini *Yön* sayfalarında yazılanlar etrafında bir reform programına ikna etmek üzerine kurulacaktır, reformlar uygulandığı takdirde değişecek sosyal ve ekonomik yapı emekçiler ve zinde kuvvetleri bir birine eklemleyecekti. Anayasa’nın görece özgürlükçü yapısı,İsmet Paşa’nın “mutedil devletçi” bir siyasetçi olarak hükümetin başında olması,bürokrat kademelerinde sözgelimi yeni kurulan DPT kadrosunda sosyalizme yakın olabilecek isimlerin olması, bununla beraber, ordu içinde Kemalizmin Yön tarafından geliştirilen “sol” yorumundan etkilenen ve siyasete her an müdahale etmeye meyilli bir kesimin varlığı,sokağa inmiş ve gücünü iyiden iyiye hissettirmeye başlamış,örgütlü yapısı artan yaygın bir işçi hareketi gibi faktörler bu stratejik yönelimi kendi içinde tutarlı bazı temellere oturtuyordu.

Yön-Devrim hareketi açısından, bu noktadan itibaren yapılmasını elzem olarak gördükleri reformların uygulaması için ilk etapta izledikleri yol İsmet Paşa’nın CHP sini etki altına almaya çalışmak ve bu reform programına ikna etmek olacaktı.Yöncülere göre parlamentonun o anki yapısı ile reformları gerçekleştirmek çok imkanı değildi ancak neticede İsmet Paşa hükümeti desteklenmeliydi Avcıoğlu bunu

“.....mevcut şartlar altında bugünkü hükümeti desteklemenin tek çıkar yol olduğuna inanıyoruz. reformlar elbette bugünden yarına gerçekleştirilemez.herşeyden önce reformların zeminini yaratmak lazımdır.Bu da hükümetin meseleleri cesaretle ele almasına.....bağlıdır.Bununla beraber,Hükümete karşı fazla haksızlık etmemek gerekir.mevcut şartlar altında,daha fazlasını hayal etmek hayale kapılmak olacaktır.” (Avcıoğlu, 1961, s. 3)

şeklinde ifade etmektedir. CHP genel başkanı İnönü’nün “tarihi şahsiyet” olarak karizması da bu hükümetin reformları yapabileceğine olan”biraz da çaresizce”

⁸⁵ Bkz.4.3.1. bölüm

⁸⁶ Bkz 2.2.5. bölüm

inancı perçinlemektedir zira “İsmet Paşa” Atatürk dönemi reformlarının da uygulayıcısı” Başvekil İsmet” idi, toprak,eğitim vergi köklü reformları uygulayabilecek pratiği vardı ancak CHP’nin bu konudaki programı yetersizdi İsmet Paşa “köklü reformları” yapmak için eşraf ve tüccara değil toplumun “zinde kuvvetlerine” dayanmaya ikna edilirse bu programın zafiyeti Yön’ün “köklü reform”içeren programı ile kapatılabilirdi,Yön’ün bu dönemdeki yayınları bu paradigma üzerine kuruluydu. (Atılğan, 2018, s. 153-158)

Yön-Devrim hareketinin bu dönemdeki stratejisinin diğer ayağı ise,toplumun “zinde kuvvetler” denilen kesimine” kalkınmacı felsefeyi” benimseterek köklü reformların yapılmasını talep eden bir itici güç haline getirme fikir oluşturuyordu.Topumun zinde kuvvetleri olarak gördükleri kesimin en vurucu gücü ise dah önce de belirttiğimiz gibi orduydı.Ordu, biçtikleri “tarihi ilerlemeci” rol üzerinden “ sosyal adalet içinde hızla kalkınmayı” hedefleyen paradigma açısından dayanılacak başlıca güç olarak görülmekteydi,aynı anlamda “köklü reform lara karşı koyabilecek gerici güçleri durdurmanın sigortası “ da yine ordu idi.

Bu şekilde ürettikleri paradigma vasıtası ile bir yandan ordu içinde “kalkınma felsefesi” nin taraftar bulmasına çalışarak hükümet üzerinde baskı oluşturabilecek bir odak oluşturmak üzerine yoğunlaşıyorlar, diğer taraftan da ordu içinde bu fikirde olan veya olmayan tüm hareketlenmeleri yakından izliyorlardı.Gerçekten 1961 sonrası dönem daha önce de aktardığımız gibi 27 Mayıs’ı gerçekleştiren MBK, bunun içindeki bölünme ile ortaya çıkan Ondörtler,MBK’ya tepki olarak oluşan SKB,SKB içindeki Talat Aydemir’in “Albaylar Cuntası” gibi pek çok oluşumun ordu içinde bir iktidar mücadelesi içinde olduğu en çalkantılı dönemini geçirmekteydi ,nitekim dönemin ordu mensuplarından ve 21 Ekim Protokolünü hazırlayanlardan SKB üyesi Kur.Alb.Emin Aytekin’ in Birand’a verdiği beyanattaki sözleri konuyu oldukça iyi özetler

“ Ordu tamamen siyaset zemini üzerinde enfekte edilmişti.Bundan kurtulmak orduyu yeniden asli görevine sevk etmek büyük bir problem haline gelmişti.Çünkü ihtilal süreci bizi hasta etmişti.Yani ruhen hasta insanlar haline gelmiştik....” (Birand,vd, 2016, s. 90)

21 Ekim protokolü ile oluşan yapıdan ordunun bir kesimi tatmin olmuşken tatmin olmayan kesimin lideri konumundaki Talat Aydemir’in 22 Şubat 1962’deki ilk darbe girişimi gerçekleşti.Yön ile Talat Aydemir arasında organik bir bağın olduğuna

dair net bir bigi yoktur.Ancak Aydemir'in kendi hatıralarında yazdığı “.....Geçici bir zaman aydınlar kitlesine dayanacak bu demokrasi köklü reformlar yapıldıktan ,iktisadi düzen ve sosyal adalet nizamı kurulduktan sonra yerini normal seçimlerle gerçek demokrasiye bırakacaktı” (Aydemir T. , 2010) şeklindeki söylemlerinde Yön'ün sıkça dile getirdiği “köklü reform,sosyal adalet nizamı,yeni iktisadi düzen” gibi kelimler bu konuda önemli bir fikirsel etkileşimin olmasına karine teşkil etmektedir, bununla beraber Harp Okulu öğrencilerinden Ertoz Vahit Suiçmez'in yine Birand'a verdiği beyanattaki “ *O günlerde Harp Okulu'na sokulması yasaktı ama sürekli Yön dergisi alıyorduk biz.Gizli,açık,Yön Dergisi okuyorduk.....*” (Birand,vd,2016,s.93) sözleri de “fikirsel iletişimi” doğrulamaktadır. Aydemir başarılı olsaydı dayanmak isteyeceği aydınlar kitlesinin başında Yöncülerin olacağı yüksek bir ihtimaldir.

Doğan Avcıoğlu ve Yön'ün bu saydığımız iki ayaklı paradigmasında açıkça görünen olgu bir tarafta demokrasi içinde parlamentodaki CHP'yi ikna etmeye çalışmak,bunun tavsadığını veya gerçekleşmesine dair umutların azaldığı noktada da ileri gidişin kaçınılmaz olarak bağlı olduğunu” düşündüğü ordu'nun olası eylemini beklemek ve desteklemek .Bu iki yönlü strateji Yön'ün 1969 dönemine kadar sıklıkla yaşayacağı “*demokratik çözüm ile askeri çözüm arasındaki salınımı*” nın ilk örneğini teşkil eder.

CHP ve İnönü zinde kuvvetlerin yanına geçmemişti,parlamenter yolla reform yapma oldukça uzaktaydı.”Zinde kuvvetlerin” en vurucu gücü olan ordudan gelen bir hareket ise başarısızlığa uğramıştı. Yön bu noktada gözünü “zinde kuvvetlerin diğer bileşenlerine” yani Aydınlar ve Bürokratlara çevirdi. Öğretmenler, yazarlar, idareciler, politikacılar ,sendikacılar bu bileşenin içindeydi Önceki bölümlerde aktarmaya çalıştığımız “Çalışanlar Partisi” girişimine destek olmak,hatta partiyi kendi çizgilerinde örgütlemeye çalışmak bu dönemin ürünü olan bir çalışmaydı.Çalışanlar Partisi sadece bir “işçi sınıfı partisi olarak” değil toplumdaki “zinde kuvvetlere” dönük bir parti olacaktı. Çalışanlar Partisi, Türk-İş öncülüğünde Yön dergisinin teorik desteğiyle ortaya çıkmış, bir siyasi girişimdir. Yön , partinin Avrupa'daki İşçi Partilerine benzer bir şekilde gelişmesini istedi ve program taslağına devletçiliği desteklediğini de yazmak sureti ile bunu ortaya koymaya çalıştı .Parti girişiminin önemli yanlarında biri de Yön çizgisinin içinde etkinlik sağlayamadığı CHP ve TİP ten ayrı bir yerde konumlanma isteğiydi.(Çelik , 2010b, s. 119-127)

Yön bu dönemde kendi sayfalarında “kapitalizm karşıtı” fikirlere sahip ve geniş bir yelpazde solun tüm renklerin temsil eden birçok aydına yer vererek sosyalizmi Kemalist kaynaklardan yararlanarak ifade etmeye, bunu hakim paradigma haline getirmeye çalıştı.

Aynı dönem, Yön’ün bürokratlar arasında kendilerine en yakın bulduğu ve bir çoğu Yön bildirisine imza atmış DPT üst düzey yöneticilerince üzerinde çalışılan Kalkınma Planını “köklü bir reform tasarısı” halinde ortaya çıkarmak için “plancıları”⁸⁷ desteklemek ve savunmak da başvurulacak yollardan biriydi. Kısaca bu dönem “Köklü Reform” ların ortaya çıkabilmesi için anayasa, ordu, çalışanlar, aydınlar ve bürokratları temel dayanak olarak gören ve “toplumun zinde güçleri” “ilericiler” ile karşısında bulunan “gerici koalisyon” arasındaki temel çatışma noktalarına dikkat çekmeye çalıştılar . (Atılğan, 2018, s. 165-170)

DPT, 27 Mayıs rejiminin bir ürünüydü. İnönü hükümet kurulduğunda bu kuruma sosyalist yönü ağır basan ekonomistler atıldı, ancak hazırlık süresi boyunca Yöncülerin iktisadi “köklü reformlar” ın içerisinde olacağına dair umut bağladığı plan adeta budandı ve AP ve YTP gibi sağ partilerin zorlaması ile “plancılar” istifa etti⁸⁸. İnönü’nün bu istifalar karşısındaki kayıtsızlığı ,Yön açısından İnönü’nün “reformları sahipleneceğine” dair beklentisinin sona ermesiydi. İstifa eden Plancılar da İnönü’yü plana sahip çıkmamakla suçluyordu bunun ertesinde fikirsel olarak kendilerine yakın gördükleri Yön sayfalarında yazmaya başladılar. (Kuruç, 2017, s. 906)

Yöncülere göre “zinde kuvvetler” toplumsa sorunların iktisadi alt yapıdan kaynaklanıp siyasi ve sosyal hayatı etkileyerek ortaya çıktıklarının bilincine varmaya başlamıştı. İstifa eden plancılar zinde kuvvetlerden destek görüyordu Avcıoğlu bunu “ ...ümit verici, fakat henüz yeterli olmayan bir gelişmedir. Hareketin tam bir şuur kazanması biraz daha zaman isteyecektir.” (Avcıoğlu, 1962, s. 3) şeklinde ifade etmektedir.

⁸⁷ Detaylı Bilgi için bkz. İlhan Tekeli “1960’lı Yıllarda Türkiye’de Planlama Düşüncesi’ nin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak” **Modernizmin Yansımaları 60’lı Yıllarda Türkiye** Ed.E.J.Zürcher- F.Barbaros. İstanbul 2013 içinde s.25-54.

⁸⁸ İstifa eden Plancılar Müsteşar Osman Nuri Torun, İktisadi Planlama Dairesi Başkanı Atilla Karaosmanoğlu, Sosyal Daire Başkanı Necat Erder, Koordinasyon Daire başkanı Ayhan Çilingiroğlu’dur (Tekeli, 2013, s. 48)

Zinde kuvvetlerin, plancılara verdiği desteği yeni bir oluşumun habercisi olarak gören Yön çevresi ,bu oluşumu bir siyasi parti etrafında örgütlemek veya gitgide ilgi görmeye başlayan TİP'e katılmak arasında ama yine demokratik özelliklere sahip bir yol ayrımına geldiğinde bir yanda Çalışanlar Partisi deneyiminde yaşadıklarını diğer yanda toplumsal gelişmeyi ancak "işçi sınıfı" önderliğinde gören ve "zinde kuvvetlere öncülük konusunda yer vermeyen" TİP'e katılımı bir alternatif olarak görmediler. Yön-Devrim hareketi ile TİP arasındaki toplumsal gelişmeyi kavrayışa dayalı "öncülük" ve "iktidar stratejileri" arasındaki farklılık da bu noktada iyice ortaya çıktı. Biraz daha zamana muhtaç olduğunu düşündükleri "şuur kazanma dönemini" iyice açıklığa kavuşturulmuş ve temellendirilmiş sosyalist fikirleri "zinde kuvvetler" e benimsetmekle geçirmeyi sonrasında bu "şuur kazanmış" kitleyi örgütleyerek bir siyasi parti kurmayı hedeflemekle değerlendirecekti. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi SKD⁸⁹ bu dönemin eseri olarak ortaya çıktı,eğer elverişli koşullar oluşsaydı ve dernek beklenen başarıyı gösterseydi bir siyasi partiye dönüşecekti.Daha önce de aktardığımız gibi Yöncüler bunu direk olarak kabul etmemekle beraber Yön ve TİP'in bu dönemdeki birbirine karşı söylemleri, bir siyasi parti beklentisinin olduğuna işaret etmektedir. SKD "Cumartesi toplantıları" ile topluma yön vereceğine inandıkları zinde güçler'i sosyalist bir şuurla donatmanın ve örgütlemenin alt yapısını oluşturmaktaydı (Atılğan,2018,s.170-172). Kürkçü SKD için" yönlerini batıcılık, Kalkıncılık, ve aydınlanmacılığın ortak bölüne olan bu "sosyalizme" dönerek "karşı ihtilal" e karşı toplumda bı mücadele odağı oluşturmaya giriştiler" demektedir. (Kürkçü,1988,s.2006)

Yön'ün hedef kitlesini oluşturan subay,bürokrat,yazar,akademisyen ve politikacılar bu toplantılara katılmakta bu toplantılarda katılan kitleye verilen mesaj ise

" memleketin bugünkü gelişme safhasında sosyalizmin yolu demokratik milli kurtuluş hareketinden geçmektedir" (Avcıoğlu, 1962g) olmaktadır.Bu noktada Yön'ün temel hedefinin sömürücü ve emperyalizmle işbirliği yapan sınıflar haricinde milletin geri kalan kesimini örgütleyerek,bir siyasi parti çevresinde demokratik yollardan iktidara gelmek olduğu, "devrim" veya "ihtilal" in birincil planda olmadığı söylenebilir,ancak çeşitli Üçüncü Dünya ülkelerinde subaylar öncülüğünde gelişip sonrasında sosyalist bir içerik kazanan milli kurtuluş hareketleri bir yanda ,Türkiye'de daha önce de

⁸⁹ İstifa eden plancılardan eski Müsteşar Osman Nuri Torun Sosyalist Kültür Derneği'nin genel başkanlığına ,Atilla Karaosmanoğlu ise dokümantasyon sekreterliğine seçilmişlerdi (Gencer, 2020, s. 233)

bahsettiğimiz gibi ordu içindeki hareketlenmeler diğer yanda Yön hareketinin kayıtsız kalamadığı, üzerinde düşünmekten ve “ihtilal” modelini bir çıkar yol olarak görmekten kendini kurtaramadığı bir olgu olarak ortadaydı. (Şener, 2015, s. 102-108)

Bu aşamada 1962 Ekiminde eski DP'lilerin affı ile başlayan olaylar sonrası birlikte gösteri yapan gençleri ve subayları “ordu gençlik elele” sloganıyla sayfalarına taşıyan Yön aynı sıralarda yine daha önce belirttiğimiz gibi özellikle tekrar bir darbe planlayan Talat Aydemir cuntası “sıcak temasların” çoğaldığı bir noktaya gelmişti. Yön olası “başarılı bir askeri darbe” halinde bunu kendi düşünceleri çerçevesine çekme çabası içine giriyor Talat Aydemir'in bildirileri Yön sayfalarında yer buluyordu. Nihayet Celal Bayar'ın 1963 senesinde Kayseri Cezaevinden büyük törenler eşliğinde tahliyesi ve Ankara sokaklarının tekrar karışması sonrası Talat Aydemir 21 Mayıs 1963 tarihinde ikinci kez darbe girişiminde bulunmuş darbe başarısız olmuş Yön dergisi de darbeyi destekler yayınlar yaptığı gerekçesiyle 14 ay kapatılmıştır. (Landau, 1979, s. 74)

Yön'ün bir yanda” demokratik milli bir kurtuluş hareketini” demokratik yollarla başlatmak ve parlamento içinde çoğunluk kazanacak bir siyasi parti örgütlemek, sosyalizmi uzun ve sürekli bir yoldan toplumun bilincine yerleştirmek diğer yanda fikirlerini “darbe” yoluyla iktidara gelecek bir yapıya empoze ederek iktidarı almak arasında salınım gösteren bu dönemi “mevcut düzen içinde iktidara uygulanacak reformlar” düşüncesinden “ kapitalist düzeni sona erdirecek ve köklü reformları tavizsiz şekilde uygulayacak sosyalist bir iktidar” fikrine doğru değişim gösterdiği doğrudan iktidara gelerek toplumu “intikal devresi” sonrası sosyalizme ulaştırmayı hedefine koyduğu bir dönem olarak tanımlamak yerinde olacaktır.

4.4.2. 1965-1967 “Milli Demokratik Devrim” Dönemi

Yön dergisi 24 Eylül 1964 tarihinde tekrar yayın hayatına başladığında eski gücünden oldukça kaybetmiş durumdaydı. Yön dergisi yazarlarının bir kesimi ,dönemin şartlarında aydınlar ve emekçilerle yeni ve sıcak ilişkiler geliştiren TİP çevresinde ve onun yayın organı olan *Sosyal Adalet* dergisi etrafında toplanmışlar ve kitlelere seslenmeye başlamışlardı. Yön tekrar yayın hayatına döndüğünde karşılarında Türk siyasi tarihinin belki de en önemli meselesi olan “Kıbrıs” sorununu buldular.

TİP bu noktada oluşan bu Kıbrıs sorunu ve Johnson mektubu sonrası oluşan iklimi antiemperyalist bir bakıştan yorumlayarak ,ülkenin temel sorununun “antiemperyalizme özdeş bağımsızlık” olduğu üzerine politikasını kurmaya başladı. Nitekim Genel Başkan Aybar ,Eylül 1964'teki bir toplantısında

“ Bütün toplumculara sesleniyorum,gerçek Atatürkçülere sesleniyorum: Bağımsız bir dış politka için güçlerimizi birleştirelim.....planlı kalkınma da,demokratik bir rejimin yerleşmesi ,.....köklü reformlar da,ancak bağımsız bir dış politikaya kavuşmamızla ulaşılabacak hedeflerdir.” (Aybar 1968'den aktaran Atılğan 2018,s. 179)

Bu noktadan bakıldığında TİP “sınıf önderliği” kavramından taviz vererek anti-emperyalist blok çağrısı yapıyor,İsmet Paşa ABD'ye rest çekiyordu.Yön'ün de söylemi antiemperyalizme odaklanarak, bir önceki dönemdeki ya “parti kurma” ya da “askeri darbe” stratejisi, yerini özerk bir güç olarak TİP ve CHP'den dışarıda ve bağımsız kalarak ABD'ye karşı yükselen tepkinin ekonomi ve siyaseti de içeren antiemperyalist bir mücadele hattına oturması görüşünü hakim kılmaya çalışmak düşüncesine bırakmıştır.

Yön açısından bu dönem ABD'nin Türkiye üzerindeki etkinliğini bir tahakküm aracı olarak görülmektedir , ABD bağımsızlığımıza “görünüşte” saygı göstermekte aslında ülke “yeni sömürge” haline gelmektedir, bununla beraber ABD' emperyalizmi kendine bağımlı ve gayri milli bir işbirlikçi “şebeke” yaratmıştır.”Yeni sömürge” olmaktan kurtulmanın temel şartı kalkınma,kalkınmanın şartı ise emperyalizm ve yerli işbirlikçilerine karşı verilecek savaşı kazanma üstüne kuruludur “... sosyalistlerin birinci vazifesi geniş bir milliyetçi cephe oluşturarak,bu savaşa öncülük etmektir.....toplumun her kesimindeki milliyetçiler,yeni bir milli kurtuluş savaşı vermek üzere birleşmek zorundalar” (Avcıoğlu, 1964, s. 3)

Yön içinde bulunulan dönemde bütün enerjisini içinde CHP veTİP'inde olduğu diğer tüm ilerici güçlerle birlikte bir antiemperyalist hükümet arayışına yöneltmiştir.Yön sayfalarında bir yandan rakamlar ve belgelerle sömürünün boyutları aktarılmaya çalışılıyordu diğer yandan ise yabancı sermaye karşıtlığı üzerinden “Coca Cola Boykotu” “Milli Petrol Kampanyası” gibi eyleme dönük çağrılar yapılıyordu (Dikici, 2009, s. 169).

Yön'ün bu çabalarının toplumun ve özellikle geçliğin anti-emperyalist bilinç ve gelişimde büyük rol oynadığını ifade etmek yerinde olacaktır.

Bu yayınlar karşısında karşıt görüş tarafından maruz kaldıkları “komünistlik” suçlamasına “ gerçek milliyetçiliğin emperyalizme karşı çıkmakla olacağını” ve kendilerine karşı “komünizmle mücadele” yi ön plana çıkaranların gerçekte emperyalizme hizmet etmelerini bu yolla saklamaya çalıştıklarını söyleyerek karşı bir duruş sergileyecektir. (Şener, 2015, s. 108-110)

Bu dönem bir yandan Türkiye'nin 1965 seçimlerine doğru gittiği bir dönemdir,daha önce de aktardığımız gibi AP'de Gümüşpala'nın ölümü üzerine Süleyman Demirel Genel Başkan seçilmiş ,sonrasında CHP hükümetten düşürülmüş yerine kurulan yeni hükümette Demirel Başbakan Yardımcısı seçilmiştir.Seçime doğru gidilirken TİP ile ilk ve son kez antiemperyalist milliyetçi söylem üzerinde bir araya gelen Yön ,seçim stratejisini “Ortanın Solu” üzerine kuran CHP'nin de antiemperyalist safa geçmesini oldukça umutla karşılamış,CHP'yi biraz daha sola TİP'ise biraz daha sağa çekerek iki partiyi birbirine yakınlaştırarak antiemperyalist cepheyi genişletmeye çalışmıştır.

Bu hareket biraz da AP'nin CHP veTİP'i aynı düzlemde gösteren söylemi ile konsolide olmuş ve seçim kampanyası boyunca TİP ile CHP'nin yer yer dayanışma çağrıları ile birbirlerine doğru adımlar attığı görülmüştür(Atılgan,2008,s.188).Bu çabaları süreç içerisinde TİP ve CHP'yi bir potada eriterek tek bir parti yaratma çabaları olarak da okuyan yazarlar da mevcuttur (Aydinoğlu,1992,s.74 den aktaran Türkölmez 2020,s.91)

Yön 1965 seçimlerinin sonucunda AP'nin hezimete uğrayacağını bekliyor CHP ve TİP'in olası bir koalisyonunu mümkün görüyor, özellikle TİP de buna yanaşan bir tavır sergiliyordu ,büyük ümitlerle beklenen 1965 yılı seçimleri sonucunda büyük hayal kırıklıkları getirdi. CHP'nin “Ortanın Solu” fikri seçmenden rağbet görmemiş % 28,2 gibi bir oy alabilmişti, muhtemel koalisyon ortağı olarak düşünülen TİP ise meclise 15 milletvekili sokabilmiş,ancak aldığı % 2.7 oyu emekçi yığınlardan değil CHP seçmeni olarak görülen aydın kesimden alabilmişti,seçimlerin mutlak galibi % 52,9 gibi bir oyla AP olmuştu,süngüyle gidenler 5 sene sonra ezici bir çoğunlukla iktidara geri geliyordu.

Yön açısından seçimlerden sonra çıkan 133.sayı bir başka kırılımı da beraberinde getirdi. Derginin en önemli iki yazarından Mümtaz Soysal

“en küçük imkanlardan ve en büyük tarihi fırsatlardan faydalanarak “sol formülleri” birer formül olmaktan çıkarıp toplum yapısını düzeltici “madde” haline getirmek toprak,emek ve iş şekline sokmak ondan sonra da çıkıp ‘işte sol budur’ diyebilmektir..... bir yandan uyandırılabilir kadar insanı uyandırırken,öte yandan.....sloganların somutlanmasına yarayacak teknik çalışmaları iyi yapmak.....en küçük reformcu hareketleri bile desteklemek ve nihayet,Türkiye’nin tarihi dönüm noktalarında durumu en iyi değerlendirebilecek kadroları yetiştirmek” (Soysal M. , 1965, s. 3)

diyerek seçim sonrası stratejinin adanıklı bir sosyal programın doğru eylemle kitleye ulaşabileceğini,bunun da plan program dahilinde uzun erimli bir kadro yetiştirmekle mümkün olabileceğini belki bir anlamda siyasal parti olarak bir oluşuma veya var olanlar içinde yer almaya yönelik,ama sonuçta demokratik düzlemde bir yol izlemesini,ihtilale değil parlamenter yolla iktidara gelmek,toplumsal yapıyı reformlarla değiştirmek gibi önceki dönemlerde denemiş yolları tekrar denemeyi öngörmekteydi ,bu konuda Landau Yön içinde iki kanat olduğunu ,reformist kanat diye tabir ettiği kanadın genel olarak partileşme,ya da İngiliz parlamentarizmi gibi bir oluşumdan yana olduğunu söylemektedir,Soysal bu kanatın lideri konumundadır. (Landau, 1979, s. 87)

Aynı sayıda bu yazının hemen altında imzasız olarak çıkan ama konu ile ilgili tüm tarafların yazıyı Doğan Avcıoğlu’nun yazdığına hem fikir olduğu “ *Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi...Sosyalizmin Romantik Devri Mutlaka Kapanmalıdır*” başlıklı yazıda ise Avcıoğlu önemli tespitler yapmaktaydı bunlar kabaca “AP iktidarı ile ülke tamamen ABD yörüngesine girecektir,Antiemperyalist bir iktidarın demokratik yarış içinde ortaya çıkabilmesi, seçim kazanarak iktidara gelmesi mümkün değildir,mevcut sosyal yapı sosyalistlerin halkla bütünleşmesini imkansız kılmaktadır TİP’in seçim deneyimi “romantik bir popülizmin” iflasını göstermektedir. Vaatlerle,kazanamıyayan iktidar ve halk desteği parlamenter olmayan yolla iktidara geldikten sonra kitlelere dağıtılacak toprak ve verilecek iş ile sağlanabilirdi” Sosyalistler 27 Mayıs benzeri ama ondan gerekli dersleri çıkarmış yeni bir “ ihtilale” hazırlanmalıydı. (Yön, 1965, s. 4-5’den aktaran Atılğan,2008,s.195)

Avcıoğlu ve Soysal’ın stratejiye ilişkin bu ihtilafı Soysal’ın dergiden ayrılması ile sonuçlandı.Soysal’ın ayrılmasıyla Yön-Devrim hareketinde başlangıçtan bu noktaya kadar gördüğümüz iktidarı almak için parlamenter demokratik yöntemlerle

“ihtilal” veya “darbe” arasında salınan ve önemli bir iç gerilim kaynağı olan arayış, “Yön”ü tamamen ikinci alterantife çevirmiş oldu. Avcıoğlu bu noktadan sonra “ihtilale” dönük yeni müttefikler arama konusunda uğraş vermeye başladı, bir taraftan da Yön sayfalarında “ ...Genel oy, halkın değil eşrafın, kompradorun egemenliğini gerçekleştirmiştir. Bu gözlem bizi sosyal yapı meselesine götürmektedir...sosyal yapıda köklü bir değişiklik gerçekleştirilmedikçe, Batı’nın politik kurumları, tutucu güçlerin egemenliğini sağlayan bir aldatmaca olmaktan öte gidemeyecektir.” (Avcıoğlu, 1966a, s. 3) diyerek ihtilale dönük bir kavramın altyapısını oluşturmaya başlayacaktır. Avcıoğlu aynı dönemde “zinde kuvvetlerin” geçmiş “yüz yıllık yanlış modernleşme” politikaları sayesinde “işçi köylü kütlelerinden” koptuğunu aralarında bir uçurum oluştuğunu bunun ise ancak yeniden iktidara gelerek ve doğru politikaları uygulayarak düzeltilebileceğini de aktarmaktadır. Avcıoğlu’nun kalkınma ve modernleşme ile ilgili tezlerinde bununla beraber materyalist Tarih anlayışı algısında Yön’de de yazan Niyazi Berkes’in mutlak etkisi gözükmektedir. (Macar, 2009, s. 165)

Yön hareketi, bu noktada “ demokratik devrim” hareketini “emperyalizm-bağımlı ülke” temel çelişkisine dayandırıyor “zinde kuvvetler” in gerçekleştireceği bir “devrim”in “işçi ve köylü kütlelerine tarih sahnesinde ön plana çıkma ve sosyalizmi gerçekleştirme yolunu açabilecek” olduğuna duyduğu inancı ile tüm “zinde kuvvetlerin” bir “asgari program” etrafında birleşmesi gerekliliğini vurguluyordu. Yön’ün “asgari program” olarak adlandırdığı kavram bir süre sonra “milli demokratik devrim” olarak söyleme yerleşti.

Yön’ün yeni geliştirdiği bu strateji için kullandığı “Milli Demokratik Devrim” tezi esas olarak Kominternin az gelişmiş ülkeler için sunduğu aşamalı devrim modelinin uzantısıydı . Türkiye açısından “milli kurtuluş devrimi” olarak adlandırılan burjuva devriminin henüz tamamlanmadığı, liberal burjuvalar(ki Yön söyleminde komprador-eşraf olarak geçer) ve Feodaller (Yön söyleminde Ağa)’e karşı işçi sınıfı yanına küçük burjuva demokratları alarak ,ve öncülüğü bu kesimin vurucu gücü orduya bırakarak Yukarıdan bir şekilde burjuva devrimi tamamlayacak ve sonrasında devrim kesintisiz olarak sosyalist devrime dönüşecek fikri, Yön’ün fikirlerinin de temel dayanağını oluşturuyordu. Aynı fikirleri savunan ve TİP içinde yönetici M. Ali Aybar-B. Boran-S. Aren üçlü yönetimiyle ihtilaf halinde olan “ eski tüfekler” olarak adlandırılmış eski TKP üyelerinden Mihri Belli 1965 yılından itibaren Yön Dergisi’nde E. Tüfekçi takma adıyla yazılar yayınlamaya başladı. Yazılarında özellikle TİP içindeki yönetimi

eleştiriyor ve bu tavrıyla açıktan TİP yönetimi ile bir iktidar mücadelesine giriyordu. Yön sayfalarında ,” eski tüfekler”e yer vererek bu mücadelede açıktan taraf oluyordu. Haziran 1966 dan itibaren artan bir şekilde “Türkiye Milli Demokratik Devrim aşamasında mı yoksa bu aşamayı tamamlayıp sosyalizme geçiş şartlarını mı yaşamaktadır; devrime işçi sınıfı mı yoksa sivil asker aydınlar mı öncülük edecektir, iktidar parlamenter yoldan mı yoksa ihtilalci yoldan mı alınacaktır” gibi soruların etrafında temerküz etmiş tartışmalar Yön sayfalarında yer bulmaktaydı. Yön ve “TİP içindeki MDD grubu” bu sorulara ürettiği cevaplar konusunda tamamen aynı düşünmekteydiler TİP ise her iki grubu “tepeden inmecilik” ve hatta “delalet” ile suçluyor; Aybar özellikle S. Divitçioğlu’nun ATÜT analizinden⁹⁰ de etkilenecek asker-sivil aydın zümrenin devrimin öncülüğüne soyunmak bir yana tamamen karşısında olacağını, Osmanlı’daki “kapıkulu” sınıfına dayandırdıkları bu zümrenin tarihte de ilerici değil gerici bir rol oynadığını söylemekte idi (Şener, 2015, s. 125-130) “tepeden inmecilik” suçlamasına karşı Avcıoğlu’nun cevabı dönemin tartışmalarını yansıtmaları açısından ilgi çekicidir

“Sosyalist teoride “ tepeden inme-sandıktan çıkma diye bir ayrım yoktur. Şu ya da bu yolla iktidara gelenlerin sınıf karakterlerini esas alan bir ayrım vardır.....Dominik’in sandıktan çıkan Amerikan kuklası başbakanı mı daha halkçıdır yoksa seçim yapmayı reddeden tepeden inmece Castro mu? Süleyman Bey parlamentoculuğunu, Atatürk rejiminden ve 27 Mayıs yönetiminden bin kere daha iyi mi sayacağız” (Avcıoğlu, 1966b, s. 8-9)

TİP’in parti içi iktidar mücadelesine sahne olan ve Malatya’da toplanan büyük kongre MDD’cilerin mağlubiyeti ve sonrasında partiden tasfiyeleri ile sonuçlandı. Yön destek verdiği MDD’cilerle beraber bu mücadeleden yenik çıkmıştı. Bir dönem sonra MDD’ciler kendi çevresi ve FKF-Dev-Genç süreci içerisinde daha önce de aktardığımız gibi ideolojik ve eylemsel açıdan bölünmeler yaşadılar ve toplu bir hareket geliştiremediler Kürkçü bu konu ile ilgili olarak

“TİP içinde Mihri Belli önderliğindeki eğilim, Yön hareketinin ABD emperyalizmine, komprador burjuvazi “ye ve feodal ağalara karşı temsil ettiği potansiyel ittifaka dayandırdığı iki aşamalı bir devrim stratejisini benimsedi ve Yön sütunlarından TİP içinde muhalefet yürütmeye başlayınca sosyalist hareketin TİP’te sağlanmaya yuz tutan “birliği” bir kere daha geri dönmek üzere bozuldu. Yön’ün temsil ettiği “antiemperyalist” ittifak imkanının, başka

⁹⁰ Konu ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Damla Sarıkaya “Sencer Divitçioğlu Ve Asya Tipi Üretim Tarzı” Yüksek Lisans Tezi T.C. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı Çorum 2018

bir dizi teonk sorunun yanısıra bu bölünmede bir "dışsal dinamik" rolü oynadığı söylenebilir
(Kürkçü, 1988a, s. 2007)

Aynı dönemlerde CHP içinde “Ortanın Solu” hareketi, bu harekete karşı bayrak açmış durumda olan Turhan Feyzioğlu’na karşı, hareketi savunan Bülent Ecevit ve ekibi arasında bir iktidar çekişmesine neden olmaktadır.Yön sayfalarından Ecevit ve ekibine destek veriyor adeta kendisi ile Ortanın Solu hareketi arasında bir özdeşlik kurmaya çalışıyordu.28 Nisan 1967 tarihli kongrede kazanan Ortanın Solu hareketi ve Ecevit oldu sonraki dönemde *Yön*,Ecevit ve Ortanın Solu hareketini etkileyerek kendi çizgisine çekmeye çalışacaktı.Ancak Ecevit’in parlamentarizme inanmış tavrı ve *Yön* ile herhangi bir ittifak gerçekleştirmekten gittikçe uzaklaşıyor olması *Yön*’ün Ecevit’e karşı olan parti içi muhalefete destek verir bir pozisyona sokmuştur Bütün bunlarla beraber *Yön-Devrim* hareketi bu dönemde iktidar stratejisini net bir şekilde belirlemiş, TİP ve CHP içinde verilecek mücadeleleri son noktasına kadar vermiş ve bu noktadan itibaren artık teori üretme döneminin bittiğini ve “eylem” zamanının geldiğini düşünmeye başlamıştır. *Yön* “doğal ömrünü” tüketmiş,misyonunu hemen hemen yerine getirmişti Kürkçü kendi bakış açısı ile bu durumu

“Yön hareketi benzer bir rolü daha düşük br düzeyde CHP içinde de oynadı.....CHP’nln devreye soktuğu "ortanın solu" politikasının önderi Bülent Ecevit’in “parlamento dışı tepeden imreciliğe karşı” bir an süren tereddütten sonra başlattığı saldırı, *Yön* hareketini CHP içinde de bir "mili" cephe açmak zorun da bıraktı.

Böylece br yandan kendi dışındaki sol hareketlen "bölerken" öte yandan kendi içinde bölünmeye uğrayan *Yön* 30 Haziran 1967’de yayıma son verdi” (Kürkçü, 1988a, s. 2007)

şeklinde ortaya koyar.

Yön için sıra “nasıl olması gerektiğini net bir şekilde ortaya koyduğu” “Devrim”i yapmaya gelmişti ,buna hazırlığın bir evresi olarak yerini “ *Devrim*” dergisine devretmek üzere 30 Haziran 1967 tarihli son sayısı ile yayın hayatına son veriyordu.

4.4.3. 1969-1971 Ulusal Kurtuluş Devrimi Dönemi

Yön-Devrim hareketinin bu son dönemi esas olarak 1967 de *Yön* dergisinin yayınına son vermesi ile başlamaktadır,ancak *Yön*’ün 30 Haziran 1967 tarihli son sayısı ile hareketin “*Yön*’ün yerine çıkarmayı, *Yön* kapanmadan önce planlamaya başladığı” Devrim dergisinin 21 Ekim 1969 tarihli ilk sayısı arasındaki dönem hareketin büyük teorsiyeni ve her iki derginin de baş yazarı olan Doğan Avcıoğlu’nun *Yön*’deki fikirlerini topladığı ve *Devrim*’le beraber ortaya koyacakları “ihtilal” e

dönük eylem planının alt yapısını oluşturduğu ve etkilerini çalışmamızın *Devrim* Dergisini işlediğimiz bölümünde aktardığımız önemli eseri “Türkiye’nin Düzeni” kitabını yazdığı bir aralıktır. *Devrim* dergisinin yayın hayatına başlaması ile beraber mevcut düzenin değişimini sadece yapılacak bir” ihtilal” e bağlamış ,o güne kadar çeşitli şekilde denediği parlamenter seçenekleri tümüyle dışta bırakmıştır. Yön ile Türkiye’ye vermek istedikleri “yön”ün şekli ortaya konmuş sivil-asker aydın kitleye aktarılmıştı. Özellikle Avcıoğlu,Türkiye’nin Düzeni ile de özellikle asker kesim üzerinde etki alanını iyice genişletmiş ve 27 Mayıs’ın “başarısızlığını” düşünsel ve ideolojik bir hazırlık olmadan yapılmasına bağlayan, bu başarısızlığı bahane edip sonrasında iki kez “ ihtilal” deneyen ve yine bu düşünsel ve ideolojik hazırlık ve altyapı eksiğinden bahseden askeri kesim için aradıkları düşünsel ve ideolojik altyapıyı açık bir şekilde önlerine koymuştu. (Atılğan, 2018, s. 217-221)

Devrim, “Türkiye’nin ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarına yönelik projeler veya bir diğer anlatımla iktidar programı” ortaya koyuyor ve derginin yayını ile beraber alt yapısı hazırlanan bu oluşumu harekete geçirmek, ve bunun fiilen örgütleyicisi olmak ise bundan sonraki strateji idi. Bu dönem orduda bir süredir durulma eğilimi göstermiş cunta örgütlenmelerinin arttığı ve oluşan cuntaların sivil kesimlerle,özellikle de “ Kemalizmin öngördüğü tam bağımsız ve uygar ve halkçı Türkiye’nin hangi yöntemlerle kurulacağı”nı Türkiye’nin Düzeni kitabında ayıntılı bir şekilde gösteren Doğan Avcıoğlu ve Yön-Devrim hareketi kadrosu ile ilişki arayışının başladığı bir dönemdi. Doğan Avcıoğlu artık “radikal askerlerin sivil başbakan adayı” olarak görülüyor daha önce de bahsettiğimiz gibi Türkiye’nin Düzeni kitabının ordu içindeki popülaritesi günden güne artıyordu. (Özdemir, 1986)

Toparlayacak olursak Cuntalar düşünsel altyapı eksiğini Avcıoğlu,kitabı ve *Devrim* dergisinde gidermeye çalışıyor,Avcıoğlu ve Devrim kadrosu da istediği ortamın oluştuğunu görerek örgütlenmeyi artırmaya ve yönlendirmeye hız veriyordu,aslında bu tarz yakınlaşmalar 1965 seçimleri sonrası başlamıştı ama 1969 seçimler⁹¹i sonrasında hızlandığını söylemek mümkündür bu örgütlenmeler bizim çalışmamızın ana sorunsalı olan “9 Mart 1971 Darbe Girişimi” ile sonuçlanacak şekildeki örgütlenmelerdir ve detayı çalışmamızın ilerleyen kısımlarında tartışılacaktır.

⁹¹Bkz. (Yeni Şafak, 1969 Seçim Sonuçları)

1968 sonrası Türkiye'si giderek iç çatışma yoğunluklu bir noktaya doğru gidiyordu ,öğrenci eylemleri radikalleşiyor,buna karşı faşist odaklar şiddeti tırmandırıyor,ordu içinde örgütlenmeler her geçen gün artıyordu.Yön-Devrim hareketi ise askerlerle irtibata geçmiş olası bir "ihtilal" i kendi belirledikleri "yön" de ilerleterek bu ihtilalden bir "devrim" çıkarmak niyetindeydiler.Ordudan sosyalizm beklenemezdi ancak "tarihen ilerici" olarak gördükleri ordu ve Atatürkçü subaylar vasıtası ile yapılacak bir darbenin "Nasır Modeli"nde olduğu gibi koşulların dayatmasıyla sonradan sosyalizme açılacağına inanıyorlardı.Nasır hareketi hakkında Yön'de pek çok kez yazılar kaleme alınmış hareket enine boyuna tartışılmış ve Nasır hareketinin "emperyalizmle mücadele sonucu sosyalizme yönelmiş ve bu yolda kaldığı sürece yöneleceği doğal yolun sosyalizm olacağı" analizi yapılmıştı,ama bizde subayları sosyalist yapmak gibi bir yol yerine "onların güvenini kazanmak" mümkün olursa gerisinin çok daha kolay olacağını ummaktaydılar

Devrim böyle bir ortamda Avcioğlu ve hareketin diğer isimlerinin askeri bir cunta örgütü ile beraber hareket etmesine paralel bir şekilde Yön sayfalarında yaptığı tanımlamaları biraz daha "askerileştiriyor" ve dost kuvvetler-düşman kuvvetler olarak tanımlıyor ve Yön'ün anti-emperyalizm, ulusal devrim, milli ordu ,parlamentar olmayan çözüm gibi temel savları tonu daha da koyulaşan bir Kemalizm eşiliğinde hedef kitle olarak gördüğü asker-sivil aydınlara doğru aktarılıyordu.(Şener, 2105,s.150-154 , Erkan, 2008, s. 36-38)

4.5. Asker-Sivil İlişkileri Açısından Yön-Devrim Hareketi

Bu noktaya kadar Yön-Devrim hareketi görüşleri,etki alanı ve iktidar stratejileri detaylıca tartışılmıştır,ancak Yön-Devrim hareketinin detaylıca aktardığımız bir şekilde bir iktidar talebi ve bu talebi gerçekleştirmek için belli bir noktadan sonra stratejisini tamamen askeri bir müdahale/darbe kendi deyimleri ile "ihtilal" e dayandırmaları ve buna endekslemeleri genelde sivil-asker ilişkileri özelinde Türkiye'de sivil-asker ilişkileri bağlamından da tartışılmasını zorunlu kılmaktadır.

Yön – Devrim hareketinin ortaya çıktığı dönem olan 1960'lar çalışmamızın başında da " toplumun diğer kesimlerine göre ordunun istikrarlı ve kendi iç dinamiklerinde yerleşik bir kurum olmasını ön plana çıkarıldığı , yine tüm "geri kalmışlık" coğrafyasında ordu ulusal devletleri inşacı ve geri kalmış kesimler karşısında modernleşmeci bir rol oynadığı görüşünün bu dönemin hakim paradigması

haline geldiği” şeklinde açıkladığımız bir dönem olan özelliğini haizdir. Çok açıkça gördüğümüz bir şekilde Yön-Devrim çizgisi Türkiye’yi yeni bir siyasal düzene götürmek istemekte bunun için kendi bağlamında,hedefindeki kitleleri önce bu hedef için “yön” lendirmeye çalışmakta daha sonra ise belli örgütlenmelerin de içinde yer alarak bu düzen değişikliğini gerçekleştirecek bir askeri müdahaleyi sağlamanın yollarını aramaktadır.Bu bir iktidar perspektifi,bir hegemonya mücadelesidir.

Yön-Devrim hareketinin temel oluşumuna bakıldığında, sivil elitlerin kendi elitliklerinin bilincinde ve bunu Osmanlı-Türk tarih algısı üzerinde biraz da genelleyerek Yeni Osmanlılar-Jön Türkler-İttihat ve Terakki -Kemalistler-Kadrocular şeklinde gelişen modernleşmeci ve zaman zaman devrimci bir tarihi hattın uzantısı şeklinde daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkardıkları bir yapıdan bahsetmemiz mümkündür .

Yön-Devrim hareketi her ne kadar ekonomik altyapı ilişkileri ve bu doğrultudan **(sınıf çatışmasına yer vermeyerek de olsa EB)** sosyal sınıfları Marksist bir tahlille okuyarak Kemalizmle uyumlaştırmayı hedefleyen bir düşünce akımı da olsa Sivil-Asker ilişkileri açısından konumlanması Türkiye özelinde bu ilişkilere “ Devlet Merkezli” yaklaşan teorik yapının etkisinde kalmaktadır, çalışmamızın başında Keyder’in Sivil-Asker ilişkilerini “Jön Türklerden Atatürk’e uzanan tepeden inmeci bir çizgide yerleşen düzenin ”bürokrasi/burjuvazi veya devlet/toplum çekişmesi üzerinden devlet merkezli bir imparatorluğun yönetici sınıfının bir sorunu olarak algılanması”⁹² şeklinde getirdiği yorum Yön-Devrim hareketinin adeta içselleştirdiği bir bakış açısı olup tüm düşünsel iklimine hakim olmuştur.Tabi ki bu bakış açısının kökeni Yön-Devrim hareketini çepeçevre saran Kemalist algının ve ordunun öznesi olduğu “resmi ideoloji”nin Türk geleneksel aydını üzerinde bıraktığı etkide aranmalıdır.Yön-Devrim hareketinin iktidar stratejilerindeki kavramsal dönüşümü de çevreleyen bu algı ilk zamanlar siyasal rejimi şekillendiren ve toplumsa yapıyı domine eden bir “önderler” tabakasını etkileyerek “sorumluluk almadan iktidar olma” fikri 1969 seçimleri sonrası İttihatçı-Kemalist geçmişin içerdiği “komitacı aydın-fikir aydını” öbeklerini bir başka söylemle “ fikir-kılıç kenetlenmesini” sağlayarak iktidar erkini ele geçirmek üzerine olmuştur.

⁹² (Keyder, Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, 2019)

Bir diğerk bakış açısı ise Yön-Devrim çizgisinin askeri bir müdahale için askeri elitlerle ittifak kurabilmesinin ya da kurmayı sağlarnasının ilk argümanı siyasi kültürle alakalıdır.Bu konuda çalışmalar yapan Finer e göre olgun siyasi kültürlerde askeri müdahale şansı düşük,olası bir darbeye karşı halkın vereceğı destek de oldukça düşüktür, siyasi kültürün seviyesi azaldıkça olası bir darbeye halkın verceğı destek artabilmektedir (Finer, 1988).Yön-Devrim hareketi Türkiye'deki siyasi kültür düzeyinin düşüklüğünün farkındadır bu anlamda bu düşüklüğü hem kendi hegemonya projesi için bir sebep göstermekte, hem de bundan yararlanarak olası askeri bir darbenin daha fazla destek alabileceğı kesimleri “ olası bir darbeye” destek verme yönüne doğru yönlendirmeye çalışmaktadır. Yine Finer “Orduların siyasi alana müdahale fırsatlarının en çok olduğı an, savaş veya ülke içi krizler sebebiyle sivillerin orduya karşı bağımlılığının arttığı veya sivillerin otoritesinin güven kaybederken ordunun popülaritesinin arttığı durumlardır” demektedir.(Finer 1988'den aktaran Uluçakar, 2013,s.78-80)

Yön-Devrim hareketinin özellikle 1967 den itibaren “ihtilal”e dönük stratejisi **(Avcioğlu esasında sonrasında bir devrime dönüşmesini beklediğı ve planladığı bir askeri darbeyi tanımlamak adına “ihtilal” cümlesini kullanmaktadır EB)** tam bu noktadan okuyarak ülke içi krizlerin artışı etrafında gittikçe dillendirilen bir “orduya karşı bağımlılık” temasını ön plana çıkarıyor olmasıdır. Bu noktada Finer'i örnek vermemizin bir yönü de 14 Kasım 1962 tarihli Yön Dergisinin 49.Sayısından başlamak üzere 5 sayı boyunca Finer'in “The Man on Horseback” isimli kitabı Mete Tunçay'ın **(Tunçay Yön'ün Lonrda muhabiri olarak tanıtılmaktadır EB)** çevirisi ile “At Sırtındaki Adam” adıyla yayınlandı.Çeviri yayın için kullanılan kelime “özetleyerek yayınlamaya devam ediyoruz” idi ,aslnda anlaşılan kitap Tunçay tarafından çevirilmiş ama Yön'ün **(kullanmakta kendisine fayda gördüğü EB)** bölümler Yön'de yayınlanmıştı.Her yayın numarasının altında çok özet ve vurucu br cümle alıntılanıyordu sözgelimi 50.sayıdaki 2.ci bölüm altındaki çerçeve içindeki alıntı *Memleketin çözülecek bir sürü meselesi ortada dururken poltikacıların siyaset oyunlarıyla uğraşmaları,hatta meselelerin çözülmesini daha da güçleştirip halk aleyhine kararlar almaları orduyu çileden çıkarır ve harekete zorlar*” idi (Yön, 1962c, s. 10) .Bu Finer'in eserinden alınmış gibi görünmekte idi ancak muhtemelen Finer'e ait değildi.

Yine bu konuda çalışmaları olan R.Schiff'e göre "orduların sahip olduğu değerler bütününün ülke içindeki ve dışındaki görünümünün yanı sıra, askerî müdahalelere ilişkin reflekslerine etki eden faktörler, tamamen o ülkenin kültürel ve tarihi yapısının bir tür dışa vurumudur". Bahsi geçen bu faktörler yalnız orduyu değil siyasal yapı ve yurttaşlar arasındaki ilişkileri anlamlandırmak açısından da önemlidir. Schiff'in geliştirdiği mutabakat kuramında sivil-asker ilişkilerinin sivil elitler-askeri elitler ve vatandaş arasında "askerlerin sosyal kompozisyonu", "orduya aktarılacak kaynakların -insan, teçhizat ve malî- niteliklerine ilişkin siyasal karar verme süreçlerinde askerlerin oynadığı rol", "askere alma metotları" ve "ordunun değer, ritüel ve sembolleri" gibi bazı konularda sağlanabilecek bir mutabakatın sayesinde askerî müdahale oranının azalacağını söylemektedir. Uzlaşma konuları arasında saydığı bu konulardan hepsinde veya herhangi birinde bir uzlaşma eksikliği müdahale imkanını artırıcı olduğuna dikkat çeker. (Schiff, 2008)

Schiff'in sivil-asker ilişkilerinde klasik teorideki sivil elit-askeri elit ayrımına dayalı paradigmanın karşısında konumlandığı bu görüş açısından bakıldığında Yön-Devrim hareketinin görüşlerini sık sık Türk ordusunun bileşimini diğer ordulardan ayrı tutarak ordunun " fakir ve mütevazı ailelerden gelen" kişilerin oluşturduğu "milletin ordusu", "halkın ordusu" olarak nitelendirmek suretiyle " komprador burjuvazi-ağa-eşraf-işbirlikçi sermaye" gibi sınıfların karşısında olması gerekliliği fikri üzerinden konsolide etmeye çalıştığını ve yine aynı bağlamda Schiff " ordunun değer, sembol ve ritüelleri" nin oynadığı rol üzerinden Türk ordusunun modernleşmeci ilerlemeci "yön" ünü tarihi bir süreklilik de katarak ön plana çıkararak orduyu ".....sosyal adalet çığırını açan" "Atatürk devrinde memleketin hızla ileri gidebilmesi için öncülük yapan" "Nizam-ı Cedid'ten beri her türlü yenileşmenin ve ilerlemenin savunucusu" olarak göstermek sureti ile "zinde kuvvetler" paradigmasının ve olası devrimin öncülüğü noktasını tahkim etmekte olduğunu görürüz.

Yine aynı bağlamda klasik sivil-asker ilişkileri literatüründe Huntington ilk bölümde de aktardığımız gibi "orduların modernleşmeci yönüne dikkat çekmekte "orta sınıf sahneye ilk defa tüccar kıyafetleriyle değil albay apoletleriyle çıkmıştır" diyerek orduların modernleşme ile pozitif bir ilişki kurabileceğini söylemektedir. Huntington ayrıca, askerî müdahalelerin, modernleşmeyi ve ekonomik büyümeyi hızlandığı, ayrıca kaynakların daha âdil ve rasyonel dağıtılmasını sağladığını da öne sürmektedir (Huntington 2006,s.201-203 den aktaran Örs 1996,s.60) .Bu

moderneleşmeci anlayış ile Yön-Devrim hareketinin “zinde kuvvetler” tanımlaması arasında orta sınıflar üzerinden pozitif bir ilişki kurmak çok mümkün gözükmemektedir. Yön-Devrim hareketi “zinde kuvvetler” bileşeninde veya Çalışanlar Partisi girişiminde orta sınıflar ile emekçi sınıflar arasında bir uzlaşmaya dayanma ve öncülüğü bu kesimlerin temsil edildiği silahlı güç olarak orduya bırakma üzerinden bir paradigma oluşturmaya çalışmaktadır. Bununla beraber ,sivil elitlerin iktidardaki kesimi yani hükümet ve paydaşları ile ordu arasında bir uzlaşmazlık imal edilmesini ya da var olan uzlaşmazlığın boyutunun yükseltilerek olası askeri müdahalenin kendi beklentilerine uygun bir “yön” e sokulması çabasını da aynı düzlemde izleyebiliriz.

Türkiye’nin siyasal kültürü ve ordunun yapısı Yön tarafından özetlediğimiz şekilde görünmektedir, ancak bununla beraber ordunun yapısı da bu bakış açısını çoğu zaman destekler durumdadır Türkiye’de ordu fiili güç kullanımı veya tehdit ile özerk bir güç halinde konumlanmıştır. Bu özerklik hali sosyal bilimler literatüründe “pretoryanizm” olarak adlandırılır. Pretoryanizm konusundaki en yetkin isimlerden Perlmutter pretoryanizmin askeri teşkilatların içsel/kurumsal yapısı kaynaklı olacağını söylemekte ve *“Yeniçeriler nedeniyle Osmanlı’yı, tarihsel pretoryenizme örnek bir devlet biçimi olarak”* göstermektedir. Hale ise Osmanlı-Türk modernleşmesinin Pretoryen vasıflı özelliklere sahip bir bölümü olarak 1918–1924 dönemini göstermektedir Hale. *“1924 sonrasındaki asker sivil koalisyonu orduyu partinin gerisinde bir konuma itmiştir ki; bu nedenle de bu dönemin, pretoryen özellikler taşıdığını söyleyebilmek güçtür”* demektedir. (Hale, 2014, s. 221), buradan hareketle Türk ordusunun Hale’in söylemindeki bu “ordunun geri itilişinin” 27 Mayıs ile sonlandığını, sonrasında ordunun pretoryen yönü içinde Perlmutter’in hakem ordu-yönetici ordu diye ayırdığı her iki yöne uygun alt grupların olduğu daha önce de söylediğimiz gibi, Ondörtlerin, sonrasında Talat Aydemir kalkışmalarının ve Yön-Devrim hareketinin, etkileyerek “zinde kuvvetler” içinde en vurucu güç olarak gördüğü kesimin Türk ordusundaki Yönetici tarzlı pretoryen grubu olduğu ve temel bakışının varolan düzenin meşruluğuna inanmayan ve karakterinde bunu değiştirme amacı taşıyan bir yapı olduğunu görebiliriz.

Perlmutter'in "Yönetici Ordu" tipolojisinde Mevcut düzenin reddi ve "reformist karakteriyle, var olan kurumları, hakim ideolojiyi ve yönetim anlayışını, yürütme yöntemlerini bırakmak veya bunları hızlı kalkınma için gerekli olan sanayileşme, modernleşme ve siyasal hareketlenmeyi gerçekleştirmek için dönüştürmek amacı bulunmaktadır. Perlmutter yine bununla ilgili olarak "*Sivil iktidara karşı güven duymayan yönetici tip orduların kendi bağımsız siyasal örgütleri vardır*" demektedir (Perlmutter, 1978, s. 104-107). Bu tanıma bakıldığında Perlmutter adeta "yönetici ordu" tipolojisinin uygulayıcısı bir askeri yapıyı değil Yön-Devrim hareketini tanımlamaktadır. Yön-Devrim çizgisi aslında Üçüncü Dünya üzerinde Perlmutter'in tanımına uygun "yönetici ordu" formundaki hareketleri örnekleyerek ordu içindeki "yönetici ordu" formundaki bileşenleri doktrine etmeye ve paydaşlarını konsolide etmeye çalışmaktadır böylelikle müdahale edecek "yönetici ordu" kliğinin siyasal öznesi haline gelecek veya siyasal özneyi gerçekleştirecek kurumsal güç olacaktır.

4.6. Bir Başka "Muharrik" Milli Demokratik Devrim (MDD)

Türkiye'de 1961 sonrası yükselen sol hareketlerin 9 Mart 1971 darbe girişimini ideolojik yönden etkilemiş bir başka veçhesi de Milli Demokratik Devrim görüşüdür. MDD 1960'ların ikinci yarısına kadar kendini Yön Dergisi ile ilgili kısımda da aktardığımız gibi Yön içinde yer bulduğu sayfalarda ve yine ilgili bölümlerde bahsettiğimiz gibi önce TİP içinde iktidar mücadelesi vererek, sonrasında ise kendi bağımsız yayın organları ve FKF-Dev-Genç içindeki öğrenci hareketlerini yönlendirmek sureti bağımsız bir hal alarak etkin olmuş bir görüştür.

Çalışmamızın Türk solunun özgücü kimliğini tartıştığımız bölümünde de aktardığımız gibi Milli Demokratik Devrim hareketi ve düşüncesinin kökenini, Lenin'in "*emperyalizm çağının aynı zamanda sosyalist devrimler ve ulusal kurtuluş savaşları çağı olduğu*" tezinden hareketle Stalin'in, "*ezilen, sömürge ve bağımlı ülkelerde gelişen devrim hareketlerinin bir "milli demokratik devrim" niteliği taşıdığına yaptığı vurgu ve "Ezilen halkların önündeki devrim, Milli Demokratik Devrimdir. Proletarya önderliğinde gerçekleştirilen bu devrim, kesintisiz olarak sosyalizme geçişi sağlayacaktır*" (Stalin, 1977) tezi temelinde Türkiye'deki yansımasıyla 1919 yılında Şefik Hüsnü Değmer önderliğinde kurulan TİÇSF, daha sonra ise 1920 yılında Bakü'de kurulan Mustafa Suphi'nin Türkiye Komünist Fırkası'na (TKP)⁹³ ve

⁹³ Bkz.(Tunçay, 1994)

görüşlerine kadar götürmek mümkündür. Bununla beraber Milli Demokratik Devrim tezi Çin Devrimi ve Mao'nun “ Çin'in “ *emperyalizmin boyunduruğu altında sömürge, yarı-sömürge ve yarı-feodal bir ülke olduğu tespitinden hareketle, Çin Devriminin temel görevinin; emperyalizm ve feodal toprak ağası sınıfını hedefine alarak, yabancı emperyalist baskıyı ortadan kaldırmak için bir “milli devrim” ve feodal toprak ağası baskısını yok etmek için de bir “demokratik devrim” gerçekleştirmek*” (Mao, 1975, s. 357) meselesini hedefe koyduğu “Yeni Demokratik Devrim” tezinden oldukça etkilenmiştir

MDD hareketini ön plana çıkartan kadro başta Mihri Belli olmak üzere eski TKP'li olup bu kadroya “eski tüfekler” deniyordu. Başlangıçtan itibaren Yön'ün de takip ettiği aşamalı devrim çizgisi ve bunun için ortaya koydukları program Komintern ve TKP geleneğinden gelen “eski tüfekler” açısından çok olumlu karşılanmaktaydı, kendi geçmişi boyunca aşamalı devrim fikrini ve cephe stratejisini savunmuş olan “eski TKP'li yeni MDD” 'ciler açısından Yön'ün Kemalizm'e bakışı ile de kendi görüşlerine yakın düşmekte idi

Mihri Belli, MDD tezinin ana hatlarını, Yön dergisindeki yazılarında kurdu. Mihri Belli'nin Yön' de öne sürdüğü siyasî fikirler, birçok bakımdan, kendisinden önce Doğan Avcıoğlu tarafından sistematik bir şekilde ortaya konmuştu. Değişik yazarların da kabul ettiği gibi, MDD'nin asıl ve öncü kuramcısı Yön Başyazarı Avcıoğlu idi (Atılğan, 2018,s. 217; Küçük, 1990,s. 291). Bununla birlikte, MDD, önceki konuda da aktardığımız üzere Avcıoğlu'nun cuntalarla işbirliğine yöneldiği dönemde Ulusal Kurtuluş Devrimi tanımını kullanmasından ötürü, daima Mihri Belli ile birlikte anıldı.

Bu bağlamda “eski tüfeklerin” MDD stratejisi ,bir anlamda “ MDD'nin erken doğum belgesi” olarak nitelenen Mihri Belli 'nin -Mehmet Doğu takma adı ile- 1962 senesinde Yön' de “okuyucu mektubu” olarak yayınlanan yazısında ilan edildi .Özetle bu yazısında Belli “ *Türkiye'nin antiemperyalist ve Kemalist Türkiye olmadığını, Atatürk ilkelerini yeniden egemen kılmanın bir devrim başlatmak olduğunu, zinde kuvvetlerin bu demokratik devrimi gerçekleştirecek güçte olduğunu, bunun Türkiye'nin eksiksiz tüm ilerici antiemperyalist ve antifeodal güçlerinin olanca derinlikli bir milli cephele toplanması ile mümkün olabileceğini*” söylemektedir. (Belli, 1962,s.2).

Bu noktadan bakıldığında Belli ve diğer “eski tüfekler” Yön sayfalarında gittikçe daha fazla yer bulacak 1965 sonrası Yön'ün strateji değişikliklerinde de

bahsettiğimiz gibi bir “cephe arayışı” geliştirilmeye çalışılacaktır. Mihir Belli Milli Demokratik Devrimi tezinin bir anlamda manifestosu sayılabilecek yazısını ise E. Tüfekçi imzasıyla 5 Ağustos 1966 tarihli Yön dergisinin 175. sayısında "*Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı?*" başlığıyla yazmıştır.

MDD düşüncesinde Milli Demokratik Devrim,Sosyalist Devrimden önceki ve mutlaka geçilmesi gereken adımdır ve “..... *Emperyalizme bağımlı geri kalmış ülkelerde, hem emperyalist sistemden kopmanın hem de kapitalizm öncesi feodal sömürü biçimlerine son verilerek, sosyalizmin koşullarının yaratılabilmesi için zorunlu bir ön aşama olarak ele alınmıştır. Bir toplumun sosyalist devrim eşiğine varabilmesi için, onun gerçekten bağımsız ve gerçekten demokratik bir toplum durumuna yükselmesi, yani Milli Demokratik Devrim’in bütün görevlerini yerine getirmiş olması şarttır.* (Belli M. , 1970a, s. 19)

MDD ile Yön arasında oluşan bu fikirsel yakınlığın kökeninde ise özellikle MDD tezlerindeki Kemalizm ve zinde kuvvetler vurgusu önem taşımaktadır. MDD hareketinin temel siyasal tezleri açısından Kemalizmle olan ilişkileri aslında TKP geleneğinin devamı şeklinde tezahür eder. TKP’nin Kemalizmle olan ilişkisi önceki bölümlerde aktarılmaya çalışılmıştı,buna paralel olarak Küçük’ün “ *TKP’nin ne dün ne bugün Kemalizm’den bağımsız bir tarih ve toplum görüşü olmadı TKP,özünde tümüyle Kemalisttir*” (Küçük, 1990, s. 299) sözünü hatırlatmakta fayda vardır.Belli açısından “Kemalist Türkiye bağımsız antiemperyalist ve antifeodal bir Türkiye’dir” tezin diğer savunucularından Muzaffer Erdost “Kemalist devrim,tamamlanmamış bir milli demokratik devrimdi” (Erdost, 1971, s. 14) demektedir. MDD düşüncesinin teorisyenlerine göre “Mustafa Kemal devrimi ve bu devrime güç veren düşüncelerle bir fikri sentez yapmadan başarı sağlayamaz”dı zira Mustafa Kemal hareketi “milli ve laik devlet amcına” yönelen “devrimci bir hareketti” ,”herşeyden önce Türkiye halklarını ilk ve son kez kendi çıkarları etrafında örgütleyip savaşa süren devrimci Mustafa Kemal’di” ve bu sayede “sosyalizmin vazgeçilmez ön şartı “ olan bağımsızlığı sağlamıştı. (Ulagay ,1969 dan aktaran Şener, 2015,s.176). Kemalist Devrim ve ulusal kurtuluş savaşı sayesinde emperyalist savaşta yurdu işgal eden düşman yenilmiş,feodal devlet yıkılmış,feodal ideolojinin araçları tarikat,tekke vb. yasaklanmış, yabancı sermaye sahibi işletmeler millileştirilmeye başlanmıştır. (Erdost, 1970), MDD’ye göre Kemalist devrimin temel öznesi olan ilerici küçük burjuva, toplum üst yapısını reformlarla dönüştürebilmiş ancak üretim ilişkilerindeki

dönüşümü gerçekleştiremediği için devri yarım kalmış ve iktidar karşı-devrimcilerin eline geçmişti. Bu karşı-devrim iktidarı 1960'lara gelindiğinde "27 Mayıs" gibi ilerici bir hareketle yıkılmaya çalışılmıştır, devamını getirebilmek bunu "milli demokratik bir devrime" dönüştürebilmek için kurulması gereken "milli cephe" nin en hayati bileşeni ise asker-sivil "zinde güçler" in ittifakıdır bu nedenle MDD "Kemalizme sahip çıkmak kadar doğru bir tutum olamaz" demektedir. (Atılgan, 1992)

MDD'ciler Kemalist hareketin anti-emperyalist, anti-feodal, millî ve bağımsızlıkçı bir hareket olduğu üzerinden hareketle Kemalist olduğunu var saydıkları sivil-asker kesimi oldukça önemli görmüş, bu kesimin Milli Demokratik Devrim'i gerçekleştirmek için kurulması gereken cephe için en ihtiyaç duydukları kesim olması etkisiyle teoride Kemalizm'i sosyalizmle yakınlaştırmaya çalışmışlardır. Bunun için de milli ve bağımsızlıkçı bir hareket olan Kemalizmin verdiği kurtuluş savaşının 1960'ların dünyasında "kapitalist olmayan yoldan" sosyalizme yönelen uluslara örnek olduğunun altını çizirken, bağımsızlığını kazanan o ülkeler sosyalizme yönelirken Türkiye'nin nasıl olup da ilerici yoldan saparak tekrar emperyalizmin "yarı sömürgesi" durumuna geldiğini açıklamaya çalışmak suretiyle kendi tezlerini tahkim etmek yoluna gitmişlerdi (Aydın , 2008) MDD tezinin en önde gelen ismi Belli, bir emperyalizm tanımlaması yaparak Türkiye'yi emperyalizm tarafından, sömürülen geri kalmış bir tarım ülkesi olarak tanımlamıştır. Belli 'ye göre Emperyalizm

"Emperyalizm, gelişmiş kapitalist ülkelerin tekellerinin ekonomide egemen duruma gelmesiyle banka sermayesinin sanayi sermayesi ile kaynaşıp finans kapitalin ve mali oligarşinin tam tahakkümünü kurmasıyla, sermaye ihracının artması ve zamanla emtia ihracından daha büyük önem kazanmasıyla, ulusal sınırlar aşılp, dünyayı sömürü alanları olarak bölüşen uluslar arası tekeli kapitalist birliklerin ortaya çıkması ve böylece dünyanın emperyalist devletler tarafından paylaşılmasıyla meydana gelen dünya sistemidir." (Belli M. , Milli Demokratik Devrim, 1970a, s. 7-8)

olarak tanımlanır, Kemalist hareket emperyalizm ve feodalizme karşı bir savaş vermiş bunda başarılı olmuş, fakat iktisadi olarak kapitalist bir kalkınma yoluna meyletmış ancak 1930'lu yıllardan itibaren bu yanıltan dönerek devletçi uygulamalara yönelmişti, ne var ki 1942-Mihri Belli bu tarihi Şükrü Saraçoğlu hükümetinin işbaşına geldiği yıl olarak karşı-devrimin başlangıcı olarak görmekte- den sonra karşı-devrim mevzileri ele geçirmiş ve anti-feodal Kemalist devrim yarım kalmıştı. 1946 sonrası ise "emperyalizm-ağa-komprador" üçlüsü iktidara yerleşip,

iktisadi yaşamı ele geçirmişti 27 Mayıs ise “ işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe⁹⁴” ittifakını geriletecek şekilde Atatürkçü sivil-asker aydın zümrenin ilerici bir hareketi olarak nitelenmekte idi, ancak bu özelliği uzun zaman koruyamamıştı, demokrasi ve çok partili hayat gayri milli eğilimli burjuvazinin emperyalizme bağlanarak iktidarı elinde tutmasına yarıyordu , bu şekilde emperyalizme yeniden bağlanan Türkiye için sosyalizmden önce emperyalist ve feodal tahakkümü yıkacak “Milli ve Demokratik” bir devrime ihtiyaç vardı. (Şener, 2015, s. 175-180)

MDD, Türkiye’deki temel çatışmayı emperyalizm ve yerli işbirlikçileri ile toplumunun milli güçleri arasındaki çelişki olarak tanımlamaktadır Belli Türkiye’nin özgün şartlarını göz önünde alan, tutarak her alanda “*Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Bir Türkiye*” için Milli Demokratik Devrimi savunmaktadır Milli Demokratik Devrim; Türkiye’deki emperyalist vesayetın kaynağı olarak gördüğü yabancı sermayenin, ülke ekonomisi ve buna dayanarak siyaset üzerindeki tahakkümünü sona erdirmek , bu şekilde ülke üstündeki emperyalist vesayeti kırmak istemektedir Ülkenin bağımsızlığını gerçekleştirmek amacıyla bankacılığın ,sigortacılığın ve dış ticaretin millileştirilmesi ilk planda gelmektedir bununla birlikte MDD feodal ilişkileri tamamen yok etmek, büyük toprak sahiplerinin, tefeci ve ağalardan oluşan işbirlikçi ve gerici kitlenin emekçi köy halkı üzerindeki tahakkümünü ve sömürü olanaklarını ortadan kaldırmak , işlevsel bir toprak reformuyla topraksız ya da az topraklı köylüleri toprak sahibi yapmak, devletin kontrolündeki kredi kurumlarını köylü emekçilerinin yararına görev yapacak organlar haline getirmek gibi demokratik hedefler koymuştur böylelikle ülkede feodal ilişkiler sona erecek ülkedeki “uluslaşma süreci” hız kazanacak, yine o ülkedeki halkların tümü milli ve demokratik hak ve özgürlüklere sahip vatandaşlar haline gelecek görüşünü ortaya koyar. (Ateşoğlu, 2006, s. 70)

⁹⁴ Arapça “ galip olma, zorbalık, kuvvete dayalı baskı” gibi anlamlara sahip “Tegallüb” sözcüğüne dayanan Mütegalibe(www.luggat.com) içinde bir ideolojik bağlamla daha çok zorla baskın gelen, zorbaca güç kullanan anlamında kullanılmaktadır. Feodal Mütegalibe söz öbeği, “yerel mahalli ağalar, beyler, zorba derebeyi” gibi bir anlamı üstünde taşımaktadır. Osmanlı döneminde “ayan” için kullanılan kelimelerden biri olarak görülmektedir. Belli bu kavramı “ Mahalli mütegalibe, eşraf ticaretten çok genel olarak tarımdaki güçlü durumuyla sömürücü sınıf niteliğini taşıyor” şeklinde kullanılmaktadır (Özgürlük Dünyası, 1993)

4.6.1. MDD Gözünden Türkiye: Sınıflar, Çelişkiler, Öncülük

MDD tezi açısından Türkiye yarı-feodal ve yarı-sömürge bir ülke olarak tanımlanır, bu şekilde tanımlanan ülkede egemen sınıfların feodal mütegalibe ve iş birliği sermaye olduğunu belirtmektedir. Belli “Milli Demokratik Devrim isimli eserinde bu iki sınıfı

1. İşbirlikçi Sermaye: “İthalat, ihracat alanında; ithalatın daha kurnazca bir şekli olan montaj ve ambalaj sanayinde, bankacılık ve sigortacılıkta, yabancılarla ortaklıklar, ya da Türkiye’nin kayda değer bütün zenginliklerini ele geçirmiş olan ya da geçirme çabasında bulunan emperyalizmin baş dayanağı büyük yabancı firmaların ajanlığı alanında doğrudan doğruya egemendir ve iktisadi hayatımızın bu kilit noktalarına dayanarak Türkiye’nin tüm ekonomisini tahakkümü altında tutmaktadır.”
2. Feodal Mütegalibe: “Feodal mütegalibe, sadece derebeyi - toprak kölesi ilişkileri içinde tarım-emekçisini sömüren **feodal ağadan** ibaret bir kategori değildir. Kapitalist tarım işletmesi görünüşü altında derin feodal izler taşıyan bir tahakkümü sürdüren **büyük toprak sahipleri** de geniş ölçüde bu kategori içinde ele alınmalıdır. Zamanımızda feodal düzen kanalıyla intikal ettiğinden ve varlığı taşrada feodal ilişkilerin devam etmesine bağlı bulunduğundan, **tefecî** sermayesi gibi kapitalizm-öncesi bir kurumu da bu sınıflandırmaya sokmak gerekir.” (Belli M. , Milli Demokratik Devrim, 1970a, s. 34)

olarak tanımlar İşbirlikçi sermaye konumu gereği gerçek sanayileşmeye karşıdır, emperyalist sömürücülerin dümen suyunda hareket etmektedir, sanayinin bütün kollarına hakim olduğu gibi bankacılık ve finans sektörünü de kontrol eder yani tekeldir bir yapıya sahiptir İktisadi bakımdan işbirlikçi sermaye kadar güçlü olmasa da feodal mütegalibe gerici akımları besleyen ve feodal bir tahakkümü sürdüren bir yapı olarak karşımıza çıkar, bu iki sınıf demokratik cephenin karşısında yer alır. Bu iki sınıf II.Dünya Savaşı sonrası emperyalizmin desteğiyle savaş koşullarından da yararlanarak ekonomik bir tahakküm tesis etmiş ve anti-Kemalist bir karşı devrim yapmıştır. (Belli M. , 1970b, s. 226-227)

Milli Demokratik Devrim saflarında ise bu iki sınıfın haricinde toplumun geri kalan kesimi bulunur, Türkiye’nin bu iki sınıf dışında kalan tüm unsurları “devrimci güç birliği” olarak nitelenen bir cephe içinde düşünülür Belli bu sınıfları tanımlarken

“ **Türkiye Proletaryası**.....işgücünü satarak bir geçim sağlayabilen üretim araçlarından ve topraktan yoksun şehir ve köy proletaryası; **yarı proleter unsurlar**.... Yani proletaryadan da daha yoksul bir hayat süren şehir ve köy yarı proleterleri ; **yoksul köylülük**.....yarı proleter durumunda görünmeyen, Türkiye toplumunun en geniş ve en yoksul tabakasını teşkil eden kitle; **şehir ve köy küçük burjuvazisi**: bir miktar toprağa veya diğer üretim araçlarına ya da bu ikisinden birine sahip olmakla birlikte.....sömürülenler safında yer alan şehirlerdeki küçük burjuvazi ve **tarım bölgelerinin orta köylüsü**, yani bir avuç asalak dışında Türkiye emekçi halkı (Belli M. , 1970b)

kavramlarından hareket etmektedir.

MDD tezi tabakalar içinde saymamakla beraber teori ve pratiği açısından en az proletarya kadar önem verdiği “sivil-asker aydın zümre” ve daha sonra kendi içinde konumunu çok tartışacağı “Milli Burjuvazi” de dahil olmak üzere demokratik devrimi tüm bu sınıfların ittifakından beklemektedir. MDD teorik açıdan Asker-sivil aydın zümre ile işbirlikçi sermaye ve feodal mütegalibe arasında bir uzlaşının mümkün olamayacağı kanısındadır, zira bu kitle Kemalist devrimi başarmış olan kitledir, kendi yaptığı devrimin yarım kalmasına neden olan sınıflar ile aynı perspektifte olamaz,.

Yön dergisindeki yazısında bu zümre için

Asker-sivil aydın zümre, Türkiye’de orduda olsun, devlet mekanizmasında olsun, kilit noktaları elinde tutmaktadır. Bu zümre, Tanzimat’tan bu yana, Türkiye’nin yönetimini çok kez tekelinde tutmuş, hiç değilse bu yönetimde önemli bir rol oynamıştır. Yüz yıldan uzun bir süredir Türkiye tarihindeki gelişmeler bu zümrenin damgasını taşır. Pek yakın bir geçmişe kadar toplumda son söz bu zümrenindi. Ağa, eşraf, işadamı ikincil durumdaydı (Belli M.(E.Tüfekçi) , 1966,s.10-11)

demektedir. Milli Demokratik Devrim tezinde, şehir ve köy küçük burjuvazisi devrimci sınıflar içerisinde sayılmaktadır ancak milli burjuvazi küçük burjuvaziden ayrı olarak görülmüş sadece devrimin yedek gücünü oluşturacak bir sınıf olarak değerlendirilmiştir. Erdost, Milli Burjuvazi hakkında “ *Emperyalist sömürüye bir ölçüde engel olabilen yerli sanayi sermayesinin oluşturduğu burjuvazidir ve bu burjuvazinin sahasında yer alan ticaret burjuvazisidir “ gibi bir tanımlama getirmektedir. Bu tanımlama üzerinden görülen ifade edilmek istenenin yerel sanayi kesimi olduğudur bu sınıf genel olarak tekeli kozmopolit sermaye ve pazarın büyümesinden çıkarı zedeleneyecek gerici kesimlerle çelişki halindedir bununla birlikte sosyalizm hedefiyle hareket edecek proletarya ile de çelişki halindedir . Türkiye’de milli burjuvazinin ancak siyasi bilincinin ve sınıf farkındalığının olmadığı savıyla bu sınıfın varmadığını, bugüne kadar da bir siyasi mücadeleye taraf olmadığını*

söylemektedir doğal olarak bu sınıf “gericilikten çok devrimci yığınların mücadelesini, tekelci burjuvaziden çok proletaryanın ideolojisini tehlikeli” bulacaktır. Çözüm devrimci niteliğini kaybetmiş bu sınıfın olabildiğince devrimci saflara kazandırılması veya devrimci mücadele konusunda tarafsızlaştırılmasında aranmaktadır.” (Erdost, 1971, s. 30-31) . Bu nedenlerle Milli Demokratik Devrim'i gerçekleştirecek ittifakı bir arada tutan şey sınıfsal niteliklerden çok milli niteliklerdir. (Aydın,2008; s:544).

MDD'ciler milli demokratik devrimi nihai hedef olan sosyalizmden önce mutlaka olması gereken bir aşama olarak kabul ediyorlardı .Demokratik devrimde öncülük rolünü ve devrim sonrası hegemonyayı tesis edecek sınıf olarak Proletaryayı görüyorlardı, bu konuda temel aldıkları referans ise Lenin'in ünlü *İki Taktik* adlı eseri idi. Az gelişmiş ülkelerde kapitalizm ve dolayısıyla işçi sınıfı gelişmemiş olduğundan devrim işçi ve köylülüğün ittifakıyla gerçekleşecek bir milli demokratik devrim olabilirdi. MDD her ne kadar bu teoriden beslenerek böylesi bir devrim ve sonrasında öncü rolü işçi sınıfına veriyorsa da pratikte bunun böyle olmadığı açıktı öncülüğe bu bakış 1970 sonrası MDD hareketi içinde önemli kırılmaların da nedeni olacaktır.

MDD Türkiye'de gerçek bir kapitalizm işleyişi olmadığını ve feodal ilişkileri tam da tasfiye olmamış ,yarı köylü vasfını muhafaza eden bir işçi sınıfı olduğunu tespit ederek bu durumun işçi sınıfının bilinçlenmesini geciktirdiğini işçi sınıfının “kendisi için sınıf” olma özelliğine ulaşamadığını söylemektedir bu saikle işçi sınıfını öncü rolü teorik olarak sık sık tekrarlansa da “milli cephe” ye kimin önderlik edeceği konusunu “pratik gösterecektir” şeklinde ucu açık bir tavırla değerlendirmişlerdir. (Ateşoğlu, 2006, s. 75-88)

Belli, daha önce de saydığımız MDD' ye katılacak tüm güçler için” MDD bu güçlerin devrimci ittifakını temsil eden, ... bütün devrimci güçlerin kendi öz örgütleriyle katıldıkları, devrimci güçbirliği ile gerçekleştirilebilirdi “ (Belli, 1970b,s 260).

Demektedir MDD için kendisine bu savaşta öncülüğün kimde olması gerektiği ile ilgili bir soruya "*kim en iyi savaşırsa o öncü!*" cevabını veriyordu (Belli, 1970: 107).

Devrimi gerçekleştirecek cephe içinde sayılan küçük burjuvazi orta köylülük , esnaf ve zanaatkardan oluşan şehir küçük burjuvazisi ve asker-sivil aydın zümreden oluşur asker-sivil aydın zümre bu sınıfın en dinamik yönü olarak belirlenmekte ve

devrimde esas öncü olmaya yeterli olan tek sınıf olarak gözükmektedir, bunu açıklamak için MDD'ciler aynı Yön'cüler gibi egemen sınıflarla ittifak içinde olmayan ordunun ilerici yönüne ve zinde güçlerin, demokratik ve ilerici hareketlere tarihsel bir düzlem içerisinde 1908'de, Kemalist Devrimde,27 Mayıs'ta olduğu gibi önderlik ettiğine dikkat çekmektedirler. Belli asker- sivil aydın zümre için "devrimde proletarya dışında hegemonya kurması mümkün tek kesim" tanımlamasını kullanır bu sınıfın içerisine öğrenci gençliğinin büyük bir kısmı, meslek sahiplerinin burjuvalaşmamış çoğunluğu, aydınların hemen hepsi ile az çok eğitim görmüşler dâhil edilmiştir. (Belli M. , 1970b, s. 131 den aktaran Seveli,2007,s76)

Görünen o dur ki , "MDD Hareketi, milli demokratik devrimde önderliğin kimde olacağı sorunsalına, dahi işçi sınıfı lehine (teoride bile olsa) kesin bir yanıt üretilmezken, küçük burjuva radikallerinin demokratik devrim ve hatta sosyalist devrime taraftar kayda değer bir güç olduğunu savunmaktadır. Teorik planda küçük burjuva radikallerinin (özelde ordu) yönündeki bu eğilim, pratikteki siyaset içinde kesin bir darbe teşvikçiliğine dönüşmektedir" .(Eralp, 1992, s. 123).

MDD tezi açısından Devrim aşamasında temel strateji, yukarıda saydığımız gibi şehir ve köy proletaryası ve bunların yarı-proleter unsurlarının, şehir ve köy küçük burjuvazisinin, küçük burjuva bürokrasisi yani sivil-asker aydın zümrenin ittifakını temsil eden Devrimci Güç Birliği ya da bir başka söylemle Türkiye halkının emekçi tüm kesimlerinin yer aldığı milli cephenin , emperyalizm ve onun tüm işbirlikçi güçlerine karşı bu devrimi gerçekleştirmesidir . Bu güç birliğinin içerisinde ise, önderlik edecek gerçek devrimci sınıf proletaryadır. Milli Demokratik Devrimi başarıyla gerçekleştirmenin en önemli aksiyonu ,milli cepheyi bir araya getirmek, devrimden taraf olan tüm milli güçleri devrimci saflara kazandırmak olacaktır . Hedef "Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye" ise izlenecek yol "*sosyalist devrim*" değil, "*Milli Demokratik Devrim* "dir. sosyalistler olarak öncülük yapılması gereken şey devrimci güç birliğini oluşturmaktır. (Ateşoğlu, 2006, s. 79)

4.7. MDD tezinde İktidar stratejileri

Çoğu eski TKP'li⁹⁵ olan MDD'cilerin temel hedefi sosyalizme ulaşmaktı, ancak Komintern ve Marksist geleneği takip eden TKP'den tevarüs eden bir algıyla sosyalizmi “yakın ve ulaşılabilir bir hedef olarak” görmüyorlardı. MDD “Henüz batılı anlamda bir burjuva demokrasisi bile kurulmamış bir ülkede sosyalizmden bahsetmek hedef saptırma” olarak algılanıyordu, bu nedenle de öncelik milli demokratik devrimde idi, “Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye” hedefinin anlamı ; Belli’ nin tanımlaması ile

“Türkiye’yi emperyalizmin sömürü alanı olmaktan kurtarmak için emperyalist vesayetine son vermektir. Emperyalizm ile milli bağımsızlığa aykırı iktisadi, siyasi, askeri vb. gibi bütün bağları koparmaktır. Emperyalizmin işbirlikçisi durumunda olan sermaye çevrelerinin sömürü alanlarını millileştirmektir. İşbirlikçi sermayenin müttefiki feodal mütegalibeyi köklü dönüşümlerle etkisiz hale getirmektir. İşbirlikçi asalak sınıfları sömürü alanından yoksun bırakmak, bunların ekonomimiz ve toplumsal hayatımız üzerindeki baskılarına son vermektir.” (Belli M. , 1970b)

MDD'ciler Türkiye’de işçi sınıfı hem nicel olarak hem de kendisi için sınıf olma yeterliliğinden yoksundur, demokratik devrimde öncülük rolü ile dahi kuşku duyulmaktadır, bu nedenlerle esas olan “milli cephe” ve onun gerçekleştireceği “demokratik devrim” bağlamında bütün sosyalistlerin bunun için çalışması gerekmektedir” şeklinde bir paradigma üretmiştir. Bu paradigma başlangıcından beri parlamentarizme ve “sosyalist devrime” inanmış ve ona göre siyaset üretmiş TİP tarafından kabul görmemektedir. TİP MDD’nin bağımsız bir siyasi çizgi olduğu dönemde henüz “sosyalist devrim” fikrini açıkça söylememektedir ancak “milli cephe” şeklindeki politikalara veya “zinde güçler” e dayanan devrim stratejilerine kapalıdır. MDD TİP’in bu kapalı politikasını eleştiriyor ve bunun “işçi sınıfını izole etmekten”

⁹⁵ TKP kadrolarından gelen Erdoğan Başar(Berktaş), Vecdi Özgüner, Şerif Tekben, Şevki Akşit, Hulusi dosdoğru Şaban Ormanlar, Ziya Oykut gençlik örgütlerinden gelen gençlik hareketi içinden Vahap Erdoğan, Halil Berktaş, Şahin Alpay, İbrahim Kaypakkaya, Doğu Perinçek, Bora Gözen, Mahir Çayan, Münir Aktolga, Yusuf Küpeli gibi isimler bu hareket içinde olan isimlerden bazılarıdır (Zorlu, 2006)

başka bir işe yaramayacağını savunuyordu, bu noktada MDD'cilerin ilk stratejisi TİP'i ele geçirme veya etkisizleştirme üzerine kurulmaktadır. 1966 senesine kadar TİP içinde mücadeleyi TİP'i dönüştürmek adına sürdüren MDD'ciler Malatya'da yapılan genel kongrede Aybar-Aren-Boran yönetimi karşısında yenilgiye uğradılar ve partiden uzaklaştırıldılar ancak bununla beraber bu tarihten itibaren öğrenci gençlik içinde aldıkları inisiyatif giderek artırdılar. (Şener, 2015, s. 192)

MDD'ciler genel olarak proletarya'nın devrimdeki öncü liderliğini dile getirmekle beraber ağırlığı sivil-asker kesimden yana koymaktaydı. Bununla beraber tezin "millicilik" karakteri oldukça ön plana çıkmıştı. "Millî gurur insanı sosyalizme götürür" sözleri (Belli, 1970: 96), Mihri Belli'nin, "bir kişinin, kendisini millici olmaya iten nedenleri yaşadktan sonra zorunlu olarak sosyalist olacağına" dair inancının ifadesi idi. O'nun "Marksizm'i milliyetçiliğe doğru itekleyerek ya da milliyetçiliği Marksizm'in içine çekştirerek milliyetçiliği sosyalizme, sosyalizmi de milliyetçiliğe eklemleme gayreti" MDD tezinin de altyapısını oluşturmaktaydı. (Atılgan, 2008, s. 559).

Her iki söylem tarzı da MDD çizgisinin Yön hareketi ile paralellik gösterdiği söylemlerdir, MDD ile ilk açılımlarını 1962 'de Yön sayfalarında yapan Belli ve onunla beraber olan "eski tüfekler" 1965 senesinden itibaren Yön bahsinde de vurguladığımız gibi Yön'ün 1965 seçimlerinden sonra geçiş gösterdiği emperyalizme karşı bütün ilerici kesimleri cephe içine dahil etme stratejisinin de etkisiyle Yön sayfalarında daha sık yer buldular.

Yön ile MDD nin birbirine yakınlaştıkları önemli bir başka husus anti-parlamentarizmdi. MDD açısından çok partili hayat demokrasi anlamına gelmiyordu, özellikle 1945 sonrası parti sayısı çoğalmış ve hükümetler seçimle işbaşına gelmiş de olsa işbirlikçi ve statükocular siyasal alanı kuşatmaktaydı. Bu demokrasi burjuva demokrasisi bile değildi Belli Türkiye'deki demokrasiyi "Filipin tipi demokrasi"⁹⁶ olarak nitelemekte ve "geri tarım toplumlarındaki burjuva demokrasisi uygulamaları

⁹⁶ Belli "Filipin Tipi Demokrasi'yi sağ ve sol partilerin var olduğu, dıştan bakıldığında parlamenter düzenin tüm gereksinimlerinin karşılandığı, seçimlerin yapıldığı ancak seçimleri emperyalizm-işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe ortaklığının, sömürünün baş temsilcisi partinin kazandığı, emekçi sınıfın yukardan aşağı dayatılan örtük bir faşizm altında etkisizleştirilerek kendi temsilcileri yerine sömürge sınıfların temsilcilerini seçtiği bir demokrasi tipi olarak tarif etmekteydi (Belli M. , 1969)

emperyalizmden destek alan gerici ve asalak güçleri iktidara getirmekte böylelikle sömürünün artmasına neden olmaktadır Türkiye’de de burjuva demokrasisi karşı devrimin bir ürünü olduğu kadar karşı devrimi kuvvetlendiren perçinleyen bir kurumdur” demek suretiyle Yön’ün paralelinde bir düşünce üretmektedir (Belli M. , 1970b, s. 216). Aynı zamanda TİP içinde tartışmalarda TİP’e yöneltilen eleştirilerin geneli , “parlamentarizm”, “sosyalist devrim- demokratik devrim”, “antiemperyalist mücadele-sosyalist mücadele”, “öncülük sorunu”, “Türkiye’deki temel çelişki”, “işçi sınıfının durumu” gibi konular üzerinedir ,bununla beraber MDD’nin TKP kökeninden geliyor olması Yön-Devrim hareketinin 9 Mart sonrası sönümlenmesine rağmen MDD çizgisi bölünerek de olsa tüm “sol” yönelimin besleyici kaynağı olabilmıştır (Zorlu, 2006)

MDD’nin bu görüşü parlamentoculuğa sıkı sıkı bağlı gözükken TİP ile ilişkilerinin boyutunu da etkileyen temel argüman olmuştur. TİP başta Aybar olmak üzere MDD’ciler parti içinde olduğu sürece partinin TKP ile ilişkilendirilmesinden rahatsızlık duyuyor ve bu nedenle meşruiyetinin sorgulanabileceğinden endişe ediyor bu nedenle de MDD’cilere karşı ikircikli bir tavır geliştiriyorlardı sözgelimi E. Olgaç bu konuda TİP içinde yükselen muhalefete karşı genel merkezin tavrının legalleşmeyi daha da öne çıkarmak olduğunu Boran’ın, *"gizli komünist partisi TİP’e sızmıştır"* söylemiyle örneklemekte bunun da parti içindeki gençlerde muhalefete yönelik cezbedici bir sempati yarattığını aktarmaktadır, (Olgaç, 2011)

,MDD ise partinin “işçi sınıfının öncülüğünde ısrarcı tavrını” cepheyi bölücü bir görüş olarak algılıyorlardı bu gerilimin sürdüğü 1966 tasfiyesinden sonra Yön’cülerle ilişkileri daha da sıkılaşmıştı. Tüm bunlarla beraber MDD teorik olarak Yön’e göre biraz daha Marksist bir tavır sergilemekte, pratikte alt sınıfların eylemlerine daha yakın bir tutumda olmaktadır (Eralp, 1992, s. 123)

MDD’nin Yön’ den ayrıldıkları temel noktalardan biri de kalkınma meselesi ile ilgilidir Yön-Devrim hareketinde “kalkınma” çok önemli bir yer tutmakta, kalkınmayı sağlamak için izlenecek yol ise “kapitalist olmayan yol” olarak ortaya konmaktadır. MDD ile ilgili bakış açısını Atılğan

“ Türkiye, önündeki devrimci adımı, anti-emperyalist, anti-feodal bütün sınıf ve tabakaların emperyalizm-komprador-ağa üçlüsünden mürekkep gayri millî kuvvetlere karşı millî cephe’ etrafında sıkıca örgütlenerek gerçekleştireceği "millî devrim" ve bütün millî güçlerin

paylaşacağı "millî demokrasi" ile atabilirdi. Bu adım, sosyalist bir kuruluş için zorunlu olan kapitalistleşmenin, sanayileşmenin gerçekleşmesini sağlayacaktı. Zira, "ülkeyi sanayileştirmeden ... sosyalizm olmaz" dı, bu nedenledir ki; Mihri Belli, kapitalizmi atlayarak sosyalizme ulaşmayı hedefleyen ve Stalin sonrası SBKP kuramcıları tarafından az gelişmiş ülkeler için geliştirilen "kapitalist olmayan yol" tezine karşı çıkmıştı." (Atılğan, 2008, s. 561) şeklinde özetleyerek bu farka dikkat çekmektedir.

4.7.1 MDD Tezi'nin Özgünlük Çabası: Türk Solu Dergisi ve DEV-GÜÇ

MDD hareketi 1967 yılında kendi yayın organı olan *Türk Solu* dergisi etrafında daha bağımsız bir çizgi izlemeye başladı. Bununla beraber 1968 senesinde daha teorik ağırlıklı *Aydınlık Sosyalist Dergi*'yi de çıkartmaya başladı. Yayın hayatına 17 Kasım 1967'de başlayan *Türk Solu* dergisinin ilk sayısında MDD'nin " Tam Bağımsız Gerçekten Demokratik Türkiye" ve "Emperyalizme İşbirlikçilerine karşı Devrimci Dayanışma, Ulusal Güçbirliği" sloganları manşete çıkarılmıştı yine aynı sayıda başyazı "Güçbirliği nin Gereği" ismiyle yazılmış ancak altında imza olmayan bir yazıdır

".....Türk solunda güçbirliğinin ancak tüm emekçi halktan yana olanların ,tüm tutarlı milliyetçilerin katılabileceği bir diyalog ortamını yaratabildiğimiz ölçüde devrimciler arası kardeşçe tartışma ve devrimci eleştiri ortamını yaratma"

amacıyla çıktığını söyleyen *Türk Solu* yazının ilerleyen bölümlerinde ,

"...tüm ezilen Dünya'da ve özellikle Türkiye'de bütün yollar sosyalizme varmaktadır. Kim bu sosyalist potansiyeli...gerektiği gibi değerlendiremiyorsa, onun hesapları yanlış çıkacak, sonu hüsrana olacaktır"

diyerek TİP'e göndermede bulunuyor, Demokratik bir devrim hedefini millici bir vurguyla

"..... Demokratik Devrim saflarında yer alması mümkün olan milli burjuvazisiyle tüm Türk ulusunun, her içtenlikle 'Türkün !' diyenin elele, omuz omuza, güçbirliği halinde gerçekleştireceği **Antiemperyalist ve Antifeodal Demokratik Devrimdir** (Vurgular *Türk Solu*) "

şeklinde açıklıyor ve izleyeceği yolu da

" Bizce Türk Solu 'nun siyasi çizgisi, devrimci teorinin Türkiye'nin özel koşullarına, Türkiye'nin ulusal gerçeğine uygulanmasıyla varılan teorik ve pratik sentezden başka bir şey olamaz....."

belirterek özgücü kimliğini ortaya koyuyordu. (T.S., 1967, s. 1)

Dergi Mihri Belli haricinde İlk sayılarda Aziz Nesin, Suphi Karaman, Hikmet Kıvılcımlı, Erdoğan Başar, İlhan Selçuk, Şevki Akşit, Aslan Başer Kafaoğlu, Muzaffer Erdost, Niyazi Ağırnaslı, İlhamı Soysal, Münir Aktolga, Mihri Belli, Sami Küçük, Reşat Fuat Baraner' in yazıları ile demokratik devrim ve güçbirliği lüzumunu ön plana çıkaran düşünceler geliştiriliyordu. Bununla beraber gençlik içinde artan etkinliğe bağlı olarak gençlik örgütlerinin bildirilerine de yer verilmekteydi. Dergi 14 Nisan 1970 tarihine kadar 126 sayı yayımlanmıştır. Derginin kapanmasındaki önemli neden MDD içinde strateji tartışmalarının yol açtığı bölünmelerdir. MDD TİP' den tasfiye edildikten sonra Mihri Belli ile birlikte hareket eden öğrenci gençlik öncelikle FKF ve FKF'nin Dev-Genç' e dönüşümünde etkili olmuşlar ve MDD tezini bu örgütlerde hakim paradigma haline getirmişlerdi, strateji tartışmalarında Belli , milli demokratik devrimi gerçekleştirme konusunda öncülüğün “küçük burjuvazinin en radikal gruplarının yardımı (**sivil-asker aydın zümre daha da arka planda ordu kastedilmektedir EB**) ile işçi sınıfı ve yoksul köylü tarafından gerçekleştirilebileceği görüşünden yana bir tavır sergilemeye başlamıştır, bunun için devrimci cephenin bölünmemesi için çaba sarf edilmesini önermektedir (Belli M. , 1970b, s. 265-266)

MDD tezi açısından oldukça önemli bir figür ve *Türk Solu* Dergisi yazarlarından olan Hikmet Kıvılcımlı ile ilgili olarak bu noktada birkaç şey eklemek yerinde olacaktır. Hikmet Kıvılcımlı 1902 doğumlu olup yasadışı TKP üyesi olarak 1930 ve 1940 lı yılları cezaevinde geçiren çok önemli bir sosyalist teorisyendir. 1940'lı yıllarda geliştirdiği tarih tezinde Osmanlı'yı Bizans'ın gerici toprak düzenini değiştirdiği için ilerici sayan ve Osmanlı'daki seyfiyye yani ordu sınıfını “devlet her tehlikeye girdiğinde devleti kurtarmak için harekete geçen” ve “ hep düzenlice ileri devrimci aksiyon gücü olmuştur ve olmaktadır” şeklinde Türkiye'de ordunun ilerici ve devrimci rolünü teorik ve tarihsel olarak açıklama getirmektedir. Osmanlı'dan tevarüs etmiş özelliğiyle bu “vurucu güç” “Kurtuluş savaşında olduğu gibi 27 Mayıs'ta da devleti kurtarma sorumluluğunda olmuştur”. 1954'te kurduğu Vatan Partisi programında “milliyetçi bir kalkınma “ yönü ağır basan ve Komintern'in asgari programına uygun olan adeta bir “kapitalist olmayan kalkınma yolu “ önerisi vardır, parti hedefi olarak koyulan “İkinci Kuvayımilliyeciliğimiz” fikri birinci Kuvayımilliyecilik hareketinin yarım bıraktığı burjuva devriminin tamamlanması fikridir. İkinci Kuvayımilliyecilik 1960-1971 arasında bütün sol hareketlerce telaffuz edilmekte olan bir söz olarak ilk kez Kıvılcımlı tarafından ortaya konmaktadır (Aydınöğlu, 2008, s. 262).

27 Mayıs'tan büyük umutlar beslemiş olmasına ve hatta Gürsel'e mektuplar yazarak etkilemeye çalışan Kıvılcımlı sonrasında gelişen fikir hareketlerinde sahip olduğu aşamalı devrim, Kemalizm'e olumlu bakış ve orduya devrimci rol atfetme dizgesi ve kendi ürettiği tarih tezi üzerinden eski yoldaşlarının bulunduğu MDD hareketine yakın durmuştur Kıvılcımlıya göre "Türkiye'de ordunun vurucu gücü nesnel bir gerçekliktir Marksist devrimcinin görevi ordunun bu eğilimini değerlendirmektir" "Klasik Marksizm in içine girmeyen bu vurucu güç Türkiye'nin orijinalitesidir" her ne kadar ordunun devrimci yönü ve vurucu güç olarak devrim öncülüğü , aşamalı devrim gibi konularda esasen ortaklaştığı Yön hareketini hiçbir zaman müttefik olarak görmemiş ve sert eleştirilere tabi tutmuş TİP konusunda ise partinin gerçek bir işçi partisine dönüştürülebilmesini olanaklı bulmuş ve son ana kadar bu umudu kaybetmemiştir. (Şener,2015,s.230-247)

Bu dönemde Mihri Belli 'nin Türk Solu sayfalarında başlattığı "Devrimciler Güçbirliği" (Dev-Güç) oluşturulması çağrısı. "Demokratik Devrimcilerin yanı sıra Kemalist görüşlü derneklerce de olumlu karşılanan bu girişim FKF'nin Dev-Güç'e katıldığını ilan etmesi ardından TMTF, TÖDME, TÖS, 27 Mayıs Milli Devrim Derneği, vb. 29 devrimci ve Kemalist görüşlü kuruluşun katılımı ile önem kazandı, DİSK ise yaşadığı tereddütten sonra temsilci göndermedi ilk olarak ' "irticaya karşı güçbirliği yapmasını" amaçlayan Dev-Güç icra Komitesi başkanlığına da eski MBK üyelerinden tabi senatör Kadri Kaplan getirildi. FKF' nin Dev-Güç 'e katılması ile gençlik içinde taban kaybeden TİP yönetimi bu girişimi bir "cunta hazırlığı " olarak nitelendirmekte idi buna rağmen Dev-Güç "Demokratik Devrim" kampında büyük bir heyecanla karşılandı. (Yetkin, 1988, s. 2082) ne var ki bu hareket İstanbul'daki İTÜTB, İTÜTOTB, İFTC, Dev-Güç' ün gerek yapısını ve ilkelerini gerekse mücadele hedeflerini yetersiz bulduklarını açıklayarak katılmayacaklarını bildirdiler bu nedenle İstanbul'da örgütlenemeyen Dev-Güç yeterli etkiyi sağlayamadı. (Zorlu, 2006)

Belli açısından ise bu dönem fikirlerin biraz daha radikalleşmeye başladığı bir dönemdi, bir aydın çekirdek çevreye dayanacak yeni bir "kurtuluş savaşının" "Kemalizm kolundan gelen devrimcilerle sosyalizm kolundan gelen devrimciler" den (Belli, 1970,s.256) oluşabilecek bu aydın çekirdek kadro tarafından yönetilecek yönetecek aydın çekirdeğinin Kemalizm kolundan gelen kısmının Yön-Devrim hareketi olduğunu Sosyalizm kolundan gelen kısmı ise, kendi etrafında oluşan hareketten oluşacağını tasavvur ediyor. Yön-Devrim hareketinin dayandığı subaylara

öncülüğünü kendisinin yaptığı devrimci gençlik hareketinin destek olacağını ve devrimin bu öncülükle başarılabileceğini düşünüyordu Belli “ yüzyıldan beridir Türkiye’de son söze sahip olan” kitle olarak gördüğü askeri kesime yakınlaşmanın ifadesi yıllarda devrimci gençliğin eylemleri içinde yaygınlaştırdığı "Ordu Gençlik El Ele Millî Cephede" sloganı, kurgulanan bu ittifakın kitleler içinde seslendirilişi gibiydi. (Atılğan, 2008, s. 564-566)

4.8. MDD Çizgisinde Kırılımlar ve Örgütlenme

Ancak aynı dönem MDD görüşleri çevresindeki etkinlikleri giderek artan Öğrenci gençliğin devrimci mücadelede ön plana çıkmaya ve işçi sınıfının yerini almaya başlaması bu mücadeleye karşı düzen güçlerinin, polisin ve dinci-faşist paramiliter güçlerin saldırıları ile artış göstermeye başlayan, 1968’deki gençlik hareketlerinin de dünyada yarattığı etkiyle beraber daha da artış gösteren şiddet eğilimi, gençlik kitlesinin hızla radikalleşmesine yol açmaktaydı. MDD’ci gençlik arasında Türkiye’deki devrimci mücadelede Çin Devriminin çelişkiyi ezilen sınıflarla emperyalistler arasında gören ve emperyalizm karşıtı tüm sınıflarla verilecek bir mücadele ile pozitif bağ kuran yaklaşımı gittikçe öne çıkmaya başlamıştır, tabi bu anlamda sınıf partisi fikri yerine cephe ve kır gerillası fikri de ağırlık kazanmaktadır ,bununla beraber Küba Devrimi ile başlangıcını yapmış ve giderek özerkleşen Latin Amerika tarzı şehir gerillasından hangisinin referans alınması gerektiği üzerinden tartışmalar yaşanmaktadır .Toplam olarak bakıldığında “Silahlı mücadele” fikri bütün devrimci kitleyi etkilemekte ve kabul görmeye başlamıştır. (Yetkin, 1988 , Pınar, 2008)

Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı’ nın *Türk Solu ve Aydınlik* vasıtasıyla teorik ve manevi önderliği altında Türk Solu ve Aydınlik dergileri çevresinde bir araya gelen, onların çizgisini benimsemiş TİP içinden ve dışından büyük çoğunluğu öğrenci olan genç devrimciler FKF’yi ve gençliğin büyük bir kısmını etki altına almıştır. Önceki FKF ve Dev-Genç bahislerinde aktardığımız gibi öğrenci gençlik MDD tezi etrafında tam bir bütünsellik içinde değildir. MDD çizgisinde ilk çatlak 1969 Dev-Genç kongresi öncesinde Aydınlik dergisinde yazı kurulunda olan Doğu Perinçek ve grubunda yer alan Şahin Alpay’ın Aydınlik dergisinde yer alan yazısında “*Türkiye’de proletaryanın devrimde önderlik edecek objektif ve sübjektif şartlara sahip olmadığını, bu nedenle devrimde öncü olamayacağı, bu şartlar altında Doğan Avcioğlu’nun “milliyetçi devrimcilerin öncü rol oynayacağı görüşünün” bir süre için geçerli olacağını, bu*

nedenle MDD stratejisinde “milli cephe” anlayışının ve bu cephe içerisinde ideolojisi “sol Kemalizm” olan ve çıkarları MDD’den yana olan asker-sivil aydın zümre ile ittifakın önemli bir işlevi olduğunu” (Alpay, 1969, s. 448-477)

vurgulayan yazısına karşı Mahir Çayan yine *Aydınlık*’ta yazdığı “Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori” başlıklı yazıda “*MDD’nin ancak proletaryanın öncülüğünde gerçekleştirilebileceği, asker-sivil aydın önderliğinin proletaryanın devrimdeki rolünü ikincil plana ittiği ve proleter devrimci hareketi küçük burjuva devrimcilerine teslim etmek anlamına geldiği, Türkiye’de proletaryanın devrimde öncülüğü için objektif şartların mevcut olduğu, proletaryanın öncülüğünün sübjektif şartlarının (bilinçlenme ve örgütlenme düzeyinin yüksek olması) henüz oluşmadığı, bu nedenle proletaryanın öncülüğünün fiili değil ideolojik nitelikte bir öncülük olduğu*” (Çayan, 1970) görüşlerini dile getirmişti

Yaşanan bu yarıma sonrası Perinçek çevresi Proleter Devrimci Aydınlık (PDA) ya da “*Beyaz Aydınlık*” şeklinde bilinen dergi çevresinde toplandı, Belli ve Mahir Çayan ise “*Kırmızı Aydınlık*” olarak da bilinen Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) de yazmaya devam ettiler⁹⁷

ASD çevresinde kalan Mahir Çayan ve arkadaşları ,önce “demokratik devrime öncülük edebilmesi mümkün olan proletaryanın varlığını ancak proletaryanın örgütünde yoksul köylülüğün de yer alması gerektiğini ve proletaryanın devrim sürecindeki öncülüğünün ideolojik vasıflı olduğunu, MDD’nin bu öncülük altında ancak özünde bir köylü devrimi olduğunu, Kemalizmin sağ ve sol olarak ayrılmadan , onun bir küçük burjuva milliyetçiliği olduğunu savunurken PDA’ cılar ise MDD’nin milli sınıfların iştirak ettiği bir proleter devrimi olduğunu ,proletarya öncülüğünün olmadığını ama bunun için çalışılabileceğini, proletarya örgütünün türdeş bir yapıda

⁹⁷ O günlerle ilgili görüşlerini aktaran Gün Zileli, aslında bölünmenin büyük bir zorunluluk olmadığını aktardıktan sonra “*Eğer hizipleri başındaki liderler, en başta da Doğu Perinçek, bölünmeyi istemeseydi bölünme gerçekleşmezdi. Elbette, her şey Doğu Perinçek’in iradesine bağlıydı demek istemiyorum, bölünmeyi teşvik eden bir sürü objektif gelişme de söz konusuydu. Ama buna rağmen, eğer Doğu bölünmeyle ortaya çıkan bir hareketin tek ve değişmez lideri olmayı çok öncelerden kafasına koymamış ve buna uygun bir strateji izlemiş, iradesini, samimiyetle devrimcilerin bölünmemesi yönünde kullanmamış olsaydı, bölünme önlenebilirdi, iç çatışmalar kaçınılmaz olarak devam ederdi elbette, ama ortaya PDA adlı bir bölüntü çıkmaz ve en azından o günkü devrimci çoğunluk bölünmeden yoluna devam edebilirdi”* demektedir (Zileli, 2002)

olması gerekliliğini ve öncülüğün de ideolojik, politik ve örgütsel olacağını ,Kemalizmin sol bir yorumunun olduğunu savunmak sureti ile farklılaşıyorlardı (Sevli, 2007, s. 149)

Bir süre sonra PDA “Maoizmin, köylülüğü devrimci stratejinin merkezî unsuru olarak kavramsallaştırması, sosyalizmi kurma mücadelesinin anti-emperyalist mücadele ile eşzamanlı olarak verileceği tespiti, sosyalizmden önce diğer halk sınıflarının sosyalist mücadeleye katılımını sağlayacak bir demokratik devrimi öngörmesi ve Sovyet tipi bir devrimin sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde uygulanmasının imkânsızlığı tezini kendi açısından hakim paradigma haline getirdi” stratejik olarak kırdan kente doğru iktidarın parça parça ele geçirilmesini savunmaya başlamakla beraber Gerilla ve silahlı mücadele fikrine sıcak değildi, bütün sosyalist eğilimlerin temsil edildiği bir kurultay toplanmasını ve tüm eğilimlerin legal bir partide birleştirilmesini de savunuyordu, ve bu dönemde Doğan Avcıoğlu'nu "darbeci" olarak eleştirmeye başlamıştı (Kürkçü, 1988b, s. 2158)

Bu noktada önemli kırılımlara sahne olan MDD tezi açısından bunu başka bir boyuta çıkaran olay ise 15-16 Haziran 1970'te gerçekleşen işçi eylemleridir. Mihri Belli çevresinin çizgisinde yürüyen ve İşçi eylemine destek veren Dev-Genç'li devrimciler 15-16 Haziran günleri boyunca işçilere "Ordu İşçi elele !" sloganları attırmaya çalışmışlar; ordunun aslında işçilerin karşısına AP tarafından bir "provokasyon" olarak "Milli Cephe'yi bölmek üzere çıkarıldığını sıklıkla dile getirmişlerdi, bu eylemleri bastırmak için askerin kullanılması ve sonrasında ilan edilen sıkıyönetim MDD'nin içinde bulunan gruplar tarafından farklı algılanmıştır. PDA çevresi ordu açısından orduyu “ burjuva devlet iktidarının temel unsuru ve ABD emperyalizminin hizmetinde “ olarak tanımlamış ve en radikal tepkiyi göstermiştir. Mahir Çayan ise “eyleme kırlardan başlanması gerektiğini, şehirlerin işgal altında olduğunu” söylemektedir, Kıvılcımlı ise “işçinin, devrimin temel gücü olduğunun kanıtı” olarak algılar. (Aydınoğlu, 1992)

PDA giderek Mao düşüncesine daha yakın düşünmeye başlarken Çin-SSCB çekişmesinin de etkisi ile SSCB yi “sosyal-emperyalist” ilan edecek ve Mihri Belli çevresini “İlkesiz Birlik Cephesi” olarak adlandıracaktır. ASD’de Mahir Çayan ve arkadaşları ise MDD’nin orijinal tezlerinden koparak proletaryanın devrimci öncülüğünü daha da ön plana çıkartacaklardır. Çayan eleştirilerinin temeline MDD hareketindeki Yön-Devrim hareketi ile paralel gördüğü “proletarya’ ya öncülük konusunda güvenmeyen” çizgiyi koyacak, bu çizgiyi, “ küçük burjuva sol kemalist

tezler etkisinde kalmış sağ sapma” olarak nitelemektedir PDA sayfalarında Perinçek imzasıyla yayımlanan

“..... Bizim Partimiz Milli Kurtuluş Cephesidir. Bizim Partimizin komutanı Mustafa Kemal’dir .Bizim Partimizin üyeleri Amerikan sömürücüleri ile ortaklık etmeyen bütün bir MİLLET’tir”

yazısına karşı Çayan

“ Bizim partimiz ne milli cephe partisidir, ne de bizim partimizin komutanlığı, küçük burjuva radikallerine aittir. Bizim partimiz sosyalistlerin partisi, Marksist bir partidir ve partimizin de eylem kılavuzu Kemalizm değil, bilimsel sosyalizmdir ! Ve bu parti, millî cephenin ve halk ordusunun komutanı olduğu an işçi sınıfının hegemonyası fiilen gerçekleşmiş olacaktır
diyerek cevap verecektir. (Şener,2015,s.207-223)

Mihri Belli bu ilk ayrışma sırasında tartışma üstü bırakılmıştı, ancak MDD’ciler tarafından bu zamanlarda düzenlenen Proleter Devrimci Kurultay’a Mahir Çayan katılmadı. Kurultay sırasında yapılan konuşmalarda Mihri Belli ’nin önerdiği örgütlenme (legalite ve aşağıdan yukarı örgütlenme) ve mücadele yoluyla, Çayan ekibinden Münir Aktolga ve Yusuf Küpeli’ nin önerileri (Leninist ilkelere uygun yukardan aşağı örgütlenme ve savaş örgütü) arasında gerçek bir kopma olduğu ortaya çıktı (Zorlu, 2006, s. 31)

Mahir Çayan ve arkadaşlarının Mihri Belli çevresinden de kopuşunun ifade edildiği “Aydınlık Sosyalist Dergi” ye açık mektup” başlıklı yazısında devrimin “işçi-köylü ittifakı temeli üzerinde emperyalist boyunduruğun en zayıf olduğu kırlardan şehirlerin fethine doğru girişilecek bir halk savaşı ile” ve “ilk dönemde dar tutulmuş sayıca az ama demir gibi disipline sahip çelik çekirdek” bir kadroyla başarılabileceğini öngörmüştü”. Bu noktada ASD’ den ve bağlı olarak MDD orijinal tezlerinden uzaklaşarak THKP-C yi kurmuştur. Kesintisiz devrim anlayışını yansıttığı broşürlerle” halk savaşı temeline dayalı devrim stratejisi” ni açıklayan Çayan ve arkadaşlarının bakışı ile 15-16 Haziran işçi olayları, askeri zorlama karşısında gerileme eğilimine rağmen kitlenin her an bir toplumsal patlamaya yakın olduğunu tahlil etme imkanı vermiştir, bu durumda yapılması gereken bu “askerî zora karşı” direnebilecek bir hareket örgütlemek ve patlamanın bu güç ve sürekliliği muhafaza etmesini sağlamak olmalıydı. (Kürkçü, 1988b)

MDD tezi bu şekilde kendinden sonraki dönemlere miras kalacak bir bölünme ve “silahlı mücadele” çizgisi izlerken ortaya çıkmış beş gruptan bahsetmek mümkündür.

MDD'nin duayen ismi Mihri Belli devrimci gençlik üzerinden üretmeye ve “işçi-ordu elele” “ işçi-ordu-gençlik milli cepheye” gibi sloganlar ile oluşturmaya çalıştığı, Avcıoğlu'nun işbirliği yaptığı subaylarca gerçekleştirmesini beklediği bir “ihtilal” hareketine devrimci gençlikle destek verme üzerine kurguladığı iktidar projesi yanı sıra bir "proletarya partisi" projesi bakımından ikiye bölünmüş gibiydi. TİP yönetiminin "proleter devrimcilerin eline geçmesi halinde TİP'in proletaryanın öz örgütü olabileceğini düşünenler ve TİP'e bir başka seçenek oluşturulması gerektiğini düşünenler.

MDD içinde Kıvılcımlı' nın daha önce çıkardığı ve bu dönemde tekrardan yayın hayatına başlamış *Sosyalist* dergisi çevresinde oluşan bir başka grup ,yakın bir dönemde gerçekleşebilecek “ilerici” bir askeri darbe beklentisinde olmakla birlikte proletarya' nın örgütlü legal partisi olmadan öncülük sorunun çözölemeyeceğini düşünüyordu.

Bu noktadan bakıldığında Belli, Kıvılcımlı ve Belli çevresindeki Dev-Genç ordudan gelecek “ilerici” bir darbenin içinde veya hiç olmazsa çeperlerinde olmak ve olası bir darbeden sonraki gelişmelerde bu darbeyi gerekirse sola çekmek niyetindedir. . Mihri Belli ekibi, 9 Mart darbe girişimine gidilirken ileride de detaylıca bahsedeceğimiz gibi Madanoğlu cuntasına dışarıdan destek verirken, Hikmet Kıvılcımlı ekibi kendisine yakın ilişkideki teğmen rütbesinde genç subaylar üzerinden İrfan Solmaz' e ve Kabibay cuntası ile dirsek temasındadır. Dev-Genç içinde cuntalarla ilişkide ve onlara destek veren küçük bir ekibin de varlığı bilinmektedir . MDD'nin reformcu bu kanadı ordudan gelecek bir hareketi beklemektedir. (Kürkçü, 1988b, s. 2158 , Dehri, 2006)

Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga ekibinin THKP-C kuruluşu sonrası gerilla mücadelesine yönelmesinin temel dinamiği, ise Mihri Belli ve çevresinin beklediği ilerici bir ordu darbesine karşı olası bir darbe sonrası gerici bir askeri diktatörlük ihtimalini daha kuvvetli gördükleri için hazırlık yapma ve illegal bir parti kurma şeklinde ayrışmalarıydı, Fakat THKP-C ilerici bir darbe ihtimalini de bütünüyle dışlamamış ve sol Kemalistleri hareketin potansiyel sempatizanları

arasında görmüştür hatta bu konuda eylemsellik içinde olmuş olası bir darbeye yönelik olarak Hava Kuvvetlerinde Mahir Çayan'ın kayınbiraderi olan Yzb. Orhan Savaşçı liderliğinde bir örgütlenmeye gitmiş ve bu örgüte daha sonra Kızıldere'de Çayan'la öldürülen Tğm. Saffet Alp gibi alt kademeden pek çok Havacı subay da katılmıştır, Kara Kuvvetlerinde de başını Ömer Laçiner ve Atilla Özsever çektiği THKP-C ve Hava Kuvvetlerindeki örgütlerle ilişkili bir örgütlenme oluşmuştur. (Laçiner 1998, s.16 , Kahraman, 2015, s. 19-21 , Özsever, 2021)

Mahir Çayan kendisi ve çevresinin kopuşunu gerçekleştirirken oldukça fazla teorik tartışma ve fikir üretmiştir, kendi kopuşlarını bu derecede teorik temellere dayandırmayan bir başka kopuş ise Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)'nun ortaya çıkması ile görülür .Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan öncülüğünde kurulan THKO' ya göre “ bağımsızlığı kazanmanın yolu silahlı mücadeledir, bu mücadelede tüm yurtseverlere yer vardır, hangi “sınıf ve zümreden” olunursa olsun fark etmez, amaç bağımsızlığı sağlamak, hainleri yok etmektir”. Fikri doğrultusunda hareket etmişlerdir.

THKO temelde halk savaşı içinde proletarya 'nın öncülüğünü kabul etmekle beraber “üretim dışı proletarya” olarak değerlendirdiği kır yoksulları ve küçük üreticileri temel almaktadır. THKO 'nun eyleme ilk geçen grup olmasında, teorik tartışmalarla ,programla, kopuş bildirileri ile vakit kaybetmeme isteği görülmektedir. Üyeleri Filistin'de gerilla eğitimi görmüş olduğundan “dağa çıkmak” “cephe açmak” konusunda hızlı davranmak istemektedirler .

Öncülük konusunda işçi sınıfına güvenmeyen bir çizgiden başlayarak sonrasında SSCB-Çin çekişmesinde kendi tezlerini Mao'nun Çin Devrimi hattını kabullenme ile son bulan bir çizgide savrulmalar yaşayan PDA her ne kadar kirlardan başlayarak kente yayılan bir devrim önerse de ,gerilla savaşımını desteklemiyor ,bunun yerine kendi fikirleri etrafında legal Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)'yi kuruyordu.

Dönemin MDD tezi içerisinden kopuşla şekilde ortaya çıkan bir başka örgütü de, PDA çizgisi içinde bulunan, ancak daha sonra Perinçek ve PDA'nın geri kalan kesimi ile “silahlı mücadeleyi başlatma” konusunda ve sonrası PDA'nın kurduğu legal parti olan TİİKP örgütlenmesi konusunda gelişen fikir ayrılıkları oluşan İbrahim

Kaypakkaya liderliğinde kurulan TKP/ML TİKKO örgütüdür , MDD tezlerindeki en radikal kopuşta Kemalizm “Kürt sorunu” üzerinden eleştirilmektedir.

Ne kadar “millici” görünürse görünsün tescilli bir komünist olan Mihri Belli ‘ye karşı hiç de iyi duygular beslemeyen özellikle muvazzaf askerlerin tutumu ve yine asker kesimin , yıllardır önder olarak kendisini görmüş Dev-Genç liderlerinin ve devrimci gençlerin kendisinden “devrimci güç birliğinde proletaryanın öz örgütü olarak kurmasını beklediği “proleter devrimci parti” ye karşı şimdiden gösterdikleri “önyargılı alerjik tutum” la birlikte Madanoğlu Cuntası ’nın çöküşü ve Avcıoğlu’nun ilişkiyi kesmiş olması nedeni ile hem 9 Mart girişimini örgütleyen yapıdan hem de o güne kadar bazen liderlik, bazen hakemlik, bazen “babalık” ettiği devrimci gençlik platformundan uzaklaştırılmıştır. (Kürkçü, 1988b, s. 2158 , Atılğan, 2008)

4.9. Sivil-Asker İlişkileri Bağlamında MDD

Detaylıca incelemeye çalıştığımız MDD hareketi tıpkı Yön-Devrim hareketi gibi 1960’ların Dünya konjonktürü ve Türkiye’nin özel şartları içinde boy vermiş ve kökenleri itibarıyla tartışmalarını Yön-Devrim hareketine göre daha fazla siyasi taban üzerinde Marksist felsefeyi kaynak alarak ve bunun etkisinde önce Sosyalizm’i anti-feodal, anti-emperyalist bir söylem üzerinden Kemalizm’e eklemlenmeye çalışmış ve Kemalist devrimleri sosyalizmin inşasında temel teşkil edeceğini öngörmüş sonrasında ise Sosyalizm’ in “Kemalizm’i mündemiç” olduğu teziyle aksiyona daha dönük tavrını kendiliğinden geliştirmiştir, bu nedenlerle sivil-asker aydın zümre ile ilişkileri zorunlu görmüştür. İçindeki bölünmeler sonucu çıkan örgütlerin Türkiye’nin sonraki yıllarında da sol hareketin ve bir yandan 1971 sonrası siyasi tarihinin mahreklerinin (hareket ettiren) başında gelmesi ile Yön-Devrim hareketine göre etkiel anlamda daha yaşayan bir hareket olduğunu söylemek mümkündür. Bunlarla beraber MDD teorik olarak yaptığı çalışmalar ve tartışmaların Türk sol hareketi açısından getirdiği zenginlik bir yana bizim çalışmamız açısından bakıldığında MDD Türk Solu’ nun özgücü yapısının bir çıktısı olarak görülebilir. Tarihsel olarak tevarüs ettiği TKP’nin temel tezleri ve daimi Kemalist çizgiye bağlı yönü hareketin referans noktası kalabilmiştir içindeki bölünmeler sonrası fikirsel tabanlarını veya eylem biçimlerini uluslararası Marksist hareketin teori ve pratik kazanımlarına göre şekillendirmiş olsalar 1971 öncesi eylem pratikleri Kemalizmle ilişkilidir ve bu hareketler içinde özgücü bir yanın kalmadığını söylemek zor görünmektedir. Bir

başka bakış açımız ise sivil-asker ilişkileri üzerinden etkilerini de gözlemlemek durumu vardır. MDD çevresi yukarıda da bahsettiğimiz gibi ideolojik kökenini Marksist hareketin kronolojik gelişiminden ve buna bağlı olarak Türk solunun özgücü kimliğine dayandırmaktadır. Marks'tan itibaren var olan ve 1960'lar dünyasının özellikle Üçüncü Dünya düzleminde fenomen paradigması haline gelen “ordunun ilerlemeci ve modernleşmeci görevi” MDD'nin sivil-asker aydın zümre yaklaşımına dayanak teşkil etmektedir. Hareketin önemli teorisyenlerinden Kıvılcımlı'nın “ikinci kuvayimilliyeci” ordunun Türkiye'ye özgü “vurucu güç” özelliğini belirtmesi, Belli'nin yukarıda da açıkladığımız sınıf öncülüğündeki “en iyi savaşan sınıfın öncülüğü” görüşlerine uygun bir altyapı da sağlamaktadır. Bir adım daha ötesinde MDD'nin bölünmelerle ortaya çıkan fraksiyonlarının hemen hepsi bu evrede yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere orduyu mümkün olduğu kadar karşılarına almak istememişler, zaman zaman ordu içinde örgütlenmeye çalışmışlar veya olası bir ilerici ordu darbesini - ki bu darbe 9 Mart girişiminin olası başarısı ile ortaya çıkacaktı- destekleme fikrinde olmuşlardır. Bu noktada MDD tezinin tıpkı Yön-Devrim gibi Perlmutter'in “yönetici ordu” tanımındaki ordunun radikal kanadını harekete geçirmeye hatta ,harekete geçecek böyle bir ordu kliğini doktrinel olarak kendi istikametine çekmeye çalışması mevcuttur. Yön-Devrim hareketi ile benzerlik taşıyan bir başka eğilim gerek kendi ideolojik bağlamı ve gerekse 27 Mayıs çizgisi olumlaması Türkiye'deki sivil-asker ilişkilerini “Devlet Merkezli” görüşe yaslanması ve “kurtarıcı ordu” tezini benimsemiş olması ile ilintilidir, hareketin öğrenci gençliğe dayanması ve öğrenci gençliğin olası müdahaleye destek verme eğilimi 27 Mayıs dönemi eylemselliğini kitlesel bilincinde taşıyor olması üzerinden okunabilmektedir. İlerleyen konularda göreceğimiz ve bazı bilgilerini bu aşamada verdiğimiz gibi MDD hareketinin bölünmesinden ortaya çıkan örgütlerin özellikle THKP-C ve THKO'nun dönemin şartları içerisinde gelebilecek “ilerici” bir darbeyi benimseme konusunda beklentisi hatta kişisel bazlı olarak darbeyi örgütlemeye çalışan kişi veya cunta örgütleri ile ilişkileri de yine aynı temel görüşler üzerinden düşünülebilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

9 MART 1971'E DOĞRU: EYLEM VE ÇÖZÜLME

Bu noktaya kadar aktardığımız bölümlerde çalışmamızın ana odak noktası olan 9 Mart girişiminin geliştiği Türkiye'yi anlamak ve algılamak üzerinedir. 1960'lar dünyası uluslararası siyasi ve ekonomik gelişmelerin 1960'lara bir askeri darbe ile başlamış Türkiye'yi ve buna dayanarak darbe sonrası yeniden kurulan siyasi ve iktisadi ilişkileri derinden etkilediği bir on yıl olmuştur. Gelişen ortamda değişen Türkiye'nin içsel dengelerini sorgulayan bir kesim aydın modernleşmeci ve dönüştürücü "yeni bir hegemonya projesini" üretmek ve bunu uygulamayı Türkiye için daima değişim ve dönüşümün siyasi öznesi olmuş ordu yolu ile uygulamak üzerine odaklanmışlardır. İşte 9 Mart darbesi girişimi darbeye başlamış bir on yılı bir diğer darbe ile bitirecek yolun son adımı, girişilen hegemonya projesinin bitiş düdüğüdür. Bu bölümde 9 Mart 1971 Darbe girişimine giden yolda etkin olmaya çalışan örgütlenmeler, bu örgütlerin yapısı, oluşumları, stratejileri ve çözümleri aktarılmaya çalışılacaktır, bölüm sonunda 9 Mart 1971 darbe girişimi sivil-asker ilişkileri bağlamında tartışılmaya çalışılacaktır.

Bilindiği üzere 27 Mayıs 1960'ı gerçekleştiren subaylar arasında daha ihtilalin ilk günü itibarı ile oluşan algı ihtilalin perde arkasındaki lideri olarak görülen Cemal Madanoğlu'nun şu sözlerinde saklıdır

" 'Ne yapacağız yahu?' diyorum. 5-10 Subayla koca devleti nasıl hale yola sokacağız? Bütün düşünce kafamda. Bu düşünceyle geziniyorum (Madanoğlu'ndan aktaran Birand,vd,1993)

Daha sonra 27 Mayıs'ı gerçekleştiren pek çok subay defalarca aynı şeyi dile getirmiş ve 27 Mayıs'ın fikri yönünün eksikliğinden, belli bir ideolojik yapısı olmamasından, sınıfsal bir dayanağının eksikliğinden, ve bunlardan dolayı hareketin yarım kalmasından, şikayetçi olmuşlardı, önceki bölümlerde de işlediğimiz gibi sonraki darbe girişimleri olan Talat Aydemir darbe girişimlerinde de ifade edilen buydu ,bu nedenlerle bir takım temaslar aranmıştı. Askeri kesimde bu görüş hakimken sivil elitler detaylıca işlediğimiz şekilde Türkiye için Üçüncü Dünya'nın kalkınma için önüne koyduğu " kapitalist olmayan kalkınma " yolu ile hızlı bir kalkınma, devletçilik, plan gibi iktisadi dayanakları olan, ve ideolojik temelini anti-emperyalist ve anti-feodalist yönü milliyetçilikle yükseltilmiş ve özündeki sınıf çatışmasını "emperyalistler-anti-

emperyalistler” “ilericiler-gericiler” “ sömürücüler-sömürü karşıtları” bir cephe çatışmasına terk etmiş bir tür sosyalizmden alan ancak bunları Türkiye’nin özgücü sol geleneği etkisiyle Kemalist formlar içinde düşünüp algılayan bir hegemonik proje üretmekteydi. Bu hegemonya projesinin nc gücü ise Osmanlı-Türkiye tarihi izleğinin yeniden üretimi ile modernleşmeci ve devrimci tüm hareketlerin bizatihi icracısı olan ordu idi, ordunun bu Türkiye’ye özgü konumu uluslararası konjonktürde “orduların modernleşmeci rolüne ait pozitif algının yükselmesi” ve “ nc Dünya’da modernleşmeci orduların anti-emperyalist savaşım veya darbeler sonrası ülkelerin bağımsızlıklarını sağlayıp kapitalist olmayan bir kalkınma yolu ile toplumu dönüştürmesi” paradigmaları ile destek bulmaktaydı.9 Mart darbe girişimini bizim gözümüzde kendisinden önce yapılan 27 Mayıs’tan, ve Talat Aydemir’in iki darbe girişiminden ve kendisinden sonra “kimilerine göre kendisine karşı, veya kendisinden sebep” yapıldığı iddia edilen 12 Mart’tan ve sonrasındaki 12 Eylül’den “ ayrıkşı” özelliği de şu noktaya kadar ortaya koymaya çalıştığımız argümanların bir “ıktı” sı olmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç bölümümüzde daha ayrıntılı tartışılacak olmakla beraber gördüğümüz 9 Mart sadece bir darbe girişimi olmadığı “teorik bir altyapıya sahip, üzerinde çokça düşünülmüş ve hazırlığı yapılmış bir rejim tahayyülüne” yönelmiş bir hareketti.

“Modernleşmeci ve ilerlemeci görevini icra edip” sonuçlarının “programsızlık ve düşünsel yoksunluk” nedeni ile istedikleri gibi gelişmediğini görerek “oyunu baştan başlatmak” isteyen askeri elite , Askerlerin başarisından , onların düşünsel “yn”  sağlam bir alt yapı ile endoktrine edildiği takdirde emin olan bir kısım sivil elit için vakit “eylem” i göstermekteydi. “Eylem” e geçmenin (27 Mayıs’ta veya Talat Aydemir darbe girişimlerinde çok defa denenmek sureti ile tecrübe edilmiş) yolu “cunta”lar kurarak ordu içinde potansiyel bir hareketi örgütlemek olacaktır.

Cunta Latince *jungere* yani “katılmak” sözcüğünden türemiş olan bir terimdir kabaca “yönetime kuvvet kullanarak el koyan askerî ya da siyasi grup” anlamına gelmektedir, eğer cunta askeri bir karaktere sahipse veya bir kısmı ya da çoğunluğu asker kişilerden oluşmakta ise “askeri cunta” olarak adlandırılır (Oxford Dictionary of English, Junta maddesi, 2003).Bu noktadan itibaren amacımız 9 Mart 1971 darbe girişimini gerçekleştirmek amacı ile kurulan cuntaları, örgüt yapılarını, stratejilerini,hareket tarzlarını izah etmek olacaktır.

9 Mart 1971 darbe girişimi ile ilgili ilk örgütlenme çalışmalarının hangi tarihte başladığına elimizde kesin bir veri yoktur, dönemin tanıklarının ve bu tarz örgütlenmeler içinde olan kişilerin sonrasında verdikleri beyanatlar,yayımladıkları hatıralar veya görüşler ve bunlara dayanarak hazırlanan eserlerin kaynaklığına başvurulduğunda ise tam olmasa bile gerçeğe yakın bazı tarihler saptamak mümkün olmaktadır.Zamanlama ile ilgili bu akademik açıdan “müphem” durum bir yana nasıl başladığına ilişkin soruya karşılık olarak Öymen’in cümlesi dikkat çekicidir

“ Sivillerle askerler,askerlerle askerler,sivillerle siviller arasında bir çok böyle konuşmalar olmuştur.Bunların hepsi bir örgütlenme anlamına gelmez.Yani “ Ne olacak bu memleketin hali ? sorusuyla başlayan akşam sohbetlerinden tutun da bu konuda projeler hazırlanmasına kadar varan çalışmalar olmuştur” (Öymen’den aktaran Birand,vd,2016,s.205)

işte bu kimi zaman “proje hazırlanmasına kadar varan” çalışmaların büyük çoğunluğu birer cunta örgütü doğurmuş olsa gerektir zira 9 Mart girişimine giden yolda, çoğu bir süre sonra birbirleri ile birleşerek veya ilişkide bulunarak büyüyen irili ufaklı oldukça fazla örgütlenme mevcuttur aşağıda bu örgütlenmeler incelenecektir.

5.1. Madanoğlu Cuntası

Cemal Madanoğlu, önceki bölümlerimizde de aktardığımız gibi 27 Mayıs 1960 darbesinin de-facto lideriydi. 27 Mayıs gerçekleşikten hemen sonra idareyi İzmir’den getirilen Org. Cemal Gürsel’e devretmiş daha sonra ise MBK üyeliği ile beraber Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı görevini yürütmüştür. MBK içindeki bölünme esansında 13 Kasım 1960 tarihinde Ondörtler’ in tasfiyesi sürecini hazırlamış ve tasfiye eden grubun liderliğini yapmıştır. Bu noktadan sonra MBK üyelerinin yeni kurulan parlamentoda “tabi senatör” olmasına karşı çıkarak Ankara Sıkıyönetim komutanlığı görevi de dahil olmak üzere TSK’daki görevinden Korgeneral rütbesi ile emekliye ayrılmıştır. Cemal Madanoğlu 1965 seçimlerinde İstanbul’dan bağımsız milletvekili adayı olmuş ancak seçimi kazanamamıştır.1968 senesinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Kontenjan senatörlüğüne atanmıştır.

9 Mart darbe girişimi ile ilgili olarak en çok bilinen örgütlenme Madanoğlu Cuntası olarak bilinen örgütlenmedir, şüphesiz bunun sebebi bu cuntanın 1973 yılında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No’lu Sıkıyönetim Mahkemesi’nde başlayan yargılamaya konu olmuş olmasıdır. Madanoğlu Cuntası ile ilgili olarak bizim de

aktaracağımız çoğu bilgi bu yargılamanın iddianamesi kaynaklıdır ancak Atılğan'ın da aktardığı gibi

“ Madanoğlu Cuntası” olarak bilinen ve Yön-Devrim hareketinin çekirdek kadrosunda da içinde yer aldığı ‘ihtilal örgütü’ hakkında doğruluğu kanıtlanmış kesin bilgiler yoktur bu konuda belge olarak sayılabilecek dek doküman.....hazırlanan ‘iddianamedir’. Bu belge adı üstünde savcının ‘iddia’larından oluşmaktadır..... Söz konusu bilgilerin “bilimsel değeri” elbette tartışma götürür”(Atılğan, 2018, s. 221, dn 93)

Başlangıçta da belirttiğimiz gibi bu cuntanın da diğerleri gibi başlangıcı ile kesin bir tarih saptamak mümkün değildir. Talat Aydemir'in başarısız girişimlerinden sonra ordu içinde cunta faaliyetleri bir süre duraklama eğilimi göstermiştir bununla beraber 1965 seçim sonuçları aynı Yön çevresinde olduğu gibi ordu içinde de huzursuzluğa ve hayal kırıklığına neden olduğu ve bu tarz hareketlerin yeniden başlamış olabileceği düşünülmektedir.Bizzat Madanoğlu'nun Devrim dergisinde 1970 senesinde yayınlanan görüşleri” tam bağımsız uygar ve halkçı Türkiye'nin hangi yöntemlerle hakkında fikri olmayan,ancak şimdi bu eksikliğin farkına vararak kendilerine yön arayan subayların ilk yöneleceği adres” Yöncüler olacaktır.(Şener,2015,s.167) Doğal olarak iddianameye konu olan cunta ile ilgili temaslar bu noktada ve Öymen'in yukarıda alıntı olarak verdiğimiz şekliyle başlamış olabilir. İddianameye göre cuntanın “asker orijinli grup,” sivil grup” ve “ asker grup” olmak üzere daha sonra birbirleri ile birleşmiş üç grubu bulunmaktadır “ittifak edecekleri grup arama zorunluluğundan” ötürü birleşmişlerdir. (Madanoğlu Cuntası: İddianame,1973,s:21) ancak yine İddiname özellikle “sivil” ve “asker orijinli” grupların kendi içlerindeki örgütlenmesini 1961'e kadar götürmektedir. (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 21-33) İddianamede bahsedilen gruplar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır

5.1.1. Emekli Subaylar Grubu

İddianame bu gruptaki kişiler için “ asker orijinli grup” demeyi tercih etmiştir Bahsedilen bu grup cuntanın lideri konumundaki Em. Korg. Cemal Madanoğlu, kendisi ile aynı zamanda tabi senatörlük görevini bırakan eski MBK üyesi Em.Kur.Alb.Osman Köksal, Em.Kur.Alb.Necdet Düvencioğlu, Em.Kurm.Alb. Zeki Ergun ve Em.Tank.Bnb.Hıfzı Kaçar'dan oluşmaktadır, iddianame' ye göre Hıfzı Kaçar ile Madanoğlu arasında bir “sıhri akrabalık” da vardır. Madanoğlu öncelikle bir parti

kurarak siyasete girmeyi düşünmüş ancak bundan vazgeçtikten sonra ordunun general ve alt rütbe subay astsubay arasındaki bağlantısını sağlayan Albay rütbesindeki kişilere yönelik bir cunta fikrinde karar kılmıştır, Madanoğlu ekibinin başlangıçta çok berrak bir dünya görüşü yoktur ancak iktidarın Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirmeyeceğine inanıyorlar olmaları ve Madanoğlu'nun 1968 sonrası senatoda yaptığı konuşmalarda kendisi ile aynı perspektifte düşünen kesimlerin ilgisini çekmiştir .İddianame Sosyalist bir gruba dayanarak iktidara gelmeyi düşünen ihtilâlcî bir niteliğe sahip olduklarını söylemektedir. (Madanoğlu Cuntası: İddianame, 1973, s: 32).

5.1.2. Muvazzaf Subaylar Grubu

1967 yılında Harb Akademileri çevresinde bir araya gelmiş muvazzaf subaylarca kurulmuş bu örgütlenme,iddianamede “asker grup” grup olarak adlandırılmaktadır.Kur.Alb.İbrahim Artuç, Kur. Alb. Adnan Arabacıoğlu, Kur. Alb. Orhan Seyfi Güven, Kur. Alb. Fahrettin Tezel, Kur. Alb. Adnan Kaptan ve Kur. Alb. Cemalettin Korkut'dan oluşan bu grup.Cemal Madanoğlu ile olan ilişkileri Madanoğlu'nun çevresinden Em.Kur.Alb. Necdet Düvencioğlu sayesinde gelişmiştir bu subayların 1967-1968 döneminden beri Madanoğlu'nu lider olarak benimsediği söylenebilir,Hıfzı Kaçar da sonradan bu gruba dahil olur.Grubun daha sonra isimleri iddianamede geçmeyen Yirmi Albayla daha irtibat kurmuş olduğu söylenmektedir. (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 35-36)

5.1.3. Yön-Devrim Grubu

İddianame “sivil grubun rükünlerinden Cemal Reşit Eyüboğlu,Doğan Avcıoğlu,İlhan Selçuk,İlhami Soysal'ın.....ortaklaşa hareketleri noktasına maksur olmak üzere.....1961 yılı Aralık ayından,Yön Dergisinin yayınlanmaya başlamasına kadar dayandırabiliriz” diyerek Yön dergisinin çıkışını Yöncüler darbe için cunta kurmasıfaaliyetinin de başlangıcı saymaktadır,sonrasında uzun uzadıya Milli Demokratik Devrim tezini,bu tezin Lenin'in “Ne Yapmalı” adlı eserine dayanarak ortaya konulduğunu,bu tezi Yön sayfalarında Mihri Belli'nin de savunduğunu,ve Yön'de yayınlanan çeşitli yazılardan örnekler ile “düzen değişikliği konusunda öncülüğü subay sivil aydın zümreden beklediği” konusunda diğer sol akımlardan ayrıştığını ve sayılan Yön Kurucularının “önerdikleri askeri bir müdahalenin kadrosu

olmayı” kararlaştırdıklarını ifade etmektedir. Bundan sonra grubun önce “muhtelif cunta gruplarına” ve “Orhan Kabibay” grubuna girdiklerini, Cemal Madanoğlu grubuna “Devrim Gazatesinin çıkışına tekaddüm eden devrede” katıldıklarını belirtir. Biz Yön-Devrim hareketini aktardığımız bölümde hareketin görüşlerini ve iktidar stratejilerin detaylıca incelemeye çalıştık, bu nedenle bölüm başında Madanoğlu Cuntası İddianamesi ile ilgili Atılğan ile paylaştığımız “iddinamenin bilimsel dayanak teşkil etmesi” ile ilgili rezervimizi korumak ile birlikte Yön ve Devrim’in kurucu kadrosunun, akımın genel fikirleri , iktidar stratejilerinin seyri ve dönemi yaşamış kişilerin anıları göz önünde bulundurarak , hareketin kurucu kadrosunun bir cunta örgütü ile veya özelde Madanoğlu Cuntası ile bağlantısı olmadığını düşünmek pek mümkün görünmemektedir.

Yön-Devrim hareketi başından itibaren Türkiye’nin kurtuluşunun sosyalizmde olacağını, aşamalı bir devrim yolundan geçere sosyalizme ulaşılacağını , parlamentarizm ile sosyalizme ulaşmanın romantik bir hayal olduğunu, ve parlamentarizm’in hep egemen sınıfların lehine işlediğini demokrasinin sadece bu sınıfların iktidarı için bir yol olarak” cici demokrasi” olduğu fikrini Yön döneminde iyice benimsemişlerdi , sosyalizme geçişte ilk aşama olan “intibak dönemi” veya “milli demokratik devrim” sosyalizmi kuracak emekçi kesimleri her şekilde baskı altında tutan sistemin yularından aşağı bir değişime uğraması gerekli olduğu fikrine sahip olmuşlardı bu yolu ise sivil-asker aydın zümrenin beraber gerçekleştireceği bir “ihtilal” ile açacağını bunun içinde asker kesimle bir arada faaliyet göstermek gerekli olduğunu düşünüyordu, “tarihten ilerici” olarak varsaydıkları Türk ordusunun ve Atatürkçü subayların “vurucu gücü” ile bunu gerçekleştirebileceğini ve bunun şartların da zorlanması ve kendilerince yönlendirilmesi ile “Nasır Modeli” bir sosyalizme evrilebileceğine tamamen kanaat getirmişlerdi. Özellikle 1969 ‘da Devrim dergisi dönemi bunu daha fazla ve daha açık şekilde seslendirdikleri dönemdi.

Emekli ve Muvazzaf subay grupları ise kendi aralarında yaptıkları toplantılarda “ihtilalin gerçekleşmesi halinde ihtilalin fikriyatını oluşturacak bir sivil kadro ihtiyacını” dile getiriyorlardı, fikri bir hazırlığı olmayan bir hareketin başarı şansı olmayacağını düşünüyorlardı, Aydemir hareketinin başarısızlığını da buna bağlıyorlardı nihayet bazı görüşmeler sonucu o dönem Kabibay Cuntası’ndan ideolojik anlaşmazlıklar sonucu ayrılan Yön-Devrim kurucuları Madanoğlu Cuntası ile birleşmişlerdir. (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 37-40 , Atılğan, 2018, s. 222-223)

5.1.4. Madanoğlu Cuntası'nın Faaliyetleri

Asker ve Sivil gruplar birleştikten sonrası Cunta öncelikle iki ana faaliyet koluna ayrıldı. Ankara Kolu : C.Madanoğlu,O.Köksal,C.R. Eyüboğlu,D.Avcıoğlu ve İ.Soyсал İstanbul Kolu: H.Kaçar,N.Düvencioğlu,İ.Selçuk,Z.Ergun,ve muvazzaf subaylar A.Kaptan,A.Arabacıoğlu,F.Tezel,İ.Artuç,S.Güven ve C.Korkut İstanbul grubunun içinde Madanoğlu ile daha önceden ilişkisi olan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) 'nın ikinci başkanı olan Cengiz Ballıkaya da dahildir böylelikle TÖS İstanbul Şubesi Cunta ile beraber hareket etmektedir.

Cunta'nın kurulan bu organizasyon yapısı Madanoğlu'nun 1965 seçimlerinde bastırıldığı oy pusulalarının arkasına yazılan ve İttihat ve Terakki tüzüğünden “adapte” edilmiş bir tüzük ile iyice şekillendirildi.Cunta aşırı dikkatle seçmeye çalıştığı yeni üyeleri aynı İttihat ve Terakki gibi bayrak ve silah üzerine yemin ettirerek içine alıyordu Tüzük'e göre Başkan Madanoğlu Genel Sekreter ise Avcıoğlu idi.Tüzük esasında bir bakımdan “olası başarılı bir ihtilal” sonrasının siyasi sistemini de öngörmekteydi

Tüzüğe göre : Ordu gençlik ve aydınlardan (her bir kesimden onbir kişi olarak) Otuzüç üyeli bir Devrim Genel Kurulu (DGK) oluşturuluyordu.Genel başkan ve Genel Yönetmen DGK'nun 11 üyesinin oybirliği ile seçilecek geri kalan DGK üyelerini Genel Başkan onaylıyacaktı.Devrimden otuz ila kırk gün sonrasında bir “Ulusal Devrim Partisi” kurulacak. Devrim gerçekleştikten sonra Hükümet yerine bir “Devrim hükümeti”,Senato yerine “Devrim Kurultayı” toplam Yüz kişilik DGK Başbakan ve yardımcılarını kendi içinden seçecek bakanlar ise DGK dışında kalan Kurultay üyelerinden seçilecekti.Bunun haricinde köylü,işçi,emekli,öğretmen,emekli idareci,eski muharip ve ekonomistlerden kurulacak Üç yüz kişilik “Ulus Kurultayı” Devrim Kurultayına yasa önerisi yapacak ve Devlet Başkanını seçecekti(**yani TBMM'nin yerini alacaktı EB**). tüm bu sistem “Devrim Genel Sekreterliği” bünyesinde yürütülecek ve hazırlanan “Devrim Anayasası” ile hukuki zeminini sağlayacaktır .Cunta'nın hem askeri hem sivil kanadı kendi çevrelerini genişletmek için faaliyet yürütmektedir.Örgüt'ün içinde yönetim olarak kurulan Devrim Konsey'i ileride tüzükte belirtildiği gibi Otuz üç kişiye ulaşması hedeflenmek üzere ilk etapta beş sivil üye olarak Avcıoğlu,Eyüboğlu,Soysal,Selçuk haricinde Yön yazarı ve eski Kadroculardan Şevket Süreyya Aydemir Devrim konseyi içinde yer almış olarak

gözükmetedir ,sonrasında konseye Madanoğlu ve Osman Köksal ve Yılmaz Akkılıç da dahil edilerek bu sayı sekiz'e yükselmiştir (Bilbilik, 2013, s. 108-109)

Cunta bu noktadan itibaren genişleme ve daha etkin kadrolara sahip olma için çalışmalara başlamıştır.Cunta'nın hem askeri hem sivil kanadı kendi çevrelerini genişletmek için faaliyet yürütmektedir. Sivil kanat'ın temasta olduğu asker kişiler olduğu gibi ,askerlerin de temasta olduğu siviller vardır. İddianame'ye göre Askeri kanat en fazla Yüzbaşı rütbesinden Kara,Hava,Deniz kuvvetlerinde ve Harb Okulundan hücreler kurmuş ,ayrıca Mürted,Merzifon ve Eskişehirde bir teşkilatlanma yapılandırmıştır. Sivil grubun ise temasları içinde ODTÜ,Dev-Genç,TÖS ve Türk Devrim Ocakları(TDO) gibi kuruluşlar mevcuttur. TDO'dan Ahmet Güryüz Ketenci,gazeteci Ali Sirmen,Doğan Erdoğan,Av.Ferruh Özdil,Av Orhan Pekey,Raif Ertem gibi kişiler örgüte dahil olduğu diğer taraftan Ankara Üni. SBF'den Memduh Aytür,Özer Derbil,Ayhan Çilingiroğlu,Nejat Erder Bahri Savcı gibi akademisyenler ve o sıra yurtdışından gelen Altan Öymen'de harekete destek verdiği aktarılmaktadır , Bnb.Yılmaz Akkılıç,sivil grubun temas kurduğu ve Bnb. Zeki Aydoğan ile beraber örgüte katılan muvazzaf subaylardandır.Akkılıç daha sonrasında Devrim Konseyi'ne de dahil edilir. Aktardığımız bu bilgilerin kaynağı olan Dnz.Bnb.E.Bilbilik Madanoğlu Cuntası ile Avcıoğlu ve Köksal'ın ziyaretleri sayesinde tanıştığını ve daha sonra sivil kanattan üyelerle toplantılar yapmak sureti ile "temel itirazlarını saklı tutmak kaydı ile" ikna olarak Cunta'ya katıldığını söylemektedir. Yakın arkadaşları olan Dnz.Bnb. S.Sağiroğlu ve Hv.Bnb İ.Keskin'in o sıralarda faaliyette olan ve ileride bahsedeceğimiz Kabibay cuntasına ve Havacılar grubuna dahil olduğunu da ifade etmektedir bunlarla birlikte yine Deniz Kuvvetlerinde üstü olan Tuğamiral Vedit'i Bilget'in Altan Öymen'in evinde Avcıoğlu ve Soysal ile görüşerek Madanoğlu Cuntasına dahil olduğunu ve buradaki amacının Bilget'i hareketin başına geçirmek olduğunu aktarmaktadır. (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 62-63 , Bilbilik, 2013, s. 108-111)

Madanoğlu Cuntası'nın sonunu getirecek gelişme de bu yayılım ve genişleme esnasında olacaktır.MİT 'de görevli Mahir Kaynak 19 Mart 1967 tarihinde Hıfzı Kaçar vasıtası ile Cuntaya davet edilir.Madanoğlu ile tanıştırlmasından itibaren de durumu MİT'e haber vererek toplantıları dinler ve kayıt altına alır bu süreç iddianamede pek çok kayıttın deşifresi ile aktarılmaktadır dinleme faaliyetinin 08.04.1971 tarihine kadar sürdüğü bilinmektedir. Toplantılarda kimi zaman örgütle ilgili konuşmalar

yapılmaktadır; sözgelimi 30 Temmuz 1969 tarihli bir kayıta Cuntaya yeni katılması planlanan kişilere sorularak alınan cevaplara göre tutumunun ölçüleceği on adet soru hazırlanmış ,soruların sorulduğu kişinin cevaplarına göre bu subaya “ kanca atılması” kararlaştırılmıştır.Örgüt stratejisi olarak da ordunun üst kademesine “çengel atılarak” 27 Mayıs benzeri bir harekete razı etmek,üst kademe ile ikinci kademeyi kendi içinde örgütlemek,sonra her iki örgütü irtibatlandırmaya çalışmak gibi adımlar benimsenmiştir.Yine Ağustos 1969 da bir diğer Cunta olan Orhan Kabibay cuntası ile “Madanoğlu’nun liderliğini kabul etmeleri halinde” birleşilmesi konusu görüşülmüş ve olası Devrim hükümetinin başkanının Doğan Avcıoğlu olacağı karara bağlanmıştır.Kasım 1969 tarihinde Asker gruptan Alb.Arbacioğlu’nun İlhan Selçuk ve Doğan Avcıoğlu’na “*İhtilalin doktrini nedir ? Sınırı ne olacaktır ?*” gibi sorular sormuş İlhan Selçuk bu soruya “*İhtilal solda olacaktır.Atatürk de solcu idi,Tam bağımsızlığı sağlayana kadar sola gideceğiz,bundan korkmamak lazımdır*” cevabını vermiştir,bununla birlikte görünen o dur ki Asker grup “siviller tarafından seçilmiş başkan Madanoğlu”nun liderliğini tartışmaktadır.Avcıoğlu’na yöneltilen soru ise “*Sivil demek 3-5 kişi demek değildir .İsim sormuyorum,bazı gruplarla temas halinde misiniz?Tabanınız var mı,bunlara ne ölçüde etki yapabilirsiniz ?*” gibi sorular yöneltilmiş Avcıoğlu bu soruya “ *Sosyal Demokrasi Derneklerini ele geçiriyoruz,ODTÜ ve Devrimci Gençlik Federasyonu elimizde*” cevabını vermiştir

21 Kasım 1969 tarihli toplantı ise Cunta’nın Asker kanadının İlhan Selçuk ve Avcıoğlu için “komünist” diye düşündükleri üzerine Selçuk’un açıklamaları hususunda önemlidir “ *Her askeri devrim bir kadroya dayanılarak yapılır,Türkiye’de bir devrimci kadro vardır.İkincisi yoktur.Bizim dergilerimiz,gazetelerimiz,Devrim dergisi vardır.Onun başında adamlar var Bunun bir sürü yerlerde kolları var.Cumhuriyet,Akşam Gazeteleri,Kontenjan senatörleri,Milli Birlikçiler,Üniversite içinde profesörler gibi Eğer bu devrimci kadroya sırtını çevirir isen muallakta kalırsın*” bu görüşmelerin henüz grupların birleşme safhasında olduğu döneme ait olduğunu algılamak zor değil zira aynı kayıtlarda Madanoğlu’nun lider olarak kabulünün 15 Aralık 1969 olduğu anlaşılmaktadır (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 85-100)

Yukarıda alıntıladığımız bilgilerle ilgili olarak esasında dikkat çekilmesi gereken nokta Yön-Devrim hareketinin -ki artık Devrim dergisi yayın hayatındadır- 1969’a kadar geçen döneminde çevresel ilişki anlamında önemli bir noktada olduğu ve teorik olarak düşündükleri meseleyi pratiğe geçirebilmek adına bu ilişkileri en etkin

bir şekilde kullandığını görmemizle ilgilidir Yön-Devrim hareketi üniversite den ,devrimci gençlere,bazı memur sendikalarından derneklere,gazetelerden, eski ihtilalci askerlere ve muhtemeldir bazı parlamenterlere kadar “Sivil elit” olarak sayılabilecek tüm kesimlerde ciddi bir etki yaratmış ve bunları aynı fikir doğrultusunda konsolide edebilmiş gözükmemektedir. .Selçuk’un veya Avcıoğlu’nun 1961 den beri Yön gibi bir dergiyi çıkarıyor ve Atatürkçülük üzerinden pek çok konuyu açıklıyor olmalarına ve bununla beraber sürekli “zinde kuvvetler”demekle ordunun ferasetini aktarıyor olmalarına rağmen askeri kesimde pek çok asker açısından “Komünist” olarak algılanmaktadırlar ve henüz ötesine geçememişlerdir. (Atılğan, 2018)

Madanoğlu Cuntası’nın genişleme ve diğer gruplarla ilişkilerini koordine etme üzerinde çalışması görüldüğü kadarıyla 1969 yılının ortalarından itibaren hız kazanmaktadır,aynı zamanlarda ilerleyen bölümlerde daha açık deyineneğimiz gibi birden fazla cunta örgütlenmesi belirmiş haldedir, bir yanda Orhan Kabıbay’ın lideri olduğu eski MBK cılarca bir örgütlenme vardır,bu grupla birleşme çalışmaları da olmuş ancak Madanoğlu ile eski MBK cılar ki esasen hemen hepsi Ondörtler grubundandır,ondörtlerin tasfiyesi dönemindeki gelişmelere bağlı güvensizlik nedeni ile gerçekleşmemiş gözükmemektedir,diğer tarafta Havacılar’ın kurmuş olduğu ve liderliğini Aydın Kirişoğlu’nun kurduğu bir teşkilat vardır.İddianame’ye Nisan 1970’deki bir toplantıda Eyüboğlu’nun ifadesiyle “....Aydın Kirişoğlu grubunu kuracak ama kendisi Başkan mıdır değildir bilmiyorum. Yalnız kendisi,kurulmuş olan teşkilatın Genel Sekreteri olarak tanıttı” (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 119) dediği bu teşkilat Hv.K.K Muhsin Batur’un bilgisi dahilinde çalışan teşkilattır.Bir başka güçlü örgüt ise K.K.K ‘de Tümg. Celil Gürkan’ın yönettiği ve gittikçe ön plana çıkan bir örgüttür,aynı zamanda eski MBK üyelerinden Ekrem Acuner’in de bir örgütlenme için çalışmaktadır tüm bu cuntalar arasında zaman zaman koordinasyona yönelik çalışmalar olmaktadır,sözelimi Bilbilik bu konu ile ilgili olarak Madanoğlu grubunda C.R.Eyüboğlu’nun Avcıoğlu ile danışarak Anayasa taslağı,Devrim Partisinin tüzüğü,Devrim Mahkemeleri,Bakanlar Kurulu gibi konular üzerinde çalışmak ve diğer gruplardan gelen Anayasa taslaklarını inceleyerek tek taslak haline getirmekle de görevli olduğunu,bunun için Mümtaz Soysal,Bahri Savcı gibi isimlerden destek aldığını taslakların diğer gruplara kendisinin ulaştırdığını, Havacılar adında da koordinasyonun Hv.Kur.Alb.İlyas Albayrak’ta olduğunu ifade etmektedir. (Bilbilik, 2013, s. 122)

Madanoğlu cuntasının yalnız diğer cunta örgütlenmeleri haricinde MDD'ci hareketin liderleri ve Dev-Genç'li öğrencilerle de ilişkide olduğu hem iddianame hem de bazı tanıklıklara dair anılarla aktarılmış durumdadır. İddianameye göre 24 Ocak 1970'de Cunta adına İlhan Selçuk'un Mihri Belli ile konuştuğu ve Selçuk'un Belli'ye fazla güvenmediği ibareleri yer almaktadır. 1 Nisan 1970 'de TMGT'nda düzenlenen bir seminerde Mihri Belli'nin "Kürtçülük" ile ilgili konuşması karşısında Madanoğlu bu sözlere kızdığını söylemesi üzerine Mahir Kaynak "*Mihri bizim tabanımız oluyor ona Ordunun Kürtçülüğe allerjisi olduğu anlatılmalıdır*" diyerek cevap vermiş Madanoğlu ise Kaynak'a "*Git bu görüşü Mihri'ye anlat sonra da talebe liderleri ile beni tek tek görüştür. Gaye, bu öğrenciler kanalı ile Mihri'nin tabanını bize bağlamak ve onu tabansız bırakmaktır*" diyerek cevap verir. Bir başka toplantıda Mihri Belli'ye karşı bazı suçlamaları durdurup Belli'yle konuşup işbirliği yapmak niyetinde olduğunu belirtir..19 Temmuz 1970'daki bir kayıt'da ise Madanoğlu, Hikmet Kıvılcımlı ve İsmet Sungurbey ile sivil örgütlenme konularında görüşmek istediğini Mihri Belli'nin öğrenci liderleri ile görüşmesi talimatı verdiğini izlemekteyiz. (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 117-124)

Daha önce aktardığımız ve İddianame tarafından cuntanın "Naşir-i Efkârı" (Fikri yayın organı) olarak nitelenen Devrim Dergisi ile anılarında Hasan Cemal'in söyledikleri Cunta' nın dönemin devrimci gençlik önderleri ile olan irtibatı hakkında fikir verecek niteliktedir.

Cemal Devrim'in 23 Aralık 1969 tarihli sayısında Uluç Gürkan tarafından Deniz Gezmiş ile yapılan röportajı aktarıyor ve "*Deniz Gezmiş Asker'e Ordu'ya hiç ilişmiyor ; Mustafa Kemal'i ağzından düşürmüyor, aynen şunları demiş*

'Tutucular Koalisyonu tertiplerinde ' Gençliği' Ordu'nun karşısına düşürmek hedefine ulaşamadıkları gibi, 'Devrimci Gençlik Eylemi', 'Mustafa Kemalci Zinde Güçler' saflarını birbirlerine kenetlemiştir. Öğrenci olarak 'Devrimci Mücadele'ye katılmak Mustafa Kemal'in bize yüklediği bir görevdir !....' (Cemal, 2012)

Yine aynı anılarda Cemal, Deniz Gezmiş'in 1970 yılında bir gün Dergi bürosuna "Filistin Gerillası" kıyafeti ile geldiğini sohbet sonrasında Uluç Gürkan ve kendisi ile "kafa bulduğunu" alaylı bir dille: '*Marksist Cunta' ne zaman iktidar' a gelecek ; daha ne kadar bekleyeceğiz ?...*' diye sormuştu.....Doğan Avcıoğlu , arada bir Uluç Gürkan'ı uyarırdı '*Sakin küstürmeyin Devrimci Gençleri; Büro' ya gelip gitsinler !..*' (Cemal, 2012)

Benzer bir durum bu defa askeri okullarla ilgili bir konuşma ile ilgili bilgiler olarak iddianamede geçmektedir 20 Nisan 1970 de yapılan bir toplantıda Osman Köksal Mürtet, Merzifon ve Eskişehir’de örgütlerin kurulduğunu (**o sırada Mürted’teki üs komutanı Hv.Tuğg. Aydın Kirişoğlu olmuştur Kirişoğlu aynı zamanda Hv.K.K. Muhsin Batur’un Genel Sekreteridir ve O’nun bilgisi dahilinde olduğu muhtemel Havacılar Cuntasını örgütlemektedir E.B**) bununla beraber Harp Okulu 3 ve 4.ncü sınıflarda güçlü örgüt olduklarını, öğrencilerin “devrimci proleter” olduklarını söylemektedir (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 119)

5.1.5. Madanoğlu Cuntası’ nın Çözülmesi

Yön-Devrim hareketinin yıllarca “zinde kuvvetler” in yapacağı bir devrime yönelik teorik çalışmalarının ve ihtilal zemini arayışı şeklinde tezahür eden yayınlarının pratiği olarak gördükleri ve başından itibaren örgütlenmesinin içinde olduğu iyice belli olan Madanoğlu Cuntası görüldüğü kadar ile iki önemli nedenden dolayı etkisiz kalmıştır, bunlardan biri iç çekişmelerden dolayı cunta’ nın işlevsizliğe doğru gitmesidir, diğeri ise cuntanın içindeki MİT’in istihbarat elemanı Mahir Kaynak’ça MİT’e verilen bilgiler bir diğeri de cuntaya davet edilen kişiler konusunda dikkatsizce bir davranışı sonrası yaşanan gelişmelerdir.

Cunta örgütü bir süredir dinlendiğinin farkındadır, Madanoğlu Rus Kültür ataşesinin bir gün Devrim gazetesi idarehanesine gelerek kağıt üzerine dinlendiklerini yazdığını söylemektedir. Hasan Cemal bunu ‘Sovyet basın Ataşesi’ olarak aktarmakta ve bunun için D. Avcıoğlu’na küçük bir transistörlü radyo hediye ettiğini söylemektedir (Cemal, 2012) (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 125). Atılğan Yalçın Küçük’ ün “Sovyetlerin bu tarz destekleri ile ilgili olarak “ Madanoğlu-Avcıoğlu grubunun Nasır tipi bir “kapitalist olmayan yoldan” gerçekleştirilecek bir sosyalizm uygulayacağı için destek verildiğini ve MİT içindeki ABD yanlısı hizip’ in konuşmaları kaydetmesine mani olmaya çalışıyorlardı” şeklinde bir yorumu olduğunu söylemektedir (Atılğan, 2018, s. 234)

Daha önce de söylediğimiz gibi cunta içinde dinlemeyi İstanbul Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Mahir Kaynak gerçekleştiriyor ve MİT’e raporluyordu, bu raporlar MİT aracılığı ile Başbakan Süleyman Demirel’e ulaşıyordu (Ilıcak, 2013). Bununla beraber cunta içinde gerçekleşen bir başka olay da cuntanın açığa çıkması sonucunu getirdi. İstanbul grubundan Alb. İbrahim Artuç cuntanın bilgisi

olmadan General Hayri Yalçiner'e cuntaya dahil olma teklifini ve cuntadaki kişilerin isimlerini MİT'te çalışan eşine aktarması sonucu İstanbul'daki muvazzaf subay cunta üyeleri başka yerlere tayin edilerek İstanbul kanadı çökertildi bu hadise iddianameye göre Şubat veya Mart 1970 de olsa gerektir. Cuntanın içinde ise 27 Mart 1970 tarihinde gerçekleşen bir toplantıda D.Avcıoğlu ve İ.Selçuk arasında Avcıoğlu'nun "CHP içinde Bülent Ecevit önderliğindeki Ortanın Solu hareketinin parlamentarist çizgisini kırmak ve bu hareketi dağıtmak için bir tertibe giriştiği" ile ilgili harekete Selçuk'un karşı çıkması ve Avcıoğlu'nu "kişisel yönetim" isteğinde olduğu gerekçesi ile eleştirmesi karşılığında Avcıoğlu'nun kendisini "disiplinsizlik ve talimatlara uymaması ile suçlaması" ile başlayan gerilim sonucu çıkan ve esas olarak kişisel rekabete dayalı bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışma sonucu bildiğimiz üzere Selçuk Devrim dergisinden de ayrılmış, Avcıoğlu da cunta içindeki Genel Sekreterlik görevini bırakmıştır ayrıca üyeler arasında Avcıoğlu'nun Madanoğlu'nu "şef olarak kabul etmediği ve İ. Selçuk'un kendisine rekabet ettiği" gerekçesi ile tek adam olmak istediği gibi yorumları da görmekteyiz. Osman Köksal'ın da Madanoğlu için " işleri gevşettiğine ve kurallara uymadığına" dair görüşleri ve geri kalan grubun devam etmesi gerekliliği hakkında görüşleri vardır.16 Ekim 1970 günü yapılan bir toplantıda " Doğan Avcıoğlu' nun kesin olarak kendilerinden koptuğu" konuşulmaktadır. Cunta fiili olarak dağılma evresine girmiştir (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 111-134). Bu dönemden sonra Avcıoğlu tek başına hareket etmektedir ve darbeci inisiyatif Celil Gürkan grubuna ve dolayısıyla ileride göreceğimiz Gürler-Batur cuntasına kaymaktadır Avcıoğlu' da bu hareketin teorisyenliği üzerinden bu cunta içinde etkin olmaya çalışmaktadır. Görülen Avcıoğlu'nun "her iki yöne de kayması muhtemel" bir askeri darbeyi, bir "ihtilal" e dönüştürmek için yoğun çaba harcamaktadır ancak diğer taraftan "davanın kaybedildiği "nin de farkına varmıştır (Esin, 2005, s. 286)

Bir yandan İstanbul asker grubun dağıtılması diğer yandan Avcıoğlu'nun hareketten bağımsız hareket etmeye başlaması sonrası Madanoğlu Cuntası giderek sönümlenmiştir. 12 Mart sonrası Madanoğlu cuntasının bazı üyeleri ile beraber Avcıoğlu, Soysal ve Selçuk 1971 ve 1972 de iki kez göz altına alınmışlar ve "ünlü Ziverbey Köşkü"nde işkence de görerek sorgulanacaklardı. İddianameyi de oluşturan ses kayıtları ve kayıtları tutan Mahir Kaynak'ın tanıklığı ile 9 Ocak 1973 günü cuntayı oluşturan tüm sanıklar hakkında " Anayasal Düzeni bozmak ve Meclisi görevini yapmaktan alıkoymaya cebren teşebbüs" suçu isnat edilerek açılan dava 2 Ekim 1974 günü " isnat edilmiş suçu işlemediklerine ve delillerin değerlendirilmesi sonrası

mahkemenin tam bir vicdani ve hukuki karara varamamış olması sonucu” yetkisizlik kararı ile neticelenmiştir. Hukuk, böyle bir cuntanın hiç olmadığına karar vermiştir. (Alatlı, 2002, s. 228-229) Atılğan’ a göre eğer “aklanmasalardı dava çok üst rütbeli muvazzaf komutanı içine alabilirdi”. (Atılğan, 2018, s. 235)

1969 Seçimleri sonrası tarihsel bir gelenekten gelen , İttihatçı-Kemalist geçmişin “komitacı aydın- fikir aydını” birlikteliğini veya cuntanın üyesi Köksal’ın cuntanın yayın organı Devrim dergisinde söylediği gibi “Fikir Kılıç kenetlenmesi” ni uygulamanın pratiği olan Madanoğlu Cuntası, sivil-asker ilişkileri asker-sivil elitler karşıtlığına dayanan ancak sivil elitleri sadece “ seçilerek iktidara gelmiş parlamenter” olarak algılayan klasik liberal görüşün de, orduyu sadece sermaye sınıfının bir uzantısı olarak gören klasik Marksist yorumun da kendi kısıtları içerisinde sınıflandırmakta zorlanacağı bir örnektir. Madanoğlu Cuntası veya ileride inceleyeceğimiz diğer cuntalar biraz da Türkiye özelinde, tevarüs ettikleri tarihsel mirasla birleştirdikleri ideolojik bir yoruma sahip sivil-asker bir kısım elit’ in konjonktürel avantajlarını kullanarak bir başka sivil-asker elite karşı, yönetim erkini elde etmek amaçlı giriştiği bir güç gösterisi olarak görülebilir.

5.2. Orhan Kabibay Cuntası

27 Mayıs’ı gerçekleştiren kadroda ve eski MBK üyeleri olarak Ondörtlerin içinde yer alan Orhan Kabibay ve yine aynı grubun içinde yere alan Numan Esin ve İrfan Solmazer ve eski CHP milletvekili Av. Fakih Özfakih, Em.Kur.Yrb Talat Turhan, Em.Hakim.Alb.Emin Değer, Av. Doğan Tanyer gibi çoğu asker kökenli kişilerden oluşmuş bir gruptur. Daha önce de belirttiğimiz ve bu bölümde tekrar değineceğimize işaret ettiğimiz gibi Ondörtler’ in iki sene mecburi yurtdışı görevleri sona ererek yurda dönmelerinden sonra Kabibay CHP ye girerek 1965 ve 1969 da milletvekili seçilmiş sonrasında Ecevit’in “Ortanın Solu” hareketine muhalefet ederek partiden kopan Turhan Feyzioğlu önderliğindeki Güven Partisi(GP) ye katılmıştır. İrfan Solmazer de aynı şekilde CHP de başladığı siyasi hayatını GP de sürdürmektedir. Numan Esin ise kısa bir dönem Alpaslan Türkeş’in Genel Başkan olduğu CKMP’ de Genel Başkan Yrd. görevini yürütmüştür. Ondörtler’ in dönüşlerinden sonra kısa bir süre Talat Aydemir girişiminin içinde yer almaya çalışmışlar ancak bu gerçekleşmeyince siyasete girerek parlamenter olmuşlardır. Fakih Özfakih CHP Konya eski

milletvekilidir ve 30 Ağustos 1970'te K.K.K olacak Org. Faruk Gürler'in şahsi avukatıydı. Emin Değer ise yine aynı dönemden itibaren MSB Hukuk Müşaviri olarak görev yapacak ve Faruk Gürler'in çok yakınında olacaktır. Talat Turhan bu grubun İstanbul sorumlusu olarak bilinmektedir, grubun kuruluşu için 1963 senesini işaret eden kaynaklar vardır (Bilbilik, 2013, s. 128 , Esin,2005,s:245).

Kabibay Cuntası, kendi aralarında var olan ilişkileri yanında görüldüğü kadarı ile hem orduda, hem sivil siyasette edinmiş oldukları ilişkileri kullanarak ordunun en üst rütbelerinden, sivil aydınlara (Yön-Devrim Hareketi),Devrimci gençliğe kadar pek çok kesimle iletişim ve kadro kurma faaliyeti içindedir. Sözgelimi Kabibay'ın K.K.K'dan ve sonrasında Gürler-Batur Cuntasının kilit ismi Tümğ. Celil Gürkan ile Askeri Lise ve Harp Okulu'ndan gelen ilişkileri mevcuttur. Ondörtlerle ilgili olarak daha önce de belirttiğimiz gibi , her ne kadar MBK'dan tasfiye edildikten sonra ordu içinde aktif bir görev almamışlarsa da ordu içindeki bağlantılarını koruduklarını, orta ve alt derece subaylarında da kendilerine karşı bir güven duygusu var olduğunu söylemek mümkündür. Orhan Kabibay'ın Kara Kuvvetleri'nde bir ağırlığı söz konusuysa; Numan Esin'le İrfan Solmaz'ın Hava Kuvvetleri'nde etkisi fazla gözükmemektedir. Numan Esin'in sivil kesimle ilişkileri de oldukça yüksek düzeydedir, Madanoğlu Cuntası bahsinde söylediğimiz gibi Yöncüleri Kabibay'la tanıştıran ve beraber çalışmaya ikna eden Numan Esin'dir. (Ilıcak, 2013)

Bu ilişkilerin hangi boyutlara uzanabildiği ile ilgili birkaç ufak örnek yararlı olacaktır. Gürler- Batur cuntasının K.K.K' ndaki örgütleyicisi olan Tümğ. Celil Gürkan, kendi anılarında “ Kabibay'ın kendisi ile 1969 yazında Ankara'da irtibat kurduğunu ve “Memleket durumunu kendi görüşlerine göre değerlendirip, koşulların er geç bir askeri müdahaleye doğru gittiğini, kendisinin temasta bulunduğu asker ve sivil çevrelerde de aynı görüş ve eğilimin egemen olduğunu ,esaslı bir örgütlenmenin kaçınılmaz hale geldiğini uzun uzun anlattığını” söylemekte ve bu temasların Ağustos 1969'dan itibaren Gürkan'ın görev yeri olan Sakarya'da devam ettiğini bu görüşmelere Numan Esin, Talat Turhan, başka bazı asker kökenli kişiler ve Dr. Memduh Eren'in de katıldığını söylemektedir ” (Gürkan, 1986, s. 125-126)

Bu noktadan bakıldığında Gürkan'a o zamanın popüler deyişi ile “Çengel atan” Kabibay Cuntasıdır. Kabibay Cuntası içinde yer alan Av. Fakih Özfakih ve Emin Değer'in K.K.K Org. Faruk Gürler' in çok yakınında olmaları suretiyle onu etkiledikleri ve bu tarz bir harekete liderlik yapmaya ikna konusunda çalıştıklarını ise Birand'a

verdikleri röportajlarda görmekteyiz (Birand,vd,2016,s.202-203) aynı şekilde Gürkan ,İrfan Solmazer'in Gürler ile çok iyi ilişkileri olduğunu söylemektedir. (Gürkan,1986,s.130)

Muhsin Batur ise kendi anılarında henüz Hv.K.K olmadan önce 1968-1969 yıllarında Orhan Kabibay'ın bazı eski MBK üyeleri ile beraber kendisine gelerek "temas aradıklarını" söylemektedir (Alatlı, 2002, s. 317) Görülen o dur ki Kabibay grubu sivillerin (aslında çoğu asker kökenlidir) içinde olduğu bir hareketi istemekle beraber bunu en yüksek kademeli askerlere yaptırmak için sürekli bir çaba içindedir.Grubun içinde İrfan Solmazer'in ana hedef kitlesi ise devrimci gençliktir.Bilbilik kendi anılarında Solmazer'in Sarp Kuray ve Deniz Gezmiş ile irtibatta bulunduğunu hatta eylemler planladığını aktarmaktadır (Bilbilik, 2013, s. 131).Sarp Kuray Ordudan "69 Subay" bildirisi ile atılmış ve Dev-Genç üyesi olmuştur.Kabibay'ın Kuray'ı cuntaya kazandırdığını ve aralarında yapılan bir görüşmede D Günü (Devrim Günü) yapılacak harekate destek vermeleri istenmiştir.Kuray bu konuya Dr.Hikmet Kıvılcımlı ile görüştüktan sonra cevap verebileceğini söylemiş,onay aldıktan sonra da Ankara Dikmende bir evde " THKP-C ile ilişkili havacı subaylar, Dev-Genç üyeleri Türkiye'nin değişik yerlerinden gelmiş genç subaylar" katılır. Deniz Gezmiş'in liderliğini yaptığı THKO toplantıya temsilci göndermez, ancak, toplantıda konuşulan konular Kuray tarafından Gezmiş'e aktarılır THKP-C temsilcisi toplantıya katılmış ancak bir süre sonra "darbeye karşı olduklarını" ifade edip toplantıyı terk etmiştir.Kuray bununla ilgili olarak THKP-C nin havacı üyeleri vasıtası ile doğrudan Muhsin Batur ile ilişkide olduğu için bu şekilde davrandıklarını söylemektedir. (Kuray, 2008, s. 411-420) .Kabibay Örgütü Deniz Gezmiş ve THKO'nun İş Bankası Emek şubesi soygunu öncesinde "subay elbisesi temini" ve sonrasında saklanacak yer bulunması konusunda destekleri olduğu Erol Bilbilik'in 1996 yılında bir röportajda aktardıklarına karşın THKO üyesi Mustafa Yalçiner tarafından verilen cevabi röpotaj içinde doğrulanmaktadır (Alatlı, 2002, s. 268)

Kabibay cuntasının Gençlik örgütlerinden eylemsellik bazında beklentileri ve buna yönelik ilişki olduğu gibi MDD bahsinde aktardığımız gibi MDD liderleri Kıvılcımlı ve Belli ile ilişkide olan Dev-Genç'in yanı sıra THKP-C ve THKO' nun olası bir "sol cunta" nın "sosyalist devrime" e geçişte yararlı olabileceğine dair bazı beklentileri olduğu ve karşılıklı bu beklentilerin zaman zaman temaslara sebep olduğu da görülmektedir. Kabibay cuntası üyelerinin bireysel girişimleri haricinde Gürler-Batur

cuntası içerisinde olarak kilit noktada müdahalelerde bulundukları bilinmektedir. Celil Gürkan'ın anılarında aktarılan ve konunun muhatabı Fakih Özfakih tarafından sonradan yalanlanmış önemli bir anekdot durumun ispatı olacak niteliktedir. Gürkan anılarında ,içinde Kabibay Cuntası üyelerinin, kendisinin ,yine Ondörtlerden Mucip Ataklı'nın bulunduğu ve Özfakih 'in ev sahibi olduğu bir toplantıda, katılanların Faruk Gürler'in işleri ağırdan aldığı ve alınan kararları onaylamakta geciktiği gibi konularla ilgili şikayetleri karşısında “..... [Darbe'nin yapılması için] eğer tek engel Faruk (Gürler) Paşa ise ve sizler onu aşmayı göze alamıyorsanız, ne hacet ,isterseniz bu işi ben halledeyim, gidip kendisini vurayım” demiştir, gerçi sonradan bunun toplantıya katılanlarca bir “şaka” olarak değerlendirildiği de eklemektedir.” (Gürkan, 1986, s. 212)

Sonuç itibarı ile bu cunta çeşitli örgütlenmelere etki ederek olası bir darbeyi gerçekleştirmeye en müsait olan yapıyı çeşitli noktalardan tahkim etmek hedefini gütmüştür, ancak cuntanın lider kadrosundaki isimlerin bir askeri darbe organize etmek konusunda en az bir hatta birden fazla deneyimi mevcuttur. Bu yapıda Madanoğlu Cuntası gibi bir fikri hazırlığa sahip olduklarını göremiyoruz, görüldüğü kadarı ile Yön-Devrim hareketi ve MDD tezinin popülaritesi cunta üyelerini belli bir dereceye kadar etkilemiştir, ancak Kabibay cuntasının genel yapısı işlevselliği ön planda bulduran ve “bizim desteklediğimiz veya yönlendirdiğimiz kadro darbe yapıp yönetimi ele geçirsın, sonraki aşamaları bilahare düşünürüz” niteliğinde bir görünüm sergilemektedir.⁹⁸

⁹⁸ Cuntanın lideri durumunda bulunan Kabibay ve siyasi tarihimize etki eden faaliyetleri belki apayrı bir araştırmanın konusu olabilecek niteliktedir. 27 Mayıs ile alakalı çalışmalarda çokça adı geçen Kabibay 27 Mayısla ilgili bilinen ilk örgütlenmeyi kuran kişidir 1954 yılında Tuzla Piyade Okulunda başlattığı hareket, gelişip büyüyerek 27 Mayıs'ı gerçekleştirmiş. Cemal Madanoğlu'nu 27 Mayıs hareketine dahil eden de kendisidir. (Özdağ, 2004, s. 75). Talat Aydemir'in 22 Şubat taki girişimi ile ilgili olarak “ [bu hareketi] ...bir bakıma 14'ler adına yurt dışından Kabibay yönetmiştir denilmektedir. (Altuğ, 1976, s. 121) , 9 Mart ile ilgili olarak detaylıca tartıştığımız faaliyetleri haricinde, sözelimi 12 Mart sonrası, kendi kurduğu cuntanın pek çok üyesi ,işkence altında sorgulanmak ve ifadeler vermek durumunda kalmışken kendisinin ve İrfan Solmazer'in hiçbir kovuşturmayla uğramaması gibi, parlamenterlik döneminde CHP içinde Ecevit karşıtı örgütlenmelere liderlik yapması hatta Doğan Avcıoğlu'nun Madanoğlu Cuntası iddianamesinde yer alan kendi ifadesiyle “kendisinin ve Kabibay'ın karışıklık çıkarmak için CHP içinde yer aldıkları” (Madanoğlu Cuntası : İddianame, 1973, s. 111) iddiası gibi veya 1980 darbesi sonrasında faaliyetleri gibi bilgiler doğrultusunda Orhan Kabibay ilgi çekici özellikleri olan bir figür olmuştur.

Bu noktaya kadar aktarmaya çalıştığımız cunta örgütlenmelerinin temel benzerlikleri siviller ve çoğu 27 Mayıs darbesini gerçekleştirmiş sonrasında bir şekilde sivil hayata geçmiş” post-militer” aktörlerin ve çevreleri ile kurduğu ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olmalarıdır. Gerek Madanoğlu gerekse Kabibay cuntalarının yapılanmaları hakkında söylenebilecek önemli nokta daha önce de üzerinde durduğumuz gibi 27 Mayıs ‘ın bir hegemonik proje olarak beklenen hegemonyayı üretmediği temeline dayanmaktadır. Ondörtler hareketi ve Talat Aydemir girişimleri hegemonik projeyi tahkim etme veya yeniden üretme bağlamında yine başarısız olarak görülmektedir. Sivil elit ,asker kesime bu başarısızlığın sebeplerini “bir ideolojiye ve /veya fikirsel bir altyapıya sahip olmama ve sadece darbe odaklı olma, darbe sonrası getirilecek düzen hakkında hazırlıksızlık” paradigmasını adeta dikte ettirmiş ve bu görüşün konsolide olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan ülkenin kurucu genetiğinde İttihat ve Terakki’den itibaren var olan “fikir aydınları-kılıç aydınları” birlikteliğinden tevarüs eden “komitacı” gelenek, aynı geleneğin bu defa uluslararası konjonktürün getirdiği ideolojik dayanaklar etkisi ile sınırlar dışındaki bazı aktörler tarafından da üretilmesi avantajını da içselleştirmiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Bundan sonra göreceğimiz Gürler-Batur cuntası TSK’nın en üst katmanında oluşan bir noktada bağlantılar bazında sivil kesimin fikri efektine açık ama icra anlamında kapalı bir cuntadır

5.3. Gürler-Batur Cuntası

Türk Siyasi tarihinde 12 Mart Muhtırası olarak bir döneme adını vermiş belgenin de altında imzası olan dönemin Kara ve Hava kuvvetleri komutanları Org. Faruk Gürler ve Org. Muhsin Batur etrafında örgütlenmiş bu hareket bizim çalışmamızın ana konusu olan 9 Mart girişiminin de odak noktasını oluşturmaktadır. Cuntanın oluşumu ve önce 9 Mart’a sonrasında 12 Mart’a giden yoldaki stratejilerini algılamak bağlamında cuntayı ön çalışmaları itibarıyla incelemek faydalı olacaktır.

Faruk Gürler 30 Ağustos 1970 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı olmuştur, bunun öncesinde ise merkezi Konya’da bulunan 2.Ordu Komutanı idi, Kara Kuvvetlerindeki örgütlenmenin başında bulunan Tümğ. Celil Gürkan ise Adapazarı’ndaki görevinden K.K.K Plan Prensipler Daire Bşk. Görevine getirilmişti. Gürler’in 2.Ordu’da iken Kabibay cuntası üyesi ve şahsi avukatı Fakih Özfakih ve arkadaşları olan eski Milli Birlikçiler vasıtası ile olası bir hareketin içinde ve başında

bulunması ile ilgili çalışmalarından etki altında kaldığını biliyoruz, yine aynı cuntanın üyesi MSB hukuk müşaviri Emin Değer'in aynı şekilde kendisini yoklamak için sorduğu "...o hareketin içinde olmayı önerir miydiniz, önermez miydiniz ?" sorusuna "önerirdim" diyerek olumlu cevap verdiğini de görmekteyiz (Birand,vd,2016,s.203).

Gürkan ise Gürler için kendi anılarında Gürler'in TSK içinde popülaritesinin yüksek olduğunu,"çok okuyan ve düşünen aydın ve ilerici" bir subay olduğunu,alt kademelerdeki subayların bir hareketin çevresine girmeden önce Gürler'in işin içinde olup olmadığını sorduğunu söylemektedir."Çok okuyan ve düşünen,aydın ve ilerici" Gürler'in o dönemdeki başucu kitabı daha önce de belirttiğimiz gibi "okumayan subayı eksik bulacağını" ifade ettiği Doğan Avcıoğlu'nun "Türkiye'nin Düzeni" kitabıdır (Birand,vd,2016,s.203-204) "başucu kitabı" olan bu kitabın içeriğinden de etkilenmesi oldukça doğaldır.

İşte bu vasıflara sahip bir komutan olan Faruk Gürler K.K.Komutanlığı için bir başka aday olan Org. Kemal Kayacan varken dönemin Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'nun bastırması ile Kara Kuvvetleri Komutanı olmuştu,bu durum hem Kara Kuvvetlerindeki alt derece subaylarda hem de cuntaların içindeki sivillerde ciddi sevinçle karşılandı zira Gürler'in müdahale ile ilgili çalışmalara yatkın bir isim olduğu biliniyordu.Celil Gürkan ise yukarıda anlattığımız gibi Kabibay Cuntası vasıtası ile çalışmaların içine katılmıştı kendi çevresinde çekirdek kadro olarak Tümğ.Şükrü Köseoğlu,Tuğg. Mehmet Tuğcu,Tuğg.Mehmet Akar,ve Hv.Alb.Hidayet İlgar'dan oluşmaktaydı çalışmaların bu şekilde başlayan Gürkan ekibi kısa bir süre sonra Madanoğlu Cuntası içinde faaliyet gösteren Dnz. Bnb.Erol Bilbilik vasıtası ile Deniz Tuğamiral Vedit'i Bilget,Dnz.Bnb. Sabahattin Sağıroğlu gibi isimlerle irtibay kurarak örgütü Deniz Kuvvetlerinde yaygınlaştırmıştır.Bilbilik önce Tuğamiral Bilget'in Gürkan grubuna katıldığını ve kendisini önerdiğini,kendisinin önerdiği toplantıda ilişkide olduğu subay ve sivillerin arasında Madanoğlu Cuntası'nın üyelerini saydığını ve esas isteğinin bu iki grubu birleştirmek olduğunu aktarmaktadır.(Bilbilik,2013,s.112-114). Alatl Bu hareketlerin Gürkan henüz K.K. Plan Prensipler daire başkanı olmadan önce başladığını Batur'un anılarına dayanarak aktarmaktadır. (Atatlı, 2002, s. 294) ,buna bir örnek daha vermek gerekirse 1970 yılı başlarında Celil Gürkan ve Kabibay grubundan bazı kişilerin olduğu bir toplantıda daha önce Madanoğlu Cuntası istanbul grubu içinde yer alan

Kur.Alb. Arabacıoğlu ve Kur.Alb. Artuç'un Gürkan grubuna katıldığı anlaşılmaktadır.Gürkan Grubunun ,Madanoğlu önderliğindeki sivillerin darbe yapmasına karşı olduğu da bu toplantı notundan anlaşılmaktadır.(Alatlı,2002,s.273)

Gürkan'ın devam eden bu çalışmaları ile beraber TSK içinde muvazzaf subaylara ait bir başka önemli hazırlıkta Hv.K.K lığındaki subaylarca yapılmaktadır.Havacılar grubunun başında Hv.Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu bulunmaktaydı,onunla beraber Hv.Alb İlyas Albayrak,Hv.Albay Mehmet Heperler,Hv.Alb Ömer Çokgör bu hareketin içindedir.Kirişoğlu 30 Ağustos 1970'te Mürtet'teki üs komutanlığına ve aynı zamanda Hv.K.K Muhsin Batur'un Genel Sekreterliği'ne atanmıştır.Hava Kuvvetleri içinde yapılan çalışmalar özellikle müdahale sonrası olacak düzenle ilgili Anayasa çalışmaları ile ilgili bir dosya ile başlamıştır. Hasan Cemal Kirişoğlu hakkında "Uluç Gürkan'ın bir arkadaşının dayısı olduğunu,bu sayede 'çengel atıldığını" ve Doğan Avcıoğlu tarafından çok beğenildiğini,kendisi aracılığı ile iki kez buluştuklarını" söylemektedir.Bilbilik'de aynı konuda Avcıoğlu ve çevresi ile yakın ilişkileri olduğunu Celil Gürkan ise Adapazarı'nda görevli olduğu zamanlardan beri görüştüklerini söylemektedir (Cemal, 2012 , Bilbilik'ten aktaran Alatlı,2002,s.283 , Gürkan,1986)

Daha önce Madanoğlu Cuntası konusunda aktardığımız bilgilerle de birleştirdiğimizde ,Havacılar, Celil Gürkan grubu ve dolayısıyla Kabibay cuntası ve Madanoğlu Cuntası'nın sivil kolu haline gelmiş Yön-Devrim hareketi kurucuları "Devrim" sonrasına ait bir Anayasa taslağı ve yeni düzene ait planlamalar yapmaktalar ve bunları birbirlerine ileterek ve dışarıda kalmış Mümaz Soysal,Bahri Savcı gibi kişilerden de yardım da alarak bu çalışmaları koordineli bir şekilde yürütmektedirler.

Hava Kuvvetleri Komutanı olan Muhsin Batur "Menderes'i yakalayan komutan" "Uçan General" olarak bilinen oldukça popüler bir komutandı.30 Ağustos 1969'da Hava Kuvvetleri Komutanı olmuştu. Batur'un Cunta ile olan ilişkileri konusunda tavrı hem 9 Mart'ı hem de sonrasını anlamak açısından oldukça stratejik önemde görünmektedir,Batur'un kendi anılarından derlediği Anılar ve Görüşler "Üç Dönemin Perde Arkası" isimli kitabında öncelikle "1966-68 yılları arasında O dönem Korgeneral olan Faruk Gürler ve Koramiral olan Kemal Kayacan ile kendi aralarında evlerinde görüştüklerini bu görüşmelere zaman zaman Ondörtler'den Orhan Kabibay,Ekrem Acuner,Mucip Ataklı gibi isimlerin(**bu isimler ilgili dönemde milletvekili veya**

senatör olarak parlamenterdir E.B) de katıldığını bu kişilerin 27 Mayıs'ı tamamlayamadıkları gibi bir hava içinde olduklarını, Doğan Avcıoğlu ve Cemal Madanoğlu çevresi ile ilişkileri olduğunu düşündüğünü ve Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni adlı kitabından etkilenecek sol düşüncelere kaydıklarını, bir müdahaleye taraf olduklarını ancak kendisinin bu konuda bir ihtilal ortamı olmadığını düşündüğünü belirtmektedir ancak sonrasında „Kabibay ve diğerlerinin düşüncelerinde haklı olduklarını ancak kendisinin böyle bir ihtilale taraf olmasının o an için beklediği halde Hava Kuvvetleri Komutanı olamamasından dolayı bir küskünlüğün eseri olarak yanlış anlaşılabilirliği nedeni ile taraf olmadığını aktarır” (Batur, 1985, s. 139)

Batur Hv.K.K. olduktan sonra ise Ocak 1970'te yapılacak üst düzey bir toplantıya hazırlık mahiyetinde kendisine bağlı Yirmi Bir general ile bir toplantı tertip eder ve kendisine iletilen görüşleri bu toplantıda kullanmak üzere not alır çok genel olarak Yirmi Bir havacı general “Devlet otoritesinin zayıflığı, kurumlarda çöküntü, Parlamento ve siyasi partilere karşı güvensizlik, Yüksek Komuta katına karşı güvensizlik, ve emir komuta zinciri içinde olması tercih edilen ama olmazsa dışında da olabilecek bir müdahale” yanlısı fikirler bildirmişlerdir (Batur, 1985, s. 147-153). Hava Kuvvetleri'nin Yirmi Bir generali Perlmutter'in “Pretoryen ordu zayıf ve istikrarsız siyasal rejimlerin yerini almaya isteklidir” (Perlmutter, 1978, s. 98) önermesinin adeta uygulamasını göstermektedir.

Batur bu görüşleri MİT'in 25 Ocak 1970'te düzenlenen toplantısında Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Demirel'in de hazır bulunduğu bir toplantıda açıklamıştır. Bu toplantıda MİT o ana kadar bilgi topladığı “Madanoğlu Cuntası” ile ilgili bilgileri paylaşmış ve Batur bu gelişmelerden haberi olduğunu iletmıştır. Bu toplantıda Batur, kendisine bağlı Generallerin aktardığı sorunlara karşı çözüm önerilerini sıralarken kendi ifadeleri ile söyledikleri oldukça dikkat çekicidir, çözüm önerisi için verdiği „dış ticaretin devletleştirilmesi, toprak reformu, vergi reformu, devlet yatırımlarının kalkınmaya hız verecek şekilde düzenlenmesi gibi tüm öneriler Avcıoğlu'nun Yön dergisi boyunca işlediği konulardır ancak aynı Batur kendi astlarını “..... bu bilgilerin çoğunu sol akımlı basın ve kitapların etkisiyle....” (**Yön-Devrim ve Türkiye'nin Düzeni kastedilmekte E.B)** edindikleri için “kısmen de olsa yanlış yaptıklarını görüp üzüldüğünü” söylemektedir. (Batur, 1985, s. 165-168)

Batur 25 Ocak toplantısından on ay sonra 21 Kasım 1970'te “Milli Güvenlik Kurulu üyesi olmasına dayanarak” Cumhurbaşkanı'na hitaben “ülkenin içinde

bulunduğu durumu, bunların nedenlerini ve çözüm önerisi olarak düşündüklerini” içeren bir mektup gönderir ve bu gündeme “Batur’un Muhtırası” olarak düşer. 10 Aralık 1970’ teki görüşmede ise diğer Kuvvet komutanlarına ve Gen.Kur.Bşk Tağmaç’ a “görüşlerimi daha önce sözlü ve yazılı olarak bildirdim, ya bir ikaz ile “milli mutabakat” şeklinde halledelim ya da Yönetim’ el koyalım” şeklinde beyanda bulunmuştur, bu konuda Org. Gürler kendisini fikren desteklerken, Gen.Kur.Bşk Tağmaç aynı fikirde değildir, aralarındaki sürtüşme Batur istifa etmeyi dahi düşünmüştür. Biraz detaylı da olsa Batur’un kendi anılarından yola çıkarak “söylemleri ve eylemleri içindeki çelişki ve tutarsızlığı” hakkında verdiğimiz bilgiler 9 Mart girişimine etki edecek rolüne ait bir altyapı vermekle ilgilidir.

Yine kendi söylemi ile

“1971 yılına girildiğinde, silahlı kuvvetlerce yapılacak bir müdahale beklenir ve hatta bazı çevrelerce farklı amaçlarla da olsa istenir hale gelmeye başlamıştır.....Müdahale nasıl yapılacaktı....4 yöntem yavaş yavaş belirmeğe başlamıştı;

1. Alt’ tan bir müdahale ile yönetime bütünü ile el koyma
2. Alt’ tan yapılan bir örgütlenmeye dayanarak bir veya iki komutanın başta bulunacağı bir müdahale ile yönetime bütünü ile el koymak
3. Silahlı Kuvvetlerin komuta düzeni içinde yönetime el koyulması
4. Komuta düzeni içinde müdahale ile durumun düzeltilmesi

Birinci ve İkinci gibi düşünenler, yeni bir atılım, yeni bir düzen, bir DEVRİM’ le Türkiye’nin konularına çözüm getireceklerine inanıyorlardı. Bu grubu ikiye bölmek mümkündü Silahlı Kuvvetler Mensupları ve dışındaki gruplar (Örneğin Doğan Avcıoğlu, Cemal Madanoğlu ,Ekrem Acuner, Orhan Kabibay vs grupları) Silahlı Kuvvetlerin Ankara Grubunda..... Tüm ve Tuğgeneraller ve çok sayıda Albay vardı .Örgüttekiler; 27 Mayıs’ta olduğu gibi plansız bir harekete girişmemek ve / veya bir veya iki komutanın liderliğinde yapılacak bir müdahale durumunda Komutanlarına Yardımcı olabilmek için bu planları hazırlıyorlardı. Ocak 1971 sonlarında hazırladıkları dosyayı bana verdiler. Dosyanın içeriği genellikle Doğan Avcıoğlu’nun görüşlerini yansıtıyordu. Bir DEVRİM öngörülüyor, Devletin yeni düzenini gösterir bir Anayasa taslağı, Devlet Düzeni şeması , Devrim konseyi listesi, alternatifli isimler içerir Bakanlar Kurulu listesi ,Bakanlar kuruluna verilecek direktif, Basın-Yayın ve TRT ile ilgili bölümleri kapsıyordu (Batur, 1985, s. 214-215)

Batur, kısaca bizim bu ana kadar aktarmaya çalıştığımız tüm çalışmaların farkında ve bilincindedir. Ankara’daki örgüt dediği grup bizatihi Gürkan grubudur ve içinde pek çok rütbeli subay vardır, TSK dışında olarak nitelediği gruplar aktardığımız cunta örgütlenmeleridir. “Bir veya iki komutanın liderliğinde yapılacak müdahale” den kastı kendisinin bireysel veya Gürler ile yapabileceği bir müdahaleyi nitelemektedir ve

bunun için kendisine “dosya” ve “planları” getiren ekip kendisine direk bağı ve Genel Sekreterliğini yapan Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu liderliğinde çalışan ve Celil Gürkan ile irtibatlı “Havacılar” grubudur. Taslakta hazırlanan Anayasa⁹⁹, olası Devrim sonrası Devlet Düzenini gösterir Şema¹⁰⁰, muhtemel bakanlar kurulu listesi ¹⁰¹ve uygulanacak İlkeler ve daha önce de belirttiğimiz gibi başından beri Avcıoğlu ve Yön-Devrim hareketi tarafından ortaya konmuş fikirleri etrafında yapılmış ve cuntalar tarafından koordineli olarak geliştirilmiş çalışmalardır Dosya 'da önemli isimler ve görevleri el yazısı olarak ve kod adları yazılarak iletilmişti.

“ Devlet Reisi :Selim Bey, Başbakan: Yavuz Bey” Selim bey kod adı ile kastedilen Org. Faruk Gürler Yavuz Bey kod adı ile belirtilen ise Org. Muhsin Batur'du(Birand,2016,s.216).

Hasan Cemal anılarında Doğan Avcıoğlu tarafından hazırlanmış bir anayasa taslağını bir zarfa koyarak kendisine teslim ettiğini ve bunu Hv.Bnb.Yılmaz Akkılıç'a teslim ettiğini söylemektedir.(Cemal,2012,s.57-58).Tüm bu hazırlıkla ilgili olarak Batur bu dosyayı kendisine Tuğg. Aydın Kirişoğlu' nun verdiğini ve görüşlerinin istendiğini, ancak kendisinin böyle bir dosya hazırlanması emrini vermediğini, ancak dosyayı hazırlayanları da kınamadığını söylemektedir (Alatlı,2002,s.282) . Bize hiç inandırıcı gelmeyen, ve baştan beri süren ikircikli tavrın bir ifadesi olarak Hv.K.K kendi Genel Sekreteri tarafından diğer gruplarla da koordineli hazırlanan bu dosya için çalışmalar yapılırken haberi olmadığını, ama hazırlayanları da kınamadığını söylemektedir.

Batur'un bahsettiği dosya yukarıda da belirttiğimiz Kirişoğlu liderliğinde havacıların hazırladığı dosyadır, Muhsin Batur detaylı bir şekilde dosya ile ilgili olarak detayları incelemelerde bulunmuş ve maddeler ile katılmadığı konulardaki fikrini yazılı bir şekilde 30 Ocak 1971'de Kirişoğlu'na iletmıştır, dosyanın geneli ile ilgili görüşü kendi ifadesi ile “ *İnanmadığım bir şekil ve sistem içinde bulunamam*” olmuştur (Batur,1985,225). Kirişoğlu ve yanında bulunan ekip ise cevabi bir mektup göndermiş 01 Şubat tarihli bu mektupta göze çarpan en önemli unsur Cunta Batur'un eleştirilerine “BİZ KOMÜNİST DEĞİLİZ” diyerek cevap vermiş olmasıdır, Batur ile yeterli irtibat kuramadıkları için “Milletin beklediği ve kendilerinin de Yüzde Yüz inandıkları liderleri ile bu derece kesin çizgilerle ayrı düşmelerine” inanamamış görünmektedirler ve

⁹⁹ Bkz. EK I

¹⁰⁰ Bkz. EK II

¹⁰¹ Bkz EK III

“liderleri” altında çalışmalar yapan ekibe “Komünistlik” atfetmektedir, oysa bu dosyayı “ Amerika’da ve Türkiye’de 41 defa Komünizm’i tel’ in konferansları vermiş bir arkadaşları düzenlemiştir”. Buna rağmen örgüt Batur’a “kendilerinden daha ilerici olduğuna inanarak yemin metni teklif etmiyor, ancak dosyaya koydukları yemin metni ile aynen mutabık ise yarınki liderliğini kabul ediyorlardı” zira örgüt değerlendirmenin sonunda kendisini “bizler, aynı kaynaktan yetişmiş ‘yalnız Türk vatanı için’ diyen katıksız Atatürk Subaylarıyız” diyerek tanımlamaktadır. Kısaca gözükten Batur’un “hazırlayın” diye talimat vermediği, ancak hazırlanmasından haberdar olduğu buna rağmen Birand’a verdiği röportajda “ *Dosyayı aldığım zaman şoke oldum diyebilirim.....silahlı kuvvetlerde hiyerarşiyi altüst eden bir düzen getiriyordu....Doğan Avcıoğlu’nun kitabında (**Türkiye’nin Düzeni EB**) ne tarif edilmişse o yapılıyor*” (Birand,vd,2016,s.216) dediği “devrim dosyası” cunta örgütü ile Batur arasında bir çatlak oluşturmuştu.

Havacılar bu dosyaları hazırlamakta iken Kara Kuvvetlerinde Gürkan grubu da gerekli çalışmaları yapıyordu, bu çalışmalar esnasında yapılan toplantılara devam etmektedir. Ağustos 1970’te yurtdışı görevinden dönen Korg. Atıf Erçıkan Genelkurmayda Plan ve Prensipler daire başkanı olarak atanmış bir süre sonra da cunta grubunun içine dahil olmuştu, ancak o dahil olduğu andan itibaren E.Bilbik,Y.Akkılıç ve İ.Keskin ’in bu duruma Erçıkan ’ın kişiliği ve güvenilmezliği üzerinden itirazları olduklarını ifade etmektedir ,Org. Faruk Gürler dahi Celil Gürkan’ı Erçıkan hakkında dikkatli olması konusunda uyarmıştır, buna rağmen Cunta içerisine giren Erçıkan ’ın her türlü gelişmeden bilgisi vardır üstelik cunta içinde Kara Kuvvetleri mensubu bir Korgeneral olarak artık en rütbeli subaydır. Bir süre sonra da tüm toplantılardaki tüm bilgileri Genelkurmay başkanı Tağmaç’ la paylaştığını açıklar, ona göre bu bilgilerin paylaşılmasında bir sakınca yoktur, ancak cunta örgütündeki genç daha önce Erçıkan’ ın cuntaya dahil olmasına tepki gösteren genç subaylar çok şiddetli tepki gösterir ne var ki bu saatten sonra yapılacak pek de bir şey yoktur.

Devlet’in tepesinde Aydemir’in başarısız darbe girişimleri sırasında Genelkurmay Başkanı olarak görev yapan ve bu girişimlere karşı cephe almış olan dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay bir askeri müdahaleye karşıdır. 27 Ocak 1971 günü yapılan Yüksek Komuta Konseyi toplantısına gelindiğinde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç , Gürler ve Batur’a göre meşruiyetçi bir çizgidedir. Tağmaç, sorunların temelinde 1961 Anayasası’nı görmekte adeta takıntılı bir halde “sorunların

Anayasa'nın fazla özgürlükçü olmasından kaynaklandığını düşünmekte ve, sorunların orduyu hiç karıştırmadan çözülmesinden yanadır, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Hükümeti çekilmeye ikna etmesi sonrasında Meclis'in kendi içinden bir mutabakat hükümeti ve bağımsız bir Başbakan ve kabineye güvenoyu verilmesini istemesi, belli yerlerde sıkıyönetim uygulanması son noktada ordunun bir uyarı ile yetinmesi gibi görüşleri vardır. Uygulanmaya çalışılan " sol içerikli" hazırlıklardan ve Cunta' nın attığı bütün adımlardan artık de haberi vardır ve kesinlikle bu duruma taraftar değildir, Dnz.K.K Celal Eyicioğlu da Tağmaç'ın fikirlerini paylaşır gibi görünmekte bir yandan da Gürler –Batur ikilisinin yapacağı bir hareketten ayrı durmak istememektedir, Gürler ve Batur ise çarenin uyarı değil müdahale olduğunu ve ordunun bilfiil devrede olduğu çözümü benimsemişlerdir, dolayısıyla ordu içinde emir-komuta zinciri içinde hareket etmek güçtür artık gözler Gürler ve Batur'dadır (Birand,vd,2016,s:214 , Alatl,2002,s.298 , Bilbilik,2013,s.149)

Org. Muhsin Batur daha önce saydığı müdahale şekilleri ile ilgili görüşlerini kendi anılarında kendilerini aşacak müdahalenin içinde zaten olamayacaklarını, bir veya iki komutan liderliğindeki bir müdahalede ise öznelerin Gürler ve kendisi veya içlerinden biri olabileceğini ,alttaki örgütlenmenin bilindiğini, buna dayanarak bir hareket olabileceğini ancak bunun için Gürler'in kararsız tutumlarından vazgeçmesini, ve kendi kuvvetine tam hakim olması gerekliliğini, altındaki bazı birliklere tam hakim olmadığını ortaya koymaktadır, eğer öncelikle bu komutanları değiştirirse ve Dnz.K.K da katılırsa böyle bir hareketin mümkün olabileceğini hazırlıkları yapan Tuğg. Aydın Kirişoğlu' nun isteği üzerine Tümğ. Celil Gürkan Ve Tuğamiral Vedit'i Bilget ile de bu fikirleri paylaştığını, Kara Kuvvetleri kendi istediği durumda olsaydı kendisine sunulan Dosya hakkında katılmadığı fikirleri de uygulamamak kaydıyla bu harekete girişebileceğini söylemektedir. (Batur, 1985, s. 235)

Batur'un görüşleri bu yönde gelişir ve "Havacılar" verdikleri dosya üzerinde hazırlıklara devam ederken Kara Kuvvetleri'nde Org. Faruk Gürler , 27 Ocak'ta yapılan Yüksek Komuta Konseyi toplantısı sonuçları ile ilgili tüm Karargahtaki daire başkanlarını toplayarak bir görüşme yapar ve " 1 Mart'ta bütçe geçmeden hükümete karşı bir müdahalenin olmaması gerektiğini, bundan sonra hükümetin bir uyarı ile durumu düzeltmesinin istenmesi gerektiğini eğer hükümet istifa ederse parti liderleri ve sivil toplum kuruluşlarının genel mutabakatı ile sorunları giderici çözüm bulunması isteneceği bunun da gerçekleşmemesi halinde müdahalenin kaçınılmaz olacağını bir

kurucu meclis kurularak ve bir başbakan bulunarak bir hükümet kurulması gerektiği” şeklindeki kendi görüşlerini aktarır ve astlarından olası bir müdahale sonrası için bir “eylem planı” hazırlamalarını ister, Tümğ. Celil Gürkan kendi planını hazırlar ve aşağı yukarı “Havacıların” hazırladığı dosyaya paralel bir çalışmayı özet olarak ortaya çıkarır Gürler’e bunu sunduğu yazıda böylesi bir hareketin “ Kemalist Devrim ilkelerini mutlak uygulamaya ve gerçekleştirmeye yönelik bir Devrim hareketi” olması gerektiğini vurgulayan; “Ekonominin, Atatürkçü Devrim görüşü ve Devrim İradesi’ nin elinde ve mutlaka Millet yararına yöneltmesi alınacak ilk tedbirlerin ilki ve en önemlisidir...” ile devam eden ve aşağı yukarı Yön-Devrim çizgisi ve Türkiye’nin Düzeni kitabında yer alan görüşlerin benzerlerini içeren bir söylem gözükmektedir. Gürler’in istediği ve esasen öncelikle “hükümete bir uyarıyı ön plana alan” bu çalışma ile “Havacılar” ın yaptığı ve “ bu aşamaları gereksiz bulan” çalışma arasında bir çelişki ortaya çıkmaktadır, Gürkan da doğal olarak havacı kanat gibi düşünmektedir .Havacılar Gürkan’a “Devrim dosyası” nı Faruk Gürler’e vermesini ve bu konuda bir nabız yoklaması yapmak gerekliliği olduğunu ve gerçek görüşlerini öğrenmek durumunda olduğunu iletmışlerdir . Tümğ. Celil Gürkan Gürler’in istediği hazırlık çalışmasını kendisine teslim etmek için görüşmesinde özetle, Gürler ile görüşme için odasına girdiğinde öncelikle gelişmeler hakkında kendisine bilgi verdiğini, sonrasında müdahale konusuna geldiklerini, Gürler’in önce kendisini “ Korg. Atıf Erçıkan konusunda dikkatli olmaları” konusunda uyardığını, sonrasında ise “...*Haber aldığıma göre arkadaşlarınız bana ,yapılacak Müdahale sonunda Devlet Başkanlığı görevini vermeyi düşünüyorlarmış öyle mi ?...*” sorusunu yönelttiğini aktarır, Gürkan bu soruya kesinleşmiş bir durum olmadığını ifade ederek yanıt vermektedir, sonrasında ise Gürler’in “ *Celil Paşa ben General Necip olmak istemem; siz bana Genelkurmay Başkanlığını, ‘Arslanlı Kapı’ yı veriyor musunuz ? O’nu söyleyin; ne yapayım ben otoritesiz, yetkisiz Devlet Başkanlığını Allah aşkına...!*” dediğini ve Gürkan bu soru karşısında donup kaldığını, yanıt olarak da ,kendisine eğer isteğini buysa buna göre bir düzenleme olacağını ancak, hazırlanan planlardaki Devlet Başkanlığı görevinin “yetkisi ve otoritesi tartışma kabul etmez derecede geniş ve kapsamlı olacağı merkezinde” bir görüşü içerdiğini Gürler’e aktardığını söylemektedir. (Gürkan, 1986, s. 217-226)

Olası Lider olarak görülen ve çok umut bağlanan Org. Faruk Gürler kendine ait ve cunta ile uyumlu olmayan bir yol belirlemiştir, yaptığı toplantıda altındaki pek çok general kendisine paralel fikirler benimsemektedir. Cunta için tehlikeyi ifade eden

ilk işaret fişegi atılmıştır.31 Ocak günü aralarında bir toplantı düzenlerler ve Gürler'in fikirlerinin "Devrim Dosyası" na "teferruata ait bazı hususlar" hariç esas olarak mutabık olmuş Batur ile paralellik taşımadığını, Batur'un cuntanın fikriyatına hakim olduğunu ancak Gürler'in çözüm önerilerinin kendi görüşlerinin örtüşmediğini, ancak Gürler'in bu görüşleri esasen kendileri ile mutabık olduğu gerçeğini örtmek amacıyla yapmış olabileceğini Celil Gürkan'ın Gürler ile baş başa gizli bir görüşme yaparak "örgütün hakiki fikirlerini" iletmesini ve Gürler'in görüşleri hakkında gerçeği öğrenmesi ve eğer kesin mutabakat varsa "Devrim Dosyası" nı kendisine vermesini ve görüşlerini almasını sonrasında gerekli düzeltmelerin mümkün olabileceğini" ortaya koyar. (Alatlı, 2002, s. 438-441)

Bu arada Gen.Kur.Bşk. Memduh Tağmaç önce 5 Şubat'ta basın yolu ile sonrasında 24 Şubat'ta Genelkurmaydaki General ve Amirallerle düzenlediği bir toplantı yoluyla inisiyatif almaya başlamakta " Atatürk Devrimleri çizgisine dönülmesini Anayasa ve Demokratik Düzen içinde kendi esas görevinin yürütülmesi bakımından zorunlu gören Silahlı Kuvvetler, bu görüş ve düşünüşün dışında kalan ve Yurdu felaketlere sürükleyecek bütün hareketlerin bizzat karşısında olacaktır" ya da " Böyle bir mesuliyeti üstlenirsek daha kötü oluruz....Bütün hassasiyetimizle, Ordu müdahale etmeden işler düzelsin isteriz....Ordu en son çaredir.....Silahlı Kuvvetler'in idare ettiği yerde devlet yoktur...." diyerek adeta "cuntalara" üstü örtük bir gözdağı vermektedir. (Mumcu, 1985a)

Cunta sona doğru yaklaştıklarının farkındadır, harekete geçmek için geç kalırlar ise, Tağmaç' ın inisiyatifi ele alması tehdidi ile karşı karşıya olduklarını hissetmişlerdir.Bu nedenlerle Gürkan'dan planlandığı gibi "Devrim Dosyası "nı Gürler'le paylaşması beklenmektedir. Emin Değer " dosyanın 1971 Mart ayı başında Gürler'e götürüldüğünü ve Gürler'in 6 Mart 1971 günü kendisin çağırdığını ve kendisine bir saat kadar bilgi sunduğunu ve 8 Mart günü 1971 günü dosyayı Gürkan'a geri verdiğini verirken de ' söyledikleri kadar Sol'da değilmişsiniz' dediğini aktarmaktadır. Değer bununla beraber, olası ihtilal için Korg. Erçikan yönetiminde Kurmay subaylarca "harekat planlaması" da yapıldığını ancak Gürler'in sık sık Korg. Erçikan konusunda dikkatli olmaları konusunda kendisini de uyardığını söyler (Değer, 1985).

Artık cunta açısından çok kritik günler başlamıştır ancak bu sırada 3 Mart 1971 günü Gen.Kur.Bşk. Tağmaç, Hava Kuvvetlerinde Kara, Hava, Deniz ve Jandarma

Komutanlıklarındaki tüm karargah mensuplarını ve Ankara garnizonundaki tüm birliklerin komutanlarının katılmış olduğu bir toplantı düzenler ,bu toplantıdaki konuşmalarının büyük çoğunluğu adeta cunta örgütüne yöneliktir Tağmaç konuşmasında

*“ Türkiye demokratik düzen içinde bir kalkınma devresini yaşamaktadır. Geriye dönüş ve bu demokratik düzeni yok etme çabaları, nereden gelirse gelsin tasvibimizin dışında kalacaktır....bizlere düşen görev, milli sınırları korumak, içten ve dıştan gelebilecek bütün tehlikeleri önlemek ve rejimin bekçiliğini yapmaktır. **Sizlerin de aynı şekilde düşündüğünüze eminim.....Komutanlar, bilinmesi gereken şeyleri biliyor, alınması gereken önlemleri alıyorlar ve alacaklardır.....Silahlı Kuvvetlerin baskısı altında Devlet işleri yürütülebilir mi ?..... Parlamento sorunları bizleri değil onları ilgilendirir, **biz politikanın dışındayız ve öyle kalacağız.....En üst kademedeki komutanlarınıza güvenin, kendinizi heyecana kaptırıp yanlış adımlar atmayın, yapılacak işleri biz yaparız.....Erken kalkanın horoz olmasına izin vermeyiz (Vurgular E.B)** “ (Yeni Asır, 1971 , Alatlı, 2002, s. 451)***

demektedir, cunta açısından bakıldığında Celil Gürkan'ın sonradan Uğur Mumcu'ya verdiği röportajda söylediği gibi Tağmaç , ihtilalin ana üssü olarak gördüğü Hava Kuvvetlerinde ve “ müdahale hazırlıklarının son aşamasında “ adeta bir ”gövde gösterisi “ yapmakta ve açıktan bir tavır almaktadır (Mumcu, 1985a)

Tağmaç'ın bu çıkışı cuntanın içinde ciddi bir panik dalgası yaratır, hemen aynı gece cuntanın sivil üyelerinin de hazır bulunduğu Av. Fakih Özfakih' in evinde düzenlenen toplantı konu ile araştırma yapan pek çok kişinin de üstünde önemle durduğu bir toplantıdır. Emin Değer'in toplantı ile ilgili anılarından aktarımına göre “Orhan Kabibay'ın sürekli ısrarları sonucu düzenlenen ve saat 20.30 da başlayan toplantıya katılan Değer, Org. Tağmaç' ın konuşması ile ilgili aldığı notları paylaşmış, sonrasında Kabibay Ordu'daki (Kara, Deniz ve Hava) solcu subayların bir dökümünü yapmış, hangi birliklerde olduklarını ve hangi kesimde yoğun olduklarını hakkında bilgiler vermiştir” Değer “Harekat” sonrası hangi birliklerin kendi taraflarında olacağını saptamak amacına dayandırılan bu açıklamalardan son derece tedirgin olduğunu ve sonradan bu konuşmanın gerçek amacının bir tasfiye hazırlığı olduğunu anladığını da aktarmaktadır (Mumcu, 1985b)

Aynı toplantı hakkında Celil Gürkan konuşulanları doğruluyor, sonrasında ise o sıra henüz “Devrim Dosyası” nı da incelememiş olan **(yukarıdaki anlatıda bu incelemenin yeni başlamış olabileceğin ve 8 Mart'a kadar sürdüğünü çıkarmak mümkün gözükmemektedir E.B)** Org. Faruk Gürler hakkında “işleri ağırdan

almasından dolayı oluşan zorlukların, son dakika vaz geçerse ne yapılacağı, kimsenin onu göz ardı etmek istemediği, ancak düğmeye basmazsa ne yapılabileceği” gibi konuşmaların geçtiğini anlatmaktadır, bu konuda en önemli sayılabilecek çıkış, bizim Kabibay cuntası konusu içinde Gürkan’ın anılarına dayanarak aktardığımız Av. Fakih Özfakih ’in “ *O’nu aşmayı göze alamıyorsanız, ben halledeyim, gidip kendisini vurayım*” çıkışı işte bu 3 Mart tarihli toplantıda meydana gelmiştir. (Alatlı, 2002, s. 455-456) Aynı toplantıda bulunan ve “Gürler’in dahi dikkatli olun, her toplantınıza çağırmayın” dediği Korg. Atıf Erçikan toplantıda bulunan kişilerin üzerinde ittifak sağladıkları söylemlerinden de görüleceği üzere ,bu konuşmaları bir kayıt cihazı ile kaydetmektedir, bu konuşmalardan, toplantının hemen sonrasında hem Tağmaç’ın hem de Gürler’in haberi olmuş, zaten belli bir kararsızlık içinde olan Gürler’in ihtilalin karşısında bir tavır almasına etki etmiştir (Birand, vd,2016,s.228-229)

Yapılan tüm çalışmaların, alınan tüm kararların ihtilal için artık son aşamaya geldiğinin işaretini vermekte olduğu mart ayının ilk günlerinde önemli gelişmeler peş peşe gelmektedir. 4 Mart günü Deniz Gezmiş liderliğinde THKO Ankara’da 4 ABD’li kaçırmış ve fidye istemekteydi, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının saklandıkları sanılarak ODTÜ’nün aranması esansında polis ve öğrenciler arasında çatışmalar çıkmıştı. (Cumhuriyet, 1971, s. 1) Kabibay cuntası vasıtası ile Devrimci örgütler ile cuntalar arasında çeşitli seviyede ilişkiler kurulduğunu geçtiğimiz bölümlerde aktarmıştık, bu örgütler içinde THKP-C’nin özellikle Hv.K.K içindeki cunta ile ilişkisi olduğunu da söylemek mümkündür. Mahir Çayan’la olan yakınlığı bilinen Hv. Yüzb. Orhan Savaşçı’ nın Mürtet üssünde örgütlediği “ Hava Kuvvetleri Proleter Devrimci Örgütü” sonradan Kızıldere’de öldürülecek olan Tğm. Saffet Alp yine örgüt adına MİT’e sokulduğu aktarılan Hv.Yzb. İlyas Aydın gibi pek çok alt-orta dereceli subay bu örgüte dahildi Gürler-Batur cuntası ile ilişkileri ise Hv.Bnb. İbrahim Keskin yolu ile sağlanmaktaydı (Çiçek, 2006, s. 4-7)

5.4. 9 Mart 1971: Gerçekleşmeyen Bir “İhtilal” ’in Günü

Türkiye 1971 Mart’ına adeta “koşar adım” yaşanan gelişmelerle girmekte ve her an her şeyin olabileceği bir kaos ortamı yaşanmaktadır. Uzun zamandır hazırlık yapan ve artık harekete geçilmesi gerekliliğini hisseden cunta örgütleri, bir yanda lider olarak gördükleri Org. Faruk Gürler ve Org. Muhsin Batur’ un tavır ve tutumlarını kendi doğrultusunda etkileyerek “düğmeye basmalarını” sağlamak için çaba göstermekte,

diğer yandan da iyiden iyiye kendilerine karşı olduğunu ortaya koyan Gen.Kur.Bşk. Tağmaç'ın hamlelerine göre pozisyon almaya çalışmaktadır. İşte bu ortamda Tağmaç 7 Mart 1971 günü aslında kurumsal olarak adı hiç telaffuz edilmemiş “Genişletilmiş Komuta Konseyi” gibi bir konseyi 9 Mart Günü için Ankara’da toplantıya çağırır. Genişletilmiş Komuta Konseyi Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanlarından oluşan Yüksek Komuta Konseyi ile yurdun çeşitli bölgelerinden Ordu ve Kolordu Komutanları, Donanma Komutanı ,Deniz Saha Komutanları, Taktik Hava Kuvveti Komutanları gibi ordunun en yüksek rütbeli komutanlarından oluşmaktadır. Tağmaç açıkça görüldüğü bir şekilde cunta örgütünü bitirmek için fiilen harekete geçmiştir kendi sözleri ile bu toplantı davetinin nedenini şu şekilde açıklar:

“ ...Bir takım faaliyetler içinde olduklarını uzun zamandır biliyorduk ama gerçek oydu ki: Ordu’da yaygınlık derecesi hakkında tam bir fikrimiz yoktu. Bu yüzden garnizon garnizon geziyor ,hem havayı öğreniyor hem de subayları aydınlatmaya, onlara güven vermeye çalışıyorduk...7 Mart’ta bazı subayların bir evde toplanıp, kendi görüşlerine göre 9 Mart 1971 günü için “ihtilal” yapılması gerektiğini konuştuklarını haber aldım (Tağmaç’tan aktaranKoçaş, 1978, s. 47)

Gerçekten de 7 Mart günü cunta, sivil kanadının da katılımı ile Korg. Atıf Erçıkan 'ın başkanlık ettiği bir toplantı düzenlemiştir özellikle O’nun yönlendirmesi ile hareketin 9 Mart günü yapılması kararı alınmıştı. Bu karar 8 Mart günü Celil Gürkan tarafından Org. Gürler’ e iletildi. MSB Hukuk Müşaviri Emin Değer bundan hemen sonra olan gelişmeleri “ Gürler’in kendisini çağırdığını, kendisine “darbe” kararının aktarıldığını, bunu Gen.Kur.Bşk. Tağmaç’ la konuşmaya gideceğini, kendisinin bu durumda hayrete düştüğünü ve durumdan kuşku duyduğunu ve Gürler’e hitaben Gen.Kur.Bşk Tağmaç'ın bu hareketi benimsemediğini, bunu söylemenin doğru olmadığını ve kendisini lider olarak tanıdıklarını söylediğinde Gürler’in cevaben ‘ *O’na söylerim; her şeyi anlatırım ya çekilir ya da bizimle beraber olur* ’ dediği şeklinde aktarmaktadır (Değer, 1985) . Öyle gözükmektedir ki, Tağmaç Gürler’in kendisine gelerek durumu aktarması sayesinde durumdan haberdar olmuş ve “ Genişletilmiş Komuta Konseyi” ni toplantıya çağırmıştır. Bu davete katılacaklar arasında bulunan İstanbul’da 1.Ordu Komutanı Faik Türün ordu içindeki bu hareketlenmelerden uzun zamandır haberdardır ve yaklaşan “sol içerikli” cuntaya başından beri karşıdır ordu içindeki pek çok ismi bu konuda uyarmaktadır kendi anılarına göre Türün gerekirse tek başına olası bir darbeye karşı direnmeyi ve gerekirse bunu bastırabilmek için Ankara’ya yürümeyi planlamaktadır

“... Kolordu komutanlarımızla Ankara'ya müdahale gerekirse ne yaparız konusunu şifahen konuştum. Ankara'ya hangi yol ve istikametlerden gidebileceğimizi birliklerin yanlarına alacakları silah ve araçlar bölgemizdeki ve yakınımızdaki askeri hava alanlarını nasıl kontrol edeceğimizi, gerekirse TRT'nin İstanbul vericilerinin kullanılması için tedbir alınması gibi...”

Türün Ankara'ya gelirken başına gelecek “muhtemel olaylara” karşı kurmaylarını uyarmakta, ‘*Genelkurmay ne derse desin benim emrim olmayan bir işlem yapmayın*’ demektedir aynı sırada Ankara Garnizon komutanı olan kardeşi Tevfik Türün’ ü de duruma karşı hazırlıklı olması konusunda uyarıyordu (Elmas, 2018)

Bu arada 9 Mart günü yapılması planlanan “Genişletilmiş Komuta Konseyi” toplantısı ise Tağmaç’ın önemli bir konuğunun Ankara ziyareti nedeni ile 10 Mart gününe ertelenmiştir.

Beklenen gün, yani 9 Mart toplantısı yukarıda anlattığımız ortam içinde yapılacaktı. Celil Gürkan bu aşamayı düzenlenen toplantılarla hazırlıkların son aşamasına geldiğini, “Havacı” kanatın bir an önce “müdahale” fikrinde olduğunu Gürler ve Batur’un çeşitli nedenlerle “D gününü” ertelediklerini, “Gürler’de işleri ağırdan alma eğiliminin baş gösterdiğini ancak yine de devre dışı kalmak istemediğini, öngörülen “müdahale” de iki Lider Komutan’ dan biri olma pozisyonunu bırakmadığını” şeklinde anlatmaktadır. (Alatlı, 2002, s. 465)

9 Mart günü Org. Muhsin Batur ,Havacı kanatın koordinasyonunu yürüten ve daha önceki Gen.Sek.Tuğg.Aydın Kirişoğlu’nun kanser tedavisi için yurt dışında olması nedeni ile O’nun yerine atanan Tuğg. Ömer Çokgör’e mesai bittikten sonra kendi odasında yapılacak toplantıyı ilgili kişilere bildirmesini Faruk Gürler’e ise kendisinin bizzat haber vereceğini söyler¹⁰². Tüm. Celil Gürkan’ın anılarında aktardığı şekilde

“Toplantı başlamadan önce Hava Kuvvetlerinde bir “alarm” durumu mevcuttu, pek çok silahlı havacı subay koridorlarda dolaşmaktaydı..... Toplantı açıldıktan sonra Batur ev sahibi sıfatıyla ilk sözü aldı ve “Müdahaleden sonra Gürler’in Devlet Başkanlığına kendisinin ise Başbakanlığa getirileceğini ve en kıdemli komutan olarak Gürler’in nihai kararını beklediklerini” söyler. Gürler son derece heyecanlıydı ...daha çok konuşulanları dinliyordu. Batur’ a dönerek “Dnz.K.K

¹⁰² Bu toplantıya davet edilecek isimler Hava .Kuvvetlerinden Org. Muhsin Batur’la beraber Ahmet Dural, Hulusi Kaymak ve Ömer Çokgör; Kara Kuvvetlerinden Org.Faruk Gürler ile Atif Erçikan, Celil Gürkan,Şükrü Köseoğlu ve Deniz Kuvvetlerinden Tuğamiral Vedii Bilget olarak belirtilmektedir (Alatlı, 2002, s. 466)

Eyicioğlu'nun haberi var mı ? O'nu ayrı tutmak olmaz" dedi Batur ise " O zat daima alargada¹⁰³ kalmayı seçen bir kişi. Ben onunla konuşmam" cevabını verdi. Daha sonra Batur müdahale 'den sonra görev alacak sivillerin adlarının okunmasını istedi. Hv.Tuğg. Ömer Çokgör.... dosyadan sivil kişilerin adlarını okumaya başladı; Gürler bunların bazıları için olumlu bazıları içinde olumsuz yorumlar yapmaktaydı toplantı böyle devam ederken Gürler birdenbire ayağa kalktı "Hele yarın olsun; Genişletilmiş Komuta Konseyi'ndeki durum açıklığa kavuşsun ona göre durumu yeniden tezekkür ederiz diyerek toplantıyı bitirdi" (Gürkan, 1986, s. 252-253)

Gürler'in ayağa kalkarak bitirdiği bu toplantı, aslında uzun zamandır bir "müdahale" den çok bir "devrim" için yapılan tüm hazırlığın sonunu ilan etmektedir. O toplantı sonrasında kesin olarak anlaşılan konu Org. Faruk Gürler'in bu darbeyi yapmaktan vazgeçtiğidir.Org. Faruk Gürler Anayasasına kadar hazırlanarak kendi ellerine teslim edilmiş bu yeni rejimi reddetmiştir (Birand,vd,2016,s:233)

9 Mart gününü Batur kendi anılarında

*" Eğer, alttan bir hareket -komutanlara rağmen- yapılmak istense idi yapılırdı.....Toplantı'daki Kara Generalleri tarafından yapılan konuşmalardan anladığım kadarı ile, belirli kişi ve Birlikler Hazırlık Durumuna geçmişlerdi. Eylem için ' Düşmeye Basmak' yeterli idi. Hatta bir Generalimiz : 'Artık ok yaydan çıktı; yalnız yönü belli değil...dedi'....Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, oldukça sinirli ve heyecanlıydı ama direktifini verdi ' **Hiçbir harekete tevessül edilmeyecek; varsa hazırlıklar durdurulacak....**' (Batur, 1985, s. 276)*

Yine bu dönemi yaşayanlardan ve cuntanın içinde olan Dnz.Bnb.E. Bilbilik 9 Mart günü saat 15.30 -16.00 civarında Doğan Avcıoğlu ile buluştuklarını her ikisinin de durumdan son derece endişeli olduklarını Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda saat 17.00 de başlayan toplantı sonrası hareketin başlayacağını içinde "Bakanlar, Müsteşarlar, Generaller ve Amiraller" olan 192 kişinin toplatılacağını, bunlardan kendisinin sorumlu olduğunu aktarmaktadır (Alatlı, 2002, s. 472)

Emin Değer ise Gürler'in "düşmeye basmama" ihtimalini daha önceden de düşündüklerini bunun için kendisinin Şubat 1971'de Org.Muhsin Batur'u ziyaret ederek kendisine " eğer Gürler düşmeye basmazsa kendisinin basıp basmayacağını" sorduklarını ve Batur'un " basarım" diye yanıtladığını söylemektedir (Mumcu, 1985b) Değer , bir başka açıklamasında 9 Mart gecesi bir tümen

¹⁰³ Alarga : Bir geminin, bir filikanın kıyıya ya da bir yere yanaşmış olmayıp açıkta durması anlamında kullanılır .Batur'un; Eyicioğlu'nun sorumluluk almayıp genelde konulara uzak durduğunu söylemek anlamında kullanmış olduğu düşünülebilir

karargahından bir telefon aldığını, telefondaki kişinin “birliklere alarm verildiğini, bu alarmın büyük ihtimalle Kara Kuvvetleri Komutanı Org.Faruk Gürler’ i tutuklamaya yönelik bir hareket için yapıldığını” söylediğini, bunun Faruk Gürler’e ileildiğini ve Gürler’in ise cevaben “ *Evet birliklere alarmı ben verdim solcu bir ihtilal hazırlığı vardı bu ihtilali önlemeyi amaçladım*” dediğini aktarmaktadır (Birand,vd,2016,s.234-235)

Celil Gürkan, toplantı sonucunda hayal kırıklığı yaşadıklarını anlatıp, Gürler ve Batur olmadan bir müdahaleye kalkışmaları durumunda da kan döküleceğinden endişe ettiklerini anlatarak ,Komutanları ikna edemediklerini, kendilerinin de bu darbeyi başlatmaya cesaret edemediklerini söylemektedir (Gürkan, 1986, s. 253)

9 Mart günü” düğmeye basılmasını” bekleyenlerin arasında yalnız bu hareketi yıllardır hazırlamaya çalışan fikir aydınları, veya cuntaların içine dahil olmuş askeri personel yoktur; 4 Mart’taki ABD’li askerleri kaçırdıktan sonra serbest bırakıp İrfan Solmazer’in tesis ettiği bir evde saklanan Deniz Gezmiş ve arkadaşları, ve Hava Kuvvetlerinde irtibatta olduğu subaylar vasıtası ile “harekat başladı” haberini aldığı anda Bnb. İbrahim Keskin’in Emniyet Genel Müdürlüğünü ele geçirecek ekibine katılacak silahlı THKP-C liler de vardır. Mahir Çayan ve ekibi ise haberleri yine silahlı olarak İstanbul’da beklemektedir. (Çiçek, 2006)

Görülen şudur ki: Faruk Gürler belki cunta toplantılarında kendisi hakkında konuşulan ve kendisine de dinletilmiş “ gerekirse kendisini bir şekilde aşarız, gerekirse vuralım” gibi söylemlerin korkusu ile, belki Faik Türün gibi komutanların gerekirse çatışmayı göze alacak şekilde 9 Mart inisiyatifine karşı olması ve “ düğmeye basarsa” ordu içi çatışma hatta iç savaşa kadar gidebilecek bir durum ortaya çıkma ihtimalinin verdiği rahatsızlık ile harekat için gerekli emri vermemiştir. Muhsin Batur ise Kara Kuvvetleri olmadan tek başına bir şey yapamayacağını, Gürler’in dahi tam hakim olamadığı Kara Kuvvetlerinin Gürler olmadan iyice kontrol dışında kalacağını görmüş ve “düğmeye basmamıştır” . O noktaya kadar cuntayı belli bir noktaya getiren Celil Gürkan hem Batur’u hem Gürler’i aynı anda saf dışı bırakmayı ve belki “kan dökülmesi” ihtimalini göze alamamıştır. Yine cuntanın ilk günlerinden itibaren Hava Kuvvetlerindeki örgütlenmeyi sağlamış ve kendisini tanıyan tüm kişilerin “eğer işin içinde olmaya devam etseydi her şeyin çok değişik olabileceği” söylenen Hv.Tuğg Aydın Kirişoğlu, kanser tedavisi için yurtdışındadır askeri kanat her yönüyle akamete uğramıştır. Sivil kanat zaten bugüne kadar asli görevini yapmış ve sadece kendi istedikleri gibi bir düzeni yaratmak için ordu içindeki müttefiklerinin hareketini

beklemektedirler, ancak hareket gerçekleşmemiştir.9 Mart 1971 dosyası kapanmaktadır, artık inisiyatif el değiştirmektedir.

10 Mart Günü yapılan “Genişletilmiş Komuta Konseyi” toplantısına katılan yüksek düzey komutanların hemen hepsi kendi fikirlerini ortaya koymuşlar çok büyük çoğunluğu bir darbe yerine muhtıra fikri üzerinde durmuşlardır. Gen.Kur.Bşk Bu toplantıda da kesin bir müdahaleye karşıdır bu toplantı sonrasında 11 Mart günü toplanan “Yüksek Komuta Konseyi” toplantısında Tağmaç Faruk Gürler ve Muhsin Batur’ a hitaben “ *Açık konuşalım son üç gündür bir ihtilal havası ve hazırlığı içinde yaşıyoruz ne oluyoruz ?* “ diye sormuş ve Batur ve Gürler kendisine cevaben “ *Evet, tansiyon çok yüksek ,bir takım hazırlıklar olduğunu sezinledik ve emir vererek durdurduk* “. (Batur, 1985, s. 295)

Görüldüğü üzere Faruk Gürler ve Muhsin Batur aylardır hepsi de “kendi bilgileri dahilinde” olarak kendi astlarının onları cesaretlendiren ve destek veren “eski bazı silah arkadaşlarının” yine bu kitleyi yapabileceklerini düşündükleri bir “devrime” inandıran ve bunun fikri altyapısını hazırlayan sivil aydınların oluşturduğu bir eylem planını önce reddederek akamete uğratmış, iki gün sonrasında ise “sezinledikleri” bu hareketi “durdurduklarını” söylemektedirler. Bu noktadan sonra ordudaki yüksek rütbeli subayların da genel isteği üzerine “önce Başbakanın çekilmesinin temini ancak Batur’un ikazı üzerine sonrasında tüm parlamentoyu karşıya alması gereken” bir muhtıra metni hazırlanır.12 Mart sabahı bir araya gelen Tağmaç, Gürler, Batur ve Eyicioğlu metni gözden geçirir ve uzun buldukları metni kısaltıp çeşitli düzeltmeler yaparak muhtırayı imzaya hazır hale getirirler.12 Mart Muhtırası saat 13.00 de TRT tarafından Türkiye ve dünyaya ilan edilir¹⁰⁴ (Batur, 1985, s. 296)

¹⁰⁴ 12 Mart Muhtırası metni aşağıdaki gibidir

Meclis ve hükûmet, süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükûmetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi

12 Mart muhtırası ilan edildiğinde pek çok sol görüşlü kuruluş ve sonrasında yazar önce bu muhtıranın bekledikleri hareket olduğunu sanmıştır, Koçaş anılarında, muhtıranın sonrası ilk bildirinin Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nca (DİSK) yayımlanmış olması ve sonrasında, Türk-İş'in ve Dev-Genç'in de muhtırayı kabullenip ,desteklemelerini bu duruma örnek olarak gösterir Dev-Genç, DİSK ve Türk-İş'in dışında, Türk Hukuk Kurumu, Türkiye Öğretmenler Sendikası gibi çoğunlukla sol eğilimli örgütler müdahaleyi desteklemiş sağ görüşlü bir hükümete karşı yapılan 1960 tarzı bir darbe gibi karşılamışlardır.(Birand, vd. 2016, s. 215 Koçaş,1978,s.32-34 , Zürcher, 2018, s. 374)

Devrim dergisi “*Ordu Anti-Kemalist Gidişe ‘Artık Dur’ Ded*” başlığıyla çıkar (Devrim, 1971, s. 1) Ancak Doğan Avcıoğlu durumun farkındadır o günü Hasan Cemal anılarında

“ düşünceli düşünceli oturuyordu belli, çok sıkıntılı ‘*Hasan dedi bu iş bitti galiba*’
.Ne cevap verdim hatırlamıyorum, şöyle devam etti: ‘*Nerede hata yaptık bilemiyorum*
, *düşünüyorum, bulamıyorum*

Doğan Avcıoğlu 12 Mart sonrası ilk yazısını “Teşhis ve Tedavi” başlığı ile yazar Avcıoğlu’nun giriş cümlesi “*Cici Demokrasi’nin artık sonu geldi; fakat can çekişmesi hayli zaman alabilir*” şeklindedir. O’na göre Asker “*parlamento ve Hükümet’in yurdu kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine soktuğu*” teşhisinde haklıydı ancak “*Cici Demokrasi’nin Parlamentosunu ile partilerini serbest bırakmıştı*” yani tedavi yanlıştı ,öngörülen tedaviyi “*Kemalizmin cellatları mı yapacaktı ?* “ (Cemal, 2012, s. 225-226)

12 Mart’ın bekledikleri müdahale olmadığını anlayan İlhan Selçuk bazı aydınlar ise biraz da umutsuzca “darbe” yi sola çekmeye çalışırlar, Kaynak’a göre 9 Martçılar’ ın sivil kanadının 12 Mart’a bakışı, “yeterli olmasa bile siyasal iktidar devrilmiştir, amaç bunu tam bir darbeye dönüştürmek olmalıdır, Askerler halkı arkalarından götürecek bir fikir akımına ihtiyaç duyacaklardır, bu birikim sadece bizde var” şeklindedir (Kaynak, 1996)

doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize... (Cumhuriyet, 12 Mart Muhtırası tam metni, 1971b)

12 Mart günü istifa eden Demirel¹⁰⁵ hükümeti yerine 26 Mart 1971 tarihinde kurulan partiler üstü Nihat Erim Hükümeti'nde dışarıdan On bir bakan vardı¹⁰⁶ ve Nihat Erim in bizzat kendisi *Yön* ve *Devrim* dergisinin bürolarının sık ziyaretçilerindendi, hatta Başbakan olarak atandığı zaman kendisi bizzat Doğan Avcıoğlu ve Orhan Kabibay' ı yemeğe davet etmiş ancak Avcıoğlu bu davete katılmamıştı. (Cemal, 2012) dışardan atanan bakanların bir çoğunu kendi düşüncelerine yakın bulmakta olan sivil kanat, bu isimleri destekleyerek en azından "fikri olarak iktidar olma" imkanı yakalanabilir gibi görmekteydiler, muhtıranın ardından getirilen sıkıyönetim uygulamalarıyla özellikle radikal sol örgütlere karşı sert önlemler alınması, sendikaların toplantıları ve gençlik örgütleri yasaklanmaya başlaması , Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri on gün süreyle kapatılması gibi kararları görmeleri sayesinde olmuş, bu gazete ve dergilerin önde gelen isimleri olan İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Çetin Altan, Mümtaz Soysal tutuklanmışlardır, bir süre sonra ise 11 bağımsız bakan reform yapma isteklerinin sürekli engellenmesi nedeni ile hükümetten istifa ederler .12 Mart sonrasında bir diğer gelişme 9 Mart hareketi içinde olan ve başta Celil Gürkan olmak üzere üç general ve sekiz albay 16 Mart 1971 günü emekliye sevk edilerek ordu ile ilişkilerinin kesilmesi olmuştur ordu içinde bu tasfiyeler 12 Mart dönemi boyunca da devam etmiştir. Celil Gürkan ve cunta içerisinde beraber olduğu pek çok emekli edilmiş subay 1973 senesinde işkenceli sorgulardan geçmiş ancak haklarında herhangi bir yargılama yapılmamıştır.

5.5. 9 Mart 1971 Darbe Girişimine Sivil-Asker İlişkileri Bağlamında Bakmak

Çalışmamızın ana odak noktası olan 9 Mart girişimini yukarıdaki bölümlerinde tüm detayları ile ele almaya çalıştık, 9 Mart girişimini sivil-asker ilişkileri bağlamında

¹⁰⁵ 6 Mart 1970 günü kurulan Türkiye'nin 32.Hükümetidir.12 Mart 1971 Muhtırasından sonra aynı gün saat 17.20 de Başbakan Demirel'in istifası ile fiilen sona ermiştir(Birand,vd,2016,s.248)

¹⁰⁶ 26 Mart 1971 günü kurulan Nihat Erim Başkanlığındaki hükümet Türkiye'nin 33.Hükümeti olup bu hükümete AP 5 CHP 3 ve MGP 1 bakan vermiş aralarında Yurtdışından ekonomik reformlar için çağırılan Atilla Karaosmanoğlu, Osman Olcay, ilk kadın bakan Türkan Akyol, Atilla Sav, Talat Halman, Şinasi Orel ,Özer Derbil gibi parlamento dışından On bir isim bulunmaktaydı. Atilla Karaosmanoğlu DPT'nin ilk kadrosundaki plancılardandı , Şinasi Orel yine eski bir MBK üyesi ve Planlama teşkilatının 1961 deki kurucularındandı.

tartışmak bu anlatıyı temel kurumsal bir çerçeveye oturtmak açısından elzem gözükmektedir. 9 Mart 1971 gününe kadar detaylıca verdiğimiz tüm ayrıntılar aslında temel bir görüntüye haizdir, daha önce ifade ettiğimiz gibi, kuramsal tartışmalar içinde en fazla ortaya konan fikirlerden biri olan klasik liberal sivil-asker elit dikotomisi, profesyonellik arttıkça asker kesimin sivil otoriteye müdahale etmemesi gibi kavramlar temel olarak Türkiye açısından ve özellikle 1960'lar Türkiye'sini algılamak bakımından yetersiz kalmaktadır. Türkiye'nin kendi özel koşulları, toplumun askere ve askerin kendisine bakışı, dünya siyasi konjonktürünün etkisi, 27 Mayıs hareketinin ordunun emir komuta zinciri dışında bir harekete örneklik etmesi ve bundan sonra kurulmak istenen rejimin aksaklıklarının tahlili iki sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçları tartışmak açısından bize yardımcı olacak 9 Mart darbe girişiminin en önemli isimlerinden Tümğ. Celil Gürkan emekli olduktan sonra yazdığı kitapta kendisini nasıl tanımladığını görmek 9 Mart'ı uygulamaya koymaya çalışan kişilerin Gürkan şahsında nasıl bir görüşe sahip olduklarını görmek açısından oldukça önemlidir.

Celil Gürkan kendi sözleriyle kendini tarif ederken

“ İnsanın bir genel doğrultusu olur. Benim genel doğrultum ise,.....İttihat Terakki, Hareket Ordusu, Kuvayı Milliye ve 27 Mayıs çizgisi ile bütünleşmiş bir doğrultudur” (Gürkan, 1986, s. 121)

Celil Gürkan, 1970 Eylül ayında Org. Memduh Tağmaç'ın kendisine “*orduda bir takım örgütlenmeler olduğunu duydum, senin de bu faaliyetlerin içinde olduğuna dair bilgiler alınca konuşmak istedim Nedir bu işin aslı içyüzü ?*” şeklinde sorduğu bir soruya verdiği cevap anılarında şu şekilde yer almaktadır

“ Sayın Orgeneralim, ben Tümgeneral Celil Gürkan'ım Topçu Teğmeni Celil Gürkan değilim . **Asker kişinin politika ile uğraşmasının yasalarla yasaklanmış olduğunu ilk subay çıktığımdan beri biliyorum.** Gene biliyorum ki Silahlı Kuvvetlerimizde hiyerarşik emir komuta düzeni içinde hareket, hepimizin büyük duyarlılıkla üzerinde durduğumuz DİSİPLİN' in temelidir. **Ama, bunca deneyimden geçtikten sonra ,bu yaşa bu rütbeye geldikten sonra ben, memleketin bir Tümgeneral, az buçuk mürekkep yalamış bir aydını olarak, ülkem içinde bulunduğu, biraz evvel sizin de ifade buyurduğunuz üzücü durum ,keşmekeş ve her şeyin başında ATATÜRK devrim ve ilkelerini temelden yıkmaya yönelik faaliyetler, gelişmeler ve tasarruflar karşısında: “ Adam sendeeee...Ben askerim, bu işlerle uğraşmak bize yasaklanmış ! İlgililer çaresini bulsunlar” diyemezdim ve diyemem.....Orgeneralim .Aydın subay olmanın omuzlarıma yüklediği “ düşünme” vecibesini elbette yerine getirmeliydim ve getirecektim.....Cumhurbaşkanından Parlamentoya ve Hükümete kadar yasama, yürütmeden sorumlu kişi ve heyetlerin**

davranışlarını tahlil ediyor, çıkış yolları düşünüyor ve asıl önemlisi de, fikriyatına, kafa ve inanç yapısına güvendiğim, inandığım kişilerle, meslektaşlarımla durum değerlendirmesi, durum tartışması yapıyordum....Bu nedenle sayın Orgeneralim, açıkça ve inanarak diyorum ki, **şayet bu söylediğim tarzda davranışım.....ifade ettiğiniz gibi “Cuntacılık”, “Komploculuk”, ”Darbecilik” ise ben “Cuntacıyım”, ”Komplocuyum”, ”Darbeciyim”.....** (Gürkan, 1986, s. 97) (Vurgular EB)

Bu örnek üzerinden tartışacağımız ilk sonuç, Türk ordusu 1960’ öncesinden başlayarak kendi içinde var olan pretoryenik yapılar güç kazanmaktadır ancak çekişen iki tip pretoryen- ki bunlar Nordlinger tanımlamasıyla protoryen arabulucular ve protoryen yöneticilerdir- (Nordlinger, 1977) zaman zaman birbirlerine karşı üstünlük mücadelesi içindedir , bilindiği gibi Finer’ a göre *“ulusal çıkar, ordunun kurumsal çıkarı, bölgesel çıkar, sınıfsal ya da kişisel çıkar gibi güdüler orduyu sivil siyasete müdahale etme konusunda harekete geçirmektedir. Ordular farklı ülkelerde bunlardan herhangi birinin koruyuculuğu üzerinden müdahale eğilimine girmektedir”* ki bu Türkiye özelı için hemen hemen her zaman “ulusal çıkar postulatı” içinde düşünülmüş bir nedensellik gösterir . Janowitz, ise *“pretoryenizmi besleyen koşulları, ordunun örgütsel yapısından kaynaklanan nedenler”* üzerinden açıklamaktadır (Finer, 1988 , Janowitz, 1971) .

Nordlinger *“askerin siyasal alana müdahalesinin nedenlerini ve pretoryenizmin varlığını ekonomik, sosyal ve siyasal olumsuzlukların siyasal iktidarın meşruiyet kaybına neden olduğu durumlarda arttığını ancak ordunun yalnızca müdahaleci güdülerine göre hareket etmediğini”* ifade etmekte ve bunun nedeni olarak ; *“sivil hükümetlerin başarısızlıkları anayasal ve yasal sınırların dışında keyfi uygulamalarda bulunması, siyasal yozlaşma, ekonomik çöküş veya enflasyonist sarmal, toplumdaki yaygın şiddet ve kargaşa gibi faktörler sonucu sivil iktidarın meşruiyetini yitirmesini* görmektedir (Nordlinger, 1977)

Pretoryenizmin tarihsel arka planına yapılan atıflar¹⁰⁷ bağlamında Türkiye özelı için Pretoryenizmi, önce askerin politikayla ilgilenme konusundaki aşırılık üzerinden “Yeniçericilik” olarak tanımlayan ve sonrasında Osmanlı’nın son döneminde Alman

¹⁰⁷ Pretoryanizm ‘in adının tasfiye edilene kadar imparatorlara isteklerini dayatabilen ve hatta kimi imparatorların öldürölmelerinden sorumlu olan devlet içinde bağımız bir güç işlevi gören askeri birlikler olan Praetor’ dan alması ve bu birliklerin M.S. 372 yılında İmparator I. Constantine tarafından tasfiye edilmesi bununla birlikte yine aynı şekilde Rusya’da Büyük Petro tarafından ortadan kaldırılan Hassa alayı “Stryeletsı”ler ve Osmanlı’da 1826’da ortadan kaldırılan Yeniçeriler benzerliğine yapılmış bir atıf olarak algılanmalıdır

askeri eğitiminin de etkisiyle tahkim edilen “kendini devletten ve millettten sorumlu sayan asker” kavramını “ittihatçılık” olarak ortaya koyan bir bakış açısı (Erdoğan, 2010) her ne kadar yetersizlikler taşıyor da olsa Celil Gürkan’ın kendini tanımlarken “benim doğrultum” diye ifade ettiği kavramlarla örtüştüğünü görmemiz gerekmektedir.

Türk ordusu 27 Mayıs’la ulusal çıkar adına müdahalede bulunmuş ve kendi müdahalesinin çıktıkları olan 1961 Anayasası ile kurulmuş rejimin seçilmiş sivillerce dejenere edildiğini düşündükleri her anda ordu içindeki pretoryenik yapılar güçlenmiştir. Ordu, içindeki subayların önemli bir bölümünün Gürkan’da da örneğini gördüğümüz tarzı ile “düşünme vecibesini yerine getiren”, “ politika ile uğraşmasının yasayla yasaklandığını” bilmesine rağmen “ adam sende...ilgililer çözüm getirsin” diyemeyen ve gerektiğinde “çıkış yolları arayan” ve tüm bunları yapmak eğer “cuntacılıksa....evet cuntacıyım” diyebildiği bir örgütsel yapıya sahiptir ve bu yapı siyasal yozlaşma, toplumdaki şiddet ve kargaşa artma eğilimi gösterdikçe müdahale eğilimini artırmaktadır. İşte 9 Mart girişimi içinde bulunan askerler kendilerini ülkenin içinde bulunduğu durumdan sorumlu hissetmektedir, ancak yakın tarihte başarısızlığa uğramış (Ondörtler, Aydemir girişimleri) bazı örnekleri de tahlil etmek sureti ile daha hazırlıklı davranmak gibi bir aksiyon içindedir. Bunun için iki noktada kendilerini tahkim etmeye çalışmaktadır, bunlardan ilki fikirsel yönden kendileri ile benzer görüşlere sahip sivil elitler ile bir uzlaşma bloğu oluşturmak, ikincisi ise yakın geçmişte ve kendilerinden önceki dönemde ordunun pretoryen yönetici kanadını temsil etmiş kesimlerden destek bulmak.

Bu tartışmada ortaya konulabilecek sonuçların ikincisi ise Türk toplumunu pretoryen bir topluma¹⁰⁸ doğru itmeye çalışan sivil elit kitlesinin bir kısmı, asker elitler içindeki pretoryen yapılar ile bir uzlaşma aramakta kendi özerklik alanını genişletme talebini bir başka elit grubuna ihale etmektedir, dinamik bir hegemonya mücadelesi içinde ve kendi elit blokları içinde birbirine muhalif kanatlar halinde çekişen sivil ve askeri elitler bir hegemonya projesi üretmek ve hayata geçirmek için birbirleri ile bir uzlaşma bloğu kurmaya çalışmaktadır. Bu uzlaşma bloğunun en stratejik unsurları ise Cemal Madanoğlu, Orhan Kabibay, Numan Esin gibi her iki grubun içinde yer almış, sivillerin ordu içindeki askerlere ulaşmak, askerlerin fikirsel bazdaki alt yapılarını

¹⁰⁸ Pretoryen toplum olarak ifade etmeye çalışılan olgu toplumun genel algılarında zaten var olan askere karşı pozitif bakışı iyice güçlendirerek “sivil siyasete güven duymayan” ve her türlü çözümü “asker müdahalesinden bekleyen” bir toplum yapısıdır ayrıntı için bkz. 2.1 bölüm

kuvvetlendirmek açısından ihtiyaç duydukları sivillerle iletişimi kolaylaştırmak adına yararlandıkları kişilerdir. Üstelik bu kişiler askeri elit içinde ordunun pretoryen yönetici anlayışının artışıyla payı olan hatta bu nokta üzerinden, diğer bir pretoryen grupla girdikleri iktidar mücadelesini kaybettiği için ordu dışında kalmış kişilerdir. Sivil döneme geçtiklerinde ise sivil elit içerisinde toplumu pretoryen bir toplum halinde yukarıdan aşağı örgütlemek isteyen sivil elite kolayca bir blok oluşturabilmişler. Sözü edilen bu hegemonya projesinin “pretoryen yönetici” unsurları 9 Mart’ da bir kez daha ve son defa ordunun Nordlinger’ in “Pretoryen arabulucu” veya Perlmutter’ in “hakem ordu” şeklinde tanımladığı grubu karşısında giriştiği mücadeleyi kaybetmiştir.

SONUÇ

9 Mart 1971 darbe girişimini sosyoekonomik ve politik yönden analiz etme hedefi ile yapmış olduğumuz bu çalışmada öncelikli olarak bizi bu çalışmaya iten sorunsalın izlerini sürmeye çalıştık. 9 Mart girişimi bize göre kendinden önce gelen askeri darbeler ve darbe girişimlerinden ve yine kendinden sonra gelen girişim ve askeri darbeden bir “ayrışıklık” göstermektedir bunun nedenlerini görmek ve tartışmak haricinde bir diğer motivasyonumuzda ,9 Mart 1971 girişiminin genel olarak akademik literatürde , bu darbe girişiminin özellikle 12 Mart Muhtırası ,bunun yanında bizim algımızda ideolojik altyapısını oluşturan Kalkınmacılık, Türk Solu’ nun Özgücü kimliği, Yön-Devrim hareketi, Milli Demokratik Devrim tezi gibi konular hakkında yapılan çalışmaların bir alt bölümü olarak işlenmesi olmuştur

Bu amaçlar doğrultusunda yaptığımız bu çalışmanın temel dayanağı kuramsal bir çerçeve olmalıydı.9 Mart 1971 netice itibarı ile bir askeri darbe girişimidir, bu anlamda askerin sivil siyasete bir müdahale girişimi olarak tezahür etmiştir ve siyaset bilimi literatürü anlamında sivil-asker ilişkileri literatürünün içinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamı oluştururken uluslararası sivil-asker literatüründe eser vermiş yazarlar belli bir dönemsellik çizgisi izleyerek açıklanmaya çalışılmıştır. Sivil-asker ilişkileri açısından en önemli konu “orduların demokratik kontrolü” bir başka deyişle “sivil otoriteye bağlı bir ordu” olmaktadır. Orduların demokratik kontrol dışına darbe, müdahale, muhtıra şeklinde kimi zaman aralarında bir farklılık olduğu gösterilmeden, kimi zaman ise müdahale boyutu bazında farklılıkları işaret edilerek neden ve nasıl çıktığı, bunun hangi ana nedenlerle ya da coğrafi özellikler, siyasal kültür, ordu kurumunun kendi organik yapısı gibi ikincil nedenlerle yine bu literatür içinde tartışılmaktadır. Sivil-asker ilişkilerini sivil elitler ile askeri elitler arasında bir güç çatışması olarak algılayan ve profesyonelleşmenin bu güç çatışmasını azaltacağını ve müdahale oranını düşüreceği savıyla hareket eden Samuel. P. Huntington’ ın fikirlerinin izini süren pek çok yazar, ya onun savını genişleterek ya da karşı çıkarak ama her halde sivil ve asker elitler üzerinden ikili bir çatışma ortamını peşinen kabul etmektedirler 1960’lar dünyasında ise temelde orduların müdahale anlamında, müdahale yaptıktan sonra, aldıkları iktidarda kalıcı olmaya başlama eğilimini arttığı bunun toplumun siyasal kültür düşüklüğünün müdahaleleri onaylayıcı yapısı gibi toplumdan kaynaklı veya hiyerarşi, disiplin, kurumsal çıkar, kişisel hırs gibi nedenlere dayalı ordunun iç yapısı kaynaklı ya da her ikisinin etkisiyle gelişen ve Janowitz,

Perlmutter, Nordlinger gibi yazarlarca verilen eserlerde tanımlanan Pretoryenizm kavramı geçerli olmaya başlar. Pretoryen ordu kavramı, müdahaleden sonraki davranışlara göre “İktidara tamamen yerleşmeden sadece uyarı, muhtıra gibi yöntemler kullanan veya müdahaleden sonra istediği düzeni sağlayıp kısa bir dönem içinde tekrar kışlasına çekilen ordu” anlamında kullanılan “Pretoryen hakem-muhafız” ve “ iktidarı üzerine alarak uzun zaman iktidarda kalmayı düşünen ve bu zamanda da kendi istediği hegemonik projeyi tam anlamı ile yerleştirmeyi, ve ciddi bir düzen değişikliğini düşünen ordu” anlamında kullanılan “Pretoryen Yönetici” ordu olarak çeşitli alt bölümlerde incelenmektedir.

Diğer taraftan 1960’lar dünyası Powell ve Thyne araştırmasında da görüldüğü gibi Dünya’da konjonktürel olarak askeri darbe ve girişimlerinin artış gösterdiği bir dönemdir, coğrafik olarak da bu darbeler Afrika, Latin Amerika, Asya ve Ortadoğu’da yaygınlaşmaktadır.

Türk siyasal sitemi içinde sivil-asker ilişkilerine gerek liberal ,gerek marksist, gerekse bu ikisi haricinde devlet odaklı yaklaşan tüm kesimlerce üstünde uzlaştığı bir durum olarak dür bununla beraber Türkiye’deki askeri müdahaleler ve girişimleri Sivil-asker ilişkileri “dinamik bir hegemonya mücadelesi” olarak algılandığında kendi içinde çeşitlik gösteren taraflar arasında ittifak ve güç ilişkileri üzerinde yürümektedir Bizim Kuramsal çerçeve içinden algıladığımız TSK içinde aynı fikirsel damardan beslenen ancak yöntemsel farklılığı haiz iki ayrı pretoryen yapının mevcudiyeti ve 27 Mayıs’tan beri bir şekilde hem ordu içindeki “pretoryen hakem” kanadına ,hem de sivil siyasete karşı iktidar mücadelesi veren ordunun “Pretoryen yönetici” kanadının, bu kez kendisi ile aynı eğilim içinde olan bir sivil elit ile 9 Mart 1971 girişimi ile son kez bir çıkış gerçekleştirmeye çalışmasıdır.

9 Mart girişiminin özellikle asker kanadı yukarıda belirttiğimiz tarihsellik bağlamında algılarını,1908 meşruti devrimini gerçekleştiren iktidara gelen ve kendi getirmiş olduğu meşruti düzen içinde yapılan seçimlerle iktidarı yitirdiklerinde silahlı bir eylemle bu iktidara el koyan ”komitacı” bir geleneğe bağlamaktadır, bu gelenek aynı zamanda Türkiye özelinde askeri kesimin kendisini, siyasetin içinde olma ,hatta siyaset ekseninin merkezinde olma ,siyasal alanı kuşatma, merkezine yerleştiği devlet eliyle modernleşmeyi gerçekleştiren aktör olarak “kendi için sınıf olma” bilincine erişme paradigmasını da üretmektedir. 27 Mayıs 1960 bu geleneğin bir mirasıdır,

ancak tek bir hedefe yöneliktir, öncesinde yapılan tüm hazırlıkların -ki buna kurulan “cunta” ların demek daha yerinde olacaktır- yegane amacı vardır. 27 Mayıs’ı gerçekleştiren askerlerin kendi ifadelerinde de sıkça rastlandığı üzere Demokrat Parti iktidarı teslim ettiği noktada, bir sonraki adımla ilgili hemen hemen hiçbir plan ve programları yoktur, bütün muhalefet odaklarını kendi bünyesinde temerküz ettirmiş örgütlü bir sivil blok olması bir noktada bu eksikliğin nedeni olarak görülebilir, askeri kesim içerisinde yukarıda bahsettiğimiz iki pretoryen yapının ortaya çıkışının başlangıç noktası da tam bu noktadır. 27 Mayıs’ı icra edenler içerisinde bir hegemonya projesi üretmeye çalışan ve bunun için “en az iki dönem” iktidarda kalma gerekliliğini savunan, yani “pretoryen yönetici” tavrını ortaya koyan kanat bir operasyonla tasfiye edilen Ondörtler olmuştur. Bu tasfiye hem tasfiye olanların, dinamik hegemonya mücadelesi içinde çeşitli birliktelikler sağlamak yoluyla tasfiye olmayan ancak düşünsel anlamda Ondörtler ile aynı paralelde bulunanların “pretoryen yönetici” tavrını yükselten bir ivmedir.”27 Mayısın yarım kaldığı/bırakıldığı” söylemi de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Perlmutter tarafından ordu içinden kaynaklandığı düşünülen ve pretoryenizme neden olan koşulların arasında saydığı “hiyerarşi, disiplin, kurumsal çıkar, kişisel hırs” gibi nedenlerin, yükselen “pretoryen yönetici” ivme ile birleştiği nokta, Talat Aydemir’in girişimlerinin ortaya çıkışının temel nedeni olarak görülebilir, diğer yandan “pretoryen yönetici” kanadın algısında, önce Anayasa referandumunda, peşi sıra 1961 seçimlerinde ortaya çıkan sonuç, sadece var olan muhalefet bloğuna ve onun sınıfsal tabanına güvenerek plansız ve programsız yapılan ve yine aynı nedenle bir an evvel kışlaya dönmeye çalışan kanat karşısında, kendi düşüncelerinin doğruluğunun ispatı gibidir, bundan güç alarak yapılan bu hareketler, başarısızlığa uğradığı noktada güçsüzlüğünün arka planını “fikinsel bir altyapı ve buna dayalı program eksikliğinde” bulmuşlardır.

Bu fikrin oluşmasında kendi başarısızlıklarının arka planı kadar,1960’lar dünyasında benzer bir hareket tarzı izleyerek bu hareketten bir hegemonik proje üretebilmiş bir artı olarak arkasında “Kapitalist olmayan bir kalkınma metodu” “Antiemperyalist bir bağımsızlıkçılık ve bunu tahkim eden milliyetçilik” ve “Kendine özgü milli bir sosyalizm” gibi teorik temeller ve program bulunan Cemal Abdülhasır gibi, BAAS hareketi gibi örneklerin var olması da etkilidir. Tabi ki bu tarz bir hegemonik projenin Türkiye için uygulanabilirliğini anlatan, bunun yanında Türkiye’yi tarihsel ve sosyolojik olarak iyi tanımlayan ve esasında kendi istediklerini söylerken bir yandan da askerin duymak istediklerini aktaran sivil aydın bir oluşumun etkisi ortaya

çıkılmaktadır. Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, İlhan Selçuk gibi isimler tarafından kurulan Yön Dergisi, özellikle “Üçüncü Dünya” ülkelerinde sivil-asker aydın bir zümre liderliğinde kazanılan “antiemperyalist milliyetçi” bağımsızlık mücadelesi ve sonrasında bu ülkelerin yöneldiği “kapitalist olmayan yoldan kalkınma” diskurunu, Türkiye’ nin 1960’lar sonrası oluşan görece özgürlükçü ortam içinde yükselen Sol görüş içinde ifade edebilme fırsatını bulmuştur. Tabi buna “Johnson Mektubu” kaynaklı anti-ABD’ ci ve Kıbrıs sorunu kaynaklı artan Milliyetçi hava da destek olmaktadır

Avcıoğlu ve Yön hareketini en başından itibaren “askeri müdahaleyi davet eden” ya da “cuntacı” olarak tanımlamak en basit söylemle haksızlık olacaktır. Çalışmamızda etraflıca değindiğimiz gibi Yön-Devrim hareketi olarak literatüre yerleşmiş söylemin Yön ve Devrim dönemleri yayın anlamında olduğu kadar fikrîsel ve pratik anlamında da farklılıklar taşımaktadır. Yön Dergisi temel olarak bir sivil aydın elit hareketidir, söyleminin en önemli bölümünü “kalkınma” söylemi oluşturmaktadır. Marksist bir bakış açısıyla ekonomik alt yapının tüm üst yapıyı belirlemesine uygun bir bakış açısıyla Türkiye’nin temel sorununun iktisadi büyüme ve bölüşüm olduğunu, siyasal ve sosyal krizlerin bunun sonucu olduğunu düşünmektedirler. Çözümü ise kalkınmadır, ama kalkınma, bugüne kadar uygulandığı biçimde, kapitalist yoldan yapıldığı sürece başarılı olamamıştır ve olamayacaktır bu nedenle “kapitalist olmayan kalkınma” metodu uygulanmalıdır, “kapitalist olmayan kalkınma” ise doğası gereği ancak devlet eliyle uygulanabilir ve bunun için planlama gerekir. Bu planlama ile devlet hem işlerliği sağlayacak, hem de bölüşümün geniş halk kitleleri arasında dengeli bir şekilde olmasını sağlayacaktır, devlet milli çıkarları da gözetecek yegane kurumdur, milli çıkarlara sahip çıkmak, üretim ve bölüşümü bu noktadan bakarak milli bir bilinçle yeniden düzenlemek gerekmektedir. Demek ki stratejik üretim araçlarının ağırlığı devlette olmalıdır, Yön algısında aslında tüm bu görüşler Kemalizm içinde mevcuttur, ancak Kemalistler milli mücadele sonrası , kapitalist olmayan yolu benimsemedikleri için başarı sağlanamamıştır, o zaman şimdi milliyetçi tonu yüksek bir sosyalist algıyla Kemalist devrimler yeniden yorumlanmalıdır, Kemalizm’in ilkeleri ” bize” aittir, üstelik emperyalizme karşı verilen zafer kazanmış bir milli mücadelenin eseridir .Ama “biz” bu yoldan dönerken ve hala kalkınamazken, “bizi” örnek almış Üçüncü Dünya ülkeleri anti-emperyalist bir bağımsızlık mücadelesi vermekte , ve bunu kollamak için de “kapitalist olmayan kalkınma” yolunu seçmektedir, eğer bu yoldan gidilir, marksist donatı ile yorumlanmış Kemalizm tam uygulanırsa zaten doğal

olarak yolu sosyalizme varacaktır. Sosyalizm 'in temel argümanı olan sınıf çatışması Türkiye açısından bir ilericiler-gericiler çatışması algılanmakta ve devrim ilericilerden beklenmektedir, Böylesi bir devrimin öncüsü olarak gösterilen sivil-asker aydın zümre veya derginin söylemi ile “zinde kuvvetler” dir, zinde kuvvetler içerisinde en çok öne çıkarılan kesim ise asker veya ordudur

Yön açısından hedef belirlenmiştir ancak bunu pratikte uygulamak ne kadar mümkündür, bunun için çeşitli stratejiler denemiştir bazen kendisi bir siyasal parti örgütlenmesine destek vermek ya da bizzat kendisi bir parti kurmak ,bazen Türk siyasi hayatı içinde kendisine yakın bulduğu partiler arasında bir güçbirliği oluşturmaya çalışmak, hatta buna bir cephe işlevi kazandırmaya çalışmak bu stratejiler içinde yer alır, ancak seçim sistemi, daha genel anlamıyla demokrasi ile bu hedefe ulaşabilme imkanı ortada gözükmemektedir sandıktan her seferinde,” gerici unsurlar” çıkmaktadır, o zaman sandık çare değildir.

Yön içindeki aydınların haricinde de sosyalizm hedefini benimsemiş aydınlar mevcuttur, bunların bir kısmı sendikacı kökenli olarak kurulan TİP içine girerek, demokratik ve parlamenter yoldan bir işçi sınıfı iktidarı tahayyülü üretmektedir diğer yandan Türkiye'nin “kendine özgü sol düşünce” geleneğinin takipçisi eski TKP geleneğinden gelen bir kesim için ise Marksist teorinin genel söyleminde yer alan aşamalı bir devrim tahayyülü vardır .Aşamalı Devrim görüşünün ilk aşaması olan burjuva devrimi yine Marksist teori içinde Stalin sonrası “Milli Demokratik Devrim olarak” tanımlanmaktadır. Ulusal kurtuluş aşamasına gelememiş veya emperyalizmle bağlarını koparamayan tüm uluslar için , anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir devrimin, sınıf çatışmasından önce geldiği savıyla hareket eden bu görüş Üçüncü Dünya ülkelerinin bir çoğunda uygulama alanı bulmuştur. Tezi savunan kesim açısından Türkiye'deki durum da buna yakındır, Kemalist devrim bir burjuva devrimidir ve yarım kalmıştır, bir dizi nedenle karşı-devrim üstünlük sağlamıştır, ve ülke emperyalizmle bağlarını koparamamıştır. Bu görüş köken itibarıyla da Kemalizmle olan ilişkisi üzerinden kendini tanımlamaktadır, Kemalizmi referans alan bir bakışa sahiptir, biraz da bu nedenle Türkiye' de Marksist anlamda sınıf çatışmasını tanımlayacak boyutta bir proletarya ve burjuvazinin varlığını ortaya koyamamakta bunun yerine antiemperyalist olarak tüm kitlenin, emperyalizmin işbirlikçilerine vereceği bir mücadele tahayyülü üstünden bir kurgu yapmaktadır .İşte Milli Demokratik Devrim tezinin savunucuları için de böylesi bir mücadele, işçi sınıfı

önderliğinde olamayacaktır, öyle ise öncülüğü yapacak sınıf sivil-asker aydın zümre ve bunun içindeki “vurucu güç olan ordu” dur.

Her iki hareket 'in devrim projeksiyonu adına “zinde kuvvetler” de “sivil- asker aydın zümre” de dense netice olarak özellikle “TSK'nin tarihsel çizgide modernleşmeci, kurtarıcı, kurucu vasıfları haiz özerkliği ve bunlar sonucu kendine biçtiği resmi ideolojinin muhafızı rolü” hususunda asker kesimle aynı fikre sahiptir. Özellikle *Yön* 1969 seçimleri ardından, artık demokratik anlamda hiçbir çıkar yolun kalmadığını düşünmekte, daha fazla beklemenin bir anlamı olmadığını düşünmektedir, bunun için harekete ismini veren ikinci dergisi olan *Devrim* dergisi ile, tamamen hedefe yönelik bir yayın politikası izler, parlamentoculuğu ve aslında demokratik mücadeleyi tamamen geri plana atan ve bir askeri darbeyi kurgulamaya yönelik bu eğilim ,ordu içinde daha önce de bahsettiğimiz ve aslında sürekli kendi içinde bir iktidar mücadelesi veren “pretoryen yönetici” kanat açısından değer taşımaktadır. Bir yerde bugüne kadar başarısızlıklarının nedeni olarak gördükleri “fikirsel altyapı” ile buluşmuşlardır, fikirsel altyapıyı oluşturan sivil aydın kesim de fikirlerini uygulayabilecek ve bir “devrim” in öncülüğü rolünü biçtikleri en etkin kesim ile iletişim kurarak bu “devrim” i gerçekleştirmek aşaması için hazırdır, aynı noktada bu birlikteliği sağlamakta stratejik önem taşıyan bir unsur olarak ordunun henüz on yıl öncesinde pretoryen yönetici kanadının liderliğini yapmış sonrasında ise pek de güvenmedikleri demokrasinin organları olan parlamento ve senatoda görev yapan bir başka söylemde askeri elitler iken fikri yapılarını değiştirmeden sivil elitler haline gelen asker kökenli sivillerdir.

9 Mart 1971 askeri darbe girişimi işte bu üç kitlenin birbirlerini etkilemesi üzerinden yürütülmüş son ana kadar da içinde olmuş ve olası bir “devrim” sonrası ülkenin kaderini yönlendirecek iki üst düzey komutanın, son noktada belki türlü güvensizlikler veya ordu içi dengeler -ama asla demokrasinin erdemine olan inançlarından değil- nedeni ile hareketi gerçekleştirmek için gerekli emri vermekten kaçınmaları sonrası hareketin fiilen bitmesi ile son bulmuştur.

Biz çalışmamızın başında 9 Mart girişiminin “ayrışılığından” bahsetmiş, bu çalışmayı bu özelliği ortaya koymak adına yaptığımızı söylemiştik.

9 Mart 1971 girişimi, doğru veya yanlışlığı tartışması dışarıda bırakılmak kaydıyla girişim esansında hazırlanan anayasası, getirilen yeni devlet düzeni, yeni bir

bürokratik kurulum, bu düzeni yürütecek hukuk altyapısı, ekonomi politikası ile başında sonuna yeni bir devlet rejimi öngörecektir kadar ciddi bir hazırlık yapmıştır. Bu hazırlığın ardında yukarıda ve çalışmamızın içinde yer alan ideolojik tercih ve bu tercihe dayanarak üretilen yeni rejim önerisi, kendisinden önceki 27 Mayıs ve Talat Aydemir girişimlerinden büyük farklılık gösterir, belki ordu içerisinde emir komuta zinciri dışında gibi görünen bir yapıda olması bu girişimin içinde TSK'nin Hava ve Kara ordusunun başındaki Komutanların son noktaya kadar içinde olması nedeni ile bu konuyu da tartışmalı kılmaktadır. 12 Mart muhtırası için literatürde yapılmış (9 Mart 1971 girişiminin sadece bir alt bölüm olarak gösterildiği ve detaylarında kimi zaman eksik ve yanlış bilgiler mevcut olan) pek çok çalışmada 9 Mart'a karşı yapıldığı görüşü işlenir. Bu noktada "karşı" olmak meselesi eğer "9 Mart'ın ordu hiyerarşisini aşan, emir komuta zinciri dışında bir hareket olarak görme" eğilimi için kullanıyorsa engellendiği söylenen bir darbe girişimi yerine neden bir başka müdahale yapılmıştır sorusuna karşılık verememektedir. Eğer karşı olma meselesi "ideolojik" anlamda bir karşı olma olarak tanımlanmakta ise bu konu 12 Mart uygulamaları düşünüldüğünde belli bir haklılık payı taşımaktadır, bu 9 Mart'ın bir başka "ayrıkça" durumudur, 9 Mart 1971 girişimi Türkiye siyasal hayatında ideolojik yönelimini "sol ideoloji" den alan ve konjonktürel olarak dönemin "sol ideolojik argümanlarını kullanan" bir girişimdir. 9 Mart'ın olası darbe sonrası devrim planında, devrimin hemen sonrasında toplumun asker, emekçi, genç, ve sivil aydın kesimlerini kapsayacak bir devrim partisi, kurulacak, devrim konseyi gibi politbüro benzeri bir organ hayata geçecektir

12 Mart başlangıçta kurduğu ve anayasanın tamamen uygulanması ve anayasal düzenin sağlanması görevini yüklediği partiler üstü hükümetler döneminde, çokça zaman, özgürlükçü yapısı 12 Mart öncesi kriz ortamının baş sorumlusu olarak gösterilen 1961 Anayasası önemli değişimlerden geçmiş, 1961 öncesi ortam baskı ve polisiye tedbirlerle deforme edilmiş, reform amacıyla kurulan bu hükümetler hiçbir reform gerçekleştirememiş, aylar süren sıkıyönetimler sonucu sivil alan daraltılmış ve Türk Solu açısından idam, baskı, işkence gibi kavramların gündeme geldiği uygulamalara sahne olmuştur, bu tarafla bakıldığında 12 Mart ve sonrasındaki 12 Eylül 1980 Milliyetçi Muhafazakar içeriği çok yoğunlaştırılmış bir Kemalizm vurgusuna sahip bir hegemonik projeyi topluma dayatmıştır, bununla beraber 9 Mart girişiminin bitişi ile beraber TSK içinde "Emir-Komuta zinciri" dışında bir hareket geliştirme metodunun da bitişini görmekteyiz, bu çalışmanın kısıtlılığı içerisinde TSK özerk yapısını ve sivil siyaset üstündeki vesayetini 1980 sonrasında da sürdürmüş, ancak

tehdit algıları zaman içinde konjonktürel olarak değişmiş,28 Şubat 1997 de bu tehdit algıları üzerinden sivil toplumu harekete geçirme ve resmi ideolojiyi yeniden hakim kılma odaklı bir oluşumunu dahi yine emir komuta zinciri içinde gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

Anadolu, Ajansı: **Türkiye Cumhuriyeti 80 Yıl Kronolojisi (2 b.)**. Ankara, Anadolu Ajansı, 2004.

Ahmad, Feroz., **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı**
Ahmad, Bedia. **Kronolojisi 1945-1971**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976.
Turgay:

Ahmad, Feroz: **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, (A. Fethi, Çev.) İstanbul, Hil Yayıncılık, 1994.

Ahmad, Feroz: **İttihat ve Terakki 1908-1914**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.

Ahmad, Feroz: **Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler. R. Kasaba (Dü.) içinde**, Türkiye Tarihi; Modern Dünyada Türkiye 1839-2010, Cilt 4 (s. 254). İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011.

Akça, İsmet: “Bir Darbenin Dinamiği ve Anatomisi: 12 Mart 1971 Muhtırası”, **Toplumsal Tarih**, (273), 2016, 86-92.

Akgün, Seçil. Karal: **27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2009.

Akpınar, Nazlı: “Maddi-Manevi Kalkınma: Necmettin Erbakan Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.

- Aksakal, Mustafa: **Harb-ı Umumi Eşiğinde**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Aksoy, Muammer: “Süleyman Demirel’li AP, İkili Anlaşmalara El Süremez”, **Devrim**, 8, 1970.
- Aksoy, Şerif: **İttihat ve Terakki**. İstanbul, Nokta Kitap Yayınları, 2008.
- Akşin, Sina: **CHP’nin Siyasal, Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (Cilt 8, s. 2037). İçinde**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.
- Akşin, Sina: **Siyasi Tarih (1789-1908)”, Ed. Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Tarihi 1600-1908 (11 b.)**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2011.
- Akşin, Sina: **Siyasi Tarih (1950-1960). Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye (1908-1980) (s. 633). İçinde**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2011.
- Akşin, Sina: **Kısa 20.Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Akyaz, Doğan: **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Alatlı, Ertuğrul: **Belgeleriyle 09 Mart 1971 Antiparlamentarist Baasçı Darbe Girişimi**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2002.
- Alış, Ahmet: “The Process Of The Politicization Of The Kurdish Identity in Turkey: The Kurds And The Turkish Labor Party (1961-

1971)", **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009.

Alpay, Şahin: "Türkiye'nin Düzeni Üzerine", **Aydınlık Sosyalist Dergisi**, (12), 448-477, 1969.

Alper, Emin: **Jakobenlerden Devrimcilere Türkiye'de Öğrenci Hareketinin Dinamikleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2018.

Alpkaya, Faruk: **"Sol Kemalizm". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm (Cilt 2). İçinde**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Altuğ, Kurtul: **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, İstanbul, Koza Yayınları, 1976.

Altun, Fahrettin: "Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi". **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2(1), 2004.

Arcayürek, Cüneyt: **İşte Johnson Mektubu**, Hürriyet, 1965.

Aren, Sadun: **TİP Olayı 1961-1971**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

Aren, Sadun: **"Devletçilik-Plan ve Kalkınma"**, Yön (3), 14, 1962.

Arslan, D.Ali: "Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(2), 115-135, 2003.

Arslan, D.Ali: “Türkiye’nin Siyasi ve Toplumsal Modernleşme Sürecinde Ordu ve Askeri Elitler”, **Atatürk Dergisi**, 3(4), 163-181, 2010.

Atağenç, İhsan, Ömer: **Kemalizmin Soğuk Savaş Tecrübesi: Sağ Kemalizm Üzerine Bir Deneme**, İstanbul, Kriter Yayınları, 2019.

Atağenç, İhsan. Ömer: “Ortanın Solu Düşüncesinde Kemalizm”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 38(66), 2019.

Atağenç, İhsan. Ömer: “Yön Dergisi’nde Anti-Emperyalist Söylem ve Orta Doğu”, **Mülkiye Dergisi**, 36(3), 33-59, 2012.

Ateşoğlu, Elçin: **Türk Siyasal Yaşamında Milli Demokratik Devrim**, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.

Atılğan, Gökhan. **Sanayi Kapitalizminin Şafağında, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, İstanbul, Yordam Yayınları, 2015.

Atılğan, Gökhan: **Türk Solu. E. Aydınöğlu (Dü.) içinde, Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.

Atılğan, Gökhan: **Mihri Belli. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Cilt 8, s. 561). İçinde**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

- Atılğan, Gökhan: **Yön-Devrim Hareketi (2. b.)**. İstanbul, Yordam Kitap, 2018.
- Avcıoğlu, Doğan: **Huzur**. Yön (2), 3, 1961.
- Avcıoğlu, Doğan: “Arap Birliği”, **Yön Dergisi**, (40), 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Yapıcı Milliyetçilik”, **Yön Dergisi**, (4), 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Niçin Sosyalizm”, **Yön Dergisi**, (7), 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Sosyalizm Anlayışımız”, **Yön Dergisi**, (36), 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Kaynağa Doğru”, **Yön (47)**, 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Kalkınma Planı: Devletçilik”, **Yön**, (25), 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Sosyalist Gerçekçilik”, **Yön**, (39), 20, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Rejim Buhranı”, **Yön**, (10), 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: Eski ve Yeni Türkiye. **Yön**, (42), 3, 1962.
- Avcıoğlu, Doğan: “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, **Yön**, (69), 8-9, 1963.
- Avcıoğlu, Doğan: “Milliyetçilere Sesleniş”, **Yön**, (78), 3, 1964.
- Avcıoğlu, Doğan: “Türk Milliyetçilerine Sesleniş”, **Yön**, (110), 8-9, 1965.

- Avcıoğlu, Doğan: “Parlamentoculuk”, **Yön Dergisi**, (158), 1966.
- Avcıoğlu, Doğan: “Sosyalizm Tartışmaları: Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, **Yön** (185), 7-8, 1966.
- Avcıoğlu, Doğan: “Millet Gerçeği ve Milliyetçilik”, **Yön**, (216), 8-9, 1967.
- Avcıoğlu, Doğan: “Rejim Tartışmalarını Başlatıyoruz: Anglosaksonlar Açısından Türkiye’de Parlamentoculuk”, **Devrim**, (5), 1970.
- Avcıoğlu, Doğan: “Sol Tutuculuk”, **Devrim**, (16), 1970.
- Avcıoğlu, Doğan: “Devrimci Ordu Gücü”, **Devrim**, (35), 1970.
- Avcıoğlu, Doğan: “Ulusal Kurtuluş Devrimi”, **Devrim**, (56), 1970.
- Avcıoğlu, Doğan: “Ordu ve Ecevit”, **Devrim**, (43), 1970.
- Avcıoğlu, Doğan: “Bu Sese Kulak Veriniz”, **Devrim**, (25), 7, 1970.
- Avcıoğlu, Doğan: **Devrim Üzerine**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1971.
- Avcıoğlu, Doğan: **Türklerin Tarihi 1**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1998.
- Ay, Behzat: “Ekonomide Atatürkçülük”, **Yön**, (48), 14, 1962.
- Aybar, Mehmet. Ali: **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1968.

- Aydemir, Şevket. **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, (Cilt 2). Süreyya: İstanbul, Remzi Kitabevi, 1971.
- Aydemir, Şevket. **İkinci Adam: İsmet İnönü** (6 b., Cilt 3), İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.
- Aydemir, Talat: **Hatıratım**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Aydın, Süavi. Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İstanbul, İletişim Yüksel: Yayınları, 2020.
- Aydın, Songül: "12 Mart Öncesi Ant Dergisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Aydın, Süavi: **Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Aydın, Süavi: **Türkiye'de Militarizm**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Aydinoğlu, Ergun: **Eleştirel Bir Tarih Denemesi Türk Solu 1960-1971**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.
- Aydinoğlu, Ergun: **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınevi, 2008.
- Aykol, Hüseyin: **Türkiye'de Sol Örgütler**, İstanbul, Pelikan Yayınevi, 1996.

- Aytürk, İlker, Bora, Tanıl: **Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasi Düşünceler. K. M. Kaynar (Dü.) içinde, Türkiye'nin 1970'li Yılları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2020.
- Balkanlı, Ali. Osman: **Türkiye’de Ekonomik Gelişme ve Kriz: Gelişmekte Olan Ekonomi Örneği Olarak Türkiye’de Ekonomik Gelişme Sorunu(1838-1979)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.
- Balta, Evren: “Geçmişten Günümüze Darbeler”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, (273), 51-56, 2016.
- Barbaros, Funda, Yıldırım, Eren: **60'lı Yıllarda İktisadi Kalkınma ve Planlamaya Dair Kavrayış ve Değerlendirmelere Bir Bakış: Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye**, Ankara, Efil Yayınevi, 2013.
- Batur, Muhsin: **Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası (2 b.)**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1985.
- Bayramoğlu, Ali: **Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü,Devlet Geleneği Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve. Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü**, İstanbul, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2010.
- Bektaş, Arsev: **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP Ve AP (1961-1980)**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993.
- Belge, Murat: **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İstanbul, Belge Yayınları, 1990.

- Belli, Mihri: “Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı?”, **Yön Dergisi**, (175), 10-11, 1966.
- Belli, Mihri: Türk Solu, (106), 3, 1969.
- Belli, Mihri: **Milli Demokratik Devrim**, Ankara, Aydınlık Yayınları, 1970.
- Belli, Mihri: **Yazılar**, Ankara, Sol Yayınları, 1970.
- Belli, Mihri: “Okuyucudan YÖN'e", **Yön Dergisi**, (48), 2, 1962.
- Benlisoy, Foti: **İsmet Akça ile Söyleşi: Neo-liberal Militarizme Karşı Siyasetin Toplumsallaşması**, 01 04, 2021 tarihinde Sosyalist Demokrasi için Yenyol: <https://yenyol1.org/ismet-akca-ile-soylesi-neo-liberal-militarizme-karsi-siyasetin-toplumsallasmasi/> adresinden alındı
- Berger, Mark: "The Rise and Demise of National Development and the Origins of post-Cold War Capitalism", **Journal of International Studies**, 30(2), 211-234, 2001.
- Bilbilik, Erol: **Öncesi Sonrasıyla 9 Mart- 12 Mart Süreci**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2013.
- Bilget, Vedii: **Girdap (Cilt 1)**, İstanbul, Kastaş Yayınevi.
- Birand, Mehmet. Ali., Dündar, Can., Çaplı, Bülent: **Demirkırat : Bir Demokrasinin Doğuşu**. İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

- Birand, Mehmet. Ali., Dündar, Can., Çaplı, Bülent: **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara, Can Yayınları, 2016.
- Boran, Behice: **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1992.
- Bostancı, Naci: **Kadrocular Ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Bozbeyli, Ferruh: **Birinci Cemre**, İstanbul, Selçuklu Yayınları, 1977.
- Bozkır, Gürcan: “Cumhuriyet Halk Partisi'nde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 4(11), 2005.
- Buçukçu, Öner: “Türkiye Sosyalist Solu Ve Milliyetçilik (1960-1971), **Doktora Tezi**, Afyonkarahisar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, 2007.
- Bulut, Sedef: “Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri”. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Burk, James: “Morris Janowitz and the Origins of Sociological Research on Armed Forces and Society”, **Armed Forces & Society**, 19(2), 177-178, 1993.
- Bursa, Zeynep: **Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi**, İstanbul, Versus Kitap, 2011.

- Cem, İsmail: **Tarih Açısından 12 Mart (3 b.).** İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.
- Cemal, Hasan: **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım.** İstanbul: Everest Yayınları, 2012.
- Cizre, Ümit: **Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,** İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Cizre, Ümit: **Muktedirlerin Siyaseti.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Cizre-Sakallıoğlu, Ümit: **AP-Ordu İlişkileri, Bir İnkilemin Anatomisi (1 b.).** İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Clausewitz, Claus. **Savaş Üzerine.** (F. Çeliker, Çev.) İstanbul: Alfa, 2018.
Von:
- Cömert, Hasan: “İmkansız Üçleme’ den İmkansız İnkilem’ e: Bretton Woods Dönemi Ve Sonrası Para Politikası”. **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 34(1), 115-136.
- Cumhuriyet: **Hürriyet Partisi Dün Resmen Kuruldu.** Cumhuriyet, 1955.
- Cumhuriyet: 1961.
- Cumhuriyet: **Sunay Bugün 5. Cumhurbaşkanı Seçiliyor,** Cumhuriyet, 1966.
- Cumhuriyet: **Tural G. Kurmay Başkanı Oldu.** Cumhuriyet. 1966.

- Cumhuriyet: **Kuyuya Düşen Adımı Kurtaracağım.** Cumhuriyet, 1969.
- Cumhuriyet: 1970, Ekim 22.
- Cumhuriyet: 1971, Mart 4-5
- Cumhuriyet: **12 Mart Muhtırası Tam Metni.** Cumhuriyet, 1971.
- Çalışlar, Oral: **68 Anılarım.** İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, 2003.
- Çavdar, Tevfik: **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze** (4 b.). Ankara: İmge Yayınevi, 2008.
- Çavuşoğlu, Hüseyin: "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(2), 265-278, 2009.
- Çayan, Mahir: "Sağ Sapma Devrimci Pratik ve Teori", **Aydınlık Sosyalist Dergi**(15), 1970.
- Çelik, Adem: **Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç Ve Dış Politika** (5 b.). (C. G. Adem Çelik, Dü.) Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çelik, Aziz: **Sınıf ile Devlet Arasında Bir Tereddüdün Öyküsü: Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962), Tarih, Sınıflar ve Kent**, İstanbul: Dipnot Yayınları, 2010.
- Çelik, Aziz: **Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967).** İstanbul: İletişim, 2010.

- Çelik, Aziz: “DİSK’in Kuruluş ve Varoluş Yılları (1966-1970)”, **Çalışma ve Toplum** (2), 617-664, 2018.
- Çetinkaya, Murat: **Alparslan Türkeş’in Kalkınma Vizyonu. Doğumunun 100. Yıl Dönümünde Lider Türkiye için Alparslan Türkeş Vizyonu**, Ankara, TASAV Yayınları, 2018.
- Çiçek, Hikmet: **Bilinmeyen Yönleri İle 9 Mart. Aydınlık**(972), 2006.
- Çubukçu, Aydın: **Türk Solu Kendi Kimliğiyle Kemalizmle Hesaplaşamadı. R. Çakır, L. Cinemre, R. Çakır, & L. Cinemre (Dü) içinde, SOL KEMALİZME BAKIYOR**, İstanbul: Metis Yayınları, 1991.
- Çubukçu, Aydın: **TDKP-Halkın Kurtuluşu: Gerilladan Partiye. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Dahl, Robert: **Demokrasi Üzerine** (5. b.). (B. Kadioğlu, Çev.) Ankara: Phoneix Yayınevi, 2001.
- Davis, Horace: **Sosyalizm ve Ulusallık**. (K.Emiroğlu, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları, 1991.
- Değer, Emin: **Açıklamalar**. Cumhuriyet, 1985.
- Dehri, Ali: **12 Mart 1971: Darbeler Zincirinin Özgün Halkası**. Nisan 16, 2021 tarihinde <https://www.teorivepolitika.net/>: <https://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/212-12-mart-1971-darbeler-zincirinin-ozgun-halkasi> adresinden alındı, 2006.

- Demir, Deniz. Cenk: **Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni. M. K. Kaynar (Dü.) içinde, Türkiye'nin 1960'lı Yılları** (s. 483-517). İstanbul, İletişim, 2017.
- Demirel, Tanel: **Adalet Partisi İdeoloji Ve Politika.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Demirel, Tanel: "Türkiye'de Sağ ve Muhafazakarlık", **Liberal Düşünce Dergisi**, 9(34), 67-72.
- Deniz, Engin: "Alexander Israel Helphand (Parvus Efendi) 1867–1924, Hayatı ve Fikirleri", **Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul: T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011.
- Desch, C. Michael: **Civilian Control of The Military: The Changing Security Enviroment.** Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 1999.
- Devrim: 1969, Ekim 21. Bildiri.
- Devrim: 1970, Kasım 16). **Devrim**(56), 1.
- Devrim: "Ordu, Anti-Kemalist Gidişe 'Artık Dur' Dedi: Açıkça Gündümlü Parlamentoculuğa Doğru", **Devrim Dergisi**, (73), 1, 1971.
- Dikici, Mert: "Yön Dergisinin Türk Dış Politikasına Bakışı", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 161-182, 2009.

- Dodd, Clement: **The Crisis of Turkish Democracy.** London: Eothen Press, 1983.
- D'Odorico, Jose: "The Ideological Underpinnings of Soviet Military". **Air Universty Review**, 33(3), 40-49. 12 22, 1982.
- Doğan, Erkan: "2. Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türkiye'de Kalkınmacılık Söyleminin Yükselişi", **Turkish Studies**, 13(23), 65-75, 2018.
- Dönüşüm: **3. Enernasyonal'de Devrim Aşamaları** (Cilt 6). (İ. Yarkın, Çev.) İstanbul: Dönüşüm Yayınları, 1992.
- Dursun, Davut: **12 Mart Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler.** İstanbul : Şehir Yayınları, 2003.
- Duverger, Maurice: "Kalkınma için Parlamentoculuk", **Devrim**, 2, 1969.
- Dünyası, Özgürlük: **Geçmişten Bugüne Türkiye Sol Hareketi "Yön-Devrim" Çizgisi Ve "Milli Demokratik Devrim" Teorisi.** <https://ozgurlukdunyasi.org/>: <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/407-sayi-060/1728-gecmisten-bugune-turkiye-sol-hareketi-yon-devrim-cizgisi-ve-milli-demokratik-devrim-teorisi> adresinden alındı, 1993.
- Eğilmez, Mahfi: **Ekonomi Sözlüğü. Kendime Yazılar:** <https://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html> adresinden alındı, 2013.

- Eldem, Tuba: Military Coups and Military Disengagement. A. Farazmand (Dü.) içinde, **Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance**. Switzerland: Springer Cham, 2020.
- Elmas, Tunahan: Nisan 30, 2021 tarihinde <https://www.gzt.com/https://www.gzt.com/jurnalist/turkiyeyi-kurtaran-generalin-gunlugunde-yazanlar-3464976> adresinden alındı, 2018.
- Eralp, Erkin: “Türkiye Sol Hareketi (Kısa Tarih)”, **Ekimler**, 107-143, 1992.
- Erdoğan, Mustafa: **Proteryanizm, Yeniçericilik ve Demokrasi**. Nisan 30, 2021 tarihinde <http://www.hurfikirler.com/http://www.hurfikirler.com/proteryanizm-yenicerilik-ve-demokrasi/> adresinden alındı, 2010.
- Erdost, Muzaffer: “Devrimde Küçük Burjuvazinin Yeri”, **Aydınlık Sosyalist Dergi** (16), 1970.
- Erdost, Muzaffer: **Türkiye Üzerine Notlar**. Ankara: Sol Yayınları, 1971.
- Erkan, Neslihan: “12 Mart Muhtıra Sürecinde Devrim Dergisi’nin Rolü” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Erkanlı, Orhan: **Anılar-Sorunlar-Sorumlular**, İstanbul : Baha Matbaası, 1973.

- Erken, Baki: "Türkiye’de Merkez Sağ İdeolojisini Siyasi Hareket Üzerinden Temellendirme Denemesi", **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 14(2), 191-222, 2016.
- Eroğlu, Nazmi: **İttihatçıların Ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008.
- Esin, Numan: **Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları**. İstanbul: Doğan Kitap, 2005.
- Eyidiker, Uğur: "Erken Dönem Alman Sosyal Demokrasisi ve Rosa Luxemburg". **International Anatolia Academic Online Journal / Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(2), 2020.
- Feaver, Peter: "The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz and the Question of Civilian Control". **Armed Forces and Society**, 23(2), 1996.
- Feaver, Peter: "Civil-Military Relations", **Annual Reviews of Political Science**(2), 211-241, 1999.
- Feaver, Peter: **Armed Servants: Agency, Oversight and Civil-Military Relations**. Cambridge: Harvard University Press, 2003.
- Feyizoğlu, Turhan: **Türkiye’de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi(1960-68)** (Cilt 1). İstanbul: Belge Yayınları, 2002.
- Feyizoğlu, Turhan: **Fikir Kulüpleri Federasyonu**. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2002.

- Fırat, Melek: <https://www.ismetinonu.org.tr>:
<https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-inonu/>
adresinden alındı
- Finer, Samuel: **The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics.** Colorado: Westview Press, 1988.
- Gencer, Tülay: “Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri“, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**,(49), 225-242, 2020.
- Glipin, Robert: **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği.** İstanbul: Kripto Yayınları, 2020.
- Güler, Uğur: “Türkiye’de Siyasal Bir Aktör Olarak Ordu“, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Gürkan, Celil: **12 Mart’a Beş Kala** (2 b.). İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986.
- Güzel, Şehmuz: **İşçi Tarihine Bakmak.** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2007.
- Hale, William: **Balkan Savaşları: 1912-1913 1. Dünya Savaşı’nın Provası.** (M. T. Akad, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- Hale, William: **Türkiye’de Ordu ve Siyaset** (Ahmet Fethi Çev.) İstanbul:Alfa Yayınevi 2014

- Hanioğlu, Şükrü: **İttihat ve Terakki Cemiyeti**. T.D.V. İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ittihat-ve-terakki-cemiyeti> adresinden alındı
- Harris, Nigel: **The End of the Third World: Newly Industrializing Countries and the Decline of an Ideology**. London: I. B. Tauris, 1986.
- Hayes, Carlton: **Milliyetçilik: Bir Din**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Hobsbawm, Eric: **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996.
- Huntington, Samuel: **Üçüncü Dalga: Geç 20.Yüzyılda Demokratikleşme**. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: 2000.
- Huntington, Samuel: **Political Order in Changing Societies** . New Heaven: Yale University Press, 2006.
- Huntington, Samuel: **Asker ve Devlet** (2. b.). (K. U. Kızılaslan, Çev.) İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2007.
- Hürkan, Serhat: **Üç Dergi Üç İnsan : Akis-Devrim-Yankı**. Ankara: Sinemis Yayınları, 2006.
- Hürriyet: 1961.
- Ilıcak, Nazlı: **12 Mart Cuntaları**. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013.

- İnalcık, Halil: **Osmanlı'da Devlet Hukuk ve Adalet.** İstanbul: Kronik Kitap, 2016.
- İnönü, İsmet: **Hatıralar** (2 b., Cilt 1). (S. Selek, Dü.) Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.
- İpekçi, Abdi, Coşar, Ömer. Sami: **İhtilalin İç Yüzü.** İstanbul: Milliyet Yayınları, 1965.
- İpekçi, Abdi: "14'ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?, Yön Dergisi, 1961.
- İpekçi, Abdi: **İsmet İnönü ile Röportaj.** Milliyet, 1965.
- İsen, Can. Kaya: **Geliyorum Diyen İhtilal 22 Şubat 21 Mayıs.** İstanbul: Tan Gazetesi Matbaası, 1964.
- Janowitz, Moris: **The Professional Soldier: A Social and Political Portrait.** New York: Free Press, 1971.
- Kaçmazoğlu, Bayram: **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları.** İstanbul: Birey Yayıncılık, 1998.
- Kaçmazoğlu, Bayram: **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri.** İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.
- Kahraman, İlbaş: **Cepheden Anılar-Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları.** İstanbul: Ayrıntı, 2015.
- Kanbolat, Yahya: **Olduğu Gibi.** Hatay: Bayır Yayınları, 1979.

- Karal, Enver. Ziya: **Osmanlı Tarihi : Islahat Fermanı Devri** (2 b., Cilt 8). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Karaosmanoğlu, Atilla: “Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi”, **BİLGESAM**, 2011.
- Karpat, Kemal: **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Karsan, Gökhan: “Türkiye’de Marksist Sol Popülizm-Milliyetçilik”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 26(2), 39-59, 2007.
- Kayalı, Kurtuluş: **Ordu Ve Siyaset** (3 b.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Kaynak, Mahir: **Mahir Kaynak'ın Ajanlık Anıları**. Yeni Yüzyıl Gazetesi, 1996.
- Kaynar, Kaan. Mete: **Türk Solu, Öteki ve MilliyetçilikTürk Solunda Milliyetçiliğin Nedenleri Üzerine Bir Tartışma., F. Başkaya (Dü.) içinde, Milliyetçilik Yurtseverlik ve Sol** Ankara: Özgür Üniversite, Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı, 2007.
- Kazgan, Gülten: **Tanzimat'tan 21.Yüzyıl'a Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Keskin, Yusuf. Ziya: “Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(1), 107-129, 2012.

- Keyder, Çağlar: **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Keyder, Çağlar: 1990'larda Türkiye'de Modernleşmenin Doğrultusu. S. R.Kasaba. (Dü.) içinde, **Türkiye'deModernleşme ve Ulusal Kimlik** (N. Elhüseyini, Çev., s. 39-53). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Keyder, Çağlar: **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Kılınç, Erol: **İhtilal,İhtiras Ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında**. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008.
- Kıyanç, Sinan: "ABD Arşiv Belgelerine Göre Türkiye'de Askeri Darbeler 1960-1980", **Doktora Tezi**. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2018.
- Kızılaslan, K. Uğur: "Sosyal Bilimlerde Bir Araştırma Alanı Olarak Sivil-Asker İlişkileri", **Akademik Hassasiyetler**, 5(10), 1-30, 2018.
- Kocabaş, Süleyman: **İhtilalin Kendi Çocuklarını Yiyişi: 13 Kasım 1960 Darbesi ve Alparslan Türkeş**. İstanbul: Nasip Ofset, 2014.
- Koç, Yıldırım: "Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962)", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 197, 1997.
- Koç, Yıldırım: **Lenin ve Emperyalizm Kuramı**. Bilim ve Ütopya, 2014.

- Koçaş, Sadi: **12 Mart Anıları.** İstanbul: May Yayınevi, 1978.
- Kohn, Richard: The Constitution and the U.S. Army: National Security and the Intent of the Framers. **The United States military under the Constitution of the United States, 1789-1989.** içinde New York: New York University Press, 1991.
- Komşuoğlu, Ayşegül: **Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel.** İstanbul: Bengi Yayınları, 2008.
- Konukçu, Yasemin: “Baas'çılığın Türk Dış Politikasına Etkisi”, **Lectio Socialis**, 3(1), 47-58, 2019.
- Köksal, Osman: “İhtilal”, **Devrim**, (32), 1970.
- Kösemihal, Nurettin. “Türkiye'nin Düzeni Üzerine”, **İstanbul Üniversitesi Şazi: Sosyoloji Dergisi**, 2(21-22), 2014.
- Kuray, Sarp: **İsyen Ve Tevekkül.** İstanbul: Birhaf Yayıncılık, 2008.
- Kuru, Hanife: “Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi”, **Doktora Tezi.** İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi A.İ.İ.T Enstitüsü, 1996.
- Kuruç, Bilsay: **Türkiye'de Plancılığın İlk On Yılı: Altmışlı Yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı.** K. M. Kaynar (Dü.) içinde, Türkiye'nin 1960'lı Yılları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Kuyaş, Ahmet: “Bab-ı Ali Baskını”, **NTV Tarih** (48), 48, 2013.
- Küçük, Yalçın: **Devrimci Doğan.** Cumhuriyet Gazetesi, 1984.

- Küçük, Yalçın: **Türkiye Üzerine Tezler.** İstanbul: Tekin Yayınevi, 1990.
- Küçükömer, İdris: **Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması.** İstanbul: Profil Yayınları, 2010.
- Küpeli, Yusuf: **Kuba devrimi 50. Yılını doldururken kuba tarihinden notlar.** <http://www.sinbad.nu/kubadevr%208.htm> adresinden alındı, 2009.
- Kürkçü, Ertuğrul: **Kapitalizm ile Komünizm Arasında "Geleneksel Aydınlar"; Yön Hareketi.** Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Kürkçü, Ertuğrul: **Kitlesele Mücadeleler ve Dev-Genç.** Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Laçiner, Ömer: **"Bir Mecranın Başlangıcı",** Toplum ve Bilim, 16, 1998.
- Landau, Jacob: **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar** (2 b.). (E. Baykal, Çev.) Ankara: Turhan Kitabevi, 1979.
- Lenin, Vladimir.İ: **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı.** (M. Erdost, Dü.) Ankara: Sol Yayınları, 1968.
- Lenin, Vladimir.İ: **Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği.** (M. Erdost, Çev.) İstanbul: Sol Yayınları, 1992.
- Lewis, Bernard: **Demokrasi'nin Türkiye Serüveni** (3 b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

- Luxemburg, Rosa: **The Accumulation of Capital.** London and New York: Routledge Classics, 2003.
- Macar, Elçin: **Doğan Avcıoğlu. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** (Cilt 2, s. 163). içinde İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- MacPherson, Crawford: “Üç Çeşit Demokrasi”, **Devrim**, 2, 1969.
- MadanoğluCuntası: **İddianame**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1973.
İddianame:
- Mao, Ze Dung: **Seçme Eserler II**,. İstanbul: Kaynak Yayınlar, 1975.
- Mardin, Şerif: **Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri.** *Türkiye'de Toplum ve Siyaset.* içinde İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Marx, Karl, Engels, Friedrich: **Manifesto of the Communist Party.** (İ. Soner, Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.
- Meriç, İlkay. *Nasır'dan Chavez'e Bonapartizm Çeşitlemeleri.* Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum: https://marksist.net/MT/Nasirdan_Chaveze.htm adresinden alındı
- Milliyet: “14'lerin Tayini Yapıldı” **Milliyet.** 1960.
- Moskowitz, Josef: *Involment in Politics: A Content Analysis of Civillian and Military Journals in Pakistan”, France and Israel.* **Doctoral Dissertation.** New York: New York University, 1983.

- Mumcu, Uğur: "Emekli Tümgeneral Celil Gürkan 12 Mart Öncesi ve Sonrası'nı Anlattı". **Cumhuriyet**. 1985.
- Mumcu, Uğur: "MSB Hukuk Müşaviri Hakim Albay Emin Değer'in Açıklaması". **Cumhuriyet**, 1985.
- Mumcu, Uğur: **Aybar İle Söyleşi : Sosyalizm ve Bağımsızlık** (10 b.). İstanbul: Tekin Yayınevi, 1994.
- Nordlinger, Eric: **Soldiers in Politics: Military Coups and Governments**. New Jersey: Prentice Hall, 1977.
- Odabaşı, Levent.: **Fikir Kulüplerinden Devrimci Gençliğe. K. M. Kaynar (Dü.) içinde, Türkiye'nin 1960'lı Yılları**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- O'Donnell, Guillermo: **Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism: Studies in South American Politics. Politics of Modernization Series, No. 9.** içinde Berkeley: Institute of International Studies: University of California, 1973.
- Okay, Suphi: "Sendikalar Kanununda Yapılan Değişiklik Ve Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı", [dergipark.org.tr: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9521](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9521) adresinden alındı
- Olgaç, Ersen: Bu Dünyadan Bir E. Tüfekçi Geçti! 04 15, 2021 tarihinde <https://m.bianet.org/biamag/print/132408-bu-dunyadan-bir-e-tufekci-gecti> adresinden alındı, 2011.

Onaran, Burak: “Kuleli Vakasını Nasıl Bilirsiniz?”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, (273), 12-18, 2016.

Ortaylı, İlber: **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu** (3 b.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Oxford Dictionary of **Junta**. Oxford University Press, 2003.
English:

Örs, Birsen: **Türkiye’de Askerî Müdahaleler: Bir Açıklama Modeli**. İstanbul: Der Yayınları, 1996.

Örtülü, Erdoğan: **Üç İhtilalin Hikâyesi**. Konya: Milli Ülkü Yayınevi, 1977.

Ötkünç, Cenk: “Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkilerine Bir Örnek: 1970’li Yıllarda DİSK’in Türkiye Siyasetine Etkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Özbudun, Ergun, **Türkiye’de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı**
Gençkaya, Ömer. **Politikası**. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2010.
Faruk:

Özdağ, Ümit: **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**. İstanbul: Boyut Kitapları, 2004.

Özdemir, Hikmet: **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı :Yön hareketi**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.

Özdemir, Hikmet: **Sol Kemalizm**. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.

- Özgüden, Doğan: **Türkiye Sol Hareketi Üzerine Bir Tartışma Mihri Belli-Aydın Çubukçu- İhsan Çaralan-Mustafa Yalçiner.**
<https://ozgurlukdunyasi.org>:
<https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/414-sayi-053/1792-turkiye-sol-hareketi-uzerine-bir-tartisma-mihri-belli-aydin-cubukcu-ih-san-caralan-mustafa-yalciner> adresinden alındı, 1993.
- Öznur, Hakkı: **Derin Sol.** İstanbul: Alternatif Yayınları, 2004.
- Özsever, Atilla: **Mesele Teslim Olmamakta Asker Kökenli Bir 68'linin 12 Mart, Gazetecilik ve Akademisyenlik Anıları.** İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2021.
- Öztan, Güven. "Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye'de Askeri Gürkan: Müdahaleler", **Toplumsal Tarih**, 56-63, 2016.
- Öztan, Güven. **Türkiye'de Militarizm.** İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018. Gürkan:
- Öztürk, Serdar: "Türkiye'nin Düzeni'ni İletişim Açısından Okumak", **Mülkiye Dergisi** , (253), 29-57, 2006.
- Pamuk, Şevket: **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914.** İstanbul: İletişim, 2007.
- Parla, Taha: **Türkiye'de Merkantilist Militarizm 1960-1998. A. İ. Ali Bayramoğlu (Dü.) içinde, Bir Zümre,Bir Parti Türkiye'de Ordu** İstanbul: Birikim Yayınları, 2004.

- Perlmutter, Amos: "The Praetorian State and The Praetorian Army: Toward a taxonomy of civil-military relations developing", *Comparative Politics*, 1(3), 382-404, 1969.
- Perlmutter, Amos: **The Military and Politics in Modern Times**. London: Yale Universty Press, 1978.
- Perlmutter, Amos: **Modern Authoritarianism: A Comparative Institutional Analysis**. New Haven: Yale Univ Press, 1981.
- Pınar, Ezgi: "27 Mayıs'ın İzinde Türk Solu ve Milliyetçilik: Kemalizm ve Yön Hareketi Milli Demokratik Devrim", **Mülkiye Dergisi**, 23(260), 193, 2008.
- Powell, Jonthan. M., Thyne, Clayton: "Global Instances of Coups from 1950 to 2010: A New Dataset", **Journal of Peace Research**, 48(2), 249-259, 2011.
- Ruşçuklu, Bülent: **Demokrat Parti'den 12 Eylül'e**. İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.
- Sağlam, Serdar: Ziya Gökalp'te "Solidarizm" ve "Milli İktisat". **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, (1), 67-84, 2004.
- Sakallı, Ahmet: "Cumhuriyet Döneminde Askeri Müdahaleler", **Yüksek Lisans Tezi**. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994** (5 b.). Ankara: İmge Yayınevi, 1996.

- Sanlı, Ferit. Salim: “13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 14(27), 213-249, 2018.
- Sanlı, Ferit. Salim: “27 Mayıs’ın “Zoraki Diplomatları”: 14’lerin Yurtdışı Faaliyetleri”, **Akademik Bakış**, 11(23), 222-248, 2018.
- Sargın, Nihat: **TİP’li Yıllar (1961-1971) Anılar – Belgeler II**. İstanbul: Felis Yayınevi, 2001.
- Sarıpek, Doğa. Başar: “Bürokratik Otoriteryan Rejimlerde Sosyal Politikanın Gelişimi ve Atfedilen Roller”, **Amme İdaresi Dergisi**, 50(3), 67-87, 2017.
- Sarıkaya, Damla: “Sencer Divitçioğlu Ve Asya Tipi Üretim Tarz”, **Yüksek Lisans Tezi**. Çorum: T.C. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, 2018.
- Sarısözen, Veysi: Çeyrek Yüzyıl Önce kurduğumuz Örgüt: FKF. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 6, 1988.
- Savran, Sungur: **1960, 1971, 1980 :Toplumsal Mücadeleler, Askeri Müdahaleler. Onbirinci Tez Kitap Dizisi**, İstanbul: Uluslararası Yayıncılık, 1987.
- Schiff, Rebecca: **The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations**. Chicago: Routledge Chapman & Hall Press, 2008.

- Selçuk, Engin: **Anayasa Hukuku.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi AUZEF Ders Notu.
- Selçuk, İlhan: “Bizim Milliyetçiliğimiz”, **Yön Dergisi**, 7, 1962.
- Selçuk, İlhan: “Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken”, **Yön Dergisi**, (222), 1967.
- Selçuk, İlhan: “Bir Toplum Uydulaşırken Bir Millet Köleleşirken Bir Hal Kurtulabilir mi?”, **Devrim Dergisi**, (2), 2, 1969.
- Sevli, Kemal: “Milli Demokratik Devrim Tezi : 1960'larda Bir Kırılma Noktası”, **Yüksek Lisans Tezi.** Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Son Havadis: Af Tartışmaları. **Son Havadis**, 1961.
- Soysal, İlhami: “Çıkmazlar İçinde Bir Işık: Ordu”, **Yön Dergisi**, (43), 7, 1962.
- Soysal, İlhami: “Dökülen Kanların Hesabını Kim ve Nasıl Verecek?”, **Devrim Dergisi**, (59), 1, 1970.
- Soysal, Mümtaz: “Ortanın Solu mu Sorumlu?”, **Yön Dergisi**, (133), 3, 1965.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991.** İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Stalin, Joseph: **Milli Demokratik Devrim.** İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1977.

Sosyalizm
veToplumsal
Mücadeleler
Ansiklopedisi:

Kurtuluş Savaşı Ve Sosyalist Hareket. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 6, 1866-1881, 1988.

Sosyalizm
veToplumsal
Mücadeleler
Ansiklopedisi:

Parlamento Dışı Muhalefet. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 6, 2028-2029, 1988.

Şahin, Alpaslan:

“27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrasında 13 Kasım 1960 Tasfiyesinin Analizi”, **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Şanlı, A.Sezer:

“Kuramdn Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran’ın Aydın Kimliği”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19-38, 2020.

Şeker, Can:

”Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Fasit Dairesi Devlet: Bağımlılık Kuramları Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2012.

Şen, Serdar:

“Türkiye’yi Anlamak ya da Geçmişten Geleceğe Silahlı Kuvvetler”, **Birikim Dergisi**, (96), 19-27, 1997.

Şener, Mustafa:

Türkiye İşçi Partisi. Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce : Sol (Cilt 8). içinde İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

- Şener, Mustafa: **Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul: Yordam Kitap, 2015.
- Şişmanov, Dimitir: **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-1965)**. (R. Zarakolu, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları, 1990.
- Türk.Solu: Güçbirliğinin Gereği. **Türk Solu**, 1967.
- TDK Sözlüğü: sozluk.gov.tr. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekeli, İlhan: **1960'lı Yıllarda Türkiye'de Planlama Düşüncesi' nin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak**. E. F.Barbaros. (Dü.) içinde, "Modernizmin Yansımaları 60'lı Yıllarda Türkiye (s. 25-54). İstanbul: Efil Yayınevi, 2013.
- Tekin, Yusuf: "Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket "İştirak Çevresi" nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 57(4), 171-184, 2002.
- TESAV: 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Sonuçları. <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/02/20.-1963-2014yillariarasindayapilanyerelyonetimsecimsonuclari.pdf> adresinden alındı
- Thompson, William: **The Grievances of Military Coup-Makers**. California,USA: Sage Publications, 1973.

- Thyne, Clayton: "Supporter Of Stability Or Agent Of Agitation ? The Effects Of Us Foreign Policy On Coups Latin America 1960-99", **Journal of Peace Research**, 47(4), 252, 2010.
- Tıǒlı, Kemal. Barış: "Doǒan Avcıoǒlu Ve Devrim Gazetesi", **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- TİP: TİP Tüzǒü, 1962.
- Toprak, Zafer: **II.Meşrutiyet Döneminde İktisadi Düşünce**. Tanzimattan Cumhuriyete Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim, 1985.
- Tufan, Tarkan: **Deniz : Fırtınalı Yıllar**. İstanbul: Nokta Kitap Yayınları, 2008.
- Tuǒluoǒlu, Fatih: "CHP'nin 14. Kurultayı Ve İlk Hedefler Beyannamesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**(60), 296-308, 2017.
- Tuncay, Mete: **Türkiye Tarihi 4: Çaǒdas Türkiye 1908 -1980** (5 b., Cilt 4). İstanbul: Cem yayınları, 1997.
- Tunçay, Mete: **Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)** Cilt I. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Tural, Cemal: "Yön Neden Kapatıldı?", **Yön Dergisi**, 11, 1964.

- Turan, Ömer: **Kudretli Devlet, Manevi Kalkınma, Ağır Sanayii :Türk Sağı ve Kalkınma. Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri** İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Turhan, Yunus: “Kalkınma Kavramının Tarihsel Süreci Ve Etimolojik Analizi”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, 150-164, 2020.
- Türkölmez, Onur: “Türkiye’de İktidar Stratejilerinin Bir Zihniyet Olarak Milliyetçilik Üzerinden Okunması: Yön-Devrim Ve Aydınlar Ocağı Örneği”, **Doktora Tezi**. Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Tümer, Melih: “Nasır’ın Sosyalizm”, **Yön Dergisi**, (1), 19, 1961.
- Türkeş, Mustafa: **Kadro Dergisi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Uçkan, Rafet: **Altmışlı Yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu, Türkiye’nin 1960’lı Yılları**, İstanbul: İletişim, 2017.
- Uluçakar, Mustafa: “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinde Ordunun Demokratik Kontrolü”, **Doktora Tezi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Usl, A, Kılıç, Levent: **Türk Siyasal Hayatı**. Eskişehir: AÖF Yayınları, 2010.
- Ünlü, Barış: **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

- Ünsal, Artun: **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi.** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Ünüvar, Kerem: **Fikir Kulüpleri Federasyonu. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol** (Cilt 8). içinde İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Ünüvar, Kerem: **Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (1970-1971). Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce** Cilt 8 (Sol), İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2007.
- Varel, Anıl: **Altmışlı Yıllar Türkiye’sinde Sınıf ve Siyaset :Meşruiyet Savaşımı,Siyasal Yükselişi ve İç Bölünmeleriyle, Türkiye’nin 1960’lı Yılları,** İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Vatandaş, Selim: “Sivil-Asker İlişkilerinde ‘Batı’ ve Türkiye’nin Hikâyesi”. **İNSAMER ,Analiz**(27), 2018.
- Wintrobe, Ronald: “Autocracy And Coups D’etat”, **Public Choice**(152), 115-130, 2012.
- Yanardağ, Merdan: **Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi.** İstanbul: Yalçın, 1988.
- Yaşar, Ali: **III. Enternasyonal’in Kuruluşu ve Mücadelesi.** teoriveeylem.net: https://teoriveeylem.net/tr/2019/03/iii-enternasyonalin-kurulusu-ve-mucadelesi/#_ftn2 adresinden alındı, 2019.

- Yaşı, Fatih: “Liberal-Muhafazakâr Hegemonya ve Merkez-Çevre Paradigması”, **Yeniden Devrim Dergisi**, 95-106, 2008.
- Yeni Asır: İzmir, 1971.
- Yeni Şafak: 1954 Seçim Sonuçları. <https://www.yenisafak.com/secim-1954/secim-sonuclari> adresinden alındı.
- Yeni Şafak: 1964 Senato Seçimleri. <https://www.ansiklodedi.com/cwiki/wiki/1964-T%C3%BCrkiye-senato-se%C3%A7imleri> adresinden alındı
- Yeni Şafak: 1965 Seçim Sonuçları. <https://www.yenisafak.com/secim-1965/secim-sonuclari> adresinden alındı
- Yeni Şafak: 1969 Seçim Sonuçları. <https://www.yenisafak.com/secim-1969/secim-sonuclari> adresinden alındı
- Yeşil, Ahmet: **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Yetkin, Murat: **Türkiye’de 68. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 6, 1988.
- Yıldırım, Ali: **FKF Dev-Genç Tarihi**. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008.
- Yön: **Bildiri**. (1), 12, 1961.
- Yön: **Çalışanlar Partisi**. (14), 4, 1962.

- Yön: **Sosyalist Kültür Derneği Tüzüğü.** (53), 8-9, 1962.
- Yön: “At Sırtındaki Adam”, **Yön Dergisi**, (50), 10, 1962.
- Yön: **Milli Yasa.** Yön(41), 10-11, 1962.
- Yön: **Suriye'de Genç Subaylar İhtilali :Birlik Hürriyet ve Sosyalizm.** Yön(65), 1963.
- Yön: **Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi...Sosyalizmin Romantik Devri Mutlaka Kapanmalıdır.** Yön, 3, 1965.
- Zileli, Gün: **Yarılma (1954-1972).** İstanbul: İletişim, 2002.
- Zorlu, Melek: “Tkp’den Tıp’e Sol Kemalizm: Mdd Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi.** Ankara: T. C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi(Siyaset Bilimi) ABD, 2006.
- Zürcher, Erich. Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.** İstanbul: İletişim yayınları, 2018.

EKLER

EK I

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVRİM ANAYASASI¹⁰⁹

BİRİNCİ KISIM

GENEL İLKELER

DEVLETİN ŞEKLİ:

Madde 1 – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

CUMHURİYETİN NİTELİKLERİ

Madde 2 – Türkiye Cumhuriyeti, Devrim ilkelerine dayanan halkçı, devletçi, laik, milli ve sosyal devrimci bir devlettir.

DEVLETİN BÜTÜNLÜĞÜ, RESMİ DİL VE BAŞKENT:

Madde 3 – Türkiye Devleti, ülkesi ve ulusu ile bölünmez bir bütündür.

Resmi dili Türkçedir.

Başkent Ankara'dır.

EGEMENLİK:

Madde 4 – Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Ulusundur.

Ulus, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir kişiye, zümreye ya da sınıfa bırakılamayacağı gibi; devrim ilkelerine de aykırı olamaz.

YASAMA YETKİSİ:

Madde 5 – Yasama yetkisi, Devrim Konseyi ve Devrim Meclisi tarafından kullanılır.

YÜRÜTMENİN GÖREVİ:

Madde 6 – Yürütme görevi, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

YARGI YETKİSİ:

Madde 7 – Yargı yetkisi, Ulus adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

DEVLET ŞEKLİNİN DEĞİŞMEZLİĞİ:

Madde 8 – Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

¹⁰⁹ (Gürkan, 1986, s. 231-249) 9 Mart 1971 darbe girişimi başarılı olsaydı uygulamaya konulacak Anayasa taslağı Gürkan'ın kitabında yayınlanmıştır

İKİNCİ KISIM

CUMHURİYETİN TEMEL KURULUŞLARI

Birinci Bölüm

YASAMA ORGANI, KURULUŞ VE GÖREVLERİ

YASAMA ORGANI:

Madde 9 – Yasama Organı, Devrim Konseyi ve Devrim meclisidir.

Devrim Konseyi, Devletin en yüksek karar organıdır.

DEVİRİM KONSEYİNİN GÖREV VE SORUMLULUĞU:

Madde 10 – Devrim Konseyi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye yaratılması ile görevli ve sorumludur. Konsey bu sorumluluğu, Türk halkı ve devrim kuruluşları ile paylaşır.

DEVİRİM KONSEYİNİN YETKİLERİ:

Madde 11 – Devrim Meclisince kabul edilen kanun, tasarı ve tekliflerinin müzakeresi, kabulü, reddi ya da değiştirilerek kabulü,

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kurullarla yapılacak andlaşma ve anlaşmaların bir kanunla onaylanması; genel seferberlik ve savaş ilanı, yurt dışına birlik gönderilmesi, Para basılması, Devrim Konseyinin yetkileri arasındadır.

Başkomutanlık Devrim Konseyinin manevi kişiliğinden ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetlerin Komutanıdır ve Devrim Konseyine bağlıdır.

Devrim Konseyi, Devletin bütün kuruluşlarını gözetimi ve denetimi altında bulundurur.

DİĞER YETKİLER:

Madde 12 - Bütçe ve kesin hesap kanunları ile, kanunların yorumlanması teklifleri, genel ve özel af ilanı, mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar

verilmesi de; diğer kanun tasarı ve tekliflerin incelenmesi usullerine tabidir.

DEVİRİM KONSEYİNİN KURULUŞU:

Madde 13 – Devrim Konseyi, ... 1971 devrimiyle Türk halkı, Türk gençliği ve Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetimi devralmış bulunanlar arasından gelen üyeden kurulmuştur.

Devrim kurulunun doğal üyesi bulunmayan Genelkurmay Başkanı, Kara-Deniz-Hava

Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı bu görevleri süresince, Devrim Konseyine geçici üye olarak katılırlar.

DEVİRİM KONSEYİ BAŞKANLIĞI:

DEVİRİM DİVANI:

Madde 14 – Devrim eylemini yürüten en kıdemli komutan, Devrim Konseyinin Başkanıdır.

Devrim Konseyi ikinci başkanı, Konsey üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyları ile, Konsey üyeleri arasından seçilir.

Başkanlık divanı, Devrim Konseyi içtüzüğü hükümlerine göre kurulur.

DEVİRİM KONSEYİ GENEL SEKRETERLİĞİ:

Madde 15 – Devrim Konseyi, devrim ilkelerinin gözetim ve denetiminde ve yasama görevlerinin yürütülmesinde kolaylık sağlama amacı ile, Devrim Konseyi Genel Sekreterliğini kurar.

Genel Sekreter ve Yardımcıları, Devrim Konseyi üyeleri arasından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir ve gerektiğinde değiştirilir.

Devrim Partisi Genel Sekreterliği ile Sayıştay, Devrim Konseyi Genel Sekreterliği vasıtasıyla; Devrim Konseyine bağlıdırlar.

ÜYELİK HUKUK VE SORUMLULUĞU:

Madde 16 – Anayasadaki belirli haller dışında, Devrim Konseyi üyelik sıfatı ve dokunulmazlığı kaldırılamaz. Üyeler, Konsey çalışmalarındaki oy ve sözlerinden ve ileri sürdükleri düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulamazlar. Üyelik statüleri eşitlik esasına dayanır.

Devrim Konseyi üyelerinin yasama dokunulmazlıkları, Devrim Konseyi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile şu hallerde kaldırılır: Vatana ihanetle suçlanmak,

Devrim ilkelerine karşı çıkmak, yüz kızartıcı suçlardan biri ile sanık bulunduğu, Devrim Konseyince saptanmış olmak ve üyelikle bağdaşmayan bir hizmeti kabul etmek.

Devrim Konseyi üyelik sıfatının sona ereceği durumlar: Ölüm, çekilme, yargılanmasına

karar verilip; yapılan yargılama sonunda mahkum edilmiş olma, kocamışlık ve görev yapamayacak derecede sürekli hastalık.

İÇ TÜZÜK:

Madde 17 – Devrim Konseyi, çalışmalarını kendi yapacağı iç tüzük hükümlerine göre düzenler.

DEVİRİM MECLİSİNİN KURULUŞU:

Madde 18 – Devrim Meclisi, devrimin oluşumuna fikir ve eylemleri ile katkıda bulunmuş, devrim bilincine sahip olduğu Devrim Konseyince saptanan, yetenekleri ile devrime ve ülkenin kalkınmasına yararlı oldukları anlaşılan sivil ve asker, en çok yüzelli kişiden kurulur.

DEVİRİM MECLİSİ GENEL SEKRETERLİĞİ:

Madde 19 – Yasama görevlerinin yürütülmesinde çabukluk sağlamak, Devrim Konseyi ve Bakanlar Kurulu ile ilişkileri düzenlemek amacıyla Devrim Meclisi Genel Sekreterliği kurulur.

Genel Sekreter ve yardımcıları, Devrim Meclisi üyeleri arasından ve üyelerin salt çoğunluğunun oyları ile seçilirler.

ÜYELİK HUKUK VE SORUMLULUĞU:

Madde 20 – Devrim Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden ve ileri sürdükleri düşüncelerden dolayı, sorumlu tutulamazlar.

Devrime aykırı tutumları ya da suçlu görülme halleri dışında herhangi bir nedenle görevleri sona eren Bakanlar Kurulu üyeleri de; istemeleri halinde Devrim Meclisi üyeleri olarak görevlendirilebilirler.

Devrim Meclisi Üyeliği sıfatı; Devrim Konseyi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile şu hallerde kaldırılır: Vatana ihanetle suçlanmak, Devrim ilkelerine aykırı tutum ve davranışları olduğu saptanmak, yüz kızartıcı suçlardan biri ile koğuşturulmasına karar verilmek, sürekli hastalık ve kocamışlık ve üyelikle bağdaşmayacak bir hizmet kabul etmiş olmak. Devrim Meclisi üyeleri istedikleri zaman çekilebilirler. Çekilenlerin yerine yeni üye seçilir.

GÖREV SÜRESİ:

Madde 21 – Devrim Meclisinin göre süresi, Devrim Partisi genel kongresini izleyen altıncı aydan sonra; Devrim Konseyince saptanacak tarihte yapılacak genel seçimlere kadar devam eder.

İÇ TÜZÜK:

Madde 22 – Devrim Meclisi, çalışmalarını kendi çıkaracağı iç tüzük hükümlerine göre düzenler.

BAŞKANLIK DİVANI:

Madde 23 – Devrim Meclisinin Başkanlık Divanı, kendi iç tüzük hükümlerine göre kurulur.

TOPLANTI VE KARAR YETER SAYISI:

Madde 24 – Devrim Konseyi ve Devrim Meclisi, seçilmiş üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve karar verirler.

KANUN TEKLİF YETKİSİ:

Madde 25 – Kanun teklif etmeye; Bakanlar Kurulu ve Devrim Konseyi üyeleri ile, Devrim Meclisi üyelerinin teklifine Devrim Konseyi üyelerinden en az birinin katılması halinde, Devrim Meclisi üyeleri yetkilidirler.

Üyeler, kendi tekliflerini komisyonlarda savunabilirler.

KANUNLARIN CUMHURBAŞKANINCA YAYINLANMASI:

Madde 26 – Cumhurbaşkanı, Devrim Konseyince kabul edilen kanunları, en geç on gün içinde yayınlar.

İkinci Bölüm
YÜRÜTME

A.CUMHURBAŞKANI

SEÇİMİ VE GÖREVLERİ

Madde 27 - ... 1971 Devrim eylemini yürüten en kıdemli Komutan Türk Devletinin Başkanıdır.

Cumhurbaşkanı Türk Devletinin başıdır. Yabancı Devletlere Türk Devletinin temsilcilerini gönderir ve Türk Devletine gönderilen yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.

Gerekli gördüğü zaman Devrim Konseyine ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder.

Tüzük, Kararname ve diğer hükümet tasarruflarını onaylar.

16'ncı maddenin ikinci ve üçüncü bendlerinde sayılan durumlarda Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde; Devrim Konseyi, asli üyeleri içinden, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile Devlet Başkanını yeniden seçer.

HUKUK VE SORUMLULUĞU:

Madde 28 – Cumhurbaşkanı, görevleri ile ilgili işlemlerden, Devrim Konseyine karşı sorumludur. 16'ncı maddenin ikinci ve üçüncü bendlerinde sayılan hâllerde, Devrim Konseyi üyeleri gibi işlem görür.

CUMHURBAŞKANINA VEKALET:

Madde 29 – Cumhurbaşkanı, herhangi bir sebeple görevinden uzak kaldığı veya Cumhurbaşkanlığı boşaldığı zaman; Cumhurbaşkanı görevine dönünceye veya yenisi

seçilinceye kadar, Konsey İkinci Başkanı Cumhurbaşkanına vekalet eder.

B.BAKANLAR KURULU

KURULUŞ:

Madde 30 – Bakanlar Kurulu, Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve Bakanlardan kuruludur.

Başbakan, Devrim Konseyi üyeleri arasından, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

Başbakan Yardımcısı ve Bakanlar, Devrim Kurulunun tesbit edeceği adaylar arasından,

Başbakan tarafından seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanırlar.

İŞE BAŞLAMA, PROGRAM VE GÜVENOYU:

Madde 31 – Bakanlar Kurulu atanmayı izleyen bir hafta içinde Hükümet programını hazırlar.

Program, her Bakanlığın hizmetlerinin yürütülmesinde; genel kalkınma planı çerçevesi

içinde, Türk Ulusunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ülküsünü gerçekleştirecek;

Devrimi ve kamu hizmetlerini halka götürecektir, halkın insanca yaşama olanağına kavuşturulmasını sağlayacak bir kalkınmayı hedef alacak nitelikte olacaktır.

Program Devrim Meclisinde okunur. Program üzerindeki müzakere ve güven oylaması

Devrim Konseyinde yapılır.

Devrim Konseyi, Devrim ilkelerine uygun olarak; Hükümete her zaman yol gösterebilir.

GÖREV VE SİYASİ SORUMLULUK:

Madde 32 – Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlar arasında işbirliği

ve koordinasyonu sağlar ve Devrim Konseyi adına genel siyasetin yürütülmesini düzenler.

Bakanlar Kurulu, genel siyasetin yürütülmesinden Devrim Konseyine karşı, birlikte sorumludurlar. Her Bakan, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden dolayı ayrıca sorumludurlar.

GÖREV SIRASINDA GÜVEN OYLAMASI:

Madde 33 – Başbakan ve Devrim Konseyi üyeleri, Bakanlar Kurulu için her zaman güven oylaması isteminde bulunabilirler.

TÜZÜKLER VE HÜKÜMET TASARRUFLARI:

Madde 34 – Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanmasını göstermek ya da kanunların

emrettiği işleri belirtmek üzere, tüzükler çıkarır. Tüzükler, danıştayın incelenmesinden sonra, Cumhurbaşkanınca onaylanır ve resmi gazete ile yayınlanarak yürürlüğe girer. Devrimi amacına ulaştırmak ve güvenliği sağlamak, yürütme görevini çabuklaştırmak amacıyla hazırlanan Hükümet tasarrufları, idari yargının denetimi dışındadır.

KARARNAMELER:

Madde 35 – Her türlü Hükümet tasarrufları ve kararnameler, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili bakan ya da bakanlarca imzalanır.

C.İDARE

İDARENİN ESASLARI

Madde 36 – İdarenin kuruluş ve görevleri, kamu hizmetinde çabukluğu sağlayacak ve kırtasiyeciliği kaldıracak esaslara göre, merkezde yönetim ve yerinden yönetim kurallarına dayanır.

İdare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla ya da kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafik duruma, ekonomik koşullara, kalkınma planı ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre; illere, iller de kademeli bölümlere ayrılır. Bu ayrım da kamu hizmetinden kalkınmanın sonuçlarından halkın her kesimini yararlandırmak esastır.

Yerel idareler, üniversiteler, radyo-televizyon, haber kaynakları, basın ve öteki kamu kuruluşları; Devrimi halka yaymak, halkla elele vererek yeni Türkiye'nin yaratılmasında görevlerini yerine getirmek üzere, Devlet yapısındaki yerlerini alırlar. Durumları, kanunla ya da hükümet tasarrufları ile düzenlenir.

YÖNETMELİKLER:

Madde 37 – Kanun ve Tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere, Bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri tarafından, yönetmelikler çıkarılabilir. Yönetmelikler de resmi gazete ile yayınlanır.

MEMURLAR:

Madde 38 – Devletin ve diğ er kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre, yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği görevler, memurlar eliyle yürütölür.

Memurların nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri, aylık ve diğ er özlük işleri kanunla düzenlenir.

Kanun hizmetinde, Devrim ilkelerini benimsemeyen ve devrime aykırı tutum ve

davranışta bulunan memur çalıştırılmaz.

D.OLAĞANÜSTÜ HALLER VE YÖNETİM

OLAĞANÜSTÜ HAL:

Madde 39 – Olağanüstü hal, kanunların gösterdiği durumlarda Hükümetçe ilan edilir. Olağanüstü hallerde, yurttaşlar için konulacak mal, çalışma ve para yükümleri ile, bu hallerin yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usuller kanunla düzenlenir.

SIKIYÖNETİM:

Madde 40 – Sıkıyönetim ilanı, kanunun öngördüğü hallerde Bakanlar Kurulunun yetkisindedir. Ancak, bir aydan fazla devam ettirilmesi, uzatılması ve kaldırılması hakkında

Devrim Konseyi karar verir. Sıkıyönetim, ya da savaş halinde hangi hükümlerin uygulanacağı, hizmet ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

Üçüncü Bölüm

YARGI

KURULUŞ, YETKİ VE GÖREVLER:

Madde 41 – Mahkemelerin kuruluşu, yetki ve görevleri, bağımsızlığının kapsam ve niteliği, hakimlerin nitelikleri, sorumluluk ve teminatları kanunla gösterilir.

Hakimler, yargı yetkisinin kullanılmasında bağımsızdırlar.

Duruşmalar gizliliği hakkında karar alınmadıkça herkese açıktır. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

SAVCILIK:

Madde 42 – Savcılarının görev, nitelik ve sorumlulukları, mesleğe alınışları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

İDARİ YARGI:

Madde 43 – Danıştay, idari uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlmek, Bakanlar Kurulunca gönderilen Tüzün tasarılarını incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmak üzere; Devrim ilkelerine göre kanunla kurulur.

Danıştay, idari işlem ve tasarrufları maksat yönünden denetleyemez.

Danıştay üyelerinin seçimi, nitelikleri, sorumlulukları ve özlük işleri Danıştayın Devrim ilkelerine göre kuruluşu kanunla düzenlenir.

YÜCE DİVAN:

Madde 44 – Devrim Konseyi, Devrim Meclisi, Bakanlar Kurulu, Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay ve Sayıştay üyelerini; hizmetleri ile ilgili suçlarından dolayı yargılamak üzere, Yüce Divan kurulur. Yüce Divanın kuruluşu, yargılama usulü, üyelerinin seçimi ve özlük hakları kanunla düzenlenir.

DİĞER YARGI ORGANLARI:

Madde 45 – Yargıtay ve Askeri Yargıtay, kanunla belirlenen hallerde ilk derece ve genel olarak kendi aralarında üst derece mahkeme olarak Devrim ilkeleri ve bağımsızlık esasına göre kurulur.

Üyelerinin seçimi, özlük işleri diğer hakimler gibidir.

MAHKEME KARARLARI:

Madde 46 – Cumhuriyetin tüm kuruluşları, mahkeme kararlarına uyar. Hiçbir makam, kişi ya da organ, mahkeme kararlarını değiştiremez ve yerine getirilmesini geciktiremez.

ÜÇÜNCÜ KISIM

TEMEL ÖDEVLER VE HAKLAR İLKELER:

Madde 47 – Herkese imkân ve fırsat eşitliği sağlanarak; ekonominin toplumsal bütünlük, dengelilik ve eşitlik çerçevesi içinde geliştirilmesi, Devletin görevi olup; kişi bu amaca ulaşmada ödevlidir.

Kişinin ekonomik hakları, bu ödev sonucu ulusal gelire katkıda bulunduğu yerde başlar ve o oranda gelişir. Sömürünün her çeşidi yasaktır.

Sosyal güvenlik asıl olup, Devletin koyacağı esaslara göre, çalışanlar için çalışma koşullarına; hastalık, küçüklük ve kocamışlık nedeni ile çalışamayanlar için de, kanun hükümlerine göre düzenlenir.

Devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini gerçekleştirmekle görevlidir.

Sermaye, ulusal ekonominin hizmetinde olup; kullanılması, kamu yararı ve halkın ekonomik haklarına aykırı olamaz.

Devlet, ülke çapında bir yerleşme ve sosyal mesken politikası uygulamak ve bunun için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Birinci Bölüm

SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE ÖDEVLER

AİLE VE ÇOCUĞUN KORUNMASI:

Madde 48 – Aile, Türk toplumunun temelidir. Ailenin ve çocuğun korunması ve

devrimci ilkelerle geliştirilmesi Devletin başlıca görevidir. Yöntemi kanunla düzenlenir.

MÜLKİYET VE MİRAS:

Madde 49 – Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Mülkiyet ve miras haklarının kullanılması, toplum yararının gerektirdiği durumlarda; devletçe ve kanunla düzenlenir.

TOPRAK VE TARIM DEVRİMİ:

Madde 50 – Devlet toprak ve tarım devrimini bir bütün halinde ele alır ve gerçekleştirir. Toprağın verimli olarak işletilmesini sağlamak ve topraksız ya da yeter toprağı olmayan çiftçiye toprak tahsis etmek amacıyla gereken tedbirleri alır.⁹⁶

Devlet, üretimi artırmak için, her alanda kooperatifçiliği geliştirir ve gözetir.

EKONOMİNİN DÜZENLENMESİ:

Madde 51 – Tüm ekonomik olanaklar, toplumsal yapıyı güçlendirecek, halkı harcadığı emek ve ulusal ekonomiye katkısı oranında yararlandıracak şekilde düzenlenir.

Temel sanayi, ulaştırma, enerji ve doğal kaynaklar ve ormanlar Devletin mülkiyetindedir. Bunlar, ancak Devletin eliyle işletilebilir. Devlet, bunların toplum yararına ve etkin olarak işletilmesi için gereken tedbirleri alır.

Diğer ekonomik kuruluşların da sahipleriyle, fikir ve beden işçilerinin yönetiminde toplumsal yapıyı güçlendirecek ve adil bir gelir dağılımını gerçekleştirecek biçimde çalışması esastır. Yöntemi kanunla düzenlenir.

Dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık Devletleştirilir. Devlet, iç ticaret alanında da, toplum yararının gerektirdiği tedbirleri alır.

KALKINMANIN PLANLANMASI, PLAN:

Madde 52 – Ekonominin tümünü kapsayan ve bağlayan plan esastır. Ancak, her ekonomik kuruluş, ana kalkınma planı çerçevesi içinde, kuruluşun ihtiyaç ve verimlilik dengesini gözeterek, planını kendisi yapar.

Devlet Planlama Teşkilatı, ana planın Devrim ilkelerine göre yapılması ve ekonomik kuruluşların planlarının, ana plana uygunluğunun kontrolü, uygulanmasının denetim ve gözetimi ile görevlidir.

ÇALIŞMA HAYATI:

Madde 53 – Çalışma, sağlık durumu uygun bütün vatandaşlar için bir hak, bir ödev ve bir şereftir. Çalışma koşulları ve olanakları ile, çalışanların sendika ve sosyal güvenlik hakları kanunla düzenlenir.

İş hayatının düzenlenmesinde, genel plan hedefleri içinde, kalkınmayı çabuklaştırıcı ve kalkınmaya katkıda bulunucu tedbirler alınır.

Emeğin ulusal gelire katkı oranında ve ekonominin oluşumuna etkisi ölçüsünde değeri vardır. Emek israf edilemez.

İkinci Bölüm

MİLLİ EĞİTİM

İLKELER:

Madde 54 – Herkes, öğrenim ve eğitim hakkına sahiptir.

İlk öğretim, bütün Türk vatandaşları için zorunludur.

Eğitim ve öğretim her kademedede parasızdır. Devlet, eğitim ve öğretimde halkın her kesimini devrim ilkelerini ve insanca yaşamının önemini anlayacak bir düzeye getirmeyi ve yurt kalkınmasına yararlı kişiler yetiştirmeyi hedef alır.

Öğretim, milli ekonominin eleman ihtiyacına ve çeşitli kesimlerin istihdam kapasitesine göre Devletçe planlanır.

DİN İŞLERİ:

Madde 55 – Özel din eğitimi yapılamaz. Din eğitiminin nitelik ve kapsamı, Devletçe düzenlenir.

Din eğitiminin nitelik ve kapsamı, Devrimin ilke ve amaçlarına ve laiklik ilkesi ile kişinin vicdan özgürlüğüne aykırı olamaz.

Üçüncü Bölüm

MALİYE VE PLANLAMA

MALİYE:

Madde 56 – Devletin ve kamu ekonomik kuruluşları dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Genel ve katma bütçelerin ansıl yapılacağı, kanunla gösterilir. Bütçe kanunlarına, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

Bütçeler, yatırımları gerçekleştirecek ve plan hedeflerine ulaşmayı sağlayacak nitelikte düzenlenir.

DENETİM:

Madde 57 – Devletin ve kamu tüzel kişilerinin harcamalarını ve mallarını Devrim Konseyi adına Sayıştay denetler.

Sayıştayın kuruluş ve işleyişi, denetim usulleri ve mensuplarının nitelikleri ile özlük işleri kanunla düzenlenir.

KESİN HESAP:

Madde 58 – Kesin hesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre gösterilmemiş ise; ilgili oldukları bütçe yılı sonundan başlayarak en geç bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunca

Devrim Meclisine sunulur. Sayıştayın uygunluk bildirimi, tasarının sunuluşundan başlayarak, en geç altı ay içinde çıkarılır.

PLANLAMA TEŞKİLATI:

Madde 59 – Devlet planlama teşkilatı, bu Anayasa ile getirilen sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınma ilkelerinin nasıl gerçekleştirileceğini planlama ile görevlidir.

Planın nasıl yapılacağı, yürürlüğe konulması, uygulanması ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslarla; planın bütünlüğünü ve devrimci niteliğini bozacak tesirleri önleyecek

tedbirlerin nasıl alınacağı; Planlama Teşkilatının kuruluş ve çalışması, kanunla düzenlenir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

KİŞİNİN HAK VE ÖDEVLERİ

KİŞİNİN HAKLARI:

Madde 60 – Uygulama biçimi, kapsam ve nitelikleri kanunla düzenlenmek kaydı ile, doğal hakları aşağıda gösterilmiştir:

Aksi saptanıncaya kadar herkes suçsuzdur. Kimse, kanunun suç saymadığı bir eylemden dolayı cezalandırılmaz.

Konut dokunulmazlığı tanınır. Özel hayatın gizliliği korunur. Konuta hangi hallerde girileceği kanunla düzenlenir.

Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin; kanun önünde eşittir.

Mal, can, ırz güvenliği ve şerefler, Devletçe korunur.

Herkes, vicdan ve dini inanç özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük, kamu düzenine ve laiklik ilkesine aykırı olarak kullanılamaz.

YURTTAŞLIK:

Madde 61 – Türk Devletine Yurttaşlık bağı ile bağlı herkes Türktür. Yurttaşlık, kanunun gösterdiği koşullarla kazanılır ve kaybedilir.

Yabancılar için, Türk kanunları ve uluslararası kurallar gereğince işlem yapılır.

KİŞİNİN ÖDEVLERİ:

Madde 62 – Yurt savunma ve kalkınmasına katılma eş anlamdadır ve her Türk'ün ödevidir. Bu ödevin nitelik ve kapsamı, kanunla düzenlenir.

Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, ekonomik gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

BEŞİNCİ KISIM

SİYASAL ÖRGÜTLENME

DEVİRİM PARTİSİ:

Madde 63 – Yönetimi, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacıyla; Devrimci bir kadro yaratarak, bu kadroya devretmek üzere ele alan Devrim İradesi; Devrimi hedefinden saptırmayacak ve Atatürk ilkelerini çağdaş düşünce ve bilim ışığında

yorumlayarak uygulamayı ülkü edinen bir Devrim Partisi kurulmasını sağlar.

Devrim Partisi, yukarıda belirtilen ilkelere göre yetişmiş bir kadro ile ve halk içinde örgütlenerek en kısa zamanda kurulur.

ALTINCI KISIM

GEÇİCİ HÜKÜMLER

DEVİRİM ÖRGÜTÜ:

Geçici madde 1 – Devrim Partisi kuruluncaya kadar, Devrimi amacından saptırmamak,

Devlet hizmetlerini yerinde devrimci gözüyle izlemek, Devrimi halka indirmek ve halkla elele vererek korumak amacı ile; Devrim Partisi Genel Sekreterliğine bağlı ve idari hiyerarşiye paralel olarak bir siyasi Devrim Örgütü kurulur, Örgütün görev ve yetkileri, kanunla düzenlenir.

ESKİ KURULUŞLAR:

Geçici madde 2 – Bu Anayasa hükümlerine göre, statüleri yeniden düzenlenecek kuruluşlarla; diğer kuruluşlar, bu Anayasa hükümlerine aykırı olmamak kaydı ile, yeni hükümler konuluncaya kadar görevlerine devam ederler.

Bu Anayasada yer almayan Devlet kuruluşları kaldırılmıştır.

Yürürlükteki kanunların bu Anayasaya aykırı hükümleri üç ay içinde değiştirilecektir.

DEVİRİM MAHKEMELERİ:

Geçici madde 3 – Devrim gününe kadar, ulusal çıkarlara aykırı tutum ve davranışlarda bulundukları saptananlarla; Devrim güvenliğine ve Devrime karşı her ne şekilde olursa olsun, söz, yazı ve basının diğer araçları ile veya başka şekilde karşı gelenleri yargılamak amacıyla, Devrim Konseyi Genel Sekreterliğine bağlı özel

Devrim mahkemeleri kurulur. Devrim mahkemelerinin kuruluğu, işleyişi ve üyelerinin özlük hakları kanunla düzenlenir.

Geçici madde 4 – Devrim Kurulu üyesi bulunup da; Devrim Anayasasının 13'üncü maddesindeki sayılan komutanlıklara atanmış bulunanlar, bu görevlerinin sona ermesinden sonra da, Devrim Kurulu üyeliklerine devam ederler.

YEDİNCİ KISIM

SON HÜKÜMLER

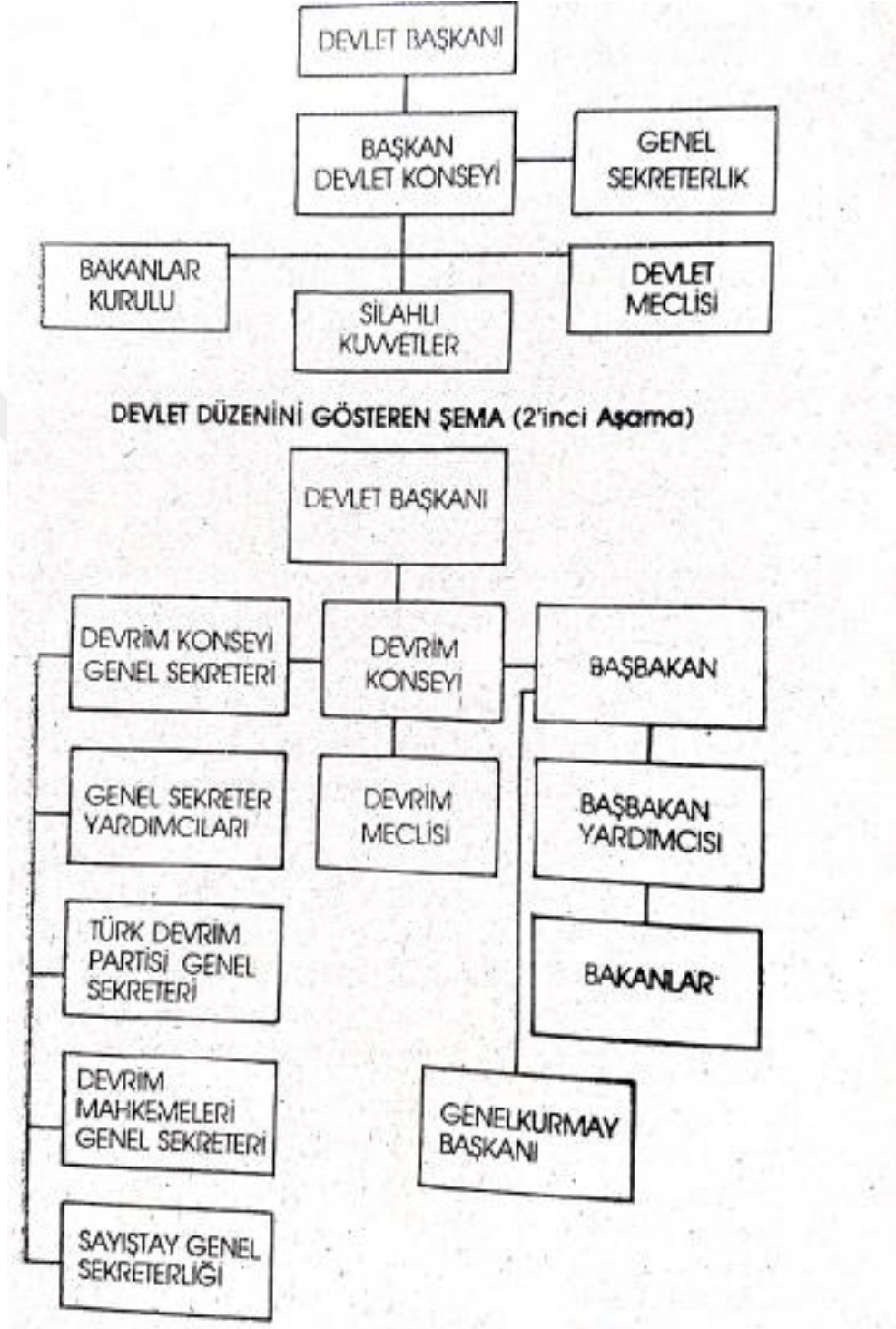
DEVİRİM ANAYASASININ DEĞİşTİRİLMESİ:

Madde 64 – Devrim Anayasasında, Devrim ilkelerine aykırı değişiklik teklif edilemez. Ancak, Devrim amaçlarına uygun ve toplumun gelişmesini sağlayacak atılımlar için, kalkınma ve ekonominin koşullarını düzenlemek ve kuruluşları yenilemek amacıyla, değişiklik teklifi yapılabilir.

Değişiklik teklifi, Devrim Konseyi üyelerinin üçte biri tarafından yapılır ve üçte ikisinin çoğunluğuyla kabul edilir.

YÜRÜRLÜK:

Madde 65 – Bu Anayasa, Devrim Konseyince kabul edilerek yayınlanır ve yayınlanması ile birlikte yürürlüğe girer.

¹¹⁰ (Batur, 1985, s. 218) Muhsin Batur kitabında kendisine iletilen "hazırlık dosyasında" yer alan devletin şekli ile ilgili şemayı kitabında yayınlamıştır

EK III

BAKANLAR KURULU¹¹¹

Devlet Başkanı : Selim Bey (Orgeneral Faruk Gürler)

Başbakan : Yavuz Bey (Orgeneral Muhsin Batur)

Başbakan Yardımcısı : Nuri Bey (Tümgeneral Celil Gürkan)

Adalet Bakanı : Prof. Dr. Bahri Savcı – Miraç Aktuğ

Bayındırlık Bakanı : Sedat Özkol – Şükrü Kaya

Çalışma Bakanı : Necdet Şaluu – Erciş Kurtuluş

Dışişleri Bakanı : Sezai Orkunt – Osman Olcay

Enerji Bakanı : İhsan Topaloğlu – Cemal Silahoğlu

İçişleri Bakanı : Enver Kuray

Köyşleri Bakanı : O. Nuri Koçtürk – Cevat Geray

Maliye Bakanı : Ziya Kayra – Erhan Işıl

Milli Eğitim Bakanı : Fehmi Yavuz

Milli Savunma Bakanı : Fakih Özfakih

Sağlık Bakanı : Nusret Fişek

Ticaret Bakanı : Adnan Başer Kafaoğlu – Sabahattin Özmen

Gençlik ve Spor Bakanı : Halit Çelenk – İrfan Solmazer

Devlet Bakanı : Memduh Aytür – Numan Esin

Devlet Bakanı : Atilla Sönmez – Orhan Kabibay

Devlet Bakanı : Mucip Ataklı – Şaban Demir

Plan Koordinasyon Başkanı : O. Nuri Tosun – Atilla Karaosmanoğlu

Basın Yayın Bakanı : Sabahattin Selek – Altan Öymen

¹¹¹ (Batur, 1985, s. 219) “Hazırlık Dosyası” nda kendisine iletilen Devrim sonrası muhtemel Bakanlar kurulu listesi Listenin başındaki Devlet Başkanı, Başbakan gibi görevlerin el yazısı ve kişilerin kod ası yazılarak verildiği belirtilmektedir

